

HAMZANÂME (45. CİLT İNCELEME-METİN)

Tuba KAYA

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Mehmeddin İSPİR

Erzurum-2025

Her hakkı saklıdır.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAMZANÂME (45. CİLT İNCELEME-METİN)

Tuba KAYA

Danışman: Prof. Dr. Meheddin İSPİR
Ana Bilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Erzurum-2025

Her hakkı saklıdır.

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY SAYFASI

Tuba KAYA tarafından hazırlanan **Hamzanâme (45. Cilt İnceleme-Metin)** adlı bu çalışma 26.06.2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda ☐ oybirliği/☐ oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Türk Dili ve Edebiyatı** Ana Bilim Dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı	Prof. Dr. Selami ECE Atatürk Üniversitesi	İmza
Danışman	Prof. Dr. Meheddin İSPİR Erzurum Teknik Üniversitesi	İmza
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Seyit YAVUZ Erzurum Teknik Üniversitesi	İmza

Tuba KAYA tarafından hazırlanan **Hamzanâme (45. Cilt İnceleme-Metin)** başlıklı yüksek lisans tezi kabul edilmiştir. 26.06.2025

Prof. Dr. Serap BEDİR KARA

Enstitü Müdürü

* Bu tez çalışması tarafından nolu proje ile desteklenmiştir.

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullandığım her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sorumluluğu ve tezin erişim sürecine ilişkin aşağıdaki beyanımı kabul ediyorum. 10.07.2025

İmza
Tuba KAYA
Öğrenci

- ☐ Tezle ilgili patent başvurusu yapılması/patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun Tarih girmek için tıklayınız tarih ve Karar No sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.
- ☐ Enstitü Yönetim Kurulunun Tarih girmek için tıklayınız tarih ve Karar No sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.
- ☐ Enstitü Yönetim Kurulunun Tarih girmek için tıklayınız tarih ve Karar No sayılı kararı ile teze erişim süresi ile ilgili bir kısıtlama bulunmamaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
KISALTMALAR.....	IV
ÖN SÖZ	V
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HAMZAVİ VE HAMZANÂMELER

1.1. HAMZAVİ’NİN HAYATI VE ESERLERİ.....	4
1.2. HAMZANÂMELER	5
1.2.1. Hz. Hamza’nın Hayatı	5
1.2.2. Hamzanâmelerin Konusu.....	7
1.2.3. Hamzanâmelerde Dil ve Üslup Özellikleri.....	9
1.2.4. Hamzanâmelerde Yer Alan Kahramanların Genel Özellikleri.....	10
1.2.5. Hamzanâmelerde Zaman ve Mekân	12
1.2.6. Hamzanâmelerde İslami Cihat Anlayışı.....	14
1.2.7. Hamzanâmelerin Anlatıldığı Yerler ve Dinleyici Kitlesi.....	15
1.2.8. Hamzanâme Ciltleri Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	16

İKİNCİ BÖLÜM

HAMZANÂME (45. CİLT) İNCELEME

2.1. HAMZANÂME (45.CİLT) NÜSHA TASVİFİ... ..	20
2.2. HAMZANÂME (45.CİLT) DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ.....	22
2.3. HAMZANÂME (45.CİLT) METNİN HİKAYESİ	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

3.1. METİN ÇEVİRİSİNDE DİKKAT EDİLEN HUSUSLAR	57
3.2. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	59
3.3. TRANSKRİPSİYONLU METİN	60
3.4. ÖZEL İSİM VE YER ADLARI İNDEKSİ.....	175
SONUÇ	190
KAYNAKÇA.....	192

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hamzanâme (45.cilt İnceleme-Metin)

Tuba KAYA

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Meheddin İSPİR

2025, (203) sayfa

Jüri: Prof. Dr. Meheddin İSPİR (Danışman)

Prof. Dr. Selami ECE (Üye)

Doç. Dr. Seyit YAVUZ (Üye)

Hamzanâmeler, İslami halk hikâyelerinin başarılı örnekleri içerisinde yer almaktadır. Hamzanâmeler sözlü kültürün ürünü olarak ortaya çıkmış ve daha sonra yazılı edebiyat içerisinde yerini alarak günümüze kadar ulaşmıştır. 14. yüzyılda şair Ahmedî'nin kardeşi olarak bilinen Hamzavî mahlaslı kişi tarafından yazılmıştır.

Hikâyelerde Hz. Hamza başta olmak üzere onun yanında yer alan diğer şahısların kahramanlıkları anlatılmıştır. Hz. Hamza'nın cesaretli, adaletli ve dürüst bir kişiliğe sahip olması Türk halkı tarafından sevilip sayılmasında etkili olmuştur. Bu nedenle çoğunlukla Hz. Hamza etrafında şekillenen Hamzanâmeler, Türk halkı tarafından nesiller boyu ilgiyle okunmuş ve sonraki kuşaklara aktararak canlı kalmayı başarmıştır.

Fuat Köprülü "Türk Edebiyatı Tarihi" adlı eserinde Hamzanâmelerin 72 ciltten oluştuğunu belirtmiştir. Bu tezde Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda, 06 Mil Yz A 4361/2 koleksiyon numarasıyla kayıtlı bulunan Hamzanâme'nin 45. cildi üzerine çalışma yapılmıştır. İlk olarak Hamzanâmeler ile ilgili genel bilgiler sunulmuştur. Daha sonra Hamzanâme'nin 45. cildinin incelemesi yapılmış, metnin geniş özetine yer verilmiştir. Son olarak transkripsiyonu yapılarak metin Osmanlı Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

Çalışmamızın amacı Türk halkı tarafından sevilen ve Türk edebiyatında büyük öneme sahip olan Hamzanâmelerin bir cildini daha Türkiye Türkçesine aktararak, kültürel ve edebî değeri yüksek olan Hamzanâmelerin önemine dikkatleri çekmektir.

Anahtar Kelimeler: Hamzanâmeler, Hz. Hamza, Hamzavî, Eski Anadolu Türkçesi, 45. cilt

ABSTRACT
MASTER’S THESIS
Hamza-name (Volume 45-Analysis and Text)
Tuba KAYA
Thesis Advisor: Prof. Dr. Meheddin İSPİR
2025, (203) pages

Jury: Prof. Dr. Meheddin İSPİR (Advisor)
Prof. Dr. Selami ECE (Member)
Doç. Dr. Seyit YAVUZ (Member)

The Hamzanâmes are among the prominent examples of Islamic folk tales. Initially emerging as products of oral tradition, they were later incorporated into written literature and have survived to the present day. It was written in the 14th century by a person known by the pen name Hamzavî, who is recognized as the brother of the poet Ahmedî.

The stories predominantly focus on the heroism of Hz. Hamza and his companions. His courageous, just, and honest personality has played a significant role in earning him the respect and admiration of the Turkish people. As a result, Hamzanâmes, which largely revolve around Hz. Hamza, have been read with great interest across generations and have remained vibrant through their transmission over time.

Fuat Köprülü stated in his work History of Turkish Literature (Türk Edebiyatı Tarihi) *that* the Hamzanâmes consist of 72 volumes. This thesis examines the 45th volume of the Hamzanâme, housed in the Manuscripts Collection of the National Library under the catalog number 06 Mil Yz A 4361/2. The study begins with general information about the Hamzanâmes. It then presents a detailed analysis and a comprehensive summary of the 45th volume. Finally, the text was transcribed and transferred from Ottoman Turkish to Modern Turkish.

The aim of this study is to draw attention to the cultural and literary value of the Hamzanâmes, which have been cherished by the Turkish people and hold a significant place in Turkish literature, by transcribing and analyzing another volume into modern Turkish.

Keywords: Hamzanâmes, Hz. Hamza, Hamzavî, Old Anatolian Turkish, Volume 45

KISALTMALAR

Kısaltmalar

Açıklama

C.	Cilt
Haz.	Hazırlayan
H.	Hazreti
Mil.	Millî
s.	Sayfa
S.	Sayı
vb.	Ve benzeri
Yy.	Yüzyıl
Yz.	Yazma

ÖN SÖZ

Hamzavî tarafından 14. yüzyılda kaleme alınan Hz. Hamza'nın hayatı etrafında şekillenen Hamzanâmeler, Hz. Hamza'nın kahramanlığının, cesaretinin, adaletinin, İslamiyeti yaymak için kafirlerle girdiği mücadelelerinin anlatıldığı destansı özelliklere sahip hikâyelerdir. Bu hikâyeler, çoğu Müslüman milletlerin edebiyatlarında olduğu gibi Türk edebiyatında da önemli bir yere sahiptir. Hamzanâmeler ilk olarak Arap edebiyatında ortaya çıkmış daha sonra İran edebiyatında görülmeye başlamış ve İran edebiyatından da Türk edebiyatına intikal etmiştir. Akıcı ve yalın bir anlatıma sahip olan Hamzanâmeler üslup olarak Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerini taşıması nedeniyle Eski Anadolu Türkçesinin dönem özelliklerine de ışık tutması bakımından büyük bir öneme sahiptir.

Üzerinde çalışma yaptığımız Hamzanâme 45.cilt adlı eser Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda, 06 Mil Yz A 4361/2 koleksiyon numarasıyla kayıtlıdır. Eser sayfa kenarlarında yer alan bazı manzum kısımlar dışında mensur olarak yazılmıştır.

Çalışmamızın amacı Türk edebiyatı açısından büyük öneme sahip olan ve son yapılan çalışmalara bakılarak 72 ciltten oluştuğu kabul edilen Hamzanâme külliyyatı hakkında genel bilgiler sunmak ve Hamzanâme 45.cildi detaylı bir şekilde inceleyerek yapılan çalışmalara bir yenisinin daha eklenmesine katkı sağlamaktır.

Yaptığımız çalışma giriş kısmı ve üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde Hamzanâmeler ile ilgili; Hz. Hamza'nın hayatı ve kahramanlığı, Hamzavî'nin kim olduğu ve eserleri, Hamzanâmelerin konusu, anlatıldığı mekânlar, dil ve üslup özellikleri, cihat ahlakı, hikâyelerdeki kahramanların ruhsal ve fiziksel özellikleri ile Hamzanâmeler üzerine yapılmış olan başlıca çalışmalar hakkında genel bilgiler verildi.

İkinci bölümde Hamzanâme 45.cildin incelemesi yapıldı. İlk olarak 45. cildin nüshası tanıtıldı. Daha sonra 45. cildin dil ve üslup özellikleri verilerek metinden örneklerle geniş bir şekilde açıklandı. Son olarak metnin hikâyesi özetlenerek verildi.

Üçüncü bölümde metnin transkripsiyonu yapıldı. Metin neşrinde takip edilen yol hakkında bilgiler verildi. Metinde geçen özel isim ve yer adlarına metin içerisinden örnekler verilerek indeksi yapıldı.

Çalışmamızın son bölümünde ise eserle ilgili genel değerlendirmelerin yapıldığı sonuç kısmına yer verildi. Yararlandığımız kaynakların künyeleri verilerek kaynakça kısmı

oluşturuldu.

Çalışmamız ile Eski Anadolu Türkçesi'nin dil ve anlatım özelliklerini yansıtan ve önemli eserlerinden biri olan Hamzanâme 45. cildinin günümüz Türkçesine kazandırılması ve dil ve üslup özelliklerinin aktarılması amaçlanmıştır. Konu hakkında detaylı bilgiye sahip olabilmek için birçok farklı kaynak taranmıştır. Araştırmamız sonucunda Hamzanâmelerin bazı ciltlerinin günümüz Türkçesine aktarılıp metin ve söz dizimi üzerinde çalışıldığı görölmüştür fakat bu çalışmaların yeterli olmadığı kanısına varılmıştır.

Son olarak yüksek lisans eğitimi ve tez çalışma sürecinde yardımını ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Meheddin İspir'e teşekkürü borç bilirim.

Ayrıca çalışmam boyunca her türlü sabrı gösteren eşime ve oğluma da teşekkür ediyorum.

Tuba KAYA
Erzurum-2025

GİRİŞ

Hız. Hamza'nın hayatı etrafında meydana gelen olayların anlatıldığı eserlere Hamzanâme denir. Hız. Hamza'nın son peygamber Hız. Muhammed'in amcası olması, onu koruyup kollaması, İslam dini uğruna savaşması ve Müslümanlığı yaymaya çalışması onun Türk halkı tarafından sevilip sayılmasında önemli bir rol oynamıştır. İslam dinine duyulan sevgi ve saygıdan dolayı Türk edebiyatında Hamzanâmeler nesiller boyu okunarak, anlatılarak, kaleme alınarak devam etmiştir. Hamzanâmeler, Türkler arasında İslamiyeti anlatan ilk eserlerden kabul edilmiştir. İçerisinde barındırdığı unsurlar bakımından Türk edebiyatı için büyük önem taşıyan Hamzanâmeler üzerine yeterli çalışma yapılmamıştır. Hamzanâmelerin unutulmaması, yeni nesillere aktarılabilmesi ve taşıdığı değerin anlaşılabilmesi için eser üzerine yapılan çalışmaların artırılması gerekmektedir.

Hız. Hamza'nın menkıbelerinin anlatıldığı Hamzanâmeler; tarih, coğrafya, savaş sanatları, halk edebiyatı ürünleri gibi birçok unsuru barındırması bakımından dönemin önemli eserleri arasında yer almaktadır. Eski Anadolu Türkçesi döneminin eserlerinden olan Hamzanâmeler, hem kaleme alındığı hem de istinsah edildiği dönemin dil ve anlatım özelliklerini içerisinde barındırmaktadır. Hız. Hamza'nın cesaretini, yiğitliğini, İslamiyeti yaymak için gösterdiği kahramanlıkları, kafirlere karşı verilen mücadeleleri anlatması bakımından Türk halkı tarafından sevilip benimsenen eserlerden biri olmuştur.

Türk Edebiyatında Hamzanâmeler üzerine yapılan çalışmaların yetersiz olması eserin hak ettiği değeri görememesine neden olmuştur. Konu bakımından dini içeriğe sahip metinler olmasının yanı sıra içerisinde barındırdığı motifler o dönemin sosyal ve kültürel özellikleri hakkında da fikir sahibi olmamızı sağlamaktadır.

13. ve 14. yüzyılda Anadolu, Azerbaycan, Türkmenistan, İran ve Balkanlar'da etkili olan, Oğuz Türkçesi olarak adlandırılan, Türkçenin Batı Türkçesi kolunu oluşturan Oğuz Türklerinin kullandığı dilin hâkim olduğu döneme Eski Anadolu Türkçesi dönemi adı verilmiştir. Dönemin isimlendirilmesi hususunda farklı görüşler bulunmaktadır. En yaygın kullanım ise Eski Anadolu Türkçesi adlandırmasıdır. Eski Anadolu Türkçesi, Türkçenin yabancı dillerin etkisinden en uzak olduğu dönemdir. Bu dönemde Türk dili henüz Arapça ve Farsçanın etkisi altına girmemiştir. Devrin sonlarına doğru Arapça ve Farsçanın etkisi artmıştır. Bu etkiyi daha çok nazım türündeki eserlerde görmek mümkündür. Nesir türünde yazılan eserler daha sade ve Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerine yakındır. Eski

Anadolu Türkçesi, bazı gramer özellikleri bakımından Köktürk, Uygur ve Karahanlı dönemini içine alan Eski Türkçe dönemi gramer özellikleriyle benzerlik göstermektedir fakat bire bir benzerlik söz konusu değildir. Çünkü bu dillerin ses özellikleri ve Eski Anadolu Türkçesinin ses özellikleri arasında farklılıklar vardır. Oğuz Türkmenleri tarafından Anadolu’da geniş bir coğrafyada konuşulan Eski Anadolu Türkçesi kendine özgü gramer yapısı olan yeni bir dildir. (Türk Edebiyatı. org, 2024)

Eski Anadolu Türkçesi dönemi içerisinde birçok telif ve tercüme eser bulunmaktadır. Hamzanâmeler de içerisinde barındırdığı birçok özellik bakımından dönemin önemli eserleri arasında yer almaktadır. Eserler incelendiği zaman genel olarak dönemin dil ve anlatım özelliklerine bağlı kalınarak yazıldığı görülmektedir. Eski Anadolu Türkçesi dönemi olarak bilinen 14. ve 15. yüzyıl aynı zamanda destandan halk hikâyeciliğine geçiş dönemi olarak kabul edilmektedir. Hz. Hamza’nın hayatı etrafında şekillenen hikâyelerden oluşan Hamzanâmeler, bu dönemde Hamzavî mahlaslı bir kişi tarafından yazıya geçirilmiştir. Hamzanâmeleri derleyip yazıya geçiren Hamzavî’nin kim olduğu ile alakalı elimizde bilgi bulunmayıp bilinenler ise çok sınırlıdır. 14. yüzyılda yaşadığı ve şair Ahmedî’nin kardeşi olduğu kabul edilmektedir. (Uçman, 1985). Hamzanâmeler ilk başta sözlü kültürde dilden dile aktarılıp daha sonra yazıya geçirilen eserler olduğu için birçok farklı versiyonu bulunmaktadır.

Hamzanâmeler birbirinden farklı mekânlarda okunarak birçok okuyucu kitlesine ulaşmıştır. Evlerde, kahvehanelerde, sınır boylarında, tekkelerde, kışlalarda, dükkanlarda, hastanelerde, yeniçeri ocaklarında, resmî kurumlarda, kıraat meclislerinde okunduğu, her kesimden geniş bir okuyucu ve dinleyici kitlesine sahip olduğu görülmüştür.

Hamzanâmelerde savaş sahneleri yoğun olarak yer almaktadır. İslam dinini yaymak için yapılan bu savaşılara cihat adı verilmektedir. Hikâyelerde İslami cihat ahlakının tüm özellikleri görülmektedir. Savaşlarda yer alan kahramanlar hem gerçekte var olan kişilerin hem de olağanüstü özelliklere sahip varlıkların özelliklerini bir arada taşımaktadırlar.

Hamzanâmeler içerisinde yer alan hikâyeler kurgusal yapısı nedeniyle; masal, efsane, menkıbe, destan, menakıpname, halk hikâyesi gibi birçok türün ortak özelliklerini taşımaktadır. Bu nedenle Hamzanâmelerin hangi edebî tür içerisinde yer aldığı noktasında kesin bir sonuca varılamamıştır. İslami dönemde yaşamış olan velilerin hayatlarını ve mucizelerini konu edinen düz yazı şeklindeki anlatılara menkıbe denilmektedir. İlk menakıpname örnekleri İran ve Arap edebiyatlarında karşımıza çıkmaktadır.

Menakıpnamelerin içerisinde olağanüstü olay ve kişilere çok fazla rastlanılmaktadır. Farklı zaman ve farklı mekânları aynı hikâyeye içerisinde birlikte görmek mümkündür. Menakıpnameler çoğunlukla içinde bulunduğu milletin duygu ve düşünce dünyasına, kabul ettiği değer yargılarına göre şekillenmekte yani oluştuğu toplumun zihniyetini geniş oranda yansıtmaktadır. Hamzanâmeler içerisinde yer alan hikâyeler menakıpnamelerin bu özellikleriyle büyük oranda benzerlik göstermektedir. Bu nedenle Hamzanâmeler edebi türler içerisinde menakıpname türüne yakın olarak görülmüştür.

Türk edebiyatında Hamzanâmeler ile ilgili yapılan bazı çalışmalar bulunmaktadır fakat yapılan çalışmalar yetersiz kalmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

HAMZAVÎ VE HAMZANÂMELER

1.1.HAMZAVÎ’NİN HAYATI VE ESERLERİ

Hamzavî’nin 14. yüzyıl şairlerinden Ahmedî’nin kardeşi olduğu bilinmektedir. Hamzavî’nin asıl isminin ne olduğu bilinmemektedir. Kaleme almış olduğu Hamzanâmelerden dolayı Hamzavî mahlasıyla tanınmıştır.

“Türk edebiyatının en kıymetli ve hacimli eserlerinden birisi olan Hamzanâme’nin yazarı olan Hamzavî’nin hayatı ve kimliği hakkında pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Nerede doğduğu, nerede yaşadığı ve öldüğü de bilinmemektedir. 14. yüzyılda yaşayan şair Ahmedî’nin kardeşi ve Emîr Süleyman’ın da musahibi olduğu bilinen Hamzavî’nin, adını da yazmış olduğu Hamzanâme adlı eserden aldığı rivayet edilmektedir.” (Uçman, 1985, s.375).

Hamzavî’nin, Ahmedî’nin kardeşi olduğu bilgisinden yola çıkarak Germiyanlı olduğu tahmin edilmektedir. 815/1412-13 tarihinde vefat ettiği bilinmektedir fakat nerede öldüğü belli değildir. (Canım, 2015).

Hamzavî’nin iki tane eseri olduğu bilinmektedir. Bunlardan biri yukarıda bahsettiğimiz gibi “Hamzavî” adını aldığı Hz. Hamza’nın yaşamını, cenklerini anlattığı Hamzanâmeler, diğeri ise Büyük İskender’in hayatının, savaşlarının, maceralarının nesir şeklinde anlatıldığı İskendernâme (Kıssa-ı İskender) adlı eserdir. Hamzavî halk için eser verme geleneğini benimsemiş, eserleriyle halka hitap etmiş ve hikâyelerinde sade, açık, anlaşılır, akıcı bir Türkçe kullanmıştır.

Hamzanâmeler, ‘Dede Korkut Hikâyeleri’ adını verdiğimiz destansı hikâyelerin derlenip yazılı hale getirildiği 14. ve 15. yüzyıllarda Hamzavî tarafından yazıya aktarılan hikâyelerdir. Çalışmamızın ilerleyen kısımlarında Hamzanâmeler hakkında detaylı bilgi verilecektir. Hamzavî’nin bir diğer eseri ise İskendernâme olarak bilinmektedir. Bu eserin herhangi bir nüshası bulunamamıştır.

“*Kıssa-i İskender* halk için yazılmış dinî-destânî bir hikâyedir. Eser, şekil itibarıyla mesnevi ile halk hikâyesi arasında bir görünümündedir. Metinde öğretici konular ile duyguların ifade edildiği kısımlar manzum, hikâyeler ise mensurdur. *Kıssa-i İskender*, Batı Türkçesinin ilk ürünleri arasında yer almaktadır. Dili, kelime hazinesi ve anlatım özellikleri ve dönemin çeşitli özelliklerini yansıtmaları açısından dikkate değer bir eserdir. Hamzavî, her iki eseriyle dönem üslubunu temsil eden bir isimdir.” (Canım, 2015).

1.2.HAMZANÂMELER

1.2.1.Hz. Hamza'nın Hayatı

Hz. Peyhamber'in amcası ve süt kardeşi olan Hz. Hamza'nın 569 veya 570 yılında Mekke'de doğduğu ve asıl isminin “Seyyidü’ş-şühedâ Esedullâh Ebû Umâre (Ebû Ya’lâ) Hamza bin Abdilmuttalib Hâşim bin Abdimenâf el-Kureyşî el-Hâşim” (Faraşoğlu, 2016, s.6) olduğu bilinmektedir. Annesi Hâle bint Vûheyb'dir. Hale bint Vûheyb Hz. Âmine'nin amca kızıdır. Babası Abdülmuttalip'tir. Ebu Leheb'in cariyesi Süveybe hem Hz. Peygamber'i hem de Hz. Hamza'yı emzirmiştir. Bu nedenle aynı zamanda Hz. Muhammed'in süt kardeşidir.

Hz. Hamza'nın çocukluğu Mekke dışında geçmiştir. Çünkü Mekke çok sıcak olduğu için Kureyşli kadınlar çocuklarını, emzirmeleri için başka kabilelerdeki sütannelere göndermişlerdir. Hz. Hamza da babası Abdülmuttalip tarafından Mekke dışında başka bir kabileden sütanneye gönderilmiştir.

Hz. Hamza gücü kuvveti yerinde olan bir gençti. Arap kabileleri arasında zaman zaman çıkan kan davaları savaşlara neden olmuştur. Hz. Hamza çıkan bu savaşlarda cesaretini ve kahramanlığını herkese göstermiştir.

Hz. Hamza ata binmeye, ava çıkmaya ve güreşmeye karşı aşırı ilgi duymuştur. Fırsat buldukça arkadaşlarıyla güreşir, ava çıkar hemen hemen bütün güreşleri kazanır ve avdan hiç eli boş dönmez. Bu nedenle Hz. Hamza Müslümanlar arasında kahramanlığı temsil etmiştir. Türkler arasında ise güreşçilerin, pehlivanların en üstünü olarak kabul edilmiştir. Hz. Hamza'nın ailesi onun tüccar olmasını istemiştir fakat o avcılıktan ve pehlivanlıktan vazgeçmemiştir.

Hz. Hamza'nın güçlü, kuvvetli, karşısındakilere korku salan bir heybeti vardı bu nedenle Kureyş toplumunda kendisinden çekinilirdi ve Kureyşliler arasında önemli bir yere sahipti. Hz. Hamza güçlü yapısının yanında güçlü bir kişiliğe de sahipti. Her türlü haksızlığa karşı çıkar, adaletli ve dürüstlüğü elden bırakmaz, hiçbir zorbalığa boyun eğmezdi.

Hz. Muhammed, amcasının Müslüman olmasını her zaman çok istemiştir. Çünkü Hz. Hamza gibi herkesin çekindiği, güçlü, kuvvetli bir kişinin İslama büyük katkıları olacağını biliyordu. Hz. Hamza, Hz. Muhammed'i çok sevmesine rağmen ilk başta Müslümanlığı kabul etmemiştir. Çünkü Müslümanlığın Kureyş'i ikiye böleceğini düşünmüştür. Fakat Hz. Muhammed'i her zaman tehlikelerden korumuş ve kollamıştır. İslamiyeti benimsemediği

dönemlerde bile Hz. Peygamber’i her türlü kötülükten koruyup gözetmesi ona verdiği değeri ve duyduğu sevgiyi göstermektedir.

Hz. Hamza’nın hiddetinden çekinen müşrikler açıktan açığa Hz. Muhammed’e çok fazla yaklaşamamışlardır. Hz. Hamza’nın İslamiyeti geç kabul etmesinde Ebu Cehl ve Ebu Leheb’in büyük rolü olmuştur. Ebu Cehl ve Ebu Leheb gibi büyük müşrikler Hz. Hamza’yı Müslümanlara ve Hz. Peygamber’e karşı sürekli kışkırtmışlardır.

“Hz. Hamza’nın peygamberliğin 2. (612) veya 6. yılında (616) Müslüman olduğu nakledilmektedir.” (Türkiye Diyanet Vakfı, 1997, s. 500-502). Hz. Hamza’nın Müslüman olmasıyla birlikte Müslümanların gücü artmış, o zamana kadar daha gizli bir şekilde yapılan tebliğ açıktan açığa yapılmaya başlamıştır. Müslümanlığı kabul edenlerin sayısı günden hızla artmıştır.

Müşrikler, Hz. Hamza’dan her daim korkup çekinmişlerdir. Onun yakınına çok fazla yaklaşamamışlardır. Bu nedenle Hz. Hamza’ya herhangi bir işkence veya eziyette bulunamamışlardır. Hz. Hamza kimsenin himayesi altına girmeden bağımsız bir şekilde yaşamını sürdürmüştür. Hz. Hamza’nın cesur ve korkusuz tavrından dolayı ona ‘Allah’ın ve resulünün aslanı’ denilmiştir.

Bedir Savaşı’nın en önemli kahramanlarından biri Hz. Hamza olmuştur. Bedir Savaşı’nı Müslümanların kazanmasında çok büyük katkısı olmuştur. Savaş boyunca yılmadan savaşmış, her türlü hünerini göstermiştir. Bu savaşta Hz. Hamza Müslümanların baş düşmanlarından biri olan Ebu Cehl, Ebu Süfyan’ın karısı, Hind’in amcası ve babası da dahil birçok müşriki öldürmüştür. Bedir Savaşı’nı Hz. Hamza’nın katkılarıyla Müslümanlar kazanmıştır. Hind, babası ve amcasını öldüren Hz. Hamza’dan intikam almak için yanıp tutuşmuştur. Habeşli köle olan Vahşi’ye Hz. Hamza’yı öldürmesi karşılığında serbest bırakılacağını ve daha birçok şeyi vaat etmiştir. Ayrıca Hint Hz. Hamza öldürülürse onun organlarından kolye yapıp boynuna takacağını ve ciğerini çiğneyeceğini söyleyip Vahşi’ye ilaveten on altın daha vereceğini söylemiştir. Uhud Savaş’ı esnasında okçular ganimetlerin büyüüne kapılarak yerlerini terk edince savaş alanını terk etmeyen Hz. Hamza Vahşi’nin mızrağını kendisine saptırması sonucunda şehit olmuştur. Vahşi Hind’e söz verdiği gibi Hz. Hamza’nın ciğerini çıkarıp organlarını kesip Hind’e götürmüştür. Hind Hz. Hamza’nın organlarından gerdanlık yaptırıp boynuna takmıştır. (Türkiye Diyanet Vakfı, 1997, s. 500-502).

Uhud Savaşı'nda şehit olan Hz. Hamza Müslümanlar arasında “şehitlerin efendisi” olarak anılmıştır. Hz. Muhammed amcasının şehadet haberini alınca derinden üzülmüştür.

“Resûl-i Ekrem Hz. Hamza'yı bu durumda görünce çok üzüldü, ağladı ve şöyle dedi: “Hiç kimse senin kadar musibete uğramamıştır ve uğramayacaktır. Beni bunun kadar öfkeliendiren bir şey olmamıştır. Ey Resûlullah'ın amcası! Ey Allah ve resulünün aslanı Hamza! Allah sana rahmet etsin. İyi bilirim ki sen hısım ve akrabalık haklarını gözetir, daima hayırlı işler yapardın. Eğer yas tutmak gerekseydi sana yas tutardım.” Hz. Peygamber daha sonra yetmiş (veya otuz) müşriki katledip aynı şekilde intikam alacağına yemin etti. Ancak, “Eğer ceza verecekseniz size yapılanın misliyle ceza verin. Ama sabrederseniz elbette bu sabredenler için daha hayırlıdır” (en-Nahl 16/126) meâlindeki âyet nâzil olunca bundan vazgeçti.” (Türkiye Diyanet Vakfı, 1997, s. 500-502).

Hz. Hamza Müslümanlar arasında kahramanlığın simgesi olmuştur. Onun hayatı Müslüman milletler arasında kendi adıyla anılan eserlere konu olmuştur.

1.2.2.Hamzanâmelerin Konusu

Hamzanâmeler, Hz. Hamza'nın cesaretini, kahramanlıklarını, savaşlarını, kısacası hayatını anlatan eserlerdir. Hz. Hamza'nın İslam uğruna şehit edilmesinden sonra kahramanlığı, cesareti, dürüstlüğü, güçlü kişiliği Araplar arasında onu destanlaştırmıştır. Arap hikâyecileri Hz. Hamza'nın hayatını hikâyelerine konu edinmişlerdir. İranlılar tarafından bu hikâyeler genişletilmiş, Türkler tarafından benimsenerek zenginleştirilmiştir. Hz. Hamza'nın hikâyeleri bütün Müslüman toplumlarının edebiyatlarına konu olmuş çeşitli rivayetlerle hikâyeleştirilmiştir. Hz. Hamza bu hikâyelerde ‘Sahipkiran’ olarak da geçmektedir.

Türkler İslamiyeti kabul ettikten sonra Arapların diline, kültürüne, değerlerine olduğu gibi edebiyatlarına da ilgi duymuşlardır. Böylece Arap ve İran edebiyatlarına ait konuları benimsemişlerdir.

“Arap ve Fars kültürünün etkisiyle yeni bir karaktere bürünen Türk edebiyatında, özünde İslâmiyet'i anlatmak ve öğretmek gayesi taşıyan epik ve menkıbevi türde eserler çoğalmaya başlamıştır. İslâmiyet'in yayılma döneminden geriye kalan bazı tarihi olaylarla bazı menkıbelerin efsane şekline bürünerek anlatıldığı bu eserler Türk halkı üzerinde çok etkili olmuştur.” (Faraşoğlu, 2016, s.9).

“Türklerin yeni yurdu Anadolu'da Beylikler döneminde (16. yy.) kıssahan-meddah adıyla bilinen kimselerin halk meclislerinde okudukları ve naklettikleri bilinen Hamzanâme, Anternâme, Sasanâme, Süleymannâme, Rüstemnâme gibi epik ve menkıbevi özellik taşıyan hikâyeler büyük ilgi ve rağbet görmüştür.” (Köprülü, 1989, s. 371).

Hamzanâmeler, Peygamber'in amcası ve süt kardeşi olan Hz. Hamza'nın Peygamber'i koruma ve Müslümanlığı yaymak için gösterdiği kahramanlıkların destani hikâyeler şeklide anlatıldığı eserlerdir. Hamzanâmelerde Arap-Fars-Türk kültürleri iç içe geçmiştir. “Araplarda Siretü Hamza, İranlılarda Kıssa-i Emir Hamza, Türklerde ise Hamza-

name ismiyle anlatılarak, yazılarak ve okunarak nesiller boyu intikal etmiştir.” (Yanardağ, 2021, s. 47). Yani Hamzanâmeler farklı kültürlerden beslenerek aktarılan eserlerdir. Bu sebepten ötürü Hamzanâmeler çok fazla çeşitlilik göstermektedir yani değişik anlatılardan oluşan çok sayıda cildi bulunmaktadır. Evliya Çelebi’ye göre Hamzanâmelerin ilk tertibi altmış iki cilt kadardır daha sonra yüzlercesi yazılmıştır. (Yanardağ, 2021, s. 37-51).

Hamzanâmelerde iki yüze yakın hikâye bulunmaktadır. Bu hikâyelerin birbirini takip eden olay örgüsüne sahip olduğu görülmektedir. Hikâyelerde olağanüstülükler, tarihi gerçeklikten uzak hayali unsurlar yer almaktadır. Hikâyeler yazıya geçirilmeden önce dilden dile aktarılarak sözlü gelenekte anlatıldığı için ilk halleri zamanla değişime uğramıştır. Hz. Hamza; cinler, periler, devler gibi gerçekte var olmayan kahramanlarla birlikte Kafdağı, Cinnistan gibi gerçekte var olmayan mekânlarda yer almıştır. Hikâyelerde Hz. Hamza her savaşta yer almamaktadır. Bazı savaşlara yanında yer alan yiğitleri göndermektedir. Hz. Hamza İslamiyetin temellerini atması, İslam dininin yayılmasına büyük katkı sağlaması, Hz. Peygamber’in amcası olması sebebiyle Türkler arasında sevilip sayılan bir kişi olmuştur. Bu nedenle Hz. Hamza’nın hayatı Türk edebiyatında işlenen konulardan biri olmuştur.

Hamzanâmeler, yazıya geçirilmeden önce sözlü gelenek halinde Türkler arasında yayılmıştır. Milli bir kimliğe sahip olmamasına rağmen Türk halkının Hz. Hamza’nın şahsında kendini bulması Türk edebiyatında okunan eserler arasına girmesinde etkili olmuştur.

“Türkçe Hamzanâmeler ilk defa XIV. yüzyılda, Emîr Süleyman’ın musahiplerinden şair Ahmedî’nin kardeşi Hamzavî (ö. 815/1412-13) tarafından yazıya geçirilmiştir. Aslında anonim karakterde olan halk hikâyeleri arasında Hamzanâme’nin yazılı metinler halinde yaygınlık kazanmış olması, Dede Korkut Hikâyeleri gibi destandan halk hikâyeciliğine geçiş dönemi kabul edilen XIV XV. yüzyıllarda derlenerek yazıya geçirildiği kanaatini güçlendirmektedir.” (Yanardağ, 2021, s.48-49).

Türk edebiyatında kahramanlık hikâyelerini anlatan ilk eserin Hamza-nâme olduğu kabul edilmektedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi Hamzanâmelerde genel olarak Hz. Hamza’nın kahramanlıkları ve savaşları anlatılmıştır. Hz. Hamza’nın yanında gerçeğe uygun olmayan olağanüstü bazı varlıklar da hikâyelerde yer almıştır. Zamanla hikâyelerin asılları değişikliğe uğramıştır. Çünkü Hamzanâmelerde geçen hikâyeleri her millet kendi kültürüne uyarlayarak yeniden şekillendirmiştir. Hamzanâmelerde geniş ve karmaşık bir yapıya sahip olay örgüsü vardır. Hamzanâmelerde hayali unsurlar çok fazla yer almaktadır. Hamzanâmeler arasında gerçeğe en yakın olanların Türklere ait olduğu görülmektedir.

Hikâyelerde her nüshanın başında hangi cilde ait olduğu bilgisi verilmiştir. Eserlerde sebep-i telif bölümü bulunmamaktadır. Hikâyelerde Hazret-i Hamza'nın kahramanlık hikâyelerinin yanı sıra aşk, savaş, olağanüstülük sıkça yer almaktadır.

1.2.3.Hamzanâmelerde Dil ve Üslup Özellikleri

Hamzanâmeler 72 ciltten oluşan içerisinde nesir halinde yazılmış hikâyelerin yer aldığı mensur eserlerdir. Kaleme alındığı dönem Eski Anadolu Türkçesi dönemidir. Bu nedenle Eski Anadolu Türkçesinin dil ve anlatım özelliklerini içerisinde barındırmaktadır. Hamza- namelerde kullanılan dil genel olarak herkesin anlayacağı düzeyde akıcı ve sade bir yapıdadır fakat eserler içerisinde yer alan kelimelerin hepsinin Türkçe olduğu söylenemez. Metinlerde Türkçenin yanında Arapça ve Farsça kelimeler de kullanılmaktadır. Bu durum ise akıcılığı bir noktada bozmakta ve anlaşılabilirlik düzeyini belli oranda düşürmektedir. Metinleri incelediğimiz kadarıyla 14. ve 15. yüzyıllarda kaleme alınan diğer eserlerle şekil bakımından benzer olduğu görülmektedir. Hamzanâmeler Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazılmış sade nesrin başarılı örnekleri arasında yer almaktadır. Hikâyelerin sözlü kültür içerisinde gelişim göstermesi eserlerin dilinin konuşma diline yakın olmasını sağlamıştır.

Hamzanâmelerde geçen kelimeler incelendiğinde arkaik olarak adlandırılan ve bugünkü Türkçede kullanılmayan bazı kelimelerin yer aldığı görülmektedir. Bu kelimeler günümüzde hâlâ farklı yörelerde kullanılmaktadır. Ayrıca eser içerisinde halk ağzında kullanılan yöresel ağız özelliklerine sahip kelimelere de çok fazla yer verilmiştir. Bu kelimeler sözlüklerde yer almadığı için bazı kelimelerin anlamını tahmin etmemizi güçleştirmiştir.

Hamzanâmelerde imla bakımından kelimeler arasında zaman zaman farklılıklar görülmektedir. Bu ikili yazılışların çok oluşu eser içerisinde imla uyumunun olmadığını göstermektedir.

Hamzanâmelerde Hz. Hamza'nın savaşçılığı, cesareti, kahramanlığı vb. konular yoğunlukta anlatıldığı için hikâyeler cenk-name olarak da adlandırılabilir. Bu nedenle Hamzanâmelerde kelime kadrosu olarak daha çok savaş anımsatan, savaş aletleriyle ilgili terimler kullanılmıştır. (kılıç, ok, yay, nize, tiğ, salık vb).

Türk edebiyatında masallarda, destanlarda sıkça görülen kalıplaşmış olan tekrarlar ile söze başlama geleneği Hamzanâmelerde de görülmektedir. Metinler içerisinde yer yer tekrar eden sözcükler, deyimler ve atasözleri, halkın konuşma diline ait kelimeler, alkış ve

kargış türündeki ifadeler sıkça karşımıza çıkmaktadır. Olaylar arasında geçiş yapılırken veya olay içinde başka bir olaya yer verilirken “ez-in canib”, “ravi eydür”, “rivayet iderler ki” gibi kalıplaşmış bazı ifadelerle geçişler yapılmıştır.

Hamzanâmeler kelime kadrosu olarak içerisinde dini kavramaları da barındırmaktadır. Özellikle savaşlarda hücumla geçmeden önce Allah’ın adının anılıp O’ndan yardım istenmesi her hikâyede karşımıza çıkan klasik cümle yapılarından biri olarak görülmektedir.

Hamzanâmeler içerisindeki hikâyelerde geçen yer ve kişi adları oldukça fazladır. Hamzanâmelerde genellikle savaşa yönelik bir anlatım söz konusu olduğu için cümle yapıları cenk ortamını anımsatır nitelikte hareketlidir. Yapılan araştırmalar sonucunda basit yapı cümlelerin ve iç içe geçmiş birleşik yapı cümlelerin hikâyelerin cümle yapısını oluşturduğu tespit edilmiştir. Hikâyelerde savaşlar anlatılırken kelimeler savaş sahnesini dinleyicinin, okuyucunun zihninde canlandıracak şekilde seçilmiş betimleyici ifadelerle genişçe yer verilmiştir. Betimlemeler sayesinde olaylar, bir film sahnesi gibi okuyucunun zihninde canlandırılmıştır. Savaş meydanını anlatan başarılı tasvirler metni aynı zamanda sıkıcı olmaktan uzaklaştırmıştır ve metnin akıcılığını artırmıştır.

Hikâyelerde olaylar anlatılırken geriye dönüş tekniğinden de zaman zaman yararlanıldığı ve “hey, behey, bre” gibi halk dilinde yer alan seslenme ifadelerine sıkça başvurulduğu görülmektedir.

Hikâyelerin bir ana olay etrafında iç içe geçmiş çeşitli olaylar zinciri üzerine kurulu olduğu görülmektedir. Olaya dayalı bir anlatımın olması, konuşma diline yakın bir üslubun tercih edilmesi ve hikâyelerin okuyucuda merak duygusu uyandırması olay hikâyesinin özelliklerini taşıdığını göstermektedir.

1.2.4.Hamzanâmelerde Yer Alan Kahramanların Genel Özellikleri

Hamzavî tarafından derlenip yazıya geçirilen Hamzanâmelerin baş kahramanı; yiğitliği, cesareti, kahramanlığıyla meşhur olan Hz. Hamza’dır. Hz. Hamza’nın yanında savaşlarda yer alan cesur, yiğit başka savaşçılar da bulunmaktadır. Bu savaşçılar hikâyelerde eğer İslamiyeti yaymak için cihat anlayışıyla savaşıyor yani Hz. Hamza’nın yanında yer alıyorsa iyi olarak nitelendirilmektedir. Karşı tarafta yer alan savaşçılar ise kafir olarak bilinmekte hikâyelerde kötü yönleriyle anlatılmaktadır. Hamzanâmelerde hem iyi hem kötü kahramanlar bulunmaktadır. Hikâyelerde adı geçen ve Müslüman olmayan bu kahramanlar

savaşa başlamadan önce İslam dinine davet edilir. Kabul eden kahramanlarla herhangi bir savaşa girilmez, onlar da İslamiyeti kabul ettikleri andan itibaren Müslümanların sahip olduğu tüm haklara sahip olurlar. Kimse tarafından horlanmaz ve Müslümanların gördüğü muamelenin aynısını görürlerdi. Hamzanâmelerde yer alan kahramanların hepsinin ortak özelliği dindir. Kahramanlar Müslüman ırklarının ne olduğunun onlar için hiçbir önemi yoktur. Hikâyelerde Arap, Türk, Fars kültürlerine ait çeşitli kahramanları iç içe geçmiş şekilde görmek mümkündür. Hepsi cihat anlayışı etrafında kaire karşı galibiyet noktasında bir araya gelmiş aynı amaç doğrultusunda savaşmışlardır.

Hz. Hamza'nın, Uhud ve Bedir'de Müslüman olmayanlara karşı göstermiş olduğu büyük kahramanlıklar ve İslam uğruna şehit olması İslam dinini benimsemiş milletler tarafından sevilmesini ve örnek alınmasını sağlamıştır. Hz. Hamza dinin yenilmez pehlivanı olarak yaşadığı devirden sonra da anılmaya ve Müslüman milletler arasında değer görmeye devam etmiştir. Bu nedenle Hamzanâmelerdeki diğer kahramanlar Hz. Hamza'nın etrafında toplanmış, ona saygı duyan ve onu kendilerine savaş önderi olarak kabul eden kişilerden oluşmaktadır. Hz. Hamza'nın kişiliğini oluşturan tüm özelliklerini (yiğitliği, cesareti, kahramanlığı, dürüstlüğü, adaleti, imanlı oluşu vb.) Müslüman olan diğer karakterlerde de görmek mümkündür.

Hikâyeler çok geniş coğrafyalarda sözlü gelenek içerisinde yayıldığı için birçok değişikliğe uğramıştır. Bu nedenle ilk başta Hz. Hamza'nın menkıbe-i hayatı etrafında oluşan hikâyelerin kahramanı daha sonra ortaya çıkan Hamza karakterleriyle karışmaktadır. Tüm hikâyelerde geçen Hamza karakterinin Hz. Hamza olup olmadığı kesin olarak bilinmemektedir. İranlılara ait hikâyelerde yer alan Hamza ile Araplara ait hikâyelerde yer alan Hamza farklı kişilerdir. Hikâyelerde yer alan Hamza karakterleri tüm olay boyunca birbirine karışarak devam etmektedir. Müslüman milletler arasında Hz. Hamza beğenilen bir karakter olduğu için Hamza ismi çok fazla kullanılmış ve Hamzanâmelerde yer alan hikâyelerde birçok karaktere şekil vermiştir. Hikâyelerde yer alan Müslüman karakterler, sadece güçlü savaşçı özellikleriyle değil; İslam dininin buyurduğu ahlaki unsurların tüm yönleriyle ön plana çıkmaktadırlar ve bu ahlaki unsurların tüm özelliklerini taşımaktadırlar.

Hamzanâmelerde yer alan hikâyeler, kahramanların sayısı bakımından kalabalık bir şahıs kadrosuna sahiptir. İslam dinine mensup olan karakterler hikâyelerde yiğit, cesur, cömert, merhamet sahibi, malda mülkte gözü olmayan, elde etikleri ganimetleri ihtiyaç sahiplerine dağıtan kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kişilerin amacı İslamiyeti

yaymak için fetihler yapmak ve kafirlerin elinde tutsak olarak bulunan zulme uğramış kişileri kurtarıp onları özgürlüğüne kavuşturmadır. Bu kişiler aynı zamanda İslam dinine sıkı sıkıya bağlı olan kişilerdir ve cenklere başlamadan önce Allah'ın ismini anar daha sonra savaşa girerlerdi. Hikâyelerde bir de kafir olarak nitelendirilen kötü özelliklere sahip kahramanlar bulunmaktadır. Bu kahramanlar merhametsiz, hileci, mal ve şöhret düşkünü olarak nitelendirilen kişilerdir. Hikâyelerde olaylar baştan sona bu kötü kahramanlarla iyi kahramanlar arasında geçen mücadeleler etrafında şekillenmiştir. Olayların sonunda genellikle Müslümanlar kafirlere galip gelmiştir ve onları İslam dinine davet etmişlerdir. Kötüler ise hikâyelerin sonunda her zaman kaybeden taraf olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hamzanâmelerde erkek karakterlerle aynı özelliklere sahip yiğit, cesur, güçlü, kuvvetli kadın karakterlerin yer aldığı görülmektedir. Bu kadınların hikâyelerde çeşitli görevleri bulunmaktadır. Kahramanlar bazen esir düşen bu kadınları kurtarmak için savaşa katılır. Bazen ise doğrudan bu kadınların savaş içerisinde erkek karakterler gibi savaştığı görülür. Müslümanlar arasında yer alan kadınlar ahlaklı, sabırlı ve güvenilir özelliklere sahipken kafirler arasında yer alan kadınlar ise kötü özelliklere sahiptir.

Hamzanâmeler içerisinde yer alan karakterler sadece insanlardan oluşmamaktadır. İnsanlar dışında ejderha, dev, cin, peri, cadı, Hızır vb. olağanüstü varlıklar da bulunmaktadır. Bu varlıklar genellikle kötü karakterler için birer yardımcı konumundadır ama bazı hikâyelerde iyi kahramanların yanlarında da yer aldıkları görülmektedir. Olayların sonunda kötü karakterlere yardım eden bu varlıklar saf değiştirip iyi karakterlerin yanına geçebilmektedirler.

Hikâyelerde devler iri cüsseli yapılarıyla ve birden çok kola sahip olmalarıyla dikkat çekmektedir. Cin, peri, cadı ise sihir yapabilme, bir anda ortadan kaybolabilme özelliklerine sahiptirler. Hızır ise genellikle kahramanlara yol gösterici, onlara yardım edici yönüyle ortaya çıkmaktadır.

Hikâyelerde yer alan olağanüstü özelliklere sahip olan varlıklar, hikâyelere canlılık kazandırarak hikâyelerin sürükleyiciliğini artırmış ve merak unsurunu canlı tutmuştur.

1.2.5.Hamzanâmelerde Zaman ve Mekân

Hamzanâmelerde belirsiz bir zaman dilimi bulunmaktadır. Olayların geçtiği zamanları ifade etmek için genellikle “ol zaman”, “akşama yakın”, “sabaha doğru”, “öğlene dek”, “ikinci vakti”, “bir gün”, “bir gece”, “nā-gāh (ansızın)”, “ertesi gün”, “kırk gün”,

“birkaç yıl” gibi belirsiz zaman bildiren ifadelerin dışında kesin olarak olayların geçtiği zamanı bildiren net ifadeler yer almamaktadır. Bu ifadeler hikâyelerde kalıplaşmış bir şekilde, olayların akışında başlangıç ve bitişleri anlatılırken sık sık karşımıza çıkmaktadır.

Hikâyelerdeki zaman olayların büyüklüğüne ve küçüklüğüne göre genişler veya daralır. Savaşlar bazen bir gün gibi çok kısa bir zaman diliminde, bazen ise savaşın büyüklüğüne ve zorluğuna göre uzun yıllar sürebilmektedir.

Hikâyelerde çok hızlı değişen bir zaman dilimi olduğu görülmektedir. Hikâyelerin canlı, oldukça hareketli bir yapısı vardır. Bu canlılık ve hareketlilik zaman kavramı üzerinde de etkili olmuştur.

Hamzanâmelerde zaman kavramı karşımıza bazen de olağanüstü, mucizevi bir şekilde çıkmaktadır. Kahramanlar bazen yıllarca sürececek yolculukları, bazı olağanüstü varlıklarla göz açıp kapayıncaya kadar yani çok kısa bir zaman dilimi içerisinde gerçekleştirmektedir. Bu durum hikâyelerin olağanüstü özellikler taşıdığını açıkça göstermektedir.

Hikâyelerde zaman dilimleri arasında geçiş yapılırken net ifadeler bulunmamakla birlikte “andan sonra”, “ba‘de (sonra)”, “ez-in cânib” gibi bazı kalıp ifadelerle olaylar arasında geçişler sağlanmıştır. Olayların geçtiği zamanla ilgili tarih veya yıl bildiren kesin bilgilere rastlanılmamaktadır.

Hamzanâmelerde hem gerçek coğrafyada bulunan mekânlar hem de olağanüstü özelliklere sahip gerçek hayatta var olmayan mekânlar bir arada geçmektedir. Hikâyelerde genel olarak mekânların isimleri verilmiş, mekânlarla ilgili ayrıntılı bir anlatıma yer verilmemiştir.

Hikâyelerin genelinde kalıplaşmış mekân olarak Hindistan, Medine, Mekke, Rum diyarı, Çin gibi coğrafi olarak var olan mekânlar ve her hikâyede değişiklik gösteren bazı şehir isimleri yer almaktadır. Bunların dışında geçen mekânlar özel olarak belirtilmeyen; kale, saray, çöl, savaş meydanları, zindan, çadır, kervansaray gibi geniş olarak bulunan ve sık sık karşımıza çıkan mekânlardır.

Hikâyelerde gerçek mekânların dışında kahramanların genellikle olağanüstü özelliklere sahip bazı varlıklarla ulaşabildikleri Kafdağı, Kaf Kalesi gibi gerçekte var olmayan mekânlar da yer almaktadır. Bu mekânların varlığı hikâyelere yer yer masalımsı bir hava katmaktadır.

Hamzanâmelerde yer alan mekânlar sadece olayların geçtiği yerleri belirtmek için kullanılmamıştır. Hikâyelerde yer alan mekânların çeşitli işlevleri bulunmaktadır. Bu mekânlar üzerinden kahramanların hikâye boyunca yaşadığı zorluklar, karşılaştıkları engeller ve engelleri aşarak kazandıkları başarılar anlatılmaya çalışılmıştır.

Hamzanâmelerde zaman ve mekânın, olayların hareketliliği doğrultusunda hızlı bir değişim gösterdiği görülmektedir.

1.2.6.Hamzanâmelerde İslami Cihat Anlayışı

“Hz. Muhammed’in amcası aynı zamanda süt kardeşi olan Hz. Hamza, bir av dönüşü yeğeninin Ebu Cehl tarafından horlandığı, hakarete uğradığı haberini alır. Bu haber üzerine Ebu Cehl’e meydan okur ve Hz. Muhammed’in dinini kabul ettiğini herkese ilan eder. Böylece Müslümanların gücü artmış olur. Hz. Hamza Müslüman olduktan sonra bütün hayatını İslam yolunda cihat etmeye adanmıştır. Hz. Peygamber ile birlikte bütün savaşlara katılır ve İslam sancağını taşır. Bedir ve Uhud’da kahramanca savaşır. Uhud Savaşı’nda şehitlik mertebesine erişir. Hz. Peygamber tarafından kendisine ‘Seyyidü’s-Şüheda’ ünvanı verilir.” (Çorak, 2019, s.103).

Cihat kelimesi cehd kökünden gelip din uğruna yapılan savaşları ifade etmektedir. Kuran-ı Kerim’de de cihat kelimesi geçmekte olup herhangi bir inancı, bir fikri karşı tarafa kabul ettirmek için mücadelede bulunmak olarak tanımlanabilmektedir. Bu mücadeleyi sadece savaşarak yapılan mücadele olarak düşünmemek gerekir. Çünkü sözle, davranışla ikna edici her türlü hareket de cihad olarak kabul edilmektedir.

Hamzanâmelerde yer alan hikâyelerde İslam’ın savaş adabının nasıl olduğunu ve cihat ahlakının Müslümanlar için önemini ne olduğunu görmek mümkündür. Hamzanâmeler her ne kadar Hz. Hamza’nın hayatı etrafında şekillenen olaylardan oluşsa da asıl anlatılmak istenen ve hikâyelerde geçen temel konu cihattır. Hamzanâmelerde İslamiyet uğruna, kafirle yapılan mücadeleler anlatılmaktadır. Savaş anında uygulanan kurallar ise tamamen İslam’ın ahlak anlayışıyla tutarlıdır. Hikâyelerde rastladığımız savaş anında öncelikle Müslüman olmayanların İslam’a davet edilmesi, ilk hamlenin karşı taraftan gelmesi, savaşan gruplar arasındaki güç dengelerinin gözetilmesi gibi örnekler İslam’daki “aman diyene kılıç kalkmaması” anlayışıyla örtüşmektedir. Hamzanâmelerde yer alan hikâyeler incelendiğinde kaçanın peşinden gidilip kovalandığı ve öldürüldüğüne dair olaylara rastlanılmamaktadır. Çünkü bu durum İslam’ın cihat anlayışıyla ters düşmektedir.

Hamzanâmelerin cihat anlayışına göre ilk hamle her zaman karşı taraftan beklenilmektedir. Çünkü ilk hamlenin düşman tarafından yapılması Müslümanlara göre öldürmek için haklı bir neden olarak görülmektedir.

Hikâyelerde geçen Müslüman kahramanların en temel amacı İslamiyeti yaymaktır. Bu kahramanlar inançları gereği kafirleri doğru yola getirmek için savaşırlar. Bu kahramanların İslamiyeti yaymak dışında maddi olarak herhangi bir beklentileri bulunmamaktadır. Çünkü cihat edecek olan kişi bu uğurda Müslümanlar için önemli olan şehitlik mertebesine erişmek için canını vermeye hazırdır.

Hikâyeler incelendiğinde savaşın en yoğun olarak yaşandığı bölümlerde bile İslam diniyle örtüşmeyen sahneler yer verilmemektedir. Bunun yanında hikâyelerde kaba, çirkin, vahşice ifadeler de yer verilmediği görülmektedir.

Hikâyelerde savaşa dahil olmayanlarla asla cenk edilmemiştir. Çünkü Hz. Peygamber'in bu konuda tavsiyeleri çok açıktır ve Hamzanâmelerde Müslümanlar bu tavsiyelere bizzat uymaktadırlar. Hikâyelerde özellikle kadınlar ve çocuklardan uzak durulmaktadır. Kadınlar ve çocuklar savaşmayı bilmedikleri, güçsüz oldukları için savaş meydanından uzak tutulmaktadır ve onlarla cenk edilmemektedir.

Hamzanâmelerde Müslüman kahramanlar savaşa çıktıkları vakit kafir tarafından bozguna uğratılacakları veya zor duruma düşecekleri zaman Allah'ın yardımıyla gerçekleşen müziceler sonucunda içine düştükleri kötü durumlardan kurtulmaktadırlar. Bu durum ise hikâyelerde cihat anında sadece fiziksel gücün ön planda olmadığını, manevi gücün de destekleyici etkisi olduğunu göstermektedir.

Yukarıda verilen bilgilerden hareketle Hamzanâmelerde yer alan hikâyelerde; aman dileylene kılıç kalkmadığı, kaçanın peşinden gidilip acımasızca öldürülmediği, kafirlerle savaşılmadan önce onların İslam'a davet edildiği ve İslamiyeti kabul edenlere herhangi olumsuz bir müdahalede bulunulmadığı, savaş esnasında güç dengesinin eşit olmasına dikkat edildiği, kadınlar ve çocuklarla cenk edilmediği, ilk hamlenin kafirlerden gelmesinin beklenildiği gibi temel olarak İslamiyetin kurallarına uygun bir anlayışla hareket edildiği görülmektedir.

1.2.7.Hamzanâmelerin Anlatıldığı Yerler ve Dinleyici Kitleleri

Hamzanâmeler ilk başta sözlü kültür arasında meddah adı verilen hikâyeye anlatma yeteneğine sahip kişiler tarafından anlatılarak dinleyicilere aktarılmıştır. Yazıya geçirildiği zamanın 14. veya 15. yüzyıl olduğu bilinmektedir. Bu yüzyıllar aynı zamanda destandan halk hikâyeciliğine geçiş dönemini kapsamaktadır. Hamzanâmelerde de yazıya geçirildiği 14. ve 15. yüzyıl edebiyatının etkisi görülmektedir. Hikâyelerde hem destana hem masala hem de

halk hikâyesine benzer özellikler bir arada bulunmaktadır. Bu hikâyeler, mahlasını derlediği Hamzanâmeler isimli eserden almış olan Hamzavî isimli kişi tarafından yazıya aktarılmıştır. Hamzanâmelerin içerisinde birbirine bağlı olan iki yüze yakın hikâye yer almaktadır. Hz. Peygamber'in amcası, İslam dini uğruna canını korkmadan feda ederek şehit olan Hz. Hamza Müslüman topluluklar arasında çok sevilen ve saygı duyulan bir kahraman olarak anılmıştır. Hamzanâmeler bu özelliklerinden dolayı Türk toplumu tarafından birbirinden farklı birçok mekânda okunmuş ve birçok kişiye hitap etmiş, onlardan ilgi görmüştür.

Hamzanâmeler ilk başta sözlü kültür içerisinde gelişim gösterdiği için anlatıcılar hikâyeleri toplu ortamlarda, geniş bir dinleyici kitlesine sunmuştur. Genellikle meddahlar tarafından yüksek sesle okunarak anlatılmışlardır. Hamzanâmelerin incelenen bazı ciltlerinden ve yapılan araştırmalardan hareketle hikâyelerin; evlerde, kahvehanelerde, sınır boylarında, tekkelerde, kışlalarda, dükkanlarda, hastanelerde, yeniçeri ocaklarında, resmî kurumlarda, kıraat meclislerinde okunduğu, halk, aydın, çocuk gibi her kesimden geniş bir okuyucu ve dinleyici kitlesine sahip olduğu görülmüştür.

1.2.8.Hamzanâme Ciltleri Üzerine Yapılan Çalışmalar

İlk derleyicisi kesin olarak bilinmemekle beraber Hamzanâmelerin ilk defa Hamzavî isimli bir kişi tarafından kaleme alındığı bilinmektedir. Hamzavî mahlasını derlemiş olduğu Hamzanâmelerden almıştır, gerçek adının ne olduğu hakkında bilgi bulunmamaktadır. Hamzanâmeler ilk defa kaleme alındığı zaman kaç cilt halinde yazıldığı hakkında kesin bilgi bulunmamaktadır. Hamzanâmeler farklı milletler tarafından benimsenen eserler olduğu için birçok farklı versiyonu vardır. Bu nedenle farklı anlatım şekillerine sahip birçok cildinin olduğu düşünülmektedir. Özellikle Evliya Çelebi eserin çok sayıda ciltten oluştuğunu düşünmektedir. “Evliya Çelebi Seyahatname’sinde ‘Hicretin iki yüz altmış birinci senesinde (M.874) altmış cildi bulan Hamzanâme’nin Meddahan-ı Rum tarafından üç yüz altmış cilde kadar çıkarıldığı’ anlatılmaktadır.” (Yanardağ, 2021, s.50). Eserin tamamının 72 ciltten oluştuğu bilinmektedir. “Çünkü eserin 72. ciltle bittiğini gösteren ifade, ‘Hamzanâme’nin yetmiş ikinci âhir cildir, nakl olunur’ şeklinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Nd. 2496 numarada kayıtlı olan 72. cildin ilk sayfasında saptanmıştır.” (Yelten, 2013, s.151-165. akt. Yelten, 2021, s.105).

Hamzanâmeler, Eski Anadolu Türkçesinin dönem özelliklerini içerisinde barındırması; eser içerisinde destanlara, masallara ait birçok yapı unsuruna ve motiflere yer vermesi bakımından dönemin önemli kaynaklarından biri olarak kabul edilmektedir. Tüm

bu özelliklere sahip olmasına rağmen eser üzerine yapılan çalışmalar çok azdır.

Hamzanâmeler ile ilgili en geniş çalışmanın Lütfi Sezen ve Muhammet Yelten tarafından yapıldığı bilinmektedir.

Hamzanâmelerin 72. cildinin ilk sayfasında yer alan bilgiden hareketle Hamzanâmelerin toplam 72 ciltten oluştuğu bilinmektedir. Muhammet Yelten sadece 40. ve 42. ciltleri tespit edememiştir.

Halil İbrahim Sıvışan'ın Hamzanâmelerin 60. cildi üzerine yapmış olduğu çalışmadan edindiğimiz bilgiye göre Hamzanâmeler üzerine yapılan bazı çalışmalar şunlardır:

- Abdullah Kaya, “Hamzanâme (5.cilt II. kısım) (İnceleme-metin-Sözlük)” Yüksek lisans tezi (2018)
- Abdülkadir Korkmaz, “Hamzanâme (20. cilt İnceleme-Metin-Sözlük)” Yüksek lisans tezi (2017)
- Adem Balaban, Hamzanâme’de Geçen Zarf-Fiil Yapılı Cümleler (1-88 Varak), Yüksek lisans Tezi (2003)
- Adem Bulut “Hamzanâme (12.Cilt) Gramer-Çeviri yazılı Metin-Sözlük-Kişî Adları İndeksi/Yer Adları İndeksi” Yüksek lisans tezi (2016)
- Begüm Hande Çay, “Hamzanâme (23.cilt) İnceleme-Metin-Sözlük-İndeks” Yüksek lisans tezi (2017)
- Bihter Karahan, Hamzanâme Metin-Dizin (14. Cilt), Yüksek Lisans Tezi (2014)
- Derya Datlı “Hamzanâme (2.Cilt) Metin-Sözlük-İndeks” Yüksek lisans tezi (2009)
- Derya Kökyar “Hamzanâme (Otuzuncu Cildi) İnceleme-Metin” Yüksek lisans tezi (2009)
- Dursun Kırmıt, “Hamzanâme (53. cilt, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi) Gramer İncelemesi-Transkripsiyonlu Metin-Sözlük-İndeks” Yüksek lisans tezi (2017)
- Feral Hançer, “Hamzanâme (11. cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)” Yüksek lisans tezi (2018)
- Hakkı Karadeniz, Hamzavî ve Hamzanâme, Yüksek Lisans Tezi
- Lütfi Sezen, Halk Edebiyatında Hamzanâmeler, Yüksek Lisans Tezi (1988)
- Mehmet Fatih Dinçaslan “Hamzanâme (46. Cilt) Gramer İncelemesi-Çeviri yazılı Metin-Sözlük-İndeks” Yüksek lisans tezi (2016)
- Muhammet Yelten Hamzanâme’nin Yeni Ciltleri ve Okunma Mekânları (Makale)
- Muhammet Yelten, Türk Edebiyatında 15. Yüzyıl Nesir Kesiti Olarak Hamzanâme’nin Hitap Ettiği Zümreler (Makale)
- Mustafa Aksoy, Hamzanâme Örneğinde Uzun Anlatıların Eğitici İşlevi (Makale)

- Mustafa Aydın, “Hamzanâme (29.Cilt) (Metin-Sözlük-İndeks)” Yüksek lisans tezi (2017)
- Nuran Kurtçu, “Hamzanâme Kahramanlarının Türk Destan Edebiyatındaki Yeri”, Yüksek lisans tezi (2006)
- Nurhayat Şimşek Akın, Hamzanâme (8. Cilt) Metin İnceleme, Yüksek Lisans Tezi (2006)
- Osman Türk, Hamzanâme Adlı Eserin 72. Cildinin Atasöz, Deyim, İkileme ve Beyitlerin Anlam ve Görev Yönünden İncelenmesi (Makale)
- Osman Türk, Türk Edebiyatında Hamzanâme Adlı Eserin 72. Cildinin Üslubunun İncelenmesi (Makale)
- Ramazan Yıldız, Hamzanâme (60. Cilt/1A-54A) Çeviri Yazı, Dizin (2019)
- Serdar Tarun, “Hamzanâme (33. cild) Metin-Sözlük-İnceleme” Yüksek lisans tezi (2018)
- Sinem Ceyda Baysal, Hamzanâme (7. Cilt) Gramer Özellikleri, Metin, Sözlük, İndeks, Yüksek Lisans Tezi (2008)
- Tuğba Deniz, “Hamzanâme 14.cilt (Metin-İnceleme-Sözlük)” Yüksek lisans tezi (2018)
- Tuğçe Soyal, “Hamzanâme'nin Birinci Cildi (İnceleme-Metin)” Yüksek lisans tezi (2018)
- Vahide Ünver Çopursan, “Hamzanâme / Hamzanâme (27.cilt) (İncelemeMetin-Sözlük)” Yüksek lisans tezi (2018)
- Yalçın Zengin, Hamzanâme Metin-İnceleme, Yüksek Lisans Tezi (2005)
- Yaşar Yılmaz, “Hamzanâme (6. cilt 1. kısım) İnceleme- Metin- Sözlük” Yüksek lisans tezi (2018)
- Yavuz Tatlı, “Hamzanâme (9. cilt) İnceleme-Metin-Sözlük” Yüksek lisans tezi (2017)
- Yılmaz Faraşoğlu Hamzavî'nin Hamzanâmesi (26. Cilt) Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük, Yüksek Lisans Tezi (2016) (Sıvışan, 2020, s. 14-15-16).

Hamzanâmeler üzerine Türk araştırmacılar tarafından yapılan çalışmaların dışında yabancı araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalar da vardır.

“Avusturyalı Heinrich Glück, 1550-1575 yılları arasında hazırlandığı ve aslının 1400 varaktan müteşekkil on dört cilt olduğu (TA, XVIII, 459) anlaşılan Viyana Müzesi'ndeki bir Bâbürlü Hamzanâmesi'nde bulunan 100 kadar minyatür üzerinde çalışarak İran resim sanatının Hint resim sanatına etkisini göstermeye çalışmıştır (*Die indischen Miniaturen des Hæmzæ-romanes im Österreichischen Museum für Kunst und Industrie in Wien und in anderen Sammlungen*, Zürich 1925, akt. <https://islamansiklopedisi.org.tr/Hamzanâme>)”.

Yukarıda verilen bilgilerden hareketle Hamzanâmeler üzerine yapılmış bazı çalışmalar olduğu görülmektedir fakat Türk edebiyatı açısından büyük bir hazine niteliğine sahip bu külliyat üzerine yapılmış olan çalışmalar yetersiz kalmaktadır.

Hamzanâmeler; tarih, edebiyat, halk kültürü açısından oldukça zengin içeriğe sahip

ürünler olduğu için yurt içinde ve yurt dışındaki kütüphanelerde yer alan Hamzanâme nüshaları tespit edilip araştırmacılar tarafından literatüre kazandırılmalıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

HAMZANÂME (45. CİLT) İNCELEME

2.1.HAMZANÂME (45.CİLT) NÜSHA TASVİFİ

Üzerinde çalışma yaptığımız eser Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda, 06 Mil Yz A 4361/2 koleksiyon numarasıyla kayıtlıdır. Eser Arap alfabesiyle, sarı kağıt üzerine nesih yazı türüyle yazılmıştır.

Eserin [1a] varak numaralı sayfasının sağ üst tarafında “*Ḥamza-nāme cild 45*” yazılı, cild numarasını belirten bir kısım bulunmaktadır. Hamzanâme isimli eserin bu cildi [1a]'dan başlayıp [114b]'de sona ermektedir. Metin baştan sona kadar harekesiz bir şekilde nesir olarak yazılmıştır. Sayfa kenarlarına düşülen bazı notlar haricinde metin içerisinde manzum kısımlar yer almamaktadır.

Üzerinde çalışma yaptığımız eserin diğer Hamzanâmelerde olduğu gibi “*Rāviyān-ı aḥbār ve nāḳilān-ı āṣār ve muḥaddiṣān-ı rūzgār*” şeklindeki kalıp ifadeyle başlamadığı ve yarım kalmış bir olayın devamı şeklinde olduğu görülmüştür. “[1a/1] *Ḥil’atini daḥī gidermiş idi. [...]*’ *cevāhir ile işlenmiş (2) idi. Andan servere bir serāy döşedüp hizmetkārlar (3) ta’yin idüp her ve cümle levāzımın görüp andan (4) gelüp kıızı Perizād’uñ kulağında eyitdi: “Bağ kızum seni (5) ben şimden gerü dīvānda cümle vezirlerüm ve beglerüm ögünde (6) Bedi’ü’z-zamān’a virdüm. İmdi sen şimden sonra Allah’ıñ (7) buyuruğuyla anıñ ḥātunısun.”*

Eserin son sayfasında olayın sona erdiğini, hikâyenin tamamlandığını bildiren herhangi bir ifade bulunmamaktadır. [115a] varak numaralı sayfa eser içerisinde yer almamaktadır. “(15) *añılur idi. Andan server kırk biñ cinnī (16) ile Eşkāl Şāh’a ve Ya’kūb Şāh’a vedā’ idüp (17) ‘azm-i rāh idüp revāne oldı. Bir gün yolları gelüp*” şeklinde sayfa tamamlanmıştır.

Eserin bazı sayfalarının kenar kısımlarına notlar yazılmış ve metinde yer alan savaş aletlerini tasvir eden resimler çizilmiştir. Eserin [15b/1] ve [16a/1] sayfaları alt alta iki kere yazılmıştır. Bu nedenle metin çevirisi yapılırken aynı sayfalar tekrar yazılmamış fakat

¹ Bu kısmın mürekkebi dağılmış olduğu için okunamamıştır.

karışıklık oluşmasını diye varak numarası verilerek devam edilmiştir. Eserin [53b/1] ve [54a/1] sayfalarında ilk satır dışındaki satırların görseli çıkmamıştır.

Bazı sayfalar üzerinde rutubet lekeleri, mürekkep lekeleri ve yazarın yaptığı karalamalar bulunmaktadır. Bu nedenle bazı kısımlar okunamamaktadır veya o kısımların okunması zorlaşmaktadır.

Eserin her varağının [b] tarafının sol alt kısmında bulunan kelime sonraki varagin baş kısmında ilk kelime olarak yer almaktadır. Buna “rakabe” denilmektedir. Rakabenin olması herhangi bir sayfanın kopması durumunda kopan sayfaların nereye ait olduğunun tespit edilmesini kolaylaştırır.

Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu’nda kayıtlı olan eserin yayın bildirimisiyle ilgili verilen bilgidен hareketle eserin istinsah tarihinin 17. Yüzyıl olduğu görülmektedir.

Hamzanâme isimli eserin 45. cildi 115 varaktan oluşmaktadır. Eserin bütün sayfalarında yer alan satır sayıları birbiriyle eşit değildir. Eserin büyük bir bölümünde sayfaların satır sayısı 17’dir fakat bunun yanında 15, 16, 17, 18, 19 satır olan sayfalarda bulunmaktadır. 45. cildin varaklarında yer alan satır sayıları şöyledir:

15 satır: 25a, 39b

16 satır: 2a, 2b, 3a, 4b, 9b, 25b, 26a, 26b, 33b, 34a, 34b, 45a, 50b, 57b, 62b, 67a, 79a, 79b, 85b, 102a, 102b, 103a, 109a, 113b, 114a

17 satır: 1a, 1b, 3b, 4a, 5a, 5b, 6a, 6b, 7a, 7b, 8a, 8b, 9a, 10a, 10b, 11a, 11b, 12a, 12b, 13a, 13b, 14a, 14b, 15a, 15b, 16a, 17b, 18a, 18b, 19a, 19b, 20a, 20b, 21a, 21b, 22a, 22b, 23a, 23b, 24a, 24b, 27a, 27b, 28a, 28b, 29a, 29b, 31a, 31b, 32a, 32b, 33a, 35a, 35b, 41a, 41b, 42a, 42b, 43a, 43b, 44a, 44b, 45b, 46a, 46b, 47a, 47b, 48a, 48b, 51a, 51b, 52a, 52b, 53a, 54b, 55a, 55b, 56a, 56b, 57a, 58a, 58b, 59a, 60a, 60b, 61a, 61b, 62a, 63a, 63b, 64a, 64b, 65a, 65b, 66a, 66b, 67b, 68a, 68b, 80a, 80b, 81a, 81b, 82a, 82b, 83a, 83b, 84a, 84b, 85a, 86a, 86b, 87a, 87b, 88a, 88b, 89a, 89b, 90a, 90b, 91a, 91b, 92a, 92b, 93a, 93b, 94a, 94b, 95a, 95b, 96a, 96b, 97a, 97b, 98a, 98b, 99a, 99b, 100a, 100b, 101a, 101b, 103b, 104a, 104b, 105a, 105b, 106a, 106b, 107a, 107b, 108a, 108b, 109b, 110a, 110b, 111a, 111b, 112a, 112b, 113a, 114b

18 satır: 30a, 30b, 40a, 40b, 49a, 49b, 50a, 70b, 74b

19 satır: 36a, 36b, 37a, 37b, 38a, 38b, 39a, 59b, 69a, 69b, 70a, 71a, 71b, 72a, 72b, 73a, 73b, 74a, 75a, 75b, 76a, 76b, 77a, 77b, 78a, 78b

2.2.HAMZANÂME (45. CİLT) DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

Üzerinde çalışma yaptığımız Hamzanâme (45.cilt) metninin dil ve üslup özellikleri, metin içerisinden alınan bazı örneklerle aşağıdaki gibi açıklanmaya çalışılmıştır. Metin içerisinden alınan bu örnekler italik şekilde yazılmıştır ve özellikle vurgulanmak istenilen yerler siyah bold şeklinde gösterilmiştir.

Olaylar üzerine kurulmuş olan anlatıları zenginleştirmek ve okuyucunun merak duygusunu canlı tutabilmek için yazar, “ravi eydür, rivayet iderler ki, el-kışsa, ez-în cānib” şeklinde başlayan kalıp ifadelerle olayları genişletmiş veya olaylar arasında geçişler yapmıştır. Bu geçişler genellikle anlatılan olay bittikten sonra değil olayın ortasında yapılmıştır. Daha sonra yukarıda belirttiğimiz kalıp ifadelerden herhangi biriyle giriş yapılarak tekrar kalan kısımdan anlatıma devam edilmiştir. Olayların bu şekilde iç içe geçerek devam etmesi ve olay bütünlüğünün bulunmaması olay örgüsünün anlaşılmasını zorlaştırmıştır. Hamzanâmelerde yer alan hikâyeler genellikle birbirinin devamı şeklinde olduğu için bazı olayların sonu veya başı eksiktir. Eksik kalan kısımlarda anlatılan olayların başı veya sonu diğer ciltlerde yer almaktadır.

[48a/13] *İşte bunlar bunda ammā sen kışsa’ı Herūm’dan diñle (14) **rāvī eydür:** Herūm-ı Dīvāne piyāde küffār ile ceng (15) itmekden uşandı. “Hey yazık gergedānımı öldürmesem (16) şimdi kıra kıra bu kāvurları dögedürdüm.” diyüp (17) şağa şola bakup hamle idüp giderken Kabālūs-ı [48b/1] māzende-rānī nām bir pehlīvān var idi. Kırk beş eriş (2) kadd çeker idi. Irākdan ol nev’ üzre Herūm’uñ (3) cengin görüp “Bre bu herīf nāşıl kimsedür? Varup (4) şunu bir kere göreyin.” diyüp cigerdārluk idüp (5) Dīvāne’ye karşı geldi.*

[61b/10] *ol bağa geldi ammā bizim kışsamuz Rüstem’e geldi. (11) **Rāvī eydür:** Ol zamanda Erdeşir’uñ kızı (12) ‘Ömer bin Rüstem Dāra ile bend eyledi. Şoñra (13) Rüstem bundan rica eyledi: “Beni ‘askerüme ulaşdur.” (14) diyüp āhır bu kız ile ‘ahd eyledi ki senüñ destur- (15) suz gitmeyem.” didi.*

[70a/4] *bizüm hikāyemüz Melik Kāsım’a geldi. **Rāvī eydür:** Ol zamān ki Melik (5) Kāsım dilāver Berda’-ı Zemīn’de Herūm elinde zaħm yiyüp Tūc Bānū (6) Kāsım’ı iblāğa sūvār idüp licāmından yutup gitmiş (7) idi. Bir şahrāya geldiler. Bir dirahıtñ sāyesinde gelüp (8) atından inüp Kāsım’ın yüzine bakup hem ağlardı. (9) Ol gice ol arada eğlendi. Şabāh olduğda bakup (10) gördi.*

[56b/10] Rāvī-i (10) dāstān öyle **rivāyet ider kim** meger ‘Ömer’üñ (11) ciger köşesi Ümeyye-i ‘Ayyār ol maḥalde Hürmüz’üñ (12) ḥidmetinde idi. ‘Ömer’dür Herūm’dan ayrıldı. (13) Sürüp şehri Medāyin’e geldi. Hürmüz’üñ serāyına (14) karşı bir bağ var idi. Oldan Ümeyye babası (15) ‘Ömer’i kurtardığı vakt ile kavlı eyledi ki (15) ‘Ömer eyitdi: “Bu ciger köşem bir nesne lāzım gelüp (16) ben saña bulaşmak lazım gelürse bu bağa gelüp (17) kuş gibi ötsem gerek. Ol zaman da sen daḥı [57a/1] burc üzerine çık

[85a/14] yerlü yeründe karar eyledi ammā **rāvīler** öyle (15) **rivāyet iderler kim** Melik Kāsım’la Kahir bin Hāver (16) gidüp Delī Herūm öldürmüştü. Bunuñ (17) oğlu Tāhir-i Hāveri Kays bin Melik Kāsım’la gelmiş idi [85b/1] ammā babasınıñ olduguñ bilmez idi. Babasıyla buluşmağa (2) gelmiş idi. Bakup gördi herkes dostı olan (3) dostile babası olan babasıyla karındaşı olan karında- (4) şıyla buluşup görüşdiler ve muşāḥabet ve zevk u (5) şafāya başladılar.

[90a/13] mazlar.” didi. İşte bunlar da bunda ammā ez-īn cānib (14) rāvīyi aḥbār öyle **rivāyet iderler ki** işte ol zamān ki (15) Ḥamza oğlu Bedī’ü’z-zamān Mısır Şahrā’sında buluşup (16) Ḥamza evlādı olduğun bilüp ayırd oldılar idi. (17) Şoñradan cümle ‘askerine Bedī’ü’z-zamān icāzet [90b/1] virdi Kūh-i Şamā’ sultānları yerlü yerlerine gidüp (2) kaldılar ve Bedī’ü’z-zamān’uñ Kūh-i Şamā’dan çıkacak

[29b/14] **el-kıssa** (15) ḥamle idüp Ḥamza’ya bir şalık urdı. Ḥamza tāziyāne (16) ile çalup men’ eyledi. Cümle topların bir araya (17) getürüp bir topun yere bırakdı.

[34a/3]) okumağa başladı. **El-kıssa** ol gün ‘Ömer ol meclisde (4) bir faşl idüp ehli meclise bir şafā bağışladı ki (5) işidenler ḥayrān oldu. Bānū da görüp bildi ki (6) ‘Ayyār-ı Cihān ne hünere mālīkdür ammā giderek Herūm (7) durmayup oynamağa başladı.

[75a/18] elden (19) ayak sundılar. **El-kıssa** arada bir cām bāde nūş [75b/1] idüp dilāver neş’e dār olduğda ol maḥalde ‘Ömer’de rubābıñ (2) eline alup dāvudī āvāz ile hem-sāz olup ol dem ehl-i meclis (3) şafālarından bī-hūş oldılar. Herūm-ı Dīvāne “Mülkimet nedür bu (4) vızıldı, kavāl da çalar mısın ben de oynayayım.” didi. ‘Ömer “Ol (5) zaman degıldür.” didi. Ol dem Lendühā baş getürüp eyitdi: (6) “İy dilāver Bedī’ ile Kāsım kandadır yoḥsa daḥı vilāyetlerinden (7) gelmediler mi?” didi.

[75a/19] ayak sundılar. **El-kıssa** arada bir cām bāde nūş [75b/1] idüp dilāver neş’e dār olduğda ol maḥalde ‘Ömer de rubābuñ (2) eline alup dāvudī āvāzile hem sāz olup ol dem ehl-i meclis (3) şafālarından bī-hūş oldılar. Herūm-ı Dīvāne “Mülkimet nedür bu (4)

vızıldı kavāl da çalar mısın ben de oynayayım.” didi. ‘Ömer “Ol (5) zaman degildir.” didi. Ol dem Lendühā baş getirüp eyitdi

[36a/10] divāne oldu. **Ez-în cānib** bizim kıışsamuz ‘asker-i İslām ile (11) Hürmüz’e geldi. Türk Tosun İslām beglerin bir miqdār zerre- (12) leyüp soñra ‘Ukkāl Cāzū gelüp “Hürmüz ve Bahtegān (13) yarın cengdür.” diyü nidā itdürdiler

[42a/2] diyü işte bunlar bu hālde **ez-în cānib** bu taraftan Sulṭān (3) ‘Ayyārān dahı ol sür‘atle cān atup gitdi. Dün naşafında (4) gelüp Berda ‘-ı Zemīn’e irişdi. “Tiz Hamza ‘ya haber eyleñ ‘acele (5) maşlahatım var.” didi. Hādımiler varup Nigār yanında haber (6) eylediler. “‘Ömer geldi ammā pek ‘acelesi var.” didiler. Hamza “Ne (7) ola?” diyüp Zebū Necefi ile tiz gelüp ‘Ömer’i gördi. (8) ‘Ömer bayılmış yatur. “Nedür ‘Ayyār kalk haber vir görelüm aşılı (9) nedir?” didükde ‘Ömer’ün ise cevāba dermānı yok. Zamāndan (10) soñra kalkup güç ile eyitdi

[52a/8] ‘azm-i Medāyin idüp gitdi. **Ez-în cānib** (9) bizim kıışsamuz ol zamān ‘askere geldi. Üstād (10) eydür: Bu yañadan Hürmüz dahı Medāyin ögünde bārgāh (11) kurup Bākī leşker ile qarār idüp kendüsi (12) bir nice muşāhibleriyle şād ü handān meclis kurup (13) oturup şarāb içüp ‘ayş ü nüş iderlerdi. (14) Nāgāh ol maħalde Hürmüz-i Tācdār esnā-yı muşā- (15) habetde dönüp hocaya eyitdi:

[60b/2] söyleşmek (3) nice kabil. İşte bunlar bunda ammā **ez-în cānib** (4) bir taraftan çün ol gice geçüp şabāh oldu. (5) Hürmüz yine taşra da olan bārgāhlarına gelüp dīvān (6) eyledi. Cümle begler gelüp yerlü yerinde qarār eylediler. (7) Andan Türk vāfir lāf urdı. Ol dem zindāncı (8) gelüp haber virdi kim “Bu gice cümle esiri gelüp (9) ‘Ömer hālāş eylemiş.” didi. Hürmüz ziyāde eleme düşdi. (10) Bu taraftan çün şabāh oldu. Emīr-i ‘Arab küffārdan (11) alduğı bārgāhları kaldurup ‘azm-i Medāyin eyledi.

Metinde genel olarak uzun yapıli cümleler yer almaktadır. Cümleleri uzatmak için -ıp, -ip, -up, -üp ekleri kullanılmıştır. Metnin dili sade olduğı için uzun yapıli cümleler metnin anlaşılabilirliğini zorlaştırmamıştır fakat cümlelerin uzun olması nedeniyle hikâyede bazen konuşan kişinin kim olduğunun anlaşılması güç hale gelmektedir.

[1b/1] İşte bunlar bunda ammā bu taraftan bizüm kıışsamuz Emīr-i (2) Merdān ve Şir-i Yezdān Hamza-i Şāhib kırān ‘a geldi. (3) Ol zamān ki Emīr-i Merdān diyār-ı Berda ‘-ı Zemīn’e kadem **başup** (4) Herūm-ı Dīvāne ile bir nice gün ma’reke **idüp** cenkleri (5) bunların birkaç gün uzayup āhır Hamza ol kūhistān (6) eteginde bebiri **öldürüp** Herūm’da

'Arrān-ı Bānū'nuñ (7) 'aşıklı olan Kahtān Şāh'ı helāk eyledi. **Dönüp** (8) geldükde yolda birbirine tüş olup aḥşāma yakın ol (9) arada birbirlerinden **ayrılıp** Hamza Kañtūr Çobān'ın (10) yanına **gelüp** karar eyledi. Herūm da serāyına **gelüp** (11) ādāb ile kapudan içeri **girüp** yerinde karar eyledi.

[5a/1] 'Ömer "Hayr ola?" **diyüp** taşra **çıkup** ve tebdil-i (2) şūret **idüp** bir kapucı şekline girdi ve Baḥtegān (3) yetişüp böyle gitdi.

[7a/15] bir 'azīm kārbān **gelüp** birinci gün anda oturaḳ (16) **idüp** ol yerde edebḥāne **kurup** bir 'azīm (17) çukur **kazup** cümle kārbān ḥalkı każā-yı [7b/1] ḥācete hep anda **varup** ol çukur anların (2) **gelüp** gitmesinden tamām yukarusına geleni (3) **tolup** ḥāzır müheyyā idi. Soñra iktizā (4) **idüp** bāzergānlar bārḥānelerin **düşürüp** (5) **kalkup** göçdüklerinde ol yere toprak dökmişler (6) idi ve anların daḥi gitmeleri henüz ol gün (7) idi. Girüden Türk 'askerin **görüüp** (8) "Belki bize bir mazarratları dokunmasun." **diyüp** (9) ol aradan **kalkup** andan ilerüsin ārzū- (10) **layup** cümlesi gitmişler idi çünkü Baḥtegān (11) ol yumuşak toprak içine yuvarlandı.

[8a/12] Tiz Türk Toşun süvār emr eyledi. Birkaç şakālar (13) **gelüp** la 'tñüñ başına birkaç kırba suyu (14) **aḳdarup** dökdiler yüzine gözine bulaşuraḳ (15) indi. La 'tñ ise feryād ider "İy pehlüvān (16) yeter şu dökmen işim bitdi." **diyüp** çağırmağa (17) başladı. "Hele bir pāre bunıñ yüzünden gözünden [8b/1] necāseti **giderüp** gayrı andan vücūd-ı nā-pākından (2) ol esbāb-ı mekrūḥı selb **idüp** andan (3) bu ki gayrı libās-ı cedīd **getürüp** ba 'dehū kulları (4) koltuḡına **girüp alup** la 'tñi ḥınzır leşi (5) gibi tutdılar.

Cümleleri uzatmak için cümle başlarında kullanılan "ammā" edatı ile cümleleri birbirine bağlayan "andan" ve "ba'de" sözcüğü çok fazla kullanılmıştır.

[3a/15] a 'lā idi. Velī bir ḥarīf yazmış bizler de yazmasaḳ (16) rivāyet bozulur. İşte anıñçün yazdım **ammā** bu Dīvāne'nüñ [3b/1] cengi Lendühā cengine de beñzemez idi **ammā** Şāḥib kırān (2) Bānū'nuñ 'aşkıyla taḥammül iderdi.

[5b/1] vardı. Aḥşām konāk yerinde birbirlerine (2) karışdılar. Hemān 'asker göründükde (3) Baḥtegān birkaç muḳarreb tevābi' ile ilerü (4) aşup "Siz yab yab gelün." didi. (5) Baḥtegān bir a 'lā kaṭıra binerdi **ammā** Sulṭān (6) 'Ayyārān 'Ömer bin Ümeyye-i Ḥamīrī Baḥtegān'ın yanından (7) aṣlā ayrılmayup böyle giderdi.

[6a/14] şıçrayup çiftesin şalmağa başladı. Türk (15) Toşun süvār "Bre şunuñ ne güzel balaban (16) kaṭırı var **ammā** şimdi mi buldı oynayacak (17) zamānı?" didi. Yanında

olanlar “Yok a Sulṭānum ol [6b/1] kaṭır cāmūş ancak bilmem n’oldı? Şimdi vezīre (2) böyle idüp yere ura gibi.” dirken Baḥtegān (3) “Bre tutun şunu.” diyüp feryāda başladı.

[4b/1] Hürmüz “N’ola?” diyüp ol gelen elçiye hil’at-ı fāhire virüp (2) ‘azīm ri’āyetler eyledi. **Andan** Türk Toşun’a bir (3) fāhir hil’at ve bir muraşşa ‘kılıcıyla Baḥtegān bunları (4) alup çekilüp gitdi. ‘Ömer ü ‘Ayyār bu haberleri (5) alup oradan sürüp halīfe-i İslām Sa’d-ı (5) Şehriyār’uñ öğüne geldi. Bāş urup du’ā (6) eyledi. **Andan** küffār ‘askerine varup (7) görüp işitdügün ve cümle tedāriklerin her ne (8) ise cümle begler ortasında bir bir bunlara haber (9) virdi. Begler işidüp ğam[m]-gīn oldılar. **Andan** (10) eyitdiler: “Ne çirkin zamānda geldiler. Bunda Hamza da (11) yok. [13a/15] tāc yetiştürdiler. Giyüp yine çadırlarına varup (16) kondılar. **Andan** başladı Baḥtegān Bedi’den ve Kāsım’dan (17) ve Hamza’dan şikāyetler idüp ve ‘Ömer ü ‘Ayyār’dan şikāyete.

[23a/12] gelüp anasınuñ elin öpüp andan vedā’ idüp gitdi. (13) **Ba’de** Hamza yerinden durup pāk abdest alup atı (14) üzre hālīka ‘ibādet idüp andan ālāt-ı Şāhib kıran’ı (15) giyinüp cümlesi kırk sekiz pāre ceng-i ālā yetdi.

[24b/6] gördi kim ol çimenzār-ı suffeniñ üzerinde bir adam otur- (7) mış. Şöyle kim bir ṭurfe kıyāfetdür ammā kim olduğun (8) bilmedi. **Ba’de** dönüp ‘Aşkar’a nazar eyledükde bildi (9) ve gönünden eyitdi: “Bu at Sa’d-ı Şām’ınıñdur ammā ‘acabā (10) Sa’d-ı Şām’ı kendüsi kandanur ve bu oturan herif (11) kim olmak gerekdür ve kandan geldi?

[25a/12] dirlerdi. Şoñra benüm bir efendüm vardır adına Deli Herüm (13) dirler. Ol server anuñ elinden yiyüp benüm mekânımda (14) yaturken ben koyün devşirmege gıtdüm **ba’de** gelüp (15) gördüm ol server ğā’ib olmuş.

[33b/6] şöyle kim ta’āma şalā oldı. Murād üzre yenüp (7) **ba’de** ta’āmuñ şükrin didiler. Andan besāt-ı (8) ‘ayş döşenüp herkes kenār-ı meclise gelüp

Okuyucunu dikkatini canlı tutmak için halk dilinde kullanılan “bre, behey, hey, hay, iy, ya” gibi seslenme sözcükleri metin içerisinde sıkça geçmektedir.

[8a/2] kızıķ mişāl zemīnūñ kara bağrın delüp yere (3) geçdi. “**Hay bre** şuña ne belā geldi?” diyüp üzerine (4) rahş sürüp halk başına üşdiler. Gördiler (5) Baḥtegān poḥa düşmiş. Türk Toşun ol hālī (6) görüp el ele urup kaḥkaḥa ile gülmekden (7) bayıldı. “**Bre** yazık şol biçāre mel’ūnuñ başına (8) ‘aceb hāl geldi. Tiz çıkarun.” didi. Kulları (9) hele kimi başından kimi koltuğundan sürüyü- (10) rek taşra çıkardılar ammā bunda bir ‘acāib sır (11) var. Gel imdi gör temāşāyı koḥusı ‘ālemi tutdı.

[9a/11] *ammā kötü murdār koşarsun.*” didi. Bahtegān “**Behey** Sulṭānum (12) bende koḥu kalmadı. Tekrār yeñi libāslar giyüp (13) könlekler tütsiler virdüm.” didi. Türk eyitdi: (14) “**Bre hey** la ‘tın meğer sen şahı şahı necis imişsün. Bu senüñ (15) koḥuñ şimdi gidecek koḥu degil.” diyüp gördi ki (16) olmaz āḥir buyurdi: “Ba ‘zı ḥūb tütsiler vir- (17) diler. Hele Türk Toşun buña şah ḥātrıçün [9b/1] biraz ri ‘āyet eyledi. Andan eyitdi: “İy ḥāce (2) Bahtegān niçün böyle kaṭıra binersün? Yā sen (3) dīvāne misün ki böyle ‘āleme rüsvāy olursun?” (4) didi. Bahtegān eyitdi: “**Behey** Sulṭānum ḥayvānuñ (5) ne suçı vardır? Yā derd mend kaṭır neylesün? (6) Anı kendi ḥāline komazlar. Eger anı kendi ḥāline (7) kosalar ol kādı eşeğinden daḥı uşludur (8) gerçi eşekden ḥāşıl olmuştur ammā gene merdümülenür.” (9) didi. Türk gülüp “Kim dimezsün ammā kimdür anı kendü (10) ḥāline komayan?” didi. Bahtegān eyitdi: “Bir yañlış ḥız- (10) metkāra düş oldum. İşte hep çekdüğüm anuñ (11) şehāmetidür.” didi. Türk eyitdi: “**Ya** öyle ḥızmetkā- (12) ruñ ḥaḳḳından gelsene.” didi. Bahtegān eyitdi: “**Bre hey** (13) dilāver ben size ne direm bu gayrı ḥızmetkārlara beñze- (14) mez ola. Öyle çapukdur ki at yetişemez ammā maḥalinde işte (15) böyle nāzik ḥızmet ider.” didi. Türk çünkü öyledür. (16) “Baña göster ḥaḳḳından geleyüm.” didi. Bahtegān eyitdi: [10a/1] “**İy** Sulṭān Yeltāk-ı zemīn lutf ile otur yeriñde. (2) muḳayyed olma.” didi.

[11b/5] “**Bre** tız üç biñ altun getürüñ.” didi. Bahtek (6) “**Behey** server yeter zīrā soñra gene senden oldı dirsün. (7) Gel ferāgat eyle.” didi. Türk alur mi alur mi sende mi (8) benüm kim oluğum bilmezsün nābekār cehūd gidi. **Bre** (9) Getürün üç biñ altunı diyüp ḥazīnedāra (10) varup bir kara kīse ile üç biñ miḳdārı altunı (11) kodı.

[35a/10] (10) “**Bre** edebsiz ben saña öyle mi dedüm? Bu kadar adam orta- (11) sında bizi rüsvāy eyledüñ.” didi. Herüm: “**Yā** ne demek (12) lazım idi? Senüñ murādıñ ol demek degil miydi, (13) **yā** ne var sen andan niçün utānursun?” didi

[46b/8] Kızıl Er’in tañrısı birdür. Benim Herüm-ı Dīvāne Sulṭān-ı (9) Berda ‘-ı Zemīn. **İy** kāvurlar cān almadan kanda ḥalāş (10) idersüz?” diyüp şalıg ile küffāra kendüyi urup (11) melā ‘tınleri şayar şayar zemīne dökmege başladı.

[58a/10] gāyet gāzaba gelüp hemān şapānuñ alup (11) bir taş atdı. Herüm görüp “**Hāy** Mülkimet (12) geldiñ mi? Ben de seni arardum.” didi. Ömer “**Bre** Dīvāne (13) tız yūri gidelüm.” didi. Herüm eyitdi

Metin içerisinde anlamı zenginleştirmek ve güçlü kılmak için ikilemelere sıkça başvurulduğu görülmüştür.

[5b/1] vardı. Aḥṣām konāk yerinde birbirlerine (2) karışdılar. Hemān ‘asker göründükde (3) Baḥtegān birkaç muḳarreb tevābi‘ ile ilerü (4) aşup “Siz **yab yab** gelün.” didi. (5) Baḥtegān bir a‘lā ḳaṭıra binerdi ammā Sulṭān (6) ‘Ayyārān ‘Ömer bin Ümeyye-i Ḥamīrī Baḥtegān’uñ yanından (7) aṣlā ayrılmayup böyle giderdi.

[10b/11] Baḥteki saḡlığında keşkek idüp yedi. İḳlīm (12) şāhı Nūṣirevān’a yedürüp āḥir şāh dahı ol (13) maraẓdan **ḳuṣa ḳuṣa** öldi gitti. Şimdi bize başladı. (14) Hele bu kere ḳurtulduḡuma şükr iderem.” didi.

[12b/4] baḡışladuḳ.” diyüp alup gitdi. ‘Asker ḥalkı bu ḥālī gördükde (5) bir **hāy hūy** ḳopardılar ki ‘ayyūḳa irişdi ve ‘Ömer’uñ (6) ardına düşüp tutmaḳ istediler. ‘Ömer **aşaḡı yuḳarı** (7) segirdüp vāfir bunları yıldurup andan ḳuş (8) gibi uçup gitdi.

[16a/13] Andan (14) **ḳılıc ḳılıca** oldılar. ‘Anḳāş mel’ūn ol pīri (15) şehīd eyledi.

[22a/11] n’oldı?” didi. Herūm eyitdi: “Yine Mülkimet gelmiş. Beni **döge** (12) **döge** ḳaçurdı.” diyince Bānū bildi kim bunı iden ‘Ömer ü ‘Ayyar’dur.

[30a/12] irişüp bir kötek öyle urdı ki Herūm’uñ ṣalıḡıñ (13) ḳabasın ḳarşu virdükde **gürz gürze** ṭakınup (14) ḥurd eyledi.

[31a/6] sürdi. Āḥir bunlardur giderek ḳızıṣup birbirine (7) girüp **muşt muşt** **yaḳa yaḳaya** oldılar. Āḥir **kemer kemere** (8) olup Ḥamza gördi olmaz

[33a/16] **ṭabak ṭabak** cevāhirler nişār idüp andan taht- (17) gāha gelüp pāyi taht yerinde Ḥamza oturdı

[38b/1] on biñ ḳılıç birden ‘üryān olup küffārı **bölük (2) bölük** idüp ḳırmaḡa başladılar. Ḥalīfe begler şād olup (3) du‘āya başladılar.

[41a/2] ‘askere (3) kendümi ururam yā budur ki **dögüşe dögüşe** şehīd oluram (4) yāḥūd bu ‘askeri yarup selāmet yaḳasına düşem.” didükde

[35a/4] hem (5) benüm gibi bir yavuz toḡarsa ḳāvurları (6) **ḳıra ḳıra** hep doñaduruz.” didi. Ḥamza gülüp (7) eyitdi

[41b/11] Ol aradan geçenden bir cān ḳurtarmayup **birer birer** esīr (12) iderler. Gördi la‘īn ol āteş bunlaruñ ḥuşşār rengine

[46b/12] Kāfirler ol ḥālī görüp **gürūh gürūh** öḡünden (13) ḳaçmaḡa başladılar.

[51a/4] altına alup bunları **demet demet** idüp kırmağa (5) başladı. Bunlar da ğayrete gelüp bir uğurdan hendekden (6) taşra çıkup kendülerin kâfirlere urdılar.

[59a/1] irişince Herûm'ı taşra da muşâhabete tutdı (2) görmeyün. Server dağı Herûm'ı başına üşdiler. (3) Gelüp Herûm ile **bir bir** görüşdiler. Herûm (4) sorardı “Bunlar Kızıl Er'ün kulları mıdur?

[77b/19] başımuza ne belâ idi. Bir yalıñız baş ile bu kadar ‘askeri **allāk** [78a/1] **bullāk** eyledi. Bir sâ‘atde sekiz biñ ‘asker helāk olmuşdı. (2) Hayrân oldılar çünkü şabâh oldu iki taraftan dīvân (3) eylediler.

[79a/3] bu kez Türk'ün mu‘tādiler okı gelüp bir topa şaklandı (4) zincîre tokunup **pāre pāre** oldu.

[101b/11] gelmedi (12) lâkin arkada olan siper-i İskender-i Kübrā **oluğ oluğ** (13) oldu. Serverün gözlerinden âteşler saçılup ağızından (14) burnundan **acı acı** tütünler geldi.

Metin içerisinde deyimlere sıkça yer verilmiştir. İkillemelerin ve deyimlerin fazla kullanılması metne anlam derinliği katmış ve eserin halk tarafından daha çok sevilmesine olanak sağlamıştır.

[7b/14] İşte bu kere la‘în **yağmurdan kaçarken doluya** (15) **tutulmuş** dihkanî Türk'e döndi. Feryād (16) idüp “Bre bre meded diyüp ol dem eliyle (17) çabalamağa başladı.

[25b/8] bilüp “Hāy Şāhib kırân ım sen misün?” diyüp gelüp **ayağına** (9) **düşdi**.

[31b/1] arkası (15) üzerine yere kodı. Andan gögsi üzerine çıkup (16) bir eliyle **dal hançer** oldu.

[36b/1] dilāverler (2) meydāna gelüp la‘în aşlā vucūd virmeyp sihr kuvve- (3) tile birer hamlede ser nigün idüp bunları birer birer **bende** (4) **çekdi**. Hemān Kānūs-ı Dīv-zād rahş sürüp Cāzū'ya beraber (5) olup bir nîze urdı. Cāzū men‘ idüp anı da **bende** (6) **çekdi**.

[81a/12] elem çeker. Belki bundan bir murādı vardur. (13) **Açmaz korsam** belki ğazab ile Herûm'ı öldürür. (14) İmdi evlāsı budur kim Hamza'ya haber idem.” diyüp (15) ‘acele ile Hamza'ya gelüp “İşte ahvāl şöyle

[81b/1] ceng iderlerdi. Hamza'nuñ **cān başına sıçratup** (2) ‘acele birle irişdi. Bu maħalde geldi kim Melik Kāsım (3) dağı ğayrete gelüp “Şimdi ben bundan intikām (4) almaz isem artık kıyāmete degin gitdi.

[81b/12] Melik Kāsım girüye dönünce gördi kim Hamza-i (13) Şāhib kırān ile ‘Ömer kını yaydan ok (14) çıkar gibi gelmişler.

[87b/9] Hürmüz ve sâ’irler na‘radan pañikleyüp uyandılar. (10) Başlarına kıyāmet koptı. Küffāruñ feryādı (11) āsumāna çıkdı.

[88b/10] alup uğrın açdı. ‘Ömer’dür yakın gelüp (11) küffāruñ feryādı āsumāna çıkmış. Türki Tosūn (12) ise zahm dār yatur gerçi Erdeşir atlandı

Masallarda yer alan cin, cadı, peri, dev, ejderha, Kafdağı, Cinnistan gibi olağanüstü varlıklar ve mekân isimleri metin içerisinde yer almaktadır. Bu unsurlar metni zaman zaman masalımsı bir havaya sokmaktadır.

[11b/1] Yā ‘Ömer kanda iseñ gel şol altunı saña vireyüm diyesin. (2) Eger diyār-ı Kāf’da yahud iklīm-i semavātda dahı olursa ırak işidse (3) qararı qalmaz gelür alur ammā pehlüvānluk oldur ki altuñı (4) aldırmayup anı yaqalayasan. ”

[78a/17] gün ol gice Şāhib kırān hāzır ve müheyyā idüp (18) herkes yatdıraqların hāzır eylediler çünki şabāh (19) oldu güneş Kale-i Kāf’dan baş kaldırup [78b/1] ‘ālem nūr-ı yezdānile tıldı.

[19a/14] Hürmüz’üñ dīvānına varayum cāzū gelür dirler göreyüm ne (15) hāllu la’ındır?” diyüp Hürmüz’üñ dīvānına geldi. Ol maḥal (16) idi ki meger ‘Uḳḳāl’uñ ‘avratı Melike Cāzū erini gönderüp (17) kendi dahı gelmemiş idi. Bunu ‘izzetle alup geldiler.

[90b/3] zulümāt içinde Qahir Perīzād’uñ hapsinde olan (4) ol iki cinnīleri kurtarmış idi ki ol dīvlerüñ (5) birine Şahmān-ı Merdümser dirler idi.

[91b/3] şartları (4) bozup Perīzād’ı almak mukarrer oldu. Üç dört (5) günden soñra şikāra binüp Qal’a-i Kūhregīn etrāfın (6) seyr idüp Kūh-i Cinnistān diyārların seyr-i temāşā (7) iderdi.

[92a/11]” didi. Rāvī eydür: İşte bu Şahmān şöyle bir cinnīdür ki (12) gāh havāda kuş gibi uçar ve gāh yerde insān (13) gibi durur ve gāh rahş gibi segürdüp ve yetmiş iki (14) dürlü lisān ile söyleyüp

[93a/4] zaman dīvānda Eşkāl Şāh yanında otururken (5) bir perī çıka geldi. Çehresi bozgun gelüp (6) Eşkāl Şāh’a yanaşup bir söz söyledi.

[93a/13] söylersüz.” didi. Eşkāl Şāh eyitdi: “İy server (14) hālā bu zulumāt içinde bir ‘**ifrūt**’ vardır ādına (15) Nahsene dirler. Yüz toksan eriş kadd çeker. Tokuz başı (16) vardır.

[95b/11] ile gönderdi. Ol da yerinden durup (12) birkaç ‘**ifrūt**’ ile Eşkāl Şāh’a geldi. Nāmesin (13) şundu. Altına bir şandaliye kodılar geçüp karar (14) eyledi.

[106b/1] gā’ib oldı. Andan dahı bir kari helāk olmuş (2) yatur. Andan dahı geçdiler. Bir **ejderhā** gördiler

[108b/15]. Kapısı açıktır. Bunlar yakın geldükde bir **ejderhā** (16) zāhir oldı. Bedī’ kamçı ile def’ idüp (17) cāzū mel’ūn kendi imiş.

Çok fazla savaş sahnesinin yer aldığı metin içerisinde çok sayıda savaş aletinin ismi geçmektedir. Metin çoğunlukla savaşlar üzerine kurulmuştur, bu nedenle savaş aletleri sık sık karşımıza çıkmaktadır.

[10a/2] mukayyed olma.” didi. Türk Toşun yerinden durup (3) eline **tāziyāne** alup çadır kapusından taşra olup (4) Bahtegān’ı yanına çağırdı. Rahşına süvār olup (5) “Tiz anı baña göster. Anuñ haqqından gelmeyince ölmem.”

[15a/8] işte Türk Toşun ağzından nāme yazmağa (9) meşgūl oldılar ammā bu taraftan Sulṭān (10) ‘Ayyārān dahı sürüp bārgāh-ı Süleymān’a gelüp (11) halīfeye du’ā idüp Türk Toşun ’uñ tācın (12) ve **yayın** öñüne kodı ve Türk’ile ol āhir geçen mācerāsın (13) hikāyet eyledi.

[16a/13] **Nīze** ve **gürz** ile bir faşıl ceng eylediler. Andan (14) kılıc kılıca oldılar. ‘Ankāş mel’ūn ol pīri (15) şehīd eyledi. Ehl-i İslām nāle kıldılar. Hemān Hamza’nuñ (16) Rūm’da ele getürdügi gāzanferleri meydāna girdi.

[19a/14] didükde Türk la’ın gāzaba Melik Şāh’a bir **ok** atdı kim (5) Melik Şāh da siperin beraber viridi. O kadar gelüp siper (6) aynasında eglenmeyüp arkasından taşra çıkup bir büyük (7) tāşa tokunup ta yelegine varınca gümledi.

[17b/8] ile ‘Ankāş’a bir nīze urdı ki **siperden** geçüp göğsüne (9) iriüşüp bir kārış arkadan yelmān gösterdi.

[23a/15] Şoñra ki (16) gāzalarında çokluk **ālāt-ı harb** getürmezdi. Hemān kılıç (17) ve bir **siper** bir cübbe ve bir **nīze** gayrısına mukayyed olmazdı.

[24a/3] *hançerin* beline şokdı ve beş dāne **kılıc** kuşandı. (4) Andan Rüstem'üñ *kemānın* kolına geçürdi. Hāzret-i Hızır'uñ (5) okların eñsesine şokdı.

[27a/2] ve gāh gülmekden ağızı egilürdi ve gāh yine 'Ömer'üñ (3) eline bakardı ki *şapanı* var mı diyü ammā 'Ömer de tamām (4) medh okuduğdan sonra ādāb ile ilerü gelüp (5) eyitdi

[29b/15] hamle idüp Hamza'ya bir **şalık** urdı. Hamza tāziyāne (16) ile çalup men' eyledi. Cümle **topların** bir araya (17) getirüp bir **topun** yere bıraktı. Sāirlerin sipere [30a/1] alup men' eyledi amma

[30b/7] sürünce (8) Hamza kendüsin yere atup berüden Herüm dahı (9) gördükde yürüyüp bir **muşt** urdı. Hamza el (10) ayāsın karşı virüp men' eyledi ammā Herüm'uñ (11) **muştı** serverüñ ayāsından kaypup Hamza'nuñ

[55b/6] durma." diyüp ol dem ol arada **teberin** kolına (7) alup uğrına gelene başup **teberi** ögüñ açdı.

[77b/9] Dīvāne bir dahı gice ile küffāra varma yoğsa seni **kañçı** ile (10) döge döge öldürürem." didi. Herüm didi andan (11) çadırına gönderdi ammā beriden Türk Tosūn

[112b/15] eyitdi: "İy la'īn tīz söyle Perīzād kandaşur? (16) yoğsa hemān seni öldürürem." didi. Hizlān (17) eyitdi: "**Amūd** ile baña kıymayasın saña haber vireyin."

Metin içerisinde birçok hayvan ismine rastlanmıştır. Bu hayvanların çoğu savaş zamanlarında binek olarak kullanılmaktadır.

[5b/5] Bahtegān bir a'lā **kağura** binerdi ammā Sultān (6) 'Ayyārān 'Ömer bin Ümeyye-i Hamīrī Bahtegān'ın yanından (7) ašlā ayrılmayup böyle giderdi. Bahtegān görüp (8) "Āferīn iy bevvāb bana yekūn eyü hīdmet eyledüñ (9) ammā inşā'allah ben de şāh yanında seni medh (10) idüp bir eyü hīdmet alıvirmek boynuma (11) olsun." didi.

[5b/12] Toşun'a haber oldu. "Şāh'ın ikinci vezīri (13) Bahtegān geldi. Hürmüz-i Tācdār size istikbāl itdürüp (14) kılıc ve kaftān göndermiş." didiler. Mel'ün germ olup (15) alayı bağladı. Ol gün Türk Toşun bir māçīni (16) **öküze** süvār olmuş idi.

[15b/14] **rahşlarına** süvār olup miyān-ı meydāna gelüp alayı (15) bağladılar. Ol dem hemān Türk'üñ oğullarından 'Ankāş (16) Türk **rahşın** sürüp 'azm-i meydān eyledi.

[8b/8] **Kağır** ise ol şahrāyı bī-pāyānuñ bir tarafın (9) tutup şöyle gitdi kim gözden nihān olup nā-būd (10) nā-peydā oldu. Hele bunuñ altına bir **at** çekdiler. (11) Bu ise **ata**

binemez. Hele ne *hāl* ise *kulları* tutup (12) bindürdiler. La‘*īn* *hicābından* kıbkızıl pancara döndi. (13) Ol aradan sürüp Türk Toşun‘uñ *bārgāhına* (14) vardılar ammā la‘*īn* bildi kim kendünün başına böyle (15) iş gelmesine *sebeb* hep ‘Ömer ü ‘Ayyār olmuşdur.

[21a/8] *cānı* vardı. Tīz varup **gergedānı** getürdiler. Andan (9) *şalıgın* ve *esbābların* getürdiler. Herūm‘da giyinüp kuşandı. (10) Andan **gergedānına** *süvār* olup Hamza‘yı aramağa gitdi ammā (11) kaçan Kureyş Hamza‘yı alup getürdi.

[38b/4] Ferhād‘uñ öñin aldı ve haykırup bir ok atup (5) **filini** urup *helāk* eyledi. Ferhād kalķayum diyince (6) bir ok urup *bāzūsuna* *şalınu* elinden düşdi.

Metin içerisinde dini unsura çok fazla yer verilmiştir. Çünkü Hamzanâmeler İslam dininin yayılması ve halkın dini duygularının canlandırılması için yazılmıştır. Kafirlerle yapılan mücadelelerin sonunda onların hemen öldürülmediği, İslam dinine davet edildiği görülmüştür.

[57b/6] **İslām** bahādırların *halāş* idüp ‘Ömer Ümeyye‘ye (7) **du‘ālar** idüp andan *vedā‘* idüp yine bağa (8) geldi. Begler ‘Ömer‘den ‘askerüñ *aḥvāli* (9) su‘āl itdiler. ‘Ömer de cümle olan *aḥvāli* (10) nakl eyledi. İşte şimdi Dīvāne‘yi de **İslām** ‘askerine (11) doğru gönderdüm. Andan size geldüm. **El-ḥamdü lillāh** sizi de (12) *halāş* eyledüm ammā Melik Kāşım‘dan ve Bedī‘üz-zamān- (13) dan aşlā haber alımadum.

[32b/6] Hamza (7) eyitdi: “Di kim **Allah te‘ālā** birdür *şerīkdür* *münezzehdür.*” (8) didi. “Dīvāne bu kadar sözi söylemege *kādir* degil (9) daḥı kolaycasın söyle. Ben bunları yāvı kıldum.” (10) didi.

[5b/8] “Āferīn iy bevvāb bana yekūn eyü *ḥidmet* eyledüñ (9) ammā **inşā‘allah** ben de *şāh* yanında seni *medḥ* (10) idüp bir eyü *ḥidmet* alıvirmek boynuma (11) olsun.” didi.

[41b/6] yerinden durup ‘askerüñ *eṭrāfına* **ism-i a‘zam** okuyup (7) *dāire* çizdi. Hele artuḥ *ateşüñ* te‘*şīri* olmadı. Bu kez (8) **ehl-i İslām Ḥaḥḥ te‘ālāya** *nāle* ve *niyāza* başladılar.

[32b/11] *añma Tañrı birdür de.*” didi. Dīvāne *şol* kadar (12) *iz‘ān* eyledi ki Kızıl Er Tañrısı birdür. Ben (13) *anuñ* *ḥuliyam* dirdi. Āḥir *kār* bu *ḥula* *kāil* (14) oldılar. Hamza *ögünde* baş *ḳodı* **imāna** geldi.

Metin içerisinde savaş sahnelerine çok fazla yer verilmiştir. Savaş sahneleri anlatılırken okuyucunun gözünde canlanacak şekilde güçlü betimlemelerden yararlanılmıştır. Betimlemelerin güçlü olması okuyucuyu adeta olayların içine çekmiştir.

[46b/1] pençe' -i kahrundan nice hālās bulasun.” diyüp tīg-i Daḥḥāk'ı (2) 'üryān idüp yürüdi. Bunlaruñ ālāyına (3) 'Ömer'de teberi mu'teberi 'üryān idüp emīre (4) kafā dār ve hevā dār olup küffāruñ ālāyların bozup (5) birbirine katdılar ammā beriden Sulṭān Dīvāne- (6) gān daḥı piyāde bir yol yedi toplu şalıgın (7) omuzundan eline alup “On sekiz biñ 'ālemde (8) Kızıl Er'in tañrısı birdür. Benim Herūm-ı Dīvāne Sulṭān-ı (9) Berda'-ı Zemīn. İy kāvurlar cān almadan kanda hālāş (10) idersüz?” diyüp şalıg ile küffāra kendüyi urup (11) melā'inleri şayar şayar zemīne dökmege başladı. (12) Kāfirler ol hāli görüp gürūh gürūh ögünden (13) kaçmağa başladılar. “Bre bu belāyı nāgehānı nedür? Kandan (14) geldi? Hiç görülmüş degildir.” dirlerdi. Hadd-i zātında (15) Dīvāne'nüñ cengi görülmüş ve işidilmiş degildir. Şaff- (16) şiken ve ālāyı bozan cümlesi bir nesne ile men' olmaḵ (17) mümkün degil huşūşā alay içine düşerse 'aceb karar-ı ekber [47a/1] olurdu. Kōl üzerinden kadd-i bālāsına göre ol 'acāib (2) şalıgı dönderüp havāle eyledükde güyā kim havā-yı semādan (3) ka'r-ı zemīne yıldırım iner gibi gürleyüp inerti. İşte (4) Dīvāne sekiz kere yüz biñ 'askerüñ içine düşüp (5) kıyāmeti kopardı. Küffārdan hāy hūyı “Bre vardı, (6) “Bre şakın, bre urdu.” diyü küffāruñ içine bir āteş (7) düşdi kim kıyāmetden nişān virdi. Kāfirler ise (8) buña aşlā bir alāt-ı harb yetiştüremezler idi (9) zīrā dāim çarḥ vāri şalıgın baş üzre (10) dönderürdi. Atılan ok şalıgın topına (11) yāḥūd zincirlerine tokunurdu. Gürz ve kılıc maḥaline (12) ise yaklaşamazlardı. İşte Dīvāne böyle çokluk 'askere (13) bir şavulmaz belā olup fenā virdi.

Müzik aletlerinin metin içerisinde çeşitli görevlerde kullanıldığı görülmüştür. Bazı müzik aletleri metin içerisinde savaşı başlatmak, savaşa ara vermek, savaşı bitirmek, bir haberi duyurmak, müjde vermek, çeşitli toplantılarda eğlenmek gibi çeşitli amaçlar doğrultusunda kullanılmıştır.

[3b/11] Küffār hiçbir hareket itmediler. Bunlar da 'işret (12) iderken nāgāh bir gün Hürmüz tarafından **ṭabl-ı şād-mānī** (13) çalındı. Halīfe-i İslām Şa'd-ı Şehriyār 'Ömer ü 'Ayyār bakup (14) “İy Sulṭān 'Ayyārān varsuñ görsüñ (15) nedür bunuñ aşılı?” didi.

[69b/3] Andan bunlardır üç dört yārān olup kendülerin (4) küffār 'askerine urdılar çünkü aḥşam oldu. Hürmüz (5) **ṭabl-ı āsāyiş** çaldurup andan iki bölük 'asker (6) birbirinden ayrılıp dönüp kondılar.

[58b/14] ve Herūm'uñ ikdāmına taḥşīn eylediler. Andan Hamza (15) emr eyledi. **Ṭabl-ı beşāret** urdılar ve ol dört (16) yüz serverlere karşı varup getürdiler. Yerlerinde (17)

karār eylediler. ‘Ömer’dür begler ile içerüye girüp [59a/1] irişince Herûm’ı taşra da muşâhabete tutdı (2)

[98a/1] selâmet üzre ola.” diyüp Eşkâl Şâh serveri (2) ‘izzetile alup ol köşke getürdi. Eşkâl (3) Şâh ol gice Şâhib kırân’a ziyâfet eyledi. İşte (4) ol gice geçüp çünki şabâh oldu dîvler cānibinden (5) ‘acāip garāip şedâlar gelmege başladı. **Tabllar, naqqâreler** (6) peydâ oldu.

[34a/9] oturdu. “İy Kızıl Er bu Mülkimet ne güzel (10) **sâz** çalar gür âvâz ile güzel.” diyüp hem gülüp (11) hem ol dem bakardı. ‘Ömer eyitdi: “İy Dîvâne saña (12) ben **kavâl** da çalayum mı?” didi. Herûm “Korkarum (13) soñradan otluca dîv olursun.” didi. (14) ‘Ömer “Koğma şimden soñra olmam artuk ben seni (15) dögmem dost olduk. Hemân kızılca akçe çık vir.” (16) didi. Herûm “Baş üstüne tek sen beni döğme.” didi. [34b/1] ‘Ömer eline **kavâl** alup birâz çaldı.

Metin içerisinde halk dilinde kullanılan bazı argo olarak bilinen ifadelerin yer aldığı görülmektedir. Bu ifadelerin metin içerisinde yer alması hikâyelerin halk tabakasına hitap eden, canlı, doğal, samimi bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

[6a/6] tîz gelüp yetişe idi yokşa bu mel’ûn ehl-i (7) İslâm’a çok iş ider.” dir idi. Bahtegân beriden (8) şafâ ile giderken ‘Ömer ü ‘Ayyâr açmazdan bir çalı (9) alup kaçıruñ kuyruğı altına kışdırdı (10) ve kaçıruñ **götüne** batdukdâ bir kere şıçradı. (11) Bahtegân’uñ şârı çalması başından uçup (12) keli açıldı ve çiftesin şalmağa başladı.

[7a/10] la ‘in gâyet hicâba düşdi. “Nedür Hürmüz-i Tâcdâr’uñ (11) vezir-i sâñî’i hele bakıñ **boğa** düşmüş dimeyeler.” (12) diyü ol niyet ile kendüsün yuvalar şekli (13) idüp ol yumuşak toprâk üzerine bir kez (14) döndi.

[8a/3] geçdi. “Hay bre şuña ne belâ geldi?” diyüp üzerine (4) rahş sürüp halk başına üşdiler gördiler (5) Bahtegân **poğa** düşmüş. Türk Toşun ol hâlî (6) görüp el ele urup kâhkâha ile gülmekden (7) bayıldı.

[13a/2] “Ola bre **kör** la ‘în size kim didi ki bize böyle istikbâle gelesüz.” (3) didi. Bahtegân “İy Sulţân-ı Yeltâk-ı zemîn ne bileyüm?” diyüp (4) ‘azîm-i yeltâ kılındı.

[18b/15] hâzret-i Hamza beglerinüñ içinde şîrler vardır ki (16) senüñ gibi bir **kelb** anlaruñ bir hamlesine tâkat (17) getüremez.

[45a/10] de düşüp ben böyle gövdelü **herîfüñ** altında (11) kalsam sağ mı olurdum?” didi. Dîvâne yalvarmağa (12) başladı. “Bilmedüm artık itmem.” didi. Hamza da minnet (13) eyledi.

Metin içerisinde kahramanların sinir anında birbirlerine karşı azarlayıcı, kınayıcı bazı ifadelerle seslendiği görülmektedir. Bu durumun tam tersi olarak takdir edici, onaylayıcı bazı ifadeler de yer verilmiştir.

[11b/8] benim kim olduğum bilmezün **nābekār** cehūd gidi.

[6a/6] tîz gelüp yetiše idi yoksa bu **mel’ün** ehl-i (7) İslām’a çok iş ider.” dir idi

[8a/13] gelüp **la’tnüñ** başına birkaç kırba suyu (14)

[15a/13] hikāyet eyledi. Sa’d-ı Şehriyār **āferîn** idüp “İy (14) peyk zende mel’una eyü iş itmişsin ammā gāzaba

Metin içerisinde kahramanlara çeşitli lakaplar takıldığı ve benzetmelerin çok fazla kullanıldığı görülmüştür. Bu lakap ve benzetmeler genellikle kahramanın özelliklerine göre yapılmıştır.

[30a/1] alup men’ eyledi ammā Dîvâne bu hāle kaçıyup “Bu **Kızıl Er** (2) cenginde benüm aşlā karındaşlarum yaşamaz.

[44b/2] saña vireyüm.” didi. Hamza gülüp Dîvâne herkese ‘aqlınca ad kodı. (3) İşte Hürmüz’e ad rumüz **kāvur** kodı.

[84b/12] aňlatdı. Ol maħalde Herüm’uñ ‘aklı gelmiş idi. (13) “Bu ol yigit midür?” didi ammā yüzi gāyet kaçınc (14) olmağ ile “Şaķın ol **Kaķınc Er** olma.” didi. Kāsım “Beli (15) İy Dîvâne gel imdi senüñ ile barışalum.” didi. (16) Herüm “Öp imdi elümi.” didi. “Yok bu şehzāde (17) dirsens bunuñ elini öp.” didiler. Herüm “Olsun.”

[85a/1] diyüp elüñ öpmek istedi. Kōmayup barışdurdılar (2) ve andan kavbuşup öpüşdiler. Kāsım göñlünden (3) eyitdi: “Bu gidi deli baña ‘acep laķab taķdı.” (4) didi. Bilmez ki cümle yekdür hepsinüñ laķabı var.” (5) Lendühā’yı görüp “**Aħřām şuratlu Beg** benümle (6) sen de barışur mısun?” didi. Lendühā eyitdi: (7) “Biz senüñle çekışmedük ki barışalum.” didi ve anuñla da (8) kavbuşdılar.

Andan ‘Ömer Sa’d’ı görüp “Hāy (9) **bekmez küpi** sen de bunda mısın?” didi. ẖül Zengī (10) ile ẖulū’ı görüp “Hāy **dīv çocukları** (11) siz de geldüñüz mi?” didi. Kāsım gördi ki cümlesinüñ (12) lakabı var ayırık muḳayyed olmadı.

[64/b] ‘Ömer’e bakup “**Mülkimet** bunuñ aşlı nedür? ḳāvurlar (6) oynamak mı isterler?” didi.

[44b/12] ayrılmayup **sīmürğ** vari süzilüp giderdi.

[12b/7] segirdüp vāfir bunları yıldurup andan **ḳuş** (8) gibi uçup gitdi.

Eser incelendiğinde yardımcı fiillerle (ol-, kıl-, et-, eyle-, it-) kurulan birleşik yapılı cümlelere rastlanılmıştır.

[15a/10] ‘Ayyārān daḥı sürüp bārgāh-ı Süleymān’a gelüp (11) halīfeye du’ā idüp Türk ẖoşun’uñ tācın (12) ve yayın öñüne ḳodı ve Türk ile ol āḥir geçen mācerāsın (13) ḥikāyet **eyledi**. Sa’d-ı Şehriyār āferīn idüp “İy (14) peyk zende mel’ūna eyü iş itmişsün ammā ḡazaba (15) getürmişsün ve dedem Şāḥib ḳirān daḥı bunda (16) yok yā şimdi aña kim cevāb virür?” didi ammā (17) ol yayı görenler ḥayrān **oldılar**.

[17b/11] yıkılıp cānı cehenneme teslīm **eyledi**. Küffār ‘askerinden (12) feryād ḳopdı. Türk ẖoşun ah idüp (13) meydāna girmek murād eyledi ammā Elḥāş Türk nām oğlu (14) ḳarındaşınıñ ol ḥālīn görüp hemān ḥayḳırup (15) Melik Şāḥ’a muḳābil **oldı**. Bunlardur söyleşürek (16) az ḡoşup cenge ḥurdılar. Melik Şāḥ fırsat (17) bulup anıda ḳatl **itdi**.

[41b/15] Hemān (16) havāda bulutlar peydāh oldı. Ḳarlar ve yağmurlar yağmaḡa başladı (17) ammā gerçi yukarudan üzerlerine inerdi. Küffār bunları göremez [42a/1] oldılar. Zülümāt **ḳıldı**. Baḥtegān şād **oldı**.

[26b/8] ve ḥāl ḥāṭır şorişdılar. Ḥamza daḥı kendüsin Ḳureyş’i alup (9) Kūh-i Kāf’a varduḡun ‘Ömer’e bir bir ḥikāyet **eyledi**. Andan (10) ‘Ömer eyitdi: “İy server ben daḥı bunda sizin ḥararetiñüz ile (11) Dīvāne’yi ‘aceb döḡdüm. Murādum öldürmek idi ammā yine (12) sizden ḥavf **eyledüm**.” didi.

[39a/6] bir yol ḥendeḳden atılıp ḳını yaydan ok çıkar (7) gibi çıkup gitdi. Bir anda gözlerinden ḡā’ib **oldı** (8) amma berüden Türk Tosūn na’ralar urup

[43a/9] ceng **eylediler**. Āḥir Bānū’da ricā **eyledi**. Bir zinde gergedān (10) ḥāzır **ḳıldılar**. Dīvāne şād olup yedi toplu (11) şalıḡın beline şoḳdı ve topların ḳoynuna (12) ḳodı.

[86b/14] bulup “Devletlü Şāhib kırān ‘ālemde sen sağ (15) ol benüm de cānum başum senüñ yoluna fedā **olsun**.” (16) diyüp andan Hamza buña du ‘ā **eyledi**.

[88b/4] ben dünyālar tolusu mālā virmem tīz yetiş bir hāl itme- (5) sünler.” didi. ‘Ömer ise bulsa Dīvāne’yi katl **iderdi**.

Metin tamlamalar açısından incelendiğinde Arapça ve Farsça tamlamaların fazlaca kullanıldığı görülmüştür. Kullanılan bu tamlamalar metnin cümle yapısını süslemiştir.

[15b/12] “Türk de ceng nidā itdirdi. Beriden ‘**asker-i İslām**’da (13) ceng eylediler. Çün şabāh oldı. İki cānibden (14) rahşlarına süvār olup **miyān-ı meydāna** gelüp alayı (15) bağladılar. Ol dem hemān Türk’üñ oğullarından ‘Ankāş (16) Türk rahşın sürüp ‘**azm-i meydān** eyledi.

[36a/1] bir murād oldılar **hadd-i zātında** Hamza’nuñ bundan bir oğlu ola (2) ādına Hāşim Yekzūb dirler.

[27b/5] itmek **terk-i edebdür** ammā çünki bize bu kadar ihsān (6) eyledi

[36a/5] gısl idüp taşra çıkup ‘**ayş-ı nūşa** meşgūl oldılar.

[41b/5] olup feryāda başladılar. Ca’fer yaralı zebūn güc ile (6) yerinden durup ‘askeriñ etrāfına **ism-i a’zam** okuyup (7) dāire çizdi. Hele artuğ ateşüñ te’siri olmadı.

[45b/8] bir yol ‘Aşkar’dan devrilüp kendü eliyle **zīr ü (9) zeber** tenükin müstaḥkem idüp tekrār süvār oldı. (10) “Yā ‘Ömer Dīvāne’yi yere қо ve baña kafā dar oldı (11) çünki ‘asker kenārına geldiler.

[47b/1] gelüp hendek üzerinde olan küffāra kılıc koyup (2) **tūr u mār** eyledi ve ism-i ‘azam okuyup bir avuç hāki (3) üfürdi. Andan getirüp Cāzū’nuñ sihrine (4) saçdı.

[47b/10] Hudāyī te’ālā ḥamd idüp “Şükür hele serverimüz geldi (11) bizi bu küffāruñ elinden ḥalāş ider.” diyü **şükr-i yezdān** (12) eylediler.

[65b/1] Nedür bu **ceng-i maḡlūbe?**” didi. ‘Ömer eyitdi: “İy Hur ü (2) Hindüstān eyü vaḳtinde geldüñüz zīrā Bedī (3) ‘üz-zamān ve Melik Kāsım bunda yokdur.

[79b/12] Herūm’ı bulam.” didi. Hemān **sulṭān-ı hāver** arkasında (13) bir peleng postları ve omuzında yedi toplu şalīḳ (14) çünki bu üslūp üzre ‘askerin kenārına geldi.

[94a/12] eyitdi: “İy **şāh-ı ‘ālem** sen hiç muḳayyed olma. Ben (13) anuñla söyleşürem.” didi. İmdi ne **ḳıṣṣa-ı dırāz** (14) idelüm işte ol mel‘ün gelüp pehlivān ile ceng (15) idüp

Metin içerisinde geçen bazı sözcüklerin ikili yazılışlara sahip olduğu görülmüştür. Yani bazı sözcüklerde imla birliğine uyulmamıştır. Kelimeler bazı yerlerde doğru bazı yerlerde ise yanlış olarak yazılmıştır. Bu durumun müstensihden kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

[1b/8] **aḥṣām**, [5a/7] **aḥṣām**

[20a/17] **Herum** , [28b/2] **Herüm**

[9a/16] **aḥir**, [15a/12] **āḥir**

[9b/6] **ḥāl**, [18a/12] **ḥāl**

[21b/12] **revāle**, [21b/10] **revāne**

[51a/15] **Tosün**, [2b/9] **Ṭosun**

Günümüzde bazı bölgelerde canlılığını koruyan fakat bugünkü Türkçede kullanılmayan çeşitli ağız özelliklerine sahip arkaik olarak isimlendirilen kelimeler metin içerisinde sık sık kullanılmıştır.

[28b/2] Lendühā’dan ğayrı imdi bu Herüm-ı Dīvāne daḥı böyle (3) bir bahādır erdür ammā beriden çünki **aḥṣām** olunca (4) ceng eylediler. **Aḥṣām** olduğda Bānū Herüm’ile (5) şehre gidüp

[10a/16] şüretinde midür, **yoḥsa** bu dem bunda ‘ayyār (17) şeklinde midür, kim bilür ne şürettedür? Anı kimse bilmez.

[8a/10] rek taşra çıkardılar ammā bunda bir ‘acāib sır (11) var. Gel imdi gör temāşāyı **ḳoḥusı** ‘ālemi tütü.

[21a/11] **ḳaçan** Ḳureyş Ḥamza’yı alup getürdi. ‘Ömer ü ‘Ayyār anda (12) degil idi.

[37a/3] Erdeşir icāzet olup meydāna girdi. Ol mel‘ün (4) daḥı tīg ile otuz **kimesne** şehid eyledi.

[76a/2] Hemān şalığın ḳapup gitdi. İbtidā ḳaravele uğradı. **Yigirmi** (3) er idiler.

[18b/1] Ol server bunda **yoğiken** niçün ceng idersün?” didi. Türk (2) Toşun eyitdi

[11b/1] Yā ‘Ömer **ķanda** iseñ gel şol altunı saña vireyüm diyesin.

[29b/11] iki üç **altun** çıkarup ‘Ömer’üñ etegine dōki- (12) virdi. Hamza bunı görüp geldi.

Metin içerisinde günümüz Türkçesinde “d” ile yazılan birçok kelimenin “t” ile yazıldığı görülmüştür. Bazı örneklerde ise bu durumun tam tersine rastlanmıştır. Yani günümüz Türkçesinde “t” ile yazılan kelimenin metin içerisinde “d” ile yazıldığı görülmüştür.

[3b/16] **tırup**, [5b/16] **taş**, [6b/9] **ton**, [7b/2] **tolup**, [2a/12] **dürli**

2.3.HAMZANÂME (45.CİLT) METNİN HİKÂYESİ

Sahib kıran, Herum-ı Divane ile birlikte Berda‘-ı Zemin’de uzun süre cenk eder. Hamza Berda‘-ı Zemin’de bebiri öldürür ve Herum da Arran-ı Banu’nun aşığı olan Kahtan Şah’ı öldürür. Akşama yakın birbirlerinden ayrılırlar. Hamza Kantur Çoban’ın yanına gelip durur. Herum ise sarayına gidip durur. Nigâr, Herum’un Kahtan’ı öldürdüğünü duyunca çok sevinir. Banu Hamza’nın Herum ile yaptığı savaşları işitip Herum’un yanına gelir “Hoş geldin.” der. Banu Herum’a Kızıl Er’in kendisini diyarında kale yapmak için taş taşımaya alıp gideceğini söyler. Herum bu söze sinirlenir ve Hamza’nın kızıl suyunu akıtip yumruğunu sıkacağını söyler.

Hamza’nın kıssası Arap dilinden Türk diline çevrilirken kıssa farklı şekillerde rivayet edilir. Bu yüzden Hamza’nın kahramanlıklarıyla ilgili çeşitli rivayetler ortaya çıkar.

Derviş İbrahim ile Derviş Hasan Hamza ile Herum-ı Divane arasında olan cengin ne yüzden olduğunu tartışır. Bu esnada Derviş Abdi ile de anlatılan kıssaların gerçekliği konusunda tartışır. Derviş Hasan Türk diline çevirisi yapılan birtakım kıssaların aslıyla uyumsuz olduğunu söyler. Bu kıssalar Arapçadan Hint diline de çevrilir. Meddahlar tarafından anlatılır ve Hindistan’da yaygınlık kazanır. Anlatıcı kıssaları Türkçeye çevirirken rivayetlerin doğru olmasına dikkat eder ve unutulmaması için yazıya geçirilmesi gerektiğini söyler.

Derviş Abdi’nin rivayetine göre bu Divane’nin cengi Lendüha cengine dahi benzemez ama Sahib kıran Banu’nun aşkı için dayanır. Anlatıcı söyler, Hamza Berda-ı Zemin’e yürür. Yerine Cağfer-i Hicazi’yi koyar. Üzerinden birkaç gün geçmesine rağmen

kafirler harekete geçmez. Bunlar içki toplantısında Hürmüz tarafından ansızın sevinç davulu çalınır. İslam halifesi “Sultan Ayyaran baksın bunun aslı nedir?” der. Ömer kılık değiştirerek Hürmüz divanına girer. Biri koynundan bir mektup çıkararak Hürmüz’e sunar. Ömer mektubun kimden geldiğini sorar. Türk Tosun’dan geldiğinin cevabını alır. Hürmüz mektubu Bahtegan’a verir ve Bahtegan da yüksek sesle okur. Türk Tosun mektupta kendisini över ve kendisinin askerlerinin Hamza’nın askerlerinden çok olduğunu, Hamza’ya neler yapacağını söyler. Bu haber üzerine Hürmüz mutlu olur. Bahtegan ise zevkinden dans eder. Hürmüz gelen elçiye hediyeler verir. Ömer-i Ayyar bu haberleri bütün beylerin önünde İslam halifesine anlatır. Haberleri işiten beyler kaygılanırlar. Hamza, Bediüzzaman, Melik Kasım bu sırada orda olmadığı için bu uğursuza cevap vermenin zor olduğunu söylerler. Ömer-i Ayyar Bahtegan’ın Türk Tosun’a ne söylediğini öğrenmek ve Türk Tosun’un nasıl tepki verdiğini görmek için bir kapıcı kılığına girerek tekrar yanlarına gider. Ayyar-ı Cihan iyi hizmette bulunur, bu nedenle Bahtegan’ın beğenisini kazanır. Bunlar giderken akşam olunca bir yerde yatarlar. Sabah olunca yüz yerden gelen bağırıp çağırımlarla uyanırlar. Bazı kişiler burada hayırsız birinin olduğunu ve eşyalarının yok olduğunu söyleyerek Bahtegan’a şikâyet gelirler. Bahtegan ise onlara eşyalarına sahip çıkmaları gerektiğini söyler. Akşama doğru Bahtegan gelen askerleri görünce onlara karşı giderler. Ömer Bahtegan’ın yanından hiç ayrılmaz. Bahtegan Ömer’in hizmetinden çok memnun kalır ve şahın yanında onu öveceğini söyler. Bunlar yaklaşıncı Türk Tosun’a haber verilir. Hürmüz-i Tacidar’ın kılıç ve kaftan gönderdiği bildirilir. Ömer-i Ayyar Türk Tosun’un heybetini görünce aklı başından gider. İçinden “Sahib kıran tez gelip yetişse yoksa bu uğursuz Müslümanlar’a çok işler eder.” diye geçirir. Bahtegan keyifle ilerlerken Ömer gizlice bir çalı alıp katırının kuyruğunun altına saklar. Çalı katırın arkasına batınca katır sıçrar ve o sırada Bahtegan’ın sarığı başından uçarak keli açılır. Katır art arda sıçrayarak çifte atar. Türk Tosun durumu görünce “Şunun ne güzel katırı var ama oynayacak zamanı şimdi mi buldu?” der. Yanındakiler katıra bir şey olduğunu söylerler. Bu sırada Bahtegan korku içinde “Tutun şunu.” deyip katırın üzerinden yere düşer. Katırı kimse tutamaz, katır kaçıp gider. Bahtegan don giymediği için düşerken her yeri açılır. Durumu gören Türk Tosun güler. Bahtegan’ın düştüğü yerde yolculardan kalma bir tuvalet vardır. Bahtegan bunun içine düşer ve Bahtegan’ın başı lağımın içine girer. Bahtegan çok utanır. Rezil olmamak için başını toprağa sürerek durumu gizlemeye çalışır. Anlatılana göre meğer oraya bir kervan gelir bir çukur kazıp hela kurar. Tüm kervan halkı ihtiyaçlarını gidermek için bu çukura gidip gelir. Daha sonra kalkıp gittiklerinde çukurun üzerine toprak dökerler. Bahtegan henüz taze, yeni dökülmüş olan bu yumuşak toprak içinde

yuvarlanır ve oradan bir türlü çıkamadığı için yardım ister. Durumu gören Türk Tosun ve halkı yanına gelerek kahkaha ile güler. Türk Tosun kullarına emir verir ve Bahtegan'ı çıkarırlar. Bahtegan'ın pis kokusunu gidermek için yüzünü gözünü suyla yıkarlar. Yeni kıyafetler giydirip altına bir at verirler. Bahtegan utancından kıpkırmızı olur. Atı sürerek Türk Tosun'un otağına varırlar. Bahtegan bu işin başına gelmesine Ömer-i Ayyar'ın sebep olduğunu anlar, Ömer'e sitem eder fakat Ömer bu duruma gülmekten bayılır. Türk askerleri de Bahtegan'ın haline gülerler ve pis kokusundan rahatsız olurlar. Bahtegan ise temiz kıyafetler giydiğini ve kendisinde koku kalmadığını söyler. Bazı tütsüler verip kokuyu gidermeye çalışırlar. Türk Bahtegan'ın neden huyunu bilmediği katıra bindiğini sorar. Bahtegan ise katırın bir suçu olmadığını başına gelenlerin hizmetkarı yüzünden olduğunu söyler. Türk ise bu hizmetkarın neden hakkında gelmediğini sorar. Bahtegan ise çok hızlı olduğunu, ona atın bile yetişemediğini ama çok da iyi hizmet ettiğini söyler. Türk Tosun sinirlenir ve eline kırbacını alarak çadırından dışarı çıkar. Bahtegan'ı yanına çağırıp Ömer'i göstermesini onun hakkında kendisinin geleceğini söyler. Bahtegan Ömer'in sürekli şekil değiştirdiğini, hangisinin Ömer olduğunu bilmediğini söyler. Türk Tosun iyice sinirlenir. Bahtegan Ömer'in kimseden korkmayacağını söyler. Türk Tosun Bahtegan'a eğer Ömer'in yerini söylemezse kendisini öldüreceğini söyler. Bahtegan Türk Tosun'dan bir keseye bin altın koymasını ve elinde tutarak "Ya Ömer nerde isen gel şu altını sana vereyim." demesini ister. Ömer'in nerede olursa olsun geleceğini fakat altını kaptırmadan Ömer'i yakalaması gerektiğini de söyler. Türk Tosun üç bin altın ister. Bahtegan ise bunun fazla olduğunu, bin altının yeterli olacağını, sonra suçlunun kendisi çıkarılacağını söyleyerek serveri vazgeçirmeye çalışır. Türk Tosun Ömer'e seslenir. Nerede ise gelip üç bin altını almasını ister. Ömer bir kapıcı kılığında gelerek altınları bana verin, ben Ömer'e veririm der. Türk Tosun ise "Sen Ömer'i nereden bileceksin?" diyerek azarlar. Bahtegan kapıcının Ömer olduğunu anlar ve Türk Tosun'a bildirir. Türk Tosun durumu anlar, Ömer'e gelip keseyi almasını söyler. Ömer Türk'ün üzerine atılır, keseyi alır. Türk'e öyle bir tokat vurur ki Türk'ün tacı başından uçar. Türk Tosun neye uğradığına şaşırır. Bahtegan kendi tacını da çıkarıp Ömer'e sunar. Ömer ise onu bağışlar. Askerler bu hali görünce Ömer'i yakalamaya çalışırlar ama Ömer kuş gibi uçup gider. Türk Tosun intikam ile dolar. Hazinedarlar Türk Tosun'a ve Bahtegan'a taç getirirler, bunlar da giyip çadırlarına varırlar. Bahtegan; Bedi, Kasım, Hamza ve Ömer-i Ayyar'dan şikâyet eder. Nuşirevan'ın bunlarla baş edemeden dünyadan göçüp gittiğini söyler. Türk Tosun ise onların içinde er olmadığını söyler. Türk Tosun erliğin nasıl olduğunu göstermek için o gece kalıp ertesi gün yola düşer. Şehir

sarayına gelirler. Türk Tosun’u görenler hayran olup korkuya düşerler. Hürmüz-i Tacidar mutlu olur. Bahtegan, Ömer’in kendisine ve Türk’e yaptığı hileyi bir bir anlatır. Türk Tosun getirdiği hediyeleri Hürmüz’e ve vezirlerine sunarak Hürmüz’ün divanına gelir. Bagtegan Türk Tosun’un sağ kolda oturtulmasını söyler fakat Erdeşir buna karşı çıkar. Türk Tosun gelince Hürmüz ve bütün beyler ayağa kalkar. Erdeşir de herkesin kalktığını görünce kalkar fakat yerinden ayrılmaz. Hürmüz Türk Tosun’un sağ tarafta oturmasını ister. Erdeşir ise onun farkının ne olduğunu sorar. Türk Tosun ağzından halifelere mektup yazarlar. Hamza’nın bütün malını isteyip İslam dinine girmelerini yoksa cenk edeceklerini bildirirler.

Ayyaran ise Süleyman otağına gelir, Türk Tosun’un tacını ve yayını halifenin önüne koyar. Başından geçen macerayı anlatır. Sad-ı Şehriyar aferin der fakat Sahib kıran burada olmadığı için gazaba gelmelerinden dolayı onlara kim cevap verir şimdi diye endişe duyar ama yayı görenler hayran olurlar.

Birkaç bekçi içeri girip Sad-ı Şehriyar’a hizmet eder, Türk elçisinin getirdiği mektubu alıp okurlar. Cenk istediklerini görürler fakat Sad-ı Şehriyar Sahib kıran’ın burada olmadığını söyleyerek birkaç gün ertelemesini ister. Beyler ise hazır olduklarını söylerler, halife bu hali görüp mutlu olur. Elçiye hediye verip hazır olduklarını gidip söylemesini ister. Elçi de gelip durumu Türk’e bildirir, iki tarafta meydanın ortasına gelip cenge başlar. Türk Tosun’un oğlu da meydana gelip hünerlerini gösterir. Beyler Ömer’e bakar ve “Türk Tosun bu mudur?” derler. Ömer ise bunun Türk Tosun’un kendisi değil oğlu olduğunu bildirir.

Gaşamşam Hicazi halifeden meydanı kendisine vermesini ister. Halife ise kendisinin ihtiyar olduğunu genç bir yiğidin meydana girmesini söyler fakat Gaşamşam Hicazi dinlemez. Ankas bunu görünce “Senden başka yiğit yok mu ki senin gibi bir kocamış meydana girer.” diyerek cenge başlarlar. Ankas o piri şehit eder. Daha sonra Hamza’nın Rum’dan getirdiği cesur kimseler meydana girer, cenge başlarlar. Ankas onları da şehit eder. Melik Şah cenge başlar ve Ankas’a bir kılıç vurarak yere yıkıp öldürür. Melik Şah Türk Tosun’un diğer oğlunu da öldürür. İki oğlunun öldürüldüğünü gören Türk Tosun ah ederek meydana girer. Türk Tosun’un heybetini gören İslam askerleri hayrete düşer. Melik Şah Türk Tosun’u görünce “Hoş geldin.” der. Türk Tosun Melik Şah’ın gözünün önünde oğullarını öldürdükten sonra bir de hoş geldin demesine kızar ve Melik Şah’a halinin kötü olacağını söyler. Melik Şah ise onun gibi kafirleri alt ettiği için pir olduğunu, eğer şimdi de şehit olursa saadete ereceğini bildirir. Hamza burada yok iken cenk etmesinin doğru olmadığını Türk Tosun’a söyler. Türk Tosun ise Hamza’nın kendisinin geleceğini

duyduktan sonra diyarı terk ettiğini, önce onların hakkından geleceğini ve Hamza'yı bulduktan sonra sıranın ona geleceğini söyler. Türk Tosun Melik Şah'a kim olduğunu sorar o da kim olduğunu bildirir. Türk Tosun onu Nar-ı Nur'a secde etmeye davet eder fakat Melik Şah Allah'tan başkasına secde edilemeyeceğini söyleyerek bunu reddeder. Hamza'nın beyleri içinde nice aslanların olduğunu ve onu helva gibi yiyeceklerini söyler. Türk Tosun bunları duyunca çok sinirlenir ve Melik Şah'a bir ok atar. Ok büyük bir taşla dokunarak o taşı Hürmüz'e gönderir. Ömer taşı alıp otağa götürerek beylere gösterir. Beyler taşla hayran olurlar.

Sahib kıran Berda-ı Zemin'e gidince yerine Cafer-i Hicazi'yi koyar. Cafer-i Hicazi Ömer'e bakar ve Sahib kıran'a haber vermesini, yoksa bu lanetlenmişin alemini harap edeceğini bildirmesini ister.

Ömer Hürmüz'ün divanına cadı geleceğini duyar ve cadıyı görmek için divana gider. Melike Cadı kendisi gelmeyip erini gönderir. Ukkal Cadı Hürmüz'ün otağına gelir. Hürmüz "Hoş geldin." der fakat Ukkal Cadı'nın pis kokusundan herkesin midesi bulanır. Hürmüz de o pis kokuyu görünce yüzünü geriye çevirir. Ukkal "Hem beni davet edersiniz hem de benden iğrenirsiniz." diyerek bu duruma sinirlenir ve bir sihir yapar. Hürmüz durduğu yerden yok olur. Türk bunu görünce Cadı'dan korkar. Cadı hemen geçip Hürmüz'ün yerine oturur. Kimsenin bir söz söylemeye dermanı kalmaz. Bahtegan Hürmüz'ü affetmesi için Cadı'ya yalvarır. Cadı ise "Benden yüz çevirmek nasıl olur görsün." diyerek reddeder. Bahtegan taze padişah olduğu için böyle işleri bilmediğini, bir daha yapmayacağını söyler. Bunun üzerine Cadı tekrar sihir yapıp Hürmüz'ü tahtına geri getirir. Ömer Ayyar olanları görünce aklı gider, şaşkına döner.

Ömer olanları Hamza'ya anlatmak için Berda-ı Zemin'e gelir. Kantur'un olduğu yere gelerek serveri cenk ederken görür. Serverin yanına gelip askerin durumunu bildirir. Server şehit olanlar için üzüntü duyar. Yarın onlara yardıma gideceğini söyler. (Bu hikâye önceki ciltte açıklanmıştır.)

Esmâ serveri cenkten kurtarır. Kaf'a getirir, Süleyman merhemi sürer ve yaralarını iyileştirir. Serverin aklı başına gelince Herum'un yaralarının iyileştirilmesi için Esmâ'dan birini göndermesini ister. Esmâ da Hamza'nın hatırı için Kureyş Banu'yu gönderir. Banu Herum'un yaralarının bakımını yapar ve ona bir merhem bırakarak giderler. Herum'un kız kardeşi Banu bunu görünce sevgisi biriken bin olur. Herum Kızıl Er'in nerde olduğunu sorar. Banu ise Kızıl Er'in kaybolduğunu söyler. Herum atını ister, Kızıl Er'i nerede olursa olsun

bulup onunla oynayacağını söyler. Herum giyinir kuşanır, gergedanına biner, Hamza'yı aramaya gider. Kureyş Hamza'yı alıp getirir ama Ömer-i Ayyar o sırada orda değildir. Ömer Hamza'yı arar fakat bulamaz. Kantur Çoban'a "Serverim birkaç gün içinde gelmezse size neler edeceğim." der. Sahip-kıran Berda-ı Zemin'e gidip askere yardım etmek ister. Sahip-kıran Esmâ'ya veda edip devlerle birlikte gider. Ömer ise Hamza'yı arar ama bulamaz. Hamza'nın başına bu işlerin gelmesine Herum'un sebep olduğunu düşündüğü için onu öldürmeye karar verir. Herum Ömer'den kaçarak sarayına gelir ve kurtulur. Banu Herum'un bu halini görünce "Sana ne oldu?" diye sorar. Herum ise Ömer'in onu döve döve kaçırdığını söyler.

Sahip-kıran Kureyş Banu ile Berda-ı Zemin'e gelir. Cinniler çekip gider. Hamza ile Kureyş Banu kalır. Kureyş Banu Hamza'ya bu hayırsızları savmanın zor olduğunu söyler. Hamza ise bu işin başına gururundan geldiğini söyler. Hamza, askerden kimseye durumunu söylememesini ister.

Kureyş Banu İslam askerinin yanına gelir. Serverler Türk Tosun ve Ukkal Cadı'dan şikayet ederler. Sad-ı Şehriyar üzüntü içindedir. Server Kureyş'den İslam askerini sorar. Kureyş ise sıkıntı içinde olduklarını bildirir bunun üzerine Hamza savaş hazırlıklarını yapar. Ömer ise dağ taş gezerek Hamza'yı aramaya devam eder. Kantur Çoban Hamza'yı sofanın üzerinde otururken görür ve kim olduğunu anlamaya çalışır. Kantur Çoban serverin yanına gelir ve kim olduğunu sorar. Aşkârı da adamın yanında görür ve bu atı tanıdığını söyler. Kimin olup olmadığını sorar. Emir-i Merdan ise atın kendisinin kırk yıllık atı olduğunu tanışıklığının nereden geldiğini sorar. Kantur koyun devşirmeye gider. Geri geldiğinde serverinin kaybolduğunu görür ve bu atın onun atı olduğuna emin olduğunu söyler. Kantur daha sonra konuştuğu bu serverin Sahip-kıran olduğunu anlar. Sahip-kıran Kantur'un imana gelmesini ister ve Kantur imana gelir. Sahip-kıran ona Ömer'i sorar. Sahip-kıran'a Ömer'in kendisini aradığını ve deliye döndüğünü anlatır fakat daha sonra nereye gittiğini bilmediğini söyler. Diğer taraftan Ömer Sahip-kıran'ın Kantur Çoban'ın yanında olduğunu rüyasında görür. Kantur Çoban'ın yanına gelir, Hamza'yı orda görünce sevincinden ayağına sarılır. Sahip-kıran Ömer'i bağrına basar. Hamza Kaf Dağı'na vardığını Ömer'e bir bir anlatır. Ömer Herum'u öldürmek istediğini fakat Hamza'dan çekindiği için bunu yapmadığını anlatır. Hamza ise böyle yiğitlere kıyılmaması gerektiğini söyler. Ömer Herum'un yarasını iyileştirmek için merhemi Hamza'nın Kaf Dağı'ndan bir cin ile gönderdiğini ama onların bir hoş geldin demeye bile kadir olmadıklarını, bu yüzden Hamza'nın kırıldığını Banu'ya

söyler. Herum bu gelenin Mülkimet olduğunu anlayınca Banu'ya “Dön kaçalım.” der. Nigar ise korkmamasını söyleyerek Hamza'ya çok selamlarını iletir ve cariyesi olduğunu, Herum'u affetmesini istediğini haber verir. Herum ise Ömer'in gelip söylediklerinden üzüntü duyar. Herum ile Hamza cenge tutuşur. Akşam olunca Herum Banu ile şehre gider. Hamza ise Ömer ile Kantur'un yanına gelir. Banu sarayına gelince Hamza'ya hizmetçileriyle çeşitli ikramlıklar gönderir. Ertesi gün yine cenk ederler. Akşam olunca Banu yine ikramlıklar gönderir ve bu düzen kırk gün böyle devam eder. Hamza bu kadar yıldır sefer ettiğini fakat ömründe Divane gibi bir er daha görmediğini Ömer'e söyler. Herum ile Hamza yaman bir cenge başlarlar. Birbirlerini iyice hırpaladıktan sonra Hamza baktı ki olmuyor Herum'a “Kemerimi tut üç kere çek eğer beni kaldırabilirsen sana köle olayım ama kaldıramazsan ben seni yere vurursam sen bana kul olur musun?” der. Herum Hamza'yı çok uğraşmasına rağmen kaldıramaz. Hamza Herum'u yere çökertir ve Müslüman olmasını, kendisiyle birlikte Şam'a gidip yapı yapmak için taş taşımalarını istediğini söyler. Herum bunu kabul etmez ama Banu Herum'un hükmünün kendi elinde olduğunu ona kefil olabileceğini söyler. Divane Hamza'ya karşı çıkmaya devam eder ama Banu susmasını ve elini öpmesini söyler. Divane Hamza'nın yanına gelir, “Kızıl Er'in tanrısı birdir.” der ve Müslüman olur. Hamza mutlu olur. Banu sarayına gelir, hazırlıklar yaptırır. Hamza'yı sarayına davet etmek için haber gönderir. Ömer, Hamza, Kantur saraya gelir. Banu'nun hazırlatmış olduğu yemeklerden yiyip içerek eğlenirler. Ömer sazını çıkararak murabbalar okur. Herum oyun havalarını duyunca sabredemeyip kalkar oynar. Bu mecliste herkes Ömer'e hayran kalır. Herum Ömer'e bir kese altın bağışlar. Bunlar eğlenirken bir hizmetçi yanlarına gelir, Herum'u Banu'nun çağırdığını söyler. Herum Banu'nun yanına gider. Banu Herum'a Hamza'nın kendisini cariyeliğe kabul etmesini istediğini söyler. Hamza'da Banu'nun güzelliğini Medine'den işitip geldiğini kendinin de rızası olduğunu söyler ve nikah kıyarlar.

Hikâyemiz diğer taraftan tekrar İslam askerine geldi. Ukkal cadı İslam askerinde kimseyi sağ bırakmaz. Sihir gücüyle herkesi bir bir alt eder. Sonra ki genler de azim cenk olur. İslam askerine çok darbe vurulur. Cafer-i Hicazi Kuh-i Belüvan'dan yardım istemek için gider. Bu sırada kafirler İslam askerinden geriye kalan malları yağmalar, epeyce mal edinirler. İslam askerinin ne tarafa gittiğini öğrenmek için Gul'u gönderirler. Gul haber alıp Hürmüz'e bildirir. İslam askerinin kazdığı çukura gelir, bir mektup yazıp çukura atarlar ve Sad'ın onların yanına gelmesini istediklerini yoksa kimseyi sağ bırakmayacaklarını bildirirler. Sad kabul etmez ve ne biliyorlarsa onu yapmalarını yazarak haber gönderir. Melun bu duruma sinirlenir ve İslam askerinin üzerine dört bölük askerle yürür. Sad-ı

Vakkas yayını eline alarak yüze yakın kafiri öldürür. Türk’e bu durumu gösterirler ve vurup Sad’ın elinden yayını düşürür. Bu esnada olanları Ferhad-ı Divane’ye haber verirler. Ferhad-ı Divane yanına oğlunu da alarak kafirleri kırmaya başlar. Türk haber alınca Ferhad-ı Divane’yi ve Ferahim’i de bir ok ile onları hendeğe kaçıır. Berda-ı Zemin tarafından bir incecik toz belirir. Hamza olduğunu sandılar fakat Ömer olduğunu gördüler. Ömer İslam askerinin halini görür ve yarın Sahib kıran’ı getireceğine söz vererek gider. Diğer taraftan Türk Tosun Hamza’nın geldiğini sanıp onu cenge çağırır ama orada kimse yoktur. Gul Ömer’in Hamza’yı getirmeye gittiğini Türk’e haber verir. Gul bu haberi Hürmüz’e vermek için gelince Bahtegan ve Hürmüz’ün Ukkal cadı ile sohbetinde olduklarını görür. Bahtegan Hamza’nın sağ olduğuna inanmaz. Ömer’in yalan uydurduğunu söyler. Hoca Herum-ı Divane’nin Hamza’ya kul olduğunu, kız kardeşi Banu’nun ise Hamza’yı aldığını, yarın Herum ile Divane’nin buraya geleceğini söyler. Hürmüz hocanın sözünün bunca zamandır aksinin çıkmadığını bildiği için durumu anlar ve üzerine bir üzüntü çöker. Ukkal Hürmüz’ün üzüntüsünü görünce hocaya “Sözün doğru çıkmazsa sana cefa ederim.” der. Hoca ise “Sözüm doğru çıkmazsa bildiğini yap.” diyerek cevap verir. Ukkal Hürmüz’den bir miktar asker alarak Bahtegan ile birlikte İslam halifesini ve eğer Hamza gelirse Hamza’yı da alıp kendisine getireceğini söyleyerek gider. Sad-ı Şehriyar kılıçlarını kuşanıp dövüğe dövüğe şehit olmak için cenge girer. Ukkal cadı bir şişe içine sihir yaparak onu İslam askerinin içine atar. Askerin her yanını ateş sarar. İslam askeri o hali görünce çok şaşırır, bir yere toplanıp feryat ederler. Cafer güçlkle askerin etrafına bir daire çizerek dua okur ve artık ateşin bir etkisi kalmaz. Ukkal cadı bir şişe daha atar. Havada bulutlar görülüp yağmur ve kar yağmaya başlar, üzerlerine düşer. Kafirler bunları göremez olur. Bahtegan hepsi helak olur diye sevinir. Diğer taraftan Sultan Ayyaran Berda-ı Zemin’e gider. Hizmetçilerden tez Hamza’ya haber vermelerini ister. Hamza gelerek Ömer’e ne olduğunu sorar. Ömer güçlkle eğer gidip yetişmezse İslam askerini, cümle beylerini bir daha ancak kıyamette görebileceğini söyler. Haber üzerine Hamza çok güçlü bir nara atar. Bu sesi duyan Herum Hamza’nın yanına gelerek ne olduğunu sorar. Hamza ise kafirlerin gelip askerine zarar verdiğini bu yüzden durmayıp yardıma gideceğini söyler. Herum da Hamza ile gitmek ister fakat Hamza Herum’un gergedanının Aşkar ile bir gidemeyeceğini söyleyerek reddeder. Banu ile vedalaşır. Hamza Herum’un ısrarlarına ve Banu’nun ricasına dayanamayıp Herum’un kendisiyle gelmesini kabul eder. Aşkar bir kuş gibi uçup gider, Herum ise bunların gerisinde kalır ve gergedanı Aşkar’a yetişemediği için döve döve öldürür. Hamza görür ki Herum yaya gelir. Herum Ömer’e kendisini de götürürse ona altın vereceğini söyler.

Ömer biraz nazlanarak kabul eder. Aşkar bunların hepsini üzerine alarak bu ağır yük ile süzülerek gider. Yolda giderken bir süre sonra Herum'un arkasına bir nesne pat pat vurmaya başlar. Herum Ömer'in ökçelerini tutunca Ömer birden Herum'u yere fırlatır. Hamza ne olduğunu sorar. Ömer ise az kalsın Herum yüzünden ikisinin birlikte yere düşeceğini ve Herum'un altında ezileceğini söyler. Herum ise bir daha yapmayacağını, kendisini affetmesini ister. Hamza da Ömer'e Herum'un bir daha böyle bir şey yapmayacağını söyler. Tekrar Ömer Herum'u omuzuna alır ve yola devam ederler. Bunlar kuşluk zamanı Medayin Sahrası'na gelip cadının yüksek bir yerde oturarak durmadan sihir yaptığını görürler. Hamza bu hali görünce öfkelenir. Ömer Herum'u omuzundan aşağı indirir. Hamza bu esnada coşup öyle bir nara atar ki kafirler bu naradan can verir. Atlar ürküp sahiplerini yere fırlatır. Türk Tosun bu naradan ürküp silahını yere düşürür ve Ukkal sihir yaparken düşüp başını yarar. Sihirleri artık işlemez olur. Hamza Ömer ile birlikte kafirin üzerine yürüyüp onların alaylarını bozup birbirlerine katarlar. Herum da "On sekiz bin alemde Kızıl Er'in tanrısı birdir." diyerek cenge girişir. Kafirler Herum'u görünce kaçışmaya başlarlar. Kafirler; Herum gibi bir belanın nereden geldiğini, bunun cengi gibi bir cengin görülmediğini söylerler. Divane kafir askerine çok belalar verir. Emir-i Merdan da diğer taraftan kafir askerinin üzerine ismi azam duası okuyarak onları alt üst eder ve cadının sihrini bozar. İslam askerinin üzerinde olan tufan yok olur. Halife ve beyler Allah'a şükrederek Hamza'ya "Bizi sensiz koyma, bak sen olmayınca başımıza neler geldi." diyerek ağlarlar. Hamza ise neden gelemediğini başından geçen maceraları onlara anlatır. Bu sırada Hamza Herum'u unutarak beylerle hâl hatır soruşurlar. Diğer taraftan Herum kafir ile vuruşmaktan usanır. Kabalus Herum'un cengini uzaktan görünce merak eder ve yanına gelir. Herum kafirleri kıra kıra öldürmek için Kabalus'un altındaki gergedanı ondan ister. Kabalus Divane'nin kan dolu tase dönmüş olan gözlerini görünce geldiğine pişman olur ama halktan utandığı için geriye de dönemez. Herum Kabalus'un belini kırarak gergedanını alır ve sevinç içinde gergedana binerek kafiye vura vura giderken karşısına Erdeşir çıkar. Erdeşir Herum'a karşı çıkar ama Herum Erdeşir'i de gergedanı ile yere yıkar. Halk telaşa düşer. Türk'ün yanına gelerek başlarına geleni, böyle giderse askerin alt üst olacağını söyler. Bu sözler üzerine Türk meydana gelir ve Herum'a ok atmaya başlar ama okların hiçbirisi Herum'a erişmez. Herum da Türk'e karşılık verir. Atını öldürerek kendisini yere yıkar. Herum biraz daha ileri varınca bir taht üzerinde birini görür. Hürmüz olduğunu sanır ama meğer o kişi Bahtegan'dır. Herum Bahtegan'ın üzerine yürüyünce Bahtegan kaçır. Hamza tahtı yerle bir ederek ileriye doğru gider. Ukkal Cadı'yı görür. Bakar ki Ukkal Cadı durmaz sihir yapar ama başı yarıldığı için

kanar ve sihirleri tutmaz. Ukkal Cadı, Herum'u görünce kaçmaya çalışır fakat başaramaz. Herum önüne geleni kırarak ilerler. Herum'un bu halini gören İslam bahadırları da cesaretleterek hendekten dışarı çıkar ve kafire vurmaya başlar. Sahip-kıran gelip görür İslam ehli harap olmuştur. Diğer taraftan Erdeşir ve Türk Tosun Medayin'e doğru kaçıp gider. Beyler çok sevinir. Herum'un tek başına kafirleri bozup, cadıyı öldürüp, Erdeşir ile Türk Tosun'u yaralayıp kaçırdığını Hamza'ya anlatırlar. Hamza bunları duyunca hayran olur, herkes Herum'a derin bir muhabbet duyar. Hamza ve beyler Türk ile Erdeşir'in çadırlarına konarak yiyip içmeye başlarlar. Bu sırada Hamza'nın aklına Herum gelir ve Ömer'i onu bulması için gönderir. O sırada kıssa askere gelir.

Hürmüz Medayin önünde çadır kurar ve yiyip içmeye başlarlar. Bu sırada Herum'un elinden kaçıp kurtulan Bahtegan gelir. Hürmüz ise neden herkesten önce geldiğini Bahtegan'a sorar. Bahtegan ise başlarına çok işler geldiğini, Herum'un yaptıklarını ağlayarak anlatır. Divane ise kaçan askerlerin ardına düşerek Hürmüz askerine gelir. O sahrada birçok çadır olduğunu görür ve "Bu çadırlardan acaba hangisi Kızıl Er'in çadırıdır?" diye sorar fakat bu çadırlardan birinin Hürmüz'ün çadırı olduğunu öğrenir ve Hürmüz'ü öldürmek için çadırın içine dalar. Önüne gelen herkese vurarak çadırdakilerle cenge tutulur. Ömer gelip bu durumu görünce Divane'ye destek olmak için cenge katılır ve önüne gelene vurmaya başlar. Ömer kendini Divane'ye tanıtarak onu almaya geldiğini ve Kızıl Er'in onu istediğini söyler. Divane ise kafirleri kıracağını bu yüzden gitmek istemediğini söyler ama Ömer'in öfkeli olduğunu görünce ondan korktuğu için kabul eder. Kuh-ı Belüvan tarafına çekilip giderler. Yolda giderken Ömer'in aklına esir olan serverler gelir. Divane'yi Hamza'nın yanına gönderir. Biraz işinin olduğunu söyler. Ondan ayrılarak Medayin'e gelir. Anlatırlar ki meğer Ömer Ayyar'ın ciğer köşesi olan Ümeyye o yerde Hürmüz'ün hizmetindedir. Ömer ile Ümeyye daha önce aralarında anlaşmışlardır. Ömer Ümeyye'ye kendisine ulaşmak isterse kuş gibi öteceğini, bu sesi duyarsa geldiğini anlamasını ve burç üzerine gelmesini söyler. Ömer kuş gibi ötünce Ümeyye onun geldiğini anlar ve Ömer'e neden geldiğini sorar. Ömer ise esirleri kurtarmak için geldiğini söyler. Ömer Ümeyye'nin yardımıyla esirleri kurtararak bağa döner. Herum Ömer'in sözünü dinlemeyerek yolundan geri dönüp kafirlerle tekrar cenge başlar. Ömer Herum'un narasını duyunca onu almaya gider, önüne katarak getirir. Ömer Hamza'nın yanına gelince Herum'un erliklerini anlatır. Herkes mutlu olur ve Ümeyye için de dua ederler. Herum'un heybetini gören herkes şaşkınlık içinde kalır. Daha sonra Ömer önde Herum arkada Hamza'nın huzuruna gelirler. Hamza Herum'a "Hoş geldin." der. Herum da Hamza'ya selam verir. Hamza Herum'un

kahramanlıklarından dolayı onu ikinci ser kaplanı yaparak birinci ser kaplanı olan Lendüha'nın yanına oturtur.

Diğer taraftan Hürmüz divanına gelip oturur. Zindancı gelip gece Ömer'in bütün esirleri kurtardığını söyler. Hürmüz üzüntü içine düşer. Sahip-kıran bir mektup yazdırıp Ömer'e verip Hürmüz'e gönderir. Sahip-kıran mektubunda kendisinin orda olmadığı zaman askerine çok cefa ettiğini, aklı varsa gelip kendisiyle barışmasını söyler. Hürmüz ise pehlivanının yaralı olduğunu ve iyileştikten sonra tekrar cenk edeceklerini Ömer'e söyler. Ömer gelip bunları Hamza'ya iletir. Hamza'nın aklına Ömer bin Rüstem gelir. Ömer'e gidip onu bulmasını söyler. Ömer gidip Ümeyye'ye sorar. Ümeyye ise bir bağda gizli olduğunu o bağı dolaşmaları gerektiğini söyler. Hikâye Rüstem'e gelir.

Ömer bağı dolaşmaya başlar. Bağ dolaşırken bir hizmetçi görür. Hizmetçinin boğazını sıkarak ve onun suretine girerek onun geldiği yöne doğru gider. Karşısına küçük ama sağlam bir kapı çıkar. İçeri girince Rüstem'i burada keyif içinde görür. Banu Ömer'e "Neyimi alırsan al ama beni bu şehzadeden ayırma." der. Ömer Banu'ya "Bizimle İslam askerine gelersen seni ona alırım" der. Bu söz üzerine Banu Ömer'e çok altın vererek kırk hizmetçi ve kırk cariye alarak bağdan çıkıp İslam askerinin içine gelirler. Sabah olunca Ömer Rüstem'i bulduğunu sevinerek Hamza'ya haber verir. Diğer taraftan Erdeşir Rüstem'in bağdan kızını alıp götürdüğünü duyunca çok öfkelenir. Hümrüz'den yarın cenk olması için emir vermesini ister. Hamza diğer taraftan Rüstem'e eğer bu cenk olursa elde edilen gaza malıyla onlara düğün yapacağını söyler.

Erdeşir meydana gelir. Ömer bin Rüstem onu görünce öfkelenir ve kızını zorla getirmediğini, birbirlerine meyl ettiklerini söyler. Erdeşir dinlemeyip Ömer bin Rüstem'e mızrağını vurur. Ömer bin Rüstem men eder. Bu şekilde kılıç kılıca vuruşurlar. Ömer bin Rüstem Erdeşir'i yere düşürür ve atını onun üzerine sürer. Bu hali gören Hürmüz de askerini kumanda eder, hep birlikte yürürler. Herum, Ömer, Sahip-kıran da askerinin geldiğini görünce meydana gelir. Herum kafirleri kırmaya başlar. İki tarafta şiddetli bir cenge tutulurlar. Bunlar cenkte iken Hindistan tarafından bir toz bulutu görünür. Meğer bu gelen Lendüha'dır. Ömer onu karşılar ve hâl hatır ederler. Ömer Türk Tosun ve Erdeşir'in yaptıklarını anlatır. Bediüz-zaman ve Melik Kasım'ın burada olmadığını Sahip-kıranın yalnız olduğunu söyleyerek cenge yetişmesini ister. Lendüha da üç oğlunu yanına alarak önüne geleni perişan eder. O sırada Herum ağzından köpükler saçarak olanca heybetiyle çıkagelir. Lendüha gibi güçlü bir adam ejderhası Herum'u görünce hayran kalır. Herum Lendüha'nın kafir olduğunu sanarak

üzerine saldırır, başını yarar ve gider. Lendüha da Herum'dan intikam almak için atını onun üzerine sürer, Divane'nin başını yarar. Ömer bunların bu halini görünce Divane'ye geri durmasını bunun Kızıl Er'in kardeşi olduğunu söyler. Hamza ikisinin de başlarının yarıldığını, yüzlerinden kan aktığını görür. Lendüha Hamza'ya bu Divane'nin kim olduğunu sorar. Hamza ise Herum'un yabancı olmadığını kendinden sonra ona rast geldiğini anlatır. Herum Lendüha'nın Kızıl Er ile sohbet ettiğini görünce Ömer'e "Kızıl Er şunu bıraksın öldüreyim." der. Ömer de bunun Kızıl Er'in kulu olduğunu ve bir daha böyle bir şey söylememesi gerektiğini söyler. Lendüha da Herum'un Hamza'nın kulu olduğunu anlar, birbirleriyle görüşürler. Bunlar üç dört arkadaş olup kafir askerine vururlar. Akşam olunca Hamza'nın bir yanında Lendüha, bir yanında Herum-ı Divane kafir askerinden ayrılıp Süleyman otağına gelirler. Beyler Herum ile Lendüha'nın başlarının yarılmış olduğunu görür. Halife Lendüha'ya ne olduğunu sorunca o da Herum-ı Divane'nin yadigarı olduğunu söyler. Bunlar burada zevk sefa içindeyken hikâyemiz Melik Kasım'a gelir.

Melik Kasım Berda-ı Zemin'de Herum'un elinden yaralanır. Tuc Banu onu alır ve bir sahraya getirir. İleriden bir kafilenin geldiğini görüp Kasım'ı orada bırakıp "Acaba onlarda merhem bulunur mu?" diyerek bezirganların yanlarına gider. Hocanın birinde merhem vardır. Merhemi Tuc Banu'ya verir. Hocanın emriyle su ısıtıp ve çorba pişirip Tuc Banu ile gönderdiler. Tuc Banu Kasım'ın yarasını sıcak su ile yıkar ve merhem sürüp bağlar. Kasım biraz kendine gelince gözünü açıp Banu'ya iyileşirse Herum'dan intikam alacağını söyler. Hoca ise serverlerini yanına alarak Kasım'ı ziyaret edip halini sorar. Hoca Banu'ya Melik Kasım'ı şehre götürüp yarasını tedavi ettirmesini söyler. Banu Kasım'ı atına alarak şehre doğru gider fakat yolda şehirde olan bazı kişilerin kendilerine zarar verebileceğini düşünerek bir mağara bulup Melik Kasım'ı oraya yatırır. Birkaç gün sonra Melik Kasım biraz iyileşince tekrar şehre gitmek için yola düşüp şehre gelirler. Bir kervansarayaya yerleşirler. Hancıya altın verip yiyecek getirmesini söylerler. Hancı bunların iyi müşteri olduğunu anlar. Hancının aklına hemen hücresinde kalıp akçesini ödemeyen adam gelir ve Kasım'ın yardımıyla ondan akçesini alabileceğini düşünür. Sabahı bekleyemeden adamın kapısına dayanır. Adama parasını vermesini ya da hücreden çıkmasını söyler. Adam parayı vermeyince hancı vurup adamın kafasını yarar. Daha sonra gelip Kasım'a durumu anlatır ve kendisini o adamdan koruması için yardım ister. Adam bir müddet sonra öfke ile kapıyı tekmeleyerek yanlarına gelir. Kasım'ın heybetini görünce korkar ve geri döner. Hücrelerin birinde olan bir hocanın yanına giderek durumu anlatır. Bugün kendi başına gelenin yarın da onların başına gelebileceğini söyleyerek gözlerini korkutur. Hocalar hancıya gelerek tez

o adamı handan çıkarmasını istediklerini ve bu adamın bir harami olduğunu söylerler. Hancı da Kasım'ın yanına gelerek harami olup olmadığını sorar. Kasım sinirlenerek hancıyı yanından kovar. Hancı gelip hocalara durumu anlatınca hocalar sinirlenerek Sankur'un yanına gelip falan kervansarayda bir haraminin olduğunu haber verirler. Santur şehrin su başını, hancıyı ve Melik Kasım'ı getirmesi için gönderir. Tuc Banu ve Melik Kasım gitmeyeceklerini söylerler. Su başı sinirlenerek Kasım'ın üzerine yürüyünce Banu adamı tutup yere vurur. Tuc Banu otuz adamı helak eder. Kalanı ise kaçarak gelip Sankur Şah'a haber verirler. Sankur bu sefer de Behmen pehlivanı kervansaraya gönderir. Banu onlara "Neden bizi kendi halimize koymazsınız?" diye sorar. Bunlar da burada bir harami olduğunu ve onu bağlamaya geldiklerini söylerler. Banu Behmen'i de öldürür. Şahın akıllı bir veziri vardır. Bu vezir Melik Kasım'ın Rüstem'in oğlu olduğunu anlayarak hana gelir. Melik Kasım'ı saraya gelmesi için ikna eder ve birlikte saraya gelirler. Melik Kasım Herum'dan intikam almak için kim olduğunu herkesten gizler fakat şahlar kim olduğunu anlarlar. Melik Kasım şahlardan yardım ister. Melik Kasım, Herum'un Hamza'nın yanında olduğunu öğrenince suret değiştirerek beylerle birlikte şehirden çıkıp Berda-i Zemin'e gelirler.

Behram Han'ın kızının Melik Kasım'dan bir oğlu olmuştur. Adını ise Tahir koyarlar. Tahir babasını tanımadığı için onunla cenk eder fakat pehlivan Cezire-nişin Tahir'i durdurup Melik Kasım'ın babası olduğunu söyler. Melik Kasım ise oğlunu bağrına basar. Tamgaç Han gelir ve Kasım'a niçin suret değiştirdiğini sorar. Melik Kasım durumu anlatır. Tamgaç Han Kasım'ı sarayına götürür. Kasım orada birkaç gün eğlenir. Daha sonra hatununa veda edip oradan ayrılır. Bizim hikâyemiz Arap emiri ile Hürmüz-i Tacdar'a gelir.

Hindistan sultanı Herum ile cenk eder ve bunlar daha sonra Süleyman çadırına getirilip yaralarına merhem sürülerek iyi edilir. Sahib kıran ise Lendüha'nın gelmesine ve Herum'un kendileriyle anlaşmasına mutlu olur. Büyük bir meclis kurarlar ve yiyip içip eğlenirler. Daha sonra herkes uyumak için çadırlarına döner. Herum-ı Divane uyumak için çadırına geldiğinde Hürmüz'ün otağının önünde kafir askerlerinin yaktığı mumları ve meşaleleri görerek "Bunlar Hamza'dan ve Ömer'den korkmazlar mı ki karşılarında mum yakarlar?" diyerek öfkelenir. Herum zincirli topuzunu eline alarak kafirlere saldırarak yanan mumlarını birer birer söndürmeye başlar. Hürmüz ve Bahtegan Divane'nin bu halini görünce korkularından bütün fanusları söndürürler. Sahip-kıran olayları anlayınca Herum'u getirmesi için Ömer'i gönderir. Ömer ise Divane yüzünden huzuru bozulduğu için öfkelenerek gidip Divane'yi kafir askerinin içinden alarak kafasına birkaç taş yapıştırır.

Herum'un kafası kanlar içinde kalır. Hamza Herum'a kızarak "Bir daha sakın gece vakti kafirle cenge durma." der ve Herum'u uyuması için yatağına gönderir. Diğer taraftan Türk Tosun, okunu ve yayını hazırlayıp aşağı yukarı gezerek Herum'u arar fakat Ömer'in gelip Herum'u götürdüğünü öğrenir. Türk Hürmüz'den Herum'la cenk etmek istediğini söyler. Bu haberi Hamza'ya iletirler. Divane de cenk etmek istediğini söyleyip azim bir cenge tutulurlar. Herum Türk'ü helak eder. Kafir askeri ile İslam askeri de birbirlerine karışırlar. Diğer taraftan Melik Kasım uzaktan bu kargaşayı görüp askerleriyle gelir. Bu kargaşa içinde gizlenerek Herum'u bulup intikamını almaya karar verir. Divane ile Melik Kasım karşı karşıya gelirler. Bunlar yine cenk etmeye başlarlar. Ömer gördüklerini gelip Hamza'ya anlatınca Hamza'nın can başına sıçar. Hamza hemen o yere gelir. Melik Kasım'ın Herum'un başını yardığını ve üzerine yürüdüğünü görünce çok kızarak onu engeller. Melik Kasım ise Hamza'nın ayağına sarılarak Herum'un kendisine neler ettiğini anlatır. Daha sonra Herum'u Ömer ile çadıra gönderirler. Melik Kasım ve askerleri kafirlere karşı bir hayli cenk ederler. Hürmüz cengi durdurmak için davul çaldırınca Melik Kasım Emir-i Merdan ile birlikte çadıra dönerler. Melik Kasım bir süre sonra etrafına bakıp Herum'u göremeyince nerede olduğunu sorar. Hamza onun halinin harap olduğunu ve aklının olmadığını söyleyince Melik Kasım Herum'a acır. Melik Kasım Hamza ile birlikte kalkıp Herum'un yanına gelir ve Herum ile barışırlar.

Tahir babasını bulmak için gelir. Etrafa bakınarak herkesi yakınıyla sohbet içinde görünce "Benim babam acaba beni tanımaz mı ki gelip benimle görüşmez?" diyerek ağlar. Hamza hemen Ömer'i çağırır ve babasını Herum'un öldürdüğünü usulünce bildirmesini söyler. Tahir'in ağladığını gören Divane de feryadı koparır. Tahir'in babasını öldüren kişiyi göstermelerini, onu öldüreceğini söyleyince Ömer Tahir'in babasını kendisinin Berda-ı Zemin'de öldürdüğünü söyler. Herum bir daha öldürmeyeceğini söyleyince herkes gülüşür. Hamza Tahir'e çeşitli nasihatler ederek babası Kahir'in bütün mallarını verir ve onun gibi aleme nam salan bir yiğit olmasını söyler. Tahir ise Sahip-kırana "Canım senin yoluna feda olsun." diyerek kendi alemlerinde olurlar. Yiyip içme faslı bitince Hamza Herum'u Ömer ile birlikte çadırına gönderir. Herum yolda giderken yanan mumları görür. Yatağına girer ama gözüne uyku girmez. Aklına Tahir'in ağladığı gelir. Varıp babasını öldüren gavurları öldürmek için gergedanına binip gider. Hürmüz'ün çadırının önüne gelir ve narayı basar. Hürmüz ve diğerleri bu sesi duyunca panikle uyanır. Kafirler Hürmüz'ün çadırının etrafına toplanır. Birkaç server içeriye girip Hürmüz'den yardım isterler ve "Bu Divane'den nedir çektiğimiz?" diye konuşurlar. Hürmüz ise bunu zapt etmenin mümkün olmadığını söyler.

Diğer taraftan Sahib kıran bu velveleyi duyunca gözünü açar. Hamza Ömer'i çağırır ve Divane'yi neden yatağına kadar götürmediğini sorar. Ömer ise götürüp hatta yatağına yatırdığını söyler. Hamza tekrar Herum'u geri getirmesi için Ömer'i gönderir. Ömer öfkeli bir şekilde gelip Herum'u sapana tutup başını yarıp çadıra getirir. Sahip-kıran Herum'a kızar. Herum ise Tahir'in babasını öldürerek kafirleri öldürmek için gittiğini söyler. Ömer ise onun babasını Herum'un kendisinin öldürdüğünü söyler. Herum o zaman kendisini öldüreceğini söyler. Oradakiler ise artık bir şey yapmamasını, varıp yatağında yatmasını söylerler. Ömer Herum'u yatağına yatırır ve başına birkaç yumruk vurur. Eğer bir daha yatağından kalkarsa onu öldüreceğini söyleyerek çekip gider. Sabah olunca diğer taraftan kafirlerden her biri Hürmüz'ün yanına gidip Divane'yi şikâyet ederler. Hürmüz ise yüz bin pehlivanın bile bu deli ile başa çıkamayacağını söyler.

Sahman-ı Merdümser isimli dev bir gün gelir bakar ki efendisi Bediüz-zaman, Süleyman çadırında yoktur. Sahman efendisini sormak için Hamza'nın yanına gelir. Hamza da Münkal-i Mağribi isimi bir kafirin ardından gittiğini ve gemilerinin fırtınaya yakalandığını ama sonra ne olduğunu bilmediğini söyler. Sahman bunu duyunca bir haber alabilmek için gidip deryaları dolaşıp alt üst edeceğini, bu şekilde belki bir ize rastlayabileceğini söyler. Cezire-i Aşikan'da beylerle karşılaşır onlara Bedi'i sorar. Beyler ise Bedi'in kendilerine "Sakın buradan ayrılmayın ve ben gelene kadar beni bekleyin." dediğini fakat üç yıldır burada beklediklerini hala gelmediğini söylerler. Sahman daha sonra kuş gibi uçarak gider ve Bediüz-zaman'ı bulur. Bediüz-zaman ise Sahman'ın gelişinden gayet mutlu olur. Sahman ile uzun uzun görüşürler. Bedi düğün hazırlıkları yapar. Sahman ise ona hizmette bulunur.

Bediüz-zaman ve Eşkal Şah divanda otururken bir peri içeri gelir. Eşkal Şah'a yanaşarak bir şey söyler. Bu söz üzerine Eşkal Şah'ın yüzü değişir. Bediüz-zaman bir şey olduğunu anlayıp şaha sorar ama şah ne olduğunu söylemez. Bediüz-zaman ısrar edince uğursuz bir ifritin kızı Perizad'ı istediğini üzüntüsünün bu yüzden olduğunu, bu ifritin gücünün karşısında durmanın çok zor olduğunu söyler. Bediüz-zaman ise ne kadar güçlü olursa olsun onların beyinlerinin olmadığını, bir naradan sersem olabileceklerini söyler. Bediüz-zaman o uğursuzu alt edeceğini şaha söyler ve o ifriti helak eder. Daha sonra Eşkal Şah'ın huzuruna yine bir elçi gelir. Mektubunu açıp okurlar. Mektupta Şah'ın kızını, kendisine değil de o Haki'ye verdiği için başına kötü işler geleceği yazar. Bedi ise bu duruma çok öfkelenerek Nahserinser'i öldüreceğini söyler. Sahman olanları görüp Rub-ı Meskun'a

gelerek Sahib kıran'a Bedi'in durumunu ve Nahserinser ile cenk edeceğini anlatır. Diğer taraftan cenk için Nahserinser yüzlerce dev askeriyle meydana girer. Onu görenler hayran kalırlar ve korkularından akılları gider. Dağ, taş, sahra cin askerleriyle dolar. Nahserinser Eşkal Şah'a Salus-ı nerre ile Haki'yi bağlayıp kendisine yollaması için tekrar haber gönderir ama Eşkal Şah kendisinin buna kadir olmadığını, güçleri yeterse kendilerinin bağlayıp götürmelerini söyleyerek Bedi'i gösterir. Salus Bedi'in üzerine yürür fakat Bedi Salus'u alt eder. Salus aman dileyince onu öldürmez. Salus ile Nahserinser'e kendisinin kulluğunu kabul etmeleri için haber gönderir. Nahserinser haberi duyunca sinirlenerek Salus'u öldürmeye yeltenir. Salus ise kaçıp Bedi'e sığınır ve onun en has kulu olur.

Sahman gittikten sonra Sahip-kıran oğlunun Nahserinser ile olan cengini seyretmek için Ömer ile gitmeye karar verirler. Herum bunları duyunca ağlamaya başlar. Hamza ilk başta götürmek istemez ama burada kalırsa yine kafirle cenk etmeye gidebileceğini düşünerek yanlarına alırlar. Cinnistan'a gelirler. Sahman Sahib kıran'ın geldiğini Eşkal Şah'a bildirir. Eşkal Şah serverin gelişine çok mutlu olur. Serverin isteği üzerine onları, cengi rahat seyredebileceği yüksek bir köşke götürür. Eşkal Şah o gece Sahib kıran'a ziyafet eyler. Sabah olunca cinlerin tarafından garip sesler gelmeye başlar. Bediüz-zaman meydana gelen tüm devleri helak eder. Daha sonra Nahserinser meydana gelerek birbirleriyle cenge başlarlar. Bedi devin tüm hamlelerini engelleyerek onları alt üst eder. Eşkal Şah ve Perizad çok mutlu olurlar. Eşkal Şah bütün beylere davetiyeler gönderip beyleri düğüne çağırır. Burada düğün ederler fakat Bedi Perizad'a "Atam Hamza önünde düğün yapıp seni orada almadan sana el sürmem." diyerek Perizad'ı alır ve yola çıkarlar.

Bediüz-zaman dördüncü gün uykudayken ansızın acayip bir toz bulutuyla yerinden kalkar. Sahman'ın yaralı bir şekilde geldiğini görür. Sahman cinni suretinde kimselerin gelerek; kimilerini yaraladığını, kimilerini öldürdüğünü ve Perizad'ı alıp götürdüklerini söyler. Bediüz-zaman hemen silahını giyinerek atına atlar. Sahman da Bediüz-zaman'ın önüne düşer. Meğer bu işleri yapan Hanazir ifritindir. Hanazir Banu'yu tenhaya çekerek uzun zamandır kendisine âşık olduğunu, kendisi sağ iken nasıl olur da o Haki'ye gönül verdiğini sorar. Banu ise Bedi'nin yedi şartı bozduğunu ve Nahserinser'i öldürdüğünü söyler. Bu sırada Bedi askeriyle birlikte gelerek şehrin önüne konar. Hizlan Şah bu haberi alınca akli gider. Hanazir ise geldiklerini duyunca Banu'yu gizli bir yere hapseder. Daha sonra Bediüz-zaman cenk davulunu çaldırır ve o iki bölük asker birbirine girer. Bedi Hanazir'i meydana davet eder. Bedi yaman cenk ederek şehri alıp zapt eder. Eşkal Şah da

Bedi'e yardıma gelir. Bedi Hizlan Şah'tan Perizad'ın nerede tutulduğunu öğrenir. Sahman'dan Perizad'ı kurtarmak için kendisini söylenilen yere götürmesini ister. Bediüz-zaman çok mesafeyi az zamanda giderek bir kaleye erişir. Karşılarına çıkan ejderhayı bir kamçı ile def eder. Bedi Şaşaa cadıyı burada esir ederek ona Perizad'ın yerini sorar. Cadı ise Kahtaran Şah tılsımında olduğunu söyler. Bedi cadıya bir ok atarak onu helak eder. Bedi Sahman'a Kahtaran'ın nerede olduğunu sorar. Sahman ise bir kuyu içinde olduğunu söyleyerek bir yere getirir. Bedi kuyunun içine bakınca dibinin görünmediğini söyler. Bedi belinden kemerini çıkararak Sahman'ın yardımıyla kendisini kuyunun içine salar. Sahman dua okuyarak elinde tuttuğu bağı bir anda bırakır. Bedi ayaklarının üzerine düşer. Meğer tılsımın bozulması için kişinin ayakları üzerine düşmesi gerekmektedir. Bu şekilde tılsım bozulmuş olur. Bedi kuyunun içinde epey ilerleyince karşısına bir saray çıkar. Taht üzerinde horlayarak uyuyan bir dev görür. Bedi elindeki kılıç ile Ahremen devi uyandırır. Ahremen Bedi'e kim olduğunu sorar. Bedi Ahremen'den Perizad'ın yerini söylemesini ister. Ahremen bilmediğini söyleyerek elindeki demir ile Bedi'e saldırır. Bedi Ahremen'in kellesini uçurarak Sahman ile oradan ayrılır.

Hizlan Şah Cadı'nın Bedi'i öldürdüğünü düşünerek kendisi de fırsattan istifade Eşkal Şah'ı öldürüp Perizad'ı kendisine almaya karar verir. Bir takım cinni Hizlan'ın cellata Eşkal Şah'ı öldürmesi için emir verdiğini görünce gelip durumu Bedi'e haber verir. Server ise hemen gelip Hizlan'a bir tokat vurarak yere devirir. Eşkal Şah kurtulduğu için Bedi'e dualar ederek meğer kızının burada olduğunu söyler. Bediüz-zaman haberi duyunca çok sevinir. Hizlan'a Perizad'ın nerede olduğunu sorar ve eğer söylemezse kendisini öldüreceğini söyler. Hizlan korkusundan haber gönderir ve Perizad'ı getirirler. Perizad Hizlan'ın kendisine çok kötülükler ettiğini söyleyerek başını uçurur. Dördüncü gün buradan Mercan şehrinden kalkarak Zümürrüd-gun'a erişirler. Yakup Şah Eşkal Şah'ı karşılayıp Hizlan Şah'ın kendisine de çok kötülükler ettiğini ve sonunda ettiğini bulduğunu söyler. Bediüz-zaman Hizlan'ın diyarını Yakup Şah'a bağışlar. Sahman bir gurup cinni ile birlikte Kahtaran tılsımındaki dağlar gibi hazineyi getirip Zümürrüd-gun şehrinin önüne yığar fakat cin kavminin mala itibarı yoktur. Bediüz-zaman bu kadar malın hepsini İslam askerinin yanına varıp beylerine bağışlar. Daha sonra Bedi kırk bin cin ile birlikte Eşkal Şah'a ve Yakup Şah'a veda ederek yola koyulur...

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

3.1.METİN ÇEVİRİSİNDE DİKKAT EDİLEN HUSUSLAR

Çalışmamızda Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu’nda, 06 Mil Yz A 4361/2 koleksiyon numarasıyla kayıtlı bulunan Hamzanâme’nin 45.cildi transkribe edilerek Osmanlı Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Metin transkribe edilirken takip edilen yöntemler şu şekildedir:

1. Metnin çevirisi aşağıda verilen “transkripsiyon alfabesine” göre yapılmıştır.
2. Transkripsiyonlu metnin sayfa numaraları köşeli parantez içine ilk satır numarasıyla birlikte yazılarak, siyah bold şeklinde gösterilmiştir. **[1a/1]** Birinci satır numarası hariç diğer satır numaraları ise yay ayraç içinde verilmiştir. (2), (3), (4) ...
3. Tahmin edilerek okunan fakat tam olarak emin olunamayan kelimeler, köşeli parantez içerisine soru işareti konularak gösterilmiştir. Bu kelimeler ayrıca dipnotta gösterilmemiştir.
4. Metin içerisinde yer alan -ub, -üb şeklinde yazılan zarf fiil ekleri çeviride -up, -üp şeklinde yazılmıştır.
5. Özel isimlerin baş harfleri büyük harfle yazılmıştır ve özel isimlere gelen ekler kesme işareti ile ayrılmıştır.
6. Metin içerisinde bazı harflerin yanlış veya eksik olduğu görülmüştür. Çeviri metinde kelimelerin doğru şekilleri yazılmıştır. Yanlış veya eksik olan kelimeler dipnotta belirtilmiştir.
7. Metin içerisinde yer alan bazı kelimelerde belirtme hal eki olan “-i” eki hemze ile yazılmıştır. Metin çevirisi yapılırken hemze işareti kullanıldıktan sonra belirtme hal eki olan “-i” yazılmıştır.
8. İki tane ünsüzle yazılan kelimeler olduğu gibi iki ünsüz kullanılarak yazılmıştır.
9. Çeviri yapılırken Arapça ve Farsça sözcükler ve tamlamalar yazılırken genellikle Ferit Devellioğlu’nun Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik sözlüğüne bağlı kalınmıştır.
10. Üzerinde çalışma yaptığımız metin nesir olarak yazılmıştır. Metin harekesizdir ve “şedde” işareti hariç noktalama işareti kullanılmamıştır. Cümle yapıları uzun olduğu için anlam karışıklığını önlemek ve metni daha kolay anlayabilmek için

transkribe edilirken noktalama işaretlerine yer verilmiştir. Özellikle kahramanların konuştukları kısımlar tırnak içerisine alınarak anlam karışıklığının oluşması engellenmeye çalışılmıştır.

11. Bazı satırlarda yer alan tamamen silinmiş veya mürekkep lekeleri ile karalamalar yüzünden okunamayan yerler dipnotta belirtilerek “[...]” ile gösterilmiştir.
12. Eser içerisinde yer alan ve çeşitli nedenlerle okunamayan diğer kelimelerin olduğu kısımlara ise kelimenin fotoğrafı yapıştırılmıştır.
13. Kapalı “e” ile yazılan kelimeler “ı” li kullanımlarıyla yazılmıştır. [2b/14] itmiş, [4a/17] didi.
14. Metnin transkripsiyonlu yazımında ISNAD Font yazı tipi kullanılmıştır. Diğer kısımlarda ise Times New Roman yazı tipi kullanılmıştır.

3.2.TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا (ā)	a, ā	ص	ş
ا (ā)	a, e, ı, i, u, ü	ض	ž, ɖ
ب	b, p	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	ʿ
ث	ṯ	غ	ğ
ج	c, ɟ	ف	f
چ	ɟ	ق	k
ح	ħ	ك	k, g, (ñ)
خ	ħ	كَ	ñ
د	d	ل	l
ذ	ẓ, ḏ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ی	y, ı, i, ī
		ء	ʾ

3.3.TRANSKRİPSİYONLU METİN

[1a/1]

Hil'atini dağı gidermiş idi. [...] ²cevāhir ile işlenmiş (2) idi. Andan servere bir serāy döşedüp hizmetkârlar (3) ta'yîn idüp her ve cümle levāzımın görüp andan (4) gelüp kızını Perizād'ın kulağında eyitdi: "Bağ kızum seni (5) ben şimden gerü dīvānda cümle vezirlerüm ve beglerüm öğinde (6) Bedi'üz-zamān'a virdüm. İmdi sen şimden sonra Allah'ın (7) buyuruğıyla anıñ hātunısın. Var ol serveri (8) yalnız koma ki senün o [...] ³çok 'ağabeler çeküp (9) derd ü meşakkatler çekdi. Varup anıñla oturup 'işret (10) eyleñ. Ben dağı etrafta olan Akrān Şāh'larına (11) da'vetnāmeler gönderdeyüm. Cümle ehibbāmı da'vet idüp (12) size bir 'ālī düğün [...] ⁴ki kıyup bermürād (13) ideyüm." diyüp kızını (Bedi'üz-zamān'ın yanına) ⁵göndermişti. Ol (14) dağı gelüp Bedi' nāmdār ile [...] ⁶iderlerdi. (15) Şöyle kim Bedi'üz-zamān şehri Eşkāl Şāh'ın dīvānına (16) gelüp pāy-ı taht şandaliyesinde urup ve dīvān (17) bozuldukda yine kendi serāyında Bānū ile 'işret iderlerdi.

[1b/1]

İşte bunlar bunda ammā bu taraftan bizim kıssamız Emīr-i (2) Merdān ve Şīr-i Yezdān Hamza-ı Şāhib kırān'a geldi. (3) Ol zamān ki Emīr-i Merdān diyār-ı Berda'-ı Zemīn'e kadem başup (4) Herūm-ı Dīvāne ile bir nice gün ma'reke idüp cenkleri (5) bunların birkaç gün uzayup āhir Hamza ol kūhistān (6) eteginde bebiri öldürüp Herūm'da 'Arrān-ı Bānū'nun (7) 'aşıklı olan Kahtān Şāh'ı helāk eyledi. Dönüp (8) geldükde yolda birbirine tüş olup aḥşāma yakın ol (9) arada birbirlerinden ayrılıp Hamza Kahtūr Çobān'ın (10) yanına gelüp karar eyledi. Herūm'da serāyına gelüp (11) ādābile kapudan içeri girüp yerinde karar

² Bu kısmın mürekkebi dağılmış olduğu için okunamamıştır.

³ Bu kısmın mürekkebi dağılmış olduğu için okunamamıştır.

⁴ Bu kısmın mürekkebi dağılmış olduğu için okunamamıştır.

⁵ Parantez içerisinde gösterilen kısım metnin akışına göre harflerden yola çıkılarak tahminen okunmuştur.

⁶ Bu kısmın mürekkebi dağılmış olduğu için okunamamıştır.

eyledi (12) ammā Nigār ‘ālemde Kaḥṭān’uñ helāk olup Herūm (13) anı katl itdügin işitdükde şād u ḥandān oldu. (14) Ba‘de Ḥamza’nuñ Herūm ile itdügi ma‘rekelerini (15) işidüp kalkup Herūm’a karşı gelüp (16) “Hoş geldün birāder.” diyüp geçüp yanında qarār (17) idüp andan eyitti: “İy birāder ol Kızıl Er didügiñ

[2a/1]

kimse āḥir seni döge döge bende çeküp diyārında ḳal’a (2) yapmak ḥātiriçün seni taş taşımağa alup gide (3) gibi” didi. Herūm-ı Dīvāne daḥı Bānū’nuñ bu sözünden (4) yavuzlanup ziyāde ḡazaba gelüp eyitti: “Hele yarın şabāḥ olsun gör ki ben anuñ (5) yumrucasın nice ezüp kızıl suyuñ nice (6) akındurum.” dimiş idi. İşte bunlardır bunda her gün (7) cengde olup tamām kırk gün ceng itseler gerekdür (8) ammā bizim kışşamız bu araya gelince ol bir cildde beyān (9) olmuş idi lākin bu kışşanuñ rāvisi olan (10) Ebu’l-Me‘ānī ‘aleyh-i rahmetü’l-Bārī kaçan kim bu Ḥamza’nuñ (11) kışşasın ‘Arabī’den Türkī’ye tercüme eyledükde meddāḥlar (12) burada birkaç dürli rivāyet eylemişlerdür. Şöyle kim (13) her biri mābeynlerinde Ḥamza-ı Şāḥib kırān’uñ Herūm (14) ile Berda’-ı Zemīn’de olan cenklerin bu yüzden (15) rivāyet idüp Şāḥib kırān’uñ erliklerin ve Herūm (16) Berda’isinüñ [?] bahādırlıkların medḥ eylemişlerdür ve Dervīş

[2b/1]

İbrāhīm ile şākirdi Dervīş ‘Abdī mābeyninde (2) bir ḥaylī nizā’ vāḳi’ oldu. Şöyle kim işte burada (3) Dervīş İbrāhīm ile Dervīş Ḥaşan bir yerde tenhālarında (4) oturup esna-ı muşāḥabetde Ḥamza’nuñ Berda’-ı Zemīn-i (5) Sultān Berda’-ı Herūm-ı Dīvāne ile eyledügi ceng (6) ne yüzden olduḡı müzākere olunduḡda Dervīş ‘Abdī (7) rivāyeti üzre bunlaruñ yanlarında mu‘teber omayup (8) aralarında bir ḥaylī nizā’ vāḳi’ oldu. Āḥir-i kār Dervīş (9) Ḥaşan eyitdi: “Hoş güzel Türk ve Türk Tosun’uñ (10) ḡayrı yüzden gelmeyen vecāzu getürdükleri muḳaddem (11) olan ḥikāyetde ol kadar leṭāfet olmaduḡından (12) tekrār bu yüzden böyle de rivāyet olunursa olur (13) lākin diyar-ı Hindūstān’da elüm bir nūşḥa

görmüş idi. (14) müṭāla‘a idüp gördüm üstād ol nüṣhayı ‘Arab dilinden Hindī diline tercüme itmiş. Ben daḥı ikdām şarf (15) idüp bu Herūm-ı Dīvāne ile Şāḥib kırān-ı ‘ālem Ḥamza-ı (16) bā-Şafā’nuñ Berda‘-ı Zemīn’de olan cenglerin anda

[3a/1]

bu yüzden daḥı ḥikāyet idüp tafşil eylemiş. (2) Ol tafşili beḡenüp sā’ir⁷ rāvilerūñ rivāyetleri (3) üzre anı mu‘teber görüp anda diḡḡat şarf (4) idüp ol arada Hind dilinden kışşa-ı Ḥamzayı Türkiye tercüme itdüm ve bu rivāyetleri esaḡ görüp (5) rivāyet-i mezkūr üzre bunu taḡaddüm idüp mu‘teber (6) kıldum zīrā kim geḡen mezkūr rivāyet ḡāyet ḡendan (7) vāḡi‘ olmak ile ol rivāyet-i mezkūrī baña bir ḡaylī (8) bārid geldüḡi sebebiyle ol rivāyet üzre oḡumaḡı (9) ihtiyā[r]⁸ eyledüḡüm ecilden işte bu arada tekrār idüp (10) bu yüzden yine burada rivāyet olunmaḡı ihtiyār (11) eyledüm.” diyüp ol arada Koca Derviş Ḥasan (12) Derviş İbrāḡīm önünde ve şākirdi olan Derviş (13) ‘Abdī yanında şol yüzden ‘āyān ve beyān ider- (14) ler kim ammā benim sa‘ādetmendim bu rivāyetleri yazmamak daḥı (15) a‘lā idi. Velī bir ḡarīf yazmış bizler de yazmasak (16) rivāyet bozulur. İşte anuñḡün yazdum ammā bu Dīvāne’nüñ

[3b/1]

cengi Lendühā cengine de beñzemez idi ammā Şāḥib kırān (2) Bānū’nuñ ‘aşḡıyla taḡammül iderdi. Ez-īn cānib rāvī (3) eydür: “Bu faşl-ı kışşayı ‘asker-i İslām’dan diñle. Muḡaddema (4) diñilmiş idi kim Ḥamza ḡünkü Berda‘-ı Zemīn’e revāne (5) oldu. Yerine Ca‘ferī Ḥicāzīyi ḡodı. Şa‘d-ı Şehriyār (6) taḡt üzerinde oturup sā’ir begler yer ü yerlerinde (7) ḡarār idüp ‘Ömer ü ‘Ayyār daḥı şandaliyesinde (8) oturup küffār cānibine ḡeşm ü ḡuş tıutup “Şāḥib- (9) kırān gitmekle ‘aceb Hürmüz ḡarafından bir söz ola mı?” (10) dirlerdi. Birḡaḡ gün bunuñ üzerine geḡdi. (11) Kūffār ḡiḡbir ḡareket itmediler. Bunlar da ‘işret (12) iderken nāḡāḡ bir gün

⁷ Metinde “sāyir” şeklinde yazılmıştır.

⁸ Metinde “ihtiyā” şeklinde yazılmıştır.

Hürmüz tarafından tabl-ı şadmānī (13) çalındı. Hālīfe'-i İslām Şa'd-ı Şehriyār 'Ömer ü 'Ayyār'[a]⁹ bakup (14) "İy Sultān 'Ayyārān varsuñ görsüñ (15) nedür bunuñ aşılı?" didi. 'Ömer "N'ola pür çeşm" diyüp (16) yerinden tırup şüret-i tebdil ü cāme (17) tağyir idüp sürüp küffār 'askerine gelüp Hürmüz

[4a/1]

dīvānına girdi. Gördi birkaç kāfirler gelmişler. Biri (2) koybundan bir nāme çıkarup Hürmüz'e şundi. (3) 'Ömer birinden şordı "Bunlar kimden gelür?" didi. (4) Biri eyitti: "Türk Toşun Yeltākī'den gelürmiş." didi. (5) Hürmüz alup mührin giderüp Bahtegān'ın eline verdi. (6) ol da ayağ üzre durup bülend āvāz ile okudı. (7) Evvelinde nār-ı nūrı hebel-i a'lā u şandūka'-ı muallāyı (8) medh itmiş. Ben ki Türk Toşun süvār Yeltākiyem. İşitdüm Hamza'nuñ 'askeri (9) üçyüz biñ varımiş. Ben dağı beşyüz biñ mükemmel berāyı (10) maşlahat 'asker ile hāk-i pāye geldüm. Hizmet-i şāha irişdüm. İmdi (11) ben varınca ceng itmeyesüz zīrā beş yüz biñ 'askerüm vardı (12) anlaruñ ile 'Ankās Türk ve 'Abkās Türk ve Arkās beş kemendī akrānum evlādum ve Elhās vā Ehevās karındaşlarum var idi. (13) Anlar ile varuram gör ki Hamza'ya neler kılam" dimiş. Hürmüz şād oldu. (14) Bahtegān ise şevkinden rakşa girdi. (15) "Şāhum işte bende bildüm. Bu kere Hamza'nuñ rūzi döndi (16) zīrā bunuñ okuna bir nesne hā'il¹⁰ olmaz. Okunuñ demüri (17) yüz dirhem demürden idi. Ben kuluñ istikbāl ideyüm." didi.

[4b/1]

Hürmüz "N'ola?" diyüp ol gelen elçiye hil'at-ı fāhire virüp (2) 'azīm ri'āyetler eyledi. Andan Türk Toşun'a bir (3) fāhir hil'at ve bir muraşsa' kılıcı le Bahtegān bunları (4) alup çekilüp gitdi. 'Ömer ü 'Ayyār bu haberleri (5) alup oradan sürüp hālīfe-i İslām Sa'd-ı (5) Şehriyār'ın önüne geldi. Bāş urup du'ā (6) eyledi. Andan küffār 'askerine varup (7) görüp

⁹ "'Ömer-i 'Ayyār" şeklinde yazılmıştır.

¹⁰ Metinde "hāyil" şeklinde yazılmıştır.

işitdiğin ve cümle tedâriklerin her ne (8) ise cümle begler ortasında bir bir bunlara haber (9) virdi. Begler işidüp gam[m]-gîn oldılar. Andan (10) eyitdiler: “Ne çirkin zamānda geldiler. Bunda Hamza da (11) yok. Melik Kāsım da ve Bedī‘ü’z-zamān da yok. Bu aşıl (12) bir cebbār-ı la‘îne cevāb virmek haylī müşküldür.” didiler. (13) ‘Ömer ü ‘Ayyār eyitdi: “Siz ‘ālemiñüzde oluñ. Ben varup (14) göreyim Bahtegān Türk Toşun’a ne söyler ve Türk (15) dañı ne hey’etdedür ve ne vaz’ ider.” didi. Begler “Var imdi (16) Allah kolāy getüre ‘Ayyār bize de bir eyü muhāsebe getir.” dirler.

[5a/1]

‘Ömer “Hayr ola?” diyüp taşra çıkup ve tebdil-i (2) şüret idüp bir kapucı şekline girdi ve Bahtegān’a (3) yetişüp bile gitdi. ‘Ayyār-ı Cihān gāh şağa gāh (4) şola geçüp cüst ü çāpük hizmet iderdi. (5) Bir hizmet olsa gayra nöbet virmezdi. Bahtegān (6) “Āferīn hāy ne eyü hizmetkār kapucı olur.” didi. (7) Bunlar olgün gidüp ahşām¹¹ bir yerde yatdılar. (8) ‘Ömer kādīr olduğu kadar ol üç biñ adamuñ (9) düşmüşçelerüñ kaldurup a‘lā hizmet eyledi. (10) Şabāh olunca nice yüz yerden feryād kopup “Hāy (11) bunda hırsız var ‘ancağ ol dir benüm falānum gitdi, ol (12) dir nesnem gitdi.” diyüp Bahtegān’a şikāyet eylediler. (13) Bahtegān “Bre ben neyleyim? Siz de esbābıñuz zabt idüñ. (14) Gerçekden ben serdār diñle. İşte bugün varup (15) bir adama istikbāl idüp dönerüz.” didi. (16) Hele bunlardur yerlerinden kalkup karşı gitdiler. Ahşāma¹² degin anlar da öteden geldi. Bunlar da beriden

[5b/1]

vardı. Ahşām¹³ konak yerinde birbirlerine (2) karışdılar. Hemān ‘asker göründükde (3) Bahtegān birkaç muḡarreb tevābi‘ile ilerü (4) aşup “Siz yab yab gelüñ.” didi. (5) Bahtegān bir a‘lā kaṭıra binerdi ammā Sulṭān (6) ‘Ayyārān ‘Ömer bin Ümeyye-i Hamīr’i Bahtegān’uñ

¹¹ Metinde “ahşām” şeklinde yazılmıştır.

¹² Metinde “ahşām” şeklinde yazılmıştır.

¹³ Metinde “ahşām” şeklinde yazılmıştır.

yanından (7) ašlā ayrılmayıp bile giderdi. Baḥtegān görüp (8) “Āferīn iy bevvāb bana bugün eyü ḥidmet eyledüñ (9) ammā inšā’allah ben de šāh yanında seni medḥ (10) idüp bir eyü ḥidmet alıvirmek boynuma (11) olsun.” didi. Hele bunlardur yakın geldükde Türk (12) Țoşun’a ḥaber oldı. “Šāhuñ ikinci vezīri (13) Baḥtegān geldi. Hürmüz-i Tācdār size istikbāl itdürüp (14) kılıc ve ḳaftān göndermiş.” didiler. Mel’ün germ olup (15) alayı bağladı. Ol gün Türk Țoşun bir Māçinī (16) öküze süvār olmuş idi altında ṭağa beñzer. (17) Öñ šāfa gelüp sīne gerüp ṭurdı.

[6a/1]

‘Ömer ü ‘Ayyār Türk Țoşun Süvār’ı görüp (2) ‘aklı gitdi. Kırk sekiz eriş ḳadd çeker. Yāl ü bāl ve güyā (3) zerr ü zīre de ġarḳ bir öküz boynuzına beñzer (4) šārı kemānı omuzına geçürmiş bir heybet (5) ve šalābet var ki olmaz. Göñlünden “Bolay ki Šāḥib kırān (6) tīz gelüp yetişse idi yokša bu mel’ün ehl-i (7) İslām’a çok iş ider.” dir idi. Baḥtegān’da beriden (8) šafā ile giderken ‘Ömer ü ‘Ayyār açmazdan bir çalı (9) alup ḳatırınuñ kuyruğı altına ḳışdırdı (10) ve ḳatırın götüne batdukda bir kere şıçradı. (11) Baḥtegān’uñ šārı çalması başından uçup (12) keli açıldı ve çiftesin şalmağa başladı. ‘Ömer’ dūr (13) ırāḳdan šīrīn çalardı. Andan ḳatır müselsel (14) şıçrayup çiftesin şalmağa başladı. Türk (15) Țoşun Süvār “Bre şunuñ ne güzel balaban (16) ḳatırı var ammā şimdi mi buldı oynayacak (17) zamānı?” didi. Yanında olanlar “Yok a Sulṭānum ol

[6b/1]

ḳatır cāmūş ancak bilmem n’oldı? Şimdi vezīre (2) böyle idüp yere ura gibi.” dirken Baḥtegān (3) “Bre ṭutun şunu.” diyüp feryāda başladı. (4) Āḥir¹⁴ ayakları rikābdan boşanup keşiş damından (5) bāzār kelbī uçar gibi Baḥtegān gürleyüp (6) depesinüñ üzerine mu’allāk yıķıldı. ḳatır (7) şıçrayurak, atlarak, çiftesin atarak bir cānibe (8) çıḳup bir kimse ṭutamadı.

¹⁴ Metinde “aḥir” şeklinde yazılmıştır.

Meger havāda atı (9) olmak ile Baḥtegān ʔon giymemişti. Düşdükde (10) nesi varsa cümle açıldı. Türk ʔoşun Süvār (11) Yeltākī anı görüp “Bre şol edebsiz ḥūyın, (12) hünerin bilmediği şārı¹⁵ eşege niçün bindi? (13) Soñra başına böyle ḥāl gelecegin bilmez miydi?” (14) diyüp gülerdi. Meger Baḥtegān’uñ düşdüğü yerde (15) yolculardan ʔalma bir kenīf varidi. Henüz tāze (16) idi. La’īnūñ başı yaḳasına varınca kenīfe girdi. (17) Necāsetūñ rāyilḥası dimāguñ mu’aṭṭal idüp

[7a/1]

la’īn bildi ki başı kārīze düşdi. Hemān (2) la’īn cān ḥavliyle gördi ki yanında bir yumuşaḳ (3) tāze yığılmış ʔoprak varidi. Diledi ki ol yerden (4) başın ʔaldurup götün aşığa indüre (5) ʔorsam ʔalkar gibi olup ol nā-pāk kırḳ (6) günde bir şu yüzi görmeyen yüzi ʔoprağa sile (7) ve kendüsinūñ başı edebḥāne içine girdi- (8) gini Türk ʔoşun’a ve sār Türkān pehlüvānlarına (9) bildirmeyüp belürsiz idüp nā-bedīd eyleye zīrā (10) la’īn ḡāyet ḥicāba düşdi. “Nedür Hürmüz-i Tācdār’uñ (11) vezīr-i şānī’i hele baḳuñ boḳa düşmiş dimeyeler.” (12) diyü ol niyet ile kendüsin yuvalar şekli (13) idüp ol yumuşaḳ ʔoprāk üzerine bir kez (14) döndi. Rāvi-i muṭanni’ el-keḷām eydür: Meger ol araya (15) bir ‘azīm kārban gelüp birkaç gün anda oturaḳ (16) idüp ol yerde edebḥāne ʔurup bir ‘azīm (17) ʔukur ʔazup cümle kārban ḥalkı ʔazā-yı

[7b/1]

ḥācete hep anda varup ol ʔukur anlaruñ (2) gelüp gitmesinden tamām yukarusına gelince (3) ʔolup ḥāzır müheyyā idi. Soñra iḳtizā (4) idüp bāzergānlar bārḥānelerin düşürüp (5) ʔalkup göçdüklerinde ol yere ʔoprak dökmişler (6) idi ve anlaruñ daḳı gitmeleri henüz ol gün (7) idi. Girüden Türk ‘askerin görüp (8) “Belki bize bir mazarratları doḳunmasun.” diyüp (9) ol aradan ʔalkup andan ilerüsin ārzü- (10) layup cümlesi gitmişler idi çünki

¹⁵ Metinde “şarı” şeklinde yazılmıştır.

Baḥtegān (11) ol yumuşak toprak içine yuvarlandı kaza ile. (12) Toprak yumuşak olmak ile la'ın ta ortasına (13) düşüp kulaqlarına varınca necāsete düşdi. (14) İşte bu kere la'ın yağmurdan kaçarken doluya (15) tutulmuş dihkānī Türk'e döndi. Feryād (16) idüp "Bre bre meded." diyüp ol dem eliyle (17) çabalamağa başladı. Türk Toşun Suvār Yeltākī

[8a/1]

beriden gördi ki Baḥtegān'ın ayakları sivri imiş. Domuz¹⁶ (2) kazık mişāl zemīnūn kara bağrın delüp yere (3) geçdi. "Hay bre şuna ne belā geldi?" diyüp üzerine (4) rahş sürüp halk başına üşdiler, gördiler (5) Baḥtegān poḥa düşmüş. Türk Toşun ol hālī (6) görüp el ele urup kahkaha ile gülmekten (7) bayıldı. "Bre yazık şol biçāre mel'unuñ başına (8) 'aceb hāl geldi. Tiz çıkarun." didi. Kulları (9) hele kimi başından kimi koltuğundan sürüyü- (10) rek taşra çıkardılar ammā bunda bir 'acāib sır (11) var. Gel imdi gör temaşayı, koḥusı 'ālemi tutdı. (12) Tiz Türk Toşun Suvār emr eyledi. Birkaç şakālar (13) gelüp la'ınuñ başına birkaç kırba şuyı (14) akdarup dökdiler yüzine gözine bulaşurak (15) indi. La'ın ise feryād ider "İy pehlivān (16) yeter şu dökmen işim bitdi." diyüp çağırmağa (17) başladı. "Hele bir pāre bunuñ yüzünden gözünden

[8b/1]

necāseti giderüp gayrı andan vücūd-ı nā-pākından (2) ol esbāb-ı mekrūhı selb idüp andan (3) buna gayrı libās-ı cedīd getirüp ba'de kulları (4) koltuğuna girüp alup la'ini hınzır leşi (5) gibi tutdılar. Mel'un ise hicābından kendüsin (6) yel hastesine döndürüp inlemekte şöle (7) kim feryād u zārı ol arada evc-i semāya 'urūc eyledi. (8) Kaṭır ise ol şahrāyı bī-pāyānuñ bir tarafın (9) tutup şöyle gitdi kim gözden nihān olup nā-būd (10) nā-peydā oldu. Hele bunuñ altına bir at çekdiler. (11) Bu ise ata binemez. Hele ne hāl ise kulları tutup (12) bindürdiler. La'ın hicābından kıbkızıl pancara döndi. (13) Ol aradan sürüp Türk Toşun'ın

¹⁶ Metinde "dimuz" şeklinde yazılmıştır. "Domuz kazık" dayanıklı, sert bir kazık türünü ifade eder. İfadenin müstensih tarafından bu şekilde yazılması yöresel ağız özelliklerindeki farklılıklardan dolayı olabilir.

bārgāhına (14) vardılar ammā la‘īn bildi kim kendünün başına böyle (15) iş gelmesine sebep hep ‘Ömer ü ‘Ayyār olmuştur. (16) Āh idüp eyitdi: “Ya ‘Ömer ne var bu kadar bize (17) reng vermek çāk bunda da mı elünden kurtulamadum?”

[9a/1]

beni katırdan düşürüp necāsete bulaşdurup (2) böyle rüsvāy eyledüñ.” dirdi. ‘Ömer hāzretleri ise (3) Bahtegān’a bu hāl olduğuna şād olup gülmekden (4) bayıldı. ‘Asker hālında hōd cān kalmadı. Herkes (5) buna bakup gülerler idi. Çünkü bunu Türk’ün (6) ‘askerine doğru Türk’ün otağına getürdiler. (7) Otağ kapusından ne hāl ise içeri getür- (8) diler. Bir bed rayha geldi ki Türk’ün göñli döndi. (9) Āhīr¹⁷ şabr idemeyüp eyitdi: “İy Bahtegān-ı biçāre (10) hele şükr sağlığa var. Şükr eyle ki poğa boğulmaduñ (11) ammā kıtı murdār koğarsun.” didi. Bahtegān “Behey Sulṭānum (12) bende koğu kalmadı. Tekrār yeñi libāslar giyüp (13) könlekler, tütsiler virdüm.” didi. Türk eyitdi: (14) “Bre hey la‘īn meğersen şāhi necis imişsün. Bu senüñ (15) koğuñ şimdi gidecek koğu degil.” diyüp gördi ki (16) olmaz āhīr¹⁸ buyurdi ba‘zı hūb tütsiler vir- (17) diler. Hele Türk Toşun buña şāh hātırıçün

[9b/1]

biraz ri‘āyet eyledi. Andan eyitdi: “İy Hāce (2) Bahtegān niçün böyle kaṭıra binersün? Yā sen (3) divāne misün ki böyle ‘āleme rüsvāy olursun?” (4) didi. Bahtegān eyitdi: “Behey Sulṭānum hayvānuñ (5) ne şuçı vardır? Yā derd mend kaṭır neylesün? (6) Anı kendi hāline¹⁹ komazlar. Eger anı kendi hāline (7) kosalar ol kādı eşeginden dahı uşludur. (8) Gerçi eşekden hāşıl olmuştur ammā gene merdümnenür.” (9) didi. Türk gülüp “Kem dimezsün ammā kimdür anı kendü (10) hāline komayan?” didi. Bahtegān eyitdi: “Bir yañlış hīz- (10) metkāra dūş oldum. İşte hep çekdügüm anuñ (11) şehāmetidür.” didi. Türk eyitdi:

¹⁷ Metinde “āhīr” şeklinde yazılmıştır.

¹⁸ Metinde “āhīr” şeklinde yazılmıştır.

¹⁹ Metinde “hāl” şeklinde yazılmıştır.

“Ya öyle hizmetkâ- (12) ruñ hakkında gelsene.” didi. Bahtegân eyitdi: “Bre hey (13) dilâver ben size ne direm bu gayrı hizmetkârlara beñze- (14) mez ola. Öyle çâpükdür ki at yetişemez ammâ maḥalinde işte (15) böyle nâzik hizmet ider.” didi. Türk çünkü öyle dir (16) “Baña göster hakkında geleyüm.” didi. Bahtegân eyitdi:

[10a/1]

“İy Sulṭân Yeltâk-ı zemîn luṭf ile otur yerinde. (2) Muḳayyed olma.” didi. Türk Toşun yerinden durup (3) eline tâziyâne alup çadır kapusından taşra olup (4) Bahtegân’ı yanına çağırđı. Raḥşına süvâr olup (5) “Tiz anı baña göster. Anuñ hakkında gelmeyince ölmem.” (6) didi. Bir adım gitmem. Benüm önümde saña böyle idüp (7) seni edebhâneye düşüre boğa boğayazdı. (8) Ya sen bunda boğulsan baña ‘âr degil midür?” didi. (9) Bahtegân “Bre muḳayyed olma. Korkaram sonra saña daḥı ‘âr- (10) lâcık [?] olursun didüğün olmaz. Türk Toşun (11) gâzaba gelüp “Söyle yoksa şimdi seni tâziyâne (12) ile döge döge şehirden sürülmüş çingâne köpeğine (13) döndürürem.” didi. Bahtegân “İy pehlüvân ben de (14) bilmem kangısıdır. Yetmiş dürlü şürete girer ve yetmiş (15) dil söyler. Hâlâ kapucı şüretine mi girdi, çâş nigir (16) şüretinde midür, yohsa bu dem bunda ‘ayyâr (17) şeklinde midür, kim bilür ne şürettedür? Anı kimse bilmez.

[10b/1]

Yâ niçün böyle ikdâm idersün? Var otur yerinde tenhâ olsun. (2) Ben size anuñ aḥvâlün bir hoş aḥladayum zîrâ ol (3) kimseden korkup kaçır degildir görürsüz.” didi. Türk’ün (4) dibelik gâzabı ziyâde olup yâvuzlandı “Bre ne söyler (5) şol murdâr cehüd? Gerçekden poḥa düşeli ‘akluñ (6) şaşmış. Hem hizmetkârımdur ve hem yine bilmem dirsün.” didi. (7) Bahtegân “Bre hey server ben saña laṭife eyledüm. Ol (8) cihân şâhlarına boyun egmez. Kanda kaldı ki bir bencileyin (9) cehüd gidiye hizmetkâr ola. Ol başka başına sulṭândur.” (10) diyüp eyitdi: “Ömer ü ‘Ayyâr der ki benüm pederüm (11) Bahteki

sağlığında keşkek idüp yedi. İklīm (12) şahı Nūşirevān'a yedürüp āhīr²⁰ şah dahı ol (13) marazdan kuşa kuşa öldi, gitti. Şimdi bize başladı. (14) Hele bu kere kırtulduğuma şükr iderüm.” didi. Kōrsam Bahtegān (15) yab yab söyledi. ‘Ömer’den kōrkardı ki bir reng dahı (16) itmeye diyü ammā Türk hemān “Pek pek ‘Ömer midür çünkü (17) ‘Ömer’dir niçün baña dimezsın? Ben bunda anuñ içün geldüm ki

[11a/1]

ne Hamzasın ve ne evlādın koyam. İmdi bir yol gözüm görse (2) bacağından iki yırtarım.” diyince ‘Ömer hāzır idi. Eñse- (3) lerinden bir kaba zūd çaldı. Türk Toşun Bahtekī şanup (4) “Hay mel’un ben seni öldüreyüm dirin. Sen ise baña böyle (5) idersün.” diyüp kel başına birkaç kāmçı urdı. Bahtek ise (6) “Behey dilāver benüm suçum yok ben itmedüm.” diyüp güç ile (7) inandırdı ammā Türk Toşun eyitdi: “Tiz bre la’in (8) cehūd baña ‘Ömer ü ‘Ayyār’ı göster. Yoksa habl-i mühmelāt (9) cāniçün seni helāk iderüm.” didükde Bahtek (10) buña gönlünden düşnām olup “Olsun (11) bre la’in Türk ben seni şakınduğumdan diyü- (12) virmedüm çünkü öyledür. Cānuñ çıksun ve hem Sultān (13) ‘Ayyārān’a bir eyü hizmet itmiş olayum. Hemān bolay ki (14) bir zararı toğunmaya.” diyüp andan döndi. “İy (15) Şāhib kırān -ı Türkistān ol gice bilinmek kābil (16) degildür ammā ğāyet de tama’-kārdur. İmdi tariki budur ki (17) bir kīseye biñ altun koyup elinde tutasun.

[11b/1]

Yā ‘Ömer kanda iseñ gel şol altunı saña vireyüm diyesün. (2) Eger diyār-ı Kāf’da yaħud iklīm-i semavāt’da dahı olursa ırak işidse (3) kararı kalmaz gelür, alur ammā pehlüvānluk oldur ki altuñı (4) aldirmayup anı yaķalayasun.” didi. Türk Toşun (5) “Bre tiz üç biñ altun getirüñ.” didi. Bahtek (6) “Behey Server yeter zīrā soñra gene senden oldı dirsün. (7) Gel ferāğat eyle.” didi. Türk “Alur mi alur mi sende mi (8) benüm kim olduğum bilmezsün

²⁰ Metinde “ahır” şeklinde yazılmıştır.

nābekār cehūd gidi. Bre (9) getürün üç biñ altunı.” diyüp hazinedāra (10) varup bir qara kīse ile üç biñ miqdārı altunı (11) qodı. Bahtegān itme diyegördi la’in diñlemedi. (12) Bahtek eyitdi: “Yā ‘Ömer eyü t̄ālī’üñ var göreyin (13) seni ammā benüm eylögüm unutma.” didi. Bu kez Türk Toşun üç (14) biñ altunı eline alup germ olup “Yā ‘Ömer eger (15) bunda iseñ gel beri üç biñ altunı saña vireyüm.” didi. (16) Hemān ‘Ömer bir qapucı şūretinde ileri gelüp topuqladı. (17) Türk “Ne istersün?” didi. ‘Ömer eyitdi: “Virüñ altunı ‘Ömer’e vireyüm.”

[12a/1]

didi. Türk yāvuzlanup “Yüri bre nābekār sen ‘Ömer’i ne bilürsün? (2) Ben de kendüsün göreyüm dirüm.” didi. ‘Ömer “Ā Sultānum virüñ (3) baña degen aña da değer.” didi. Bahtegān qorkusundan “Virüñ (4) Sultānum bu ‘Ömer kendüdür gözün aç.” didi. Türk añladı (5) ammā ‘Ömer’üñ şerbetin içmedi. Lezzetin bilmez. Hemān kīseyi (6) şol eline alup ve şağ eliyle ‘Ömer’üñ yaqasından (7) qavrayup yere urmaq qaşdına durup “Gel imdi (8) al.” didi. ‘Ömer de qışşayı duyup hemān ilerü gelüp (9) Türk kīseyi uzatdı. ‘Ömer de bir kere yā Hüdā diyüp (10) nice ki uqāb mişāl atıldı. Türk’üñ Türkī gözine (11) bir avuç kireç saçup bir eliyle kīseyi qapdı. Türk (12) “Hay neyledüñ?” diyüp gözün ovarken Hazret-i ‘Ömer (13) bir mu‘allaq²¹ atup atınuñ sağrısında bulundu. (14) Bahtegān “Şaķuñ Pehlūvān” dirken ‘Ömer ü ‘Ayyār Türk’üñ (15) eñsesine bir sille-i ‘Arabī öyle urdı ki yüzünüñ üze- (16) rine yıqıldı. Başından t̄ac uçduqda ‘Ömer yere düşür- (17) meyüp qapdı. Andan Bahtegān: “Behey Pehlūvān ‘Ayyārān yā biz

[12b/1]

saña ne kemlik qılduq?” diyüp ögünce sille yemeden kendi (2) eliyle t̄acın qıkarup ‘Ömer’e şunu virdi. (3) ‘Ömer’de “Hoş n’ola çünki yolile geldüñ biz de t̄ancayı saña (4) bağışladuq.”

²¹ Metinde “muallāq” şeklinde yazılmıştır.

diyüp alup gitdi. ‘Asker halkı bu hālî gördükde (5) bir hāy hūy kopardılar ki ‘ayyūka irişdi ve ‘Ömer’ün (6) ardına düşüp tutmak istediler. ‘Ömer aşağı yukarı (7) segirdüp vāfir bunları yildurup andan kuş (8) gibi uçup gitdi. Türk dağı gücile gözün (9) açup halkuñ gavğasın işidüp “Bre nice (10) oldu? Hele tutduñuz mı?” didi. ‘Asker halkı “Yok ol (11) kuş degil. Yeşil, kızıl kanaatları var. Uçup gitdi.” (12) didiler. Bahtegān’uñ ise kel başı açıldı. “İy pehlivān (13) ben saña ne kadar söyledüm ki biñ altun vir. Sen cömerdlük (14) eyledüñ ammā ol anuñla da kanā‘at itmeyüp işte (15) böyle eyledi. Neyleyüm söz tutmaduñ.” didi. İşte gör ki rüz- (16) gārda ne haşmlara rast gelmişüzdür. ‘Ayyār’ı böyle pehlivānı (17) böyle her biri işler iderler ki olmaz.” didi. Türk: “Hay civānmerüñ

[13a/1]

oluñ dağı diyārīñıza kâdem başmadan maḥzımız yıkıldı. (2) Ola bre kör la‘în size kim didi ki bize böyle istikbāle gelesüz.” (3) didi. Bahtegān “İy Sulṭān-ı Yeltāḡ-ı zemīn ne bileyüm?” diyüp (4) ‘azīm yeltā kılındı. Türk “Olsun imdi meger ben anları (5) meydān ortasında görmeyim Nār-ı Nūr ‘aşkına şol kemān- (6) imle ol kadar sīneler çāk idem ki olmasun.” didi. (7) Ḥaddi-zātında ‘Ayyār-ı Ciḥan işte burada ‘azīm ḥaṭā (8) eyledi. Ḥamza bunda olaydı lā-büdd tenbīh iderdi. (9) “Böyle nām şahibi dilāverlerüñ ‘arzlarına dokunma (10) diyü. Zīrā nām dār olan kimseler gāyetle ‘arlu (11) olurlar. Ol eclden çok iş ider.” demiş idi. (12) İşte bu mel‘ūnda bu intikāma ḥaylī iş ider. Ehl-i (13) İslām’a ve imāna gelmeyüp ‘inādile ölür gider cānı (14) cehenneme. Hele ḥazīnedārları Türk’e ve Bahtegān’a gayrı (15) tāc yetişdurdiler. Giyüp yine çadırlarına varup (16) kondılar. Andan başladı Bahtegān Bedi’dan ve Kāsım’dan (17) ve Ḥamza’dan şikāyetler idüp ve ‘Ömer ü ‘Ayyār’dan şikāyete.

[13b/1]

“Elli altmış neyyil hemān Nūşirevān bunlar ile ceng ü cidāl (2) eyleyüp cihānda bu kadar pehlüvānlar ve ‘ayyārlar getirüp (3) bunlar ile başa çıkamadı. Āhīr²² dünyādan ḥasret (4) gitdi. Şimdi işte bizüm ile ceng ideyürler. (5) Bilmem şonu nice olur.” didi. Türk Țoşun Süvār (6) “Yüri hey cehūd ol gelenlerde er yok imiş ki bunlara (7) cevāp virüp bu zamana degin kıomayalar. Gör ki (8) er olmaduğıçün bu zamāna degin kıalmışlar. Hele yüri (9) bende bir yol varayum. Göresiz ki cihānda erlük nice (10) olur?” didi. Ne ḥāl ise ol gice anda kıalup (11) irtesi yerlerinden durup şehir serāyına geldiler. (12) İki bölük ‘asker Türk’ün alayına kıarşı kııldılar. (13) Bu da beş kere yüz biñ Türkistān ‘askeri ile (14) bir kıā’ide alayların zīr idüp geçdiler. Gelüp (15) kıondılar ammā her kim Türk Țoşun Süvār’ı gördi (16) ise ḥayrān olup ḥavfa düşüp lerzān oldılar (17) ammā Hürmüz-i Tācdār şād olup Türke nüzül-ı ni‘met gönder-

[14a/1]

di. Baḥtegān Hürmüz’e ‘Ömer’ün Türk’e ve kendüye itdüğü (2) rengi bir bir beyān eyledi. Hürmüz şād olup “Āferīn iy (3) Ḥoca Baḥtegān eyü müjde eyledün.” diyüp gāḥ sevindi (4) ve gāḥ kıasalandı ammā çünkü irtesi şabāḥ oldı. (5) Türk Țoşun yerinden kıurup vilāyetinden (6) getürdüğü yādigārları Hürmüz’e, vezīrlerine ve sā’ir (7) ā’yān -ı devlete, vā serāy-ı salṭanata peşkeşlerin düzüp (8) andan Hürmüz’ün dīvānına geldi. Önce peşkeşin (9) çeküp andan kendüsi bārgāḥ kıapusından (10) içeri girdükde Hürmüz Baḥtegān’a kıakup “Türk (11) Țoşun Süvār’ı nereye oturdalum?” didi. Baḥtegān (12) “Şāḥım Türk ‘āzīmü’ş şān pehlüvāndur. Zāhirde şağ (13) kıolda pāy-i taḥt yerine oturur.” didükde Erdeşīr (14) elem çeküp “Yā bu oturanun nesi var bre kör cehūd-ı (15) la’īn yoksa begenmedün mi?” didi. Baḥtegān “İy dilāver (16) Türk hem misafirdür kıo otursun. Senün ri‘āyetün bellü lākin siz yine şol kıolda oturun. Biz kıizmetde kıuşūr

²² Metinde “āḥīr” şeklinde yazılmıştır.

[14b/1]

itmezüz gözime bak.” didi. Erdeşir “Ne zahmet ben bu kadar (2) gündür İslâm ‘askeri ile ceng iderüm anuñ dağı (3) erliği görölmedi. Hele bir pāre yarın meydān olduķda (4) meydāna girüp erlük göstereñ.” didi. (5) Hürmüz: “Hoş şandaliye büyük isterseñüz ikiñüz (6) bir yerde oturuñ.” didi. Hele Türk’de ilerü geldükde (7) Hürmüz de yedi adım taht üzerinden karşı gelüp (8) “Hoş geldüñ iy Sulţān-ı Türkistān.” didi. Ol da (9) “Hoş bulduķ şāhum.” diyüp karşıusunda baş (10) koyup du‘ā eyledi. Hürmüz ile Bahtegān “Buyur (11) Server.” diyüp sağ kola teklif eylediler. Erdeşir (12) ise Türk geldükde gördi Hürmüz ve cümle begler ayağa (13) kalkdı. Bu da kalkmak lāzım geldükde gerçi kalkdı (14) ammā şandaliyesinüñ üzerinden ayrılmadı. Türk (15) Toşun “Şāhim anda boş şandaliye yok.” didi. Hürmüz (16) “İşte sen Erdeşir’üñ yerinde otur. Ol şola geçsün.” (17) didi. Erdeşir “Şāhum anuñ bizden ziyādeligi nedür ki?”

[15a/1]

Bu haberi işidüp kākāha ile güldi. Eyitdi: “(2) Tahkik benüm geleceğüm tıyup anuñçün kaçdılar. İmdi (3) halifelerine nāmeler yazuñ gelüp Hamza’nuñ cümle maluñ (4) bize teslim idüp kendüler dağı Nār-ı Nūr dīnine (5) girsün. Yok dirlerse yarın cengdür. Erlik (6) oldur ki meydāna girdükde benümle ceng idecek (7) kimse bulunsun.” didi. Bahtegān’da “N’ola?” diyüp (8) işte Türk Toşun ağızından nāme yazmağa (9) meşgöl oldılar ammā bu taraftan Sulţān (10) ‘Ayyārān dağı sürüp bārgāh-ı Süleymān’a gelüp (11) halifeye du‘ā idüp Türk Toşun ’uñ tācın (12) ve yayın önüne kodı ve Türk’ile ol āhır²³ geçen mācerāsın (13) hikāyet eyledi. Sa’d-ı Şehriyār āferin idüp “İy (14) peyk zende mel‘ūna eyü iş itmişsün ammā gāzaba (15) getürmişsün ve dedem Şāhib-kırān dağı bunda (16) yok. Yā şimdi aña kim cevāb

²³ Metinde “ahır” şeklinde yazılmıştır.

virür?” didi ammā (17) ol yayı görenler hayrān oldılar. Ellerine alup²⁴ (tam beş kahıt eksikdir)

[15b/1]

bağdılar Ca'fer-i Hicāzī ile Sa'd-ı Vakkāş'dan gayrı kimse (2) çekmege kādīr olmadılar. Bunlar bu hālde iken nāgāh birkaç (3) serheng içeri girüp Sa'd-ı Şehriyār'ıñ ögünde (4) hizmet idüp “Türk'den elçi geldi.” didiler. İçeri (5) getürüp nāmesin alup okudılar. Vāfir lāf urmuş. (6) Sa'd eyitdi: “Ceng istemiş. Bizim Şāhib kırān ımız bunda (7) yok. Birkaç gün eglense olmaz mı?” didi. Begler çağru- (8) şup “İy Şehzāde bildüğünden kalmasun.” didiler. (9) Hālīfe de begleriñ gayretiñ görüp şād oldı. (10) Elçiye hil'at virüp gönderdi. “Var imdi (11) söyle bizler hāzırlarız.” didi. Elçiler gelüp Türk'e söyledi (12) Türk de ceng nidā itdürdi. Beriden 'asker-i İslām'da (13) ceng eylediler. Çün şabāh oldı. İki cānibden (14) rahşlarına süvār olup miyān-ı meydāna gelüp alayı (15) bağladılar. Ol dem hemān Türk'üñ oğullarından 'Ankāş (16) Türk rahşın sürüp 'azm-i meydān eyledi. Miyān-ı (17) meydāna geldükde biraz 'arz-ı hüner idüp andan na'ra urup²⁵

[16a/1]

er taleb eyledi. Begler 'Ömer'e baķup “Türk Toşun (2) bu mıdur?” didiler. 'Ömer ü 'Ayyār “Yok bu oğlıdur.” didi. (3) Nāgāh bu maħalde Ğaşamşam[?] Hicāzī hālīfe öñüne gelüp (4) du'ā eyledi “İy Şehriyār bugün senden ricā iderüm ki (5) meydānı baña viresün.” didi. Üstād eydür: “Ğaşamşam[?] ziyāde (6) pīr olmuşdı. Hālīfe “İy pehlüvān sen ihtiyārsın ko bir (7) taze yigit girüp hāķķından gelsün.” didi. Ğaşamşam'ıñ[?] (8) gözleri yāşile tölup “İy Şehzāde māni' olma.” diyüp (9) at sürüp meydāna girüp mukābil olduķda (10) 'Ankāş bunu görüp “İy nābekār senden (11) gayrı bir yigit yok mıdur ki sencileyin bir kocā (12) meydāna girmişidi.” diyüp azģuşup cenge başladılar. (13) Nīze ve gürz ile bir faşıl ceng eylediler.

²⁴ Bu kısım itibariyle sayfanın sağ alt kısmında “tam beş kāhıt eksikdür.” şeklinde bilgi verilmiştir.

²⁵ Metnin [15b] sayfası müstensih tarafından iki kere yazılmıştır.

Andan (14) kılıc kılıca oldılar. ‘Ankâş mel‘ün ol piri (15) şehid eyledi. Ehl-i İslâm nâle kıldılar. Hemân Hamza’nuñ (16) Rûm’da ele getürdügi gâzanferleri meydâna girdi. (17) Cenge başladılar. ‘Ankâş aña da fırsat bulup²⁶

[17b/1]

anı da şehid eyledi. Begler birbirine bakup “Bre şakınuñ (2) şu mel‘ündan katı hûn rîz la‘îne beñzer.” dirken Melik (3) Şâh Kâbilî hâlîfe önüne gelüp du‘â idüp “Yâ hâlîfe ben (4) vâka‘um gördüm. Benüm selâmum Şâhib kırân’a teblîg eyle.” diyüp (5) ‘azm-i meydân eyledi ve ‘Ankâş la‘îne beraber olup (6) söyleşüp azğışdılar andan cenge başladılar. Arada (7) birkaç hamle hâta geçdi. Melik Şâh Kâbilî gayret (8) ile ‘Ankâş’a bir nîze urdı ki siperden geçüp göğsüne (9) irüşüp bir karış arkadān yelmân gösterdi. (10) Salıñı virdükde kara tağ gibi gergedānından (11) yıkılıp cānı cehenneme teslim eyledi. Küffâr ‘askerinden (12) feryād kopdı. Türk Toşun ah idüp (13) meydâna girmek murād eyledi ammâ Elhâş Türk nām oğlu (14) karındaşınıñ ol hâlin görüp hemân haykırup (15) Melik Şâh’a muķâbil oldı. Bunlardur söyleşürek (16) azğuşup cenge tûrdılar. Melik Şâh fırsat (17) bulup anıda katl itdi. Türk’üñ ciğeri hûn

[18a/1]

oldı. Hemân la‘inüñ kararı gidüp iki oğlunuñ (2) helâkin gördükde kırk sekiz eriş kıddile altında olan (3) Kāvîñ sürüp meydâna irdükde la‘inüñ heybetinden (4) İslâm ‘askeri dehşet aldılar ammâ üstâd eydür: (5) “Ehl-i İslâm’a böyle birkaç mel‘ünler rahne virür. Bir bu ve bir de (6) Leķāyi Zümrüd Şâh üzerinde Töhmā-ser Şātürzen (7) gelecekdür. Bunlaruñ ikisi ‘aceb merdâne pelidlerdür (8) çünkü Türk meydâna girdi. Melik Şâh bunu görüp (9) eydür: “İy pehlüvân hoş geldüñ.” didi. Türk (10) gâzabile: “İy nâbekâr gözüm önünde iki oğlum öldü- (11) resün de şimdi baña hoş geldüñ dirsün. Tîz (12) hamle ile gör ki hâlüñ ne olur.”

²⁶ Metnin [16a] sayfası müstensih tarafından iki kere yazılmıştır.

didi. Melik Şāh (13) eyittti: “İy pelīd ne dimek dilersün? Kırk yıldur ki ben (14) efendüm Hamza öñünde gāzā iderüm. Hezār senüñ (15) gibi kāfir depeledüm. Şimdi pīr oldum. Āhır ‘ömrümde şehīd (16) olursam ne sa’ādetdür. Bildüğünden kalma. Ola sen (17) Şāhib kırān geçinürmişsün. Bu ‘askerüñ şāhībi ki Hamza’dur.

[18b/1]

Ol server bunda yoğiken niçün ceng idersün?” didi. Türk (2) Toşun eyitdi: “Hamza benüm geleceğümnden haber alup terk-i (3) diyār eyledi. Anı kanda bulayum? Hele sizüñ haqqıñuzdan (4) geleyüm şoñra anı da bulursam benden yayın ala yāhūd sizüñ (5) intikāmiñuz benden ala ammā iy nābekār sen kimsün bu Hamza ‘askerinden (6) ki beni iki bahādır oğuldan ayırduñ.” didi. Melik Şāh Kābil (7) dağı kendünüñ kim olduğıñ bildürdi. Bu kez Türk (8) dönüp eyitdi: “Gel imdi pīr olmuşsun. Nār u Nūr’a (9) secde eyle.” didi. Melik Şāh “Yoğ nāra (10) disen olurdi ammā secde olmaz. Secde ancak (11) Allah Te’ālā hazretlerine maşşūşdur. Andan gayra (12) secde olmaz. Nār u Nūr dağı anuñ kulıdur. Yā sen (13) aña nice gel secde eyle diyebilürsün ve hem eger ben saña (14) cevāp virüp haqqundan gelemes isem bunda (15) Hazret-i Hamza beglerinüñ içinde şīrler vardur ki (16) senüñ gibi bir kelb anlaruñ bir hamlesine tākāt (17) getüremez. Eger iy nābekār eyü ok atarum anı kimsen

[19a/1]

men’ idemez dirsen bu ‘askerde serverler vardur ki (2) seni helvā gibi yerler. Evvelā Sa’d-ı Vakḳāş’uñ okı taşda (3) demürde durmaz. Sağ qalursan anı da görürsün.” (4) didükde Türk la’ın gāzaba Melik Şāh’a bir ok atdı kim (5) Melik Şāh’da siperin beraber virdi. O kadar gelüp siper (6) aynasında eglenmeyüp arkasından taşra çıkup bir büyük (7) taşā tokunup ta yelegine varınca gümlledi. Ol la’ın (8) ol taşı Hürmüz’e göndermişdi. Beriden ‘Ömer fırsat bulup (9) ol taşı uğurlayup bārgāha getürüp beglere gösterdi. (10) Bunlardur hayrān oldılar. Şāhib kırān bir Berda’-ı Zemīn’e gitdükde (11) yerine Ca’fer-i Hicāzīyi komuşdı.

Ca'fer'dür 'Ömer'e bakup eyitdi: (12) "Yâ 'Ömer var Şāhib kıran'a havāle bildür. Bolay ki gelüp irişe (13) yoksa bu la'in 'ālemi harāba virür." didi. 'Ömer eyittti: "Hele ol (14) Hürmüz'üñ divānına varayum cāzū gelür dirler göreyüm ne (15) hāllu la'indür?" diyüp Hürmüz'üñ divānına geldi. Ol maḥal (16) idi ki meger 'Uḳḳāl'uñ 'avratı Melike Cāzū erini gönderüp (17) kendi daḥı gelmemiş idi. Bunu 'izzetle alup geldiler. 'Uḳḳāl daḥı

[19b/1]

bir mühmelāt çirkin ḥerif idi. Bārgāh öñüne geldükde hemān (2) Baḥtegān karşı varup görüşdi ammā bed rāyiḥasın ḥāzm (3) idemeyüp ortalığa kuşdı. Cāzū'dur içeri girdükde (4) Hürmüz ayağa durup "Hoş geldüñ." didi ammā ehl-i divān (5) ol bed rāyiḥadan kariz açılmış şandılar. Hürmüz de ol (6) ol bed rāyiḥayı görüp yüzün öte çevirdi. 'Uḳḳāl (7) görüp elem çeküp "Yâ öyle midür? Hem da'vet idüp beni (8) getirürsüz hem benden ikrāh idersüz." diyüp ol dem bir siḥr (9) eyledi. Hürmüz durduğı yerden gā'ib oldı. Türk (10) bunu görüp Cāzū'dan ḥavf eyledi. Hemān Cāzū'dur (11) kendüsi geçüp Hürmüz'üñ yerine oturdı. Bir kimsenüñ söz (12) söylemeğe tākātı kalmadı. Ol dem Baḥtegān yüz urup (13) luṭf ile "İy Sulṭān Sāḥrān şehzādemüzüñ suçun (14) 'afv eyle." diyüp minnet eyledi. 'Uḳḳāl eyitdi: "İy Hoca (15) Baḥtegān, görsün benden yüz çevürmek nice olur bilsün (16) 'Uḳḳāl kim imiş." didi. Ol dem Baḥtegān ayağa düşüp "Bre tāze (17) pādīşāhdur böyle işleri görmedi. Bir daḥı itmesün." didi.

[20a/1]

Hemān yine bir avuç kum çıkarup üzerine (2) siḥr okuyup ortaya saçdukda fi-l hāl ortam (3) karañuluk oldı. Ehl-i divān birbirin görmediler. (4) Birazden zulümāt gözledi. Gördiler Hürmüz yine (5) taht üzerinde oturur. Bī-iḥtiyār kalçup 'Uḳḳāl 'uñ (6) ayağına düşdi. 'Uḳḳāl eyittti: "Şāhum tamām uşlanduk." (7) didi. 'Ömer ü 'Ayyār anda idi. Bunları görüp 'aklı (8) gitti. "Zāhir şimdi Baḥtegān evvel şikāyeti neden (9) eylese gerekdür? Ol zamān hāl müşkül olur. Hemān (10) Ḥamza'ya yetişmek gerekdür." diyüp bārgāh-ı Süleymān'a gelüp Cāzū'yı

(11) haber virdi. “Siz ğayret idüñ ben gelüp yetişürem.” diyüp (12) gitdi. Bu tarafdan Ħamza’dur “Deli Herüm’la ceng (13) iderken ‘Ömer gelüp Berda’-ı Zemîn’e irişdi. Qantür’uñ (14) olduğı yere gelüp bakup serveri cengde gördi. (15) Andan servere yanaşup ‘askerüñ ahvālın bildürdi. Server (16) şehîd olanlar için elem çekdi. Eleminden ašlā kendüyi (17) bilmedi ammā neylesün Herüm’la²⁷ da ber taraf olmadı. Eyitdi:

[20b/1]

“Yarın ayırd olup anlara imdāda giderüz.” didi (2) ammā şaşduğından inşā’allah dimedi. Utandı (3) zîrā ölçü varidi. İşte bu hikāye evvel olan (4) cildde beyān olunmuşdur. Serveri Herüm cenginden (5) kapup Kāf’a getürüp Esmā-i Mu’allim Kāf’a emr idüp (6) emirüñ zaḥmların yuyup merhem-i Süleymān’ı sürüp üç (7) günden soñra ‘aklı başına gelüp soñra Esmā’ya minnet idüp (8) eyitdi: “Yā Esmā beni seversen bir kimse gönderüp Herüm’a tîmār (9) etdür.” dimişti. Esmā’da Ħamza’nuñ ḥāṭırıçün Qureyş Bānū’yı (10) gönderdi. Ol da gelüp Herüm’uñ ‘aklın alup tîmār eyledi. (11) Andan bir ḥoḳḳa ile merhemi bırağup gitdiler. Bunüñ hemşiresi (12) gelüp bulup ve daḥı tezkereyi bulup okuyup gördi dimiş ki: (13) “Deli Herüm’la ceng iden Sa’d-ı Şām’ı diyüp ol nāmda Ħamza (14) gelen imiş. Kendü şihḥatde imiş. Kapup tîmār itmege getürmişler. (15) Bu merhemi daḥı tā diyār-ı Kāf’dan getürmişler. Bu kez Bānū’nuñ (16) muḥabbeti bir iken biñ oldu. Andan Herüm’uñ bandın aldılar (17) zîrā kim anuñ için band urmuşlar idi kim kaçınun

[21a/1]

gene yārelerin acırdı. Andan Herüm turup eyitdi: (2) “İy hemşire Kızıl Er nice oldu? Varup yine anuñla oyna- (3) yayum.” didi. Bānū eyitdi: “İy nābekār senüñ o yiğidin[?] Kızıl (4) Er ğā’ib oldu. Artuḳ sen kimüñle oynarsun?” didi. (5) Ol dem Herüm eyitdi: “Tiz baña binecegüm ḥāzır idüñ daḥı (6) qarındaşlarum virüñ. Ben varup anı tağ larda ovalarda (7)

²⁷ Metinde “Herum” şeklinde yazılmıştır.

arayup buluram ve gene oynaruz.” didi. Virmemege kimüñ (8) cānı vardı. Tîz varup gergedānı getürdiler. Andan (9) şalıgın ve esbābların getürdiler. Herüm’da giyinüp kuşandı. (10) Andan gergedānına süvār olup Ȧamza’yı aramağa gitdi ammā (11) kaçan Ȧureş Ȧamza’yı alup getürdi. ‘Ömer ü ‘Ayyār anda (12) degil idi. Şoñra gelüp Ȧamza’yı arayup bulamadı. Ol dem (13) Hemān ȦanȦūr Ȧobān’a yapışdı “İy nābekār Ȧoban, (14) Serverüm birkaç güne dek beriden gelüp zuhūr itmezse (15) saña ve efendüñ olacak Şāyeşer delüye neler iderüm.” didi. (16) Şāhib kırān dañı ol gün öglece Esmā birle olup (17) andan Şāhib kırān eyitdi: “İy SulȦān kaç luȦf eyle.

[21b/1]

Beni Berda’-ı Zemīne götür. Herüm-ı Dīvāne’i ele getürüp andan ‘askere (2) irüşeyüm zīrā kim biz Herüm ile cengde iken ‘Ömer gelüp Türk (3) Ȧoşun ve ‘Uķķāl Cāzū geldi.” didi. “Ȧorķarum ki ‘askere (4) bir elem irişe.” didi. Esmā’da “N’ola” diyüp “Neyleyelüm biz. Hemān (5) bize gelince dört Ȧarafdan kıyāmetler ķopup elemeler zāhir olur. (6) O da bizüm Ȧālī’imizdür ve murād da durmamaķ olıcak dürlü (7) bahāneler bulursuz.” didi. Ȧamza eyitdi: “Yā Esmā nice idelüm ki (8) ğavġādan elimüz degmez.” diyüp ‘özr diledi. Andan Esmā emr (9) eyledi. Şāhib kırān ’ı taht üzerine bindirüp dīvler yanınca (10) getürüp Esmā’ya vedā’ idüp bunlardur revāne oldılar. (11) işte bunlar gelmekde ammā bu Ȧarafdan Dīvāne ol gün şehrden (12) Ȧaşra çıkup kūhistān Ȧarafına revāne²⁸ oldu, geldi. (13) Biraz gezüp şayd şikār eyledi. Öyle zamanı olduğda ķarnı (14) acıkup ȦanȦūr’ı üzmeyp çıkā geldi. Meger ‘Ömer dañı (15) dünyāyı arayup Ȧamza’dan nām-ı nişān bulmayup niĥāyet (16) elem çekdi ve eyitdi: “Bāri bu gice Dīvāne’i öldüreyüm. (17) Bir ķademsiz deliyi yok ideyüm. Şāhib kırān ’uñ zāyi’

[22a/1]

²⁸ Metinde “revāle” şeklinde yazılmıştır.

olmasına sebep oldu. “Yā ben bundan intikām almayınca bu (2) aradan bu aradan gider miyüm?” diyüp güm rehtüp gezerken deliye (3) rast geldi. Hemān hāyķırup “Bre Dīvāne kanı Kızıl Er nice oldu (4) anı neyledüñ?” diyüp eline şapanın alup yürüdü. Herüm’da²⁹ ‘Ömer’i (5) görüp güldi “İy Mülkimet sen bunda mısın? Ben seni çok (6) aradum. Gider elüñden fülk-i cānuñ şaķın seni öldürürem.” ‘Ömer’üñ (7) üzerine ‘Ayyār’dur ol elemle urdı. Dīvāne’ye t̄aşı (8) yağmur gibi yağdurdı. Herüm dayanamayup hemān şalıģın (9) ve siperin bırakup çāreden³⁰ şehre doğru kaçdı. Kaçar (10) ammā kaçar serāyına geldi. Bānū gördi kim Dīvāne geldi. “Bre saña (11) n’oldı?” didi. Herüm eyitdi: “Yine Mülkimet gelmiş. Beni döge (12) döge kaçurdı.” diyince Bānū bildi kim bunu iden ‘Ömer-i ‘Ayyar ‘dur. (13) Dönüp eyitdi: “Şafāñ var ise aña ulaşma. Niçün ula- (14) şursun? Bir gün seni öldürürler.” didi. Bu (15) taraftan Şāhib kırān daķı Kureyş Bānū yanınca Berda’-ı Zemīn’e (16) irişdiler. Kureyş eyitdi: “Devletüm ata işte sırrı alduğum (17) yere geldük.” didi. Hamza cinnilere eyitdi: “Şāķuñ kimseye üleşmeñ.”

[22b/1]

diyü tenbih eyledi ve beni şol çemenzār şuffenüñ üzerine atduruñ.” (2) didi. Andan cinnilerdür Serveri yab yab ol şuffe- (3) nüñ üzerine atdurdılar. Andan server cinnilere destür virdi. (4) “Hemān durmeñ gidüñ.” didi. Cinniler daķı çeküp gitdiler. (5) Hemān Hamza ile Kureyş Bānū kaldı. Andan Kureyş Bānū’dur (6) eyitdi: “Devletüm ata eger icāzet virürsen sizüñ ‘askere varup (7) serā perde olan ālāt-ı harbiñüzü getüreyüm zīrā ālāt-ı (8) harbiñüz bu kadar dīvāne ile gāfil olacak deli degildür. (9) Bu nā-be-kāruñ şalıģın şavmak hayli müşküldür.” didi. Hamza (10) eyitdi: “Gözüm nūrı gerçi müşküldür ammā ben kolayın (11) aldım. İmdi bu iş baña gururumdan oldu bilürem. (12) Hemān kişi kendüyi bir nesne şanur mı ol yañulur ammā (13) luţf idüsen varup ‘askerüñ hālinden haber getürsün. (14)

²⁹ Metinde “Herum” şeklinde yazılmıştır.

³⁰ Metinde “çā’re” şeklinde yazılmıştır.

Hem ālāt-ı ḥarbüm daḥı getür, nihāyet ‘asker de kimse duymasun.” (15) didi. Kureyş Bānū “N’ola?” diyüp revāne oldı lākin (16) bu işler hep gice içre idi. Kureyş’dür ‘Asker-i İslām’a (17) gelüp gördi kim serverler durmayup Türk Tōşun ’ı

[23a/1]

söylerler. “Aḥvāl nice olur? Bunuñ okuna nesne ḥā’il olmaz. (2) Bir yañadan bu bir yañadan ‘Uḳḳāl Cazū bu belā-yı ‘aẓīm ki bizüm üzerimüze (3) çökdi. Ḥāl nice olur. İlāhi bize dermān senden.” diyüp (4) diyüp egleşürler. Hemān Kureyş Bānū gördi kim Sa’d-ı Şehriyār (5) yerinde oturup melūl olmuş. Ol dem Kureyş ḥazīneye girüp (6) cübbe şandüğün alup bir anda Server’e getürdi. Server (7) Kureyş’den ‘asker-i İslām’ı sordu. Kureyş eyitdi: “Devletüm (8) ata Türk Tōşun³¹ beglere ‘aceb işler eylemiş. Hep anı söyleşürler (9) ve hem bir cāzū da gelmiş.” didi. Andan Ḥamza Kureyş’i yollayup (10) “Var imdi sen sağluk ile ben de inşā’llah şol Dīvāne (11) ile bir taraf olup tiz anlara irişürem.” didi. Kureyş daḥı (12) daḥı gelüp anasınun elin öpüp andan vedā’ idüp gitdi. (13) Ba’de Ḥamza yerinden durup pāk abdest alup atı (14) üzre ḥālīka ‘ibādet idüp andan ālāt-ı Şāḥib kīrān’ı (15) giyinüp cümlesi kırk sekiz pāre ceng-i ālātidi. Şoñra ki (16) gazālarında çoḳluk ālāt-ı ḥarb getürmezdi. Hemān bir kılıç (17) ve bir siper, bir cübbe ve bir nīze ğayrısına muḳayyed olmazdı. ‘Arab

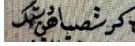
[23b/1]

uluları dirlerdi ki: “Server evvel vucūdīñuz şaḳınur (2) idüñüz. Şimdi niçün şaḳınmazsuz? Buña sebep nedür?” (3) dirlerdi. Emīr-i ‘Arab buyurdi ki: “İy ulūlar ol zamān (4) henüz tāze idüm. Ölümünden ḥavf iderdüm. Bulānuḳ (5) bir şu renginde. Şimdi aḳa aḳa duruldum. Ölüm ḥavfı aşlā (6) ḥāṭıruma gelmez. Bil ki şimdi şehādet şerbetin içmege arzū (7) iderüm. Anuñçün baş açuḳ sīne çāk ceng iderüm. (8) Gör ḥikmeti ki aşlā zaḥm bile yemez oldum. Ol

³¹ Metinde “Tosun” şeklinde yazılmıştır.

kaftāndur (9) k̄at cūbbeler giyerken zaḥm eksik degil idi.” diyüp (10) cevāb virdi. İmdi biz yine sözimüze geledüm. Ol gün (11) Ḥamza evvel Ḥazret-i Yūsūf’uñ pīrāhenüñ giydi. Üstüne (12) Ḥazret-i Nūḥ’uñ ‘abāsın giydi. Andan Ḥazret-i Şīt’üñ (13) k̄abāsın giydi. Andan Ḥazret-i Yahyā’nuñ heyklerin taḳındı. (14) Andan Ḥazret-i Dāvūd’uñ cūbbesin giydi ve Ferīdün eteg̃in (15) başına giyüp üzerine dört k̄at altun zincīri (16) şarındı. Andan Ḳahramān’uñ kemerin beline bağladı ve Semerteñ[?] (17) yedi dāne otāğaların t̄olğasına şokdı.

[24a/1]

Uçları at sağrısına atdı. Andan ger (2) on iki ayinelü siperin ketifine şaldı, zūlficām (3) ḥançerin beline şokdı ve beş dāne kılıc k̄uşandı. (4) Andan Rüstem’üñ kemānın k̄olına geçürdi. Ḥazret-i Hızır’uñ (5) oğların eñsesine şokdı. Andan Giyümert nīzesin (6) eline aldı. Ne kışsa-ı dirāz idelüm bu ma’nāları (7) nice kerre beyān eylemiş idik. Şāḥib k̄ırān kendüye ol gün (8) bir zīnet virdi ki şerḥ olunmaz zīrā kim bunları Ḳureyş (9) Bānū cūbbe şanduğıyla bile getürmişdi. İmdi bunları (10) hep gice içinde eyledi. Andan gelüp şabāḥ irişdi. (11) Ol şuffenüñ üzerinde şabāḥ³² namāzın kıldı. Andan (12) oturup Şaḥaf İbrāhīm avāzile okudı tamām (13) gelüp ol nūr ehli Ḳal’a-ı Ḳāf’dan baş kaldırıp ‘ālem (14) nūr-ı yezdānile münevver oldu. Şāḥib k̄ırān’uñ üzerinde olan (15) muraşsa‘ cāmelerine güneş t̄okunduk̄da şa’sa’a virmege başladı. (16) ‘Aşḳar’ı egerleyüp sām süvāruñ ol ‘acāyib gürzin (17) t̄arafına şalup ‘Aşḳar’ı Rüstem çadırından ol şuffenüñ

[24b/1]

kenārına bend eyledi. İşte Şāḥib k̄ırān bunda ammā kim (2) bu t̄arafdān ‘Ömer ü ‘Ayyār daḥı t̄ağ ve t̄aşı gezüp kendü- (3) sin arardı “‘Aceb Şāḥib k̄ırānım k̄andan z̄uhūr ider?” (4) diyü arayup gezerdi ammā beriden Ḳantūr Çobān’da (5) yerinden t̄urup ol t̄arafa nazar şalup daḥı (6) gördi kim ol çimenzār-ı şuffenüñ üzerinde bir adam otur- (7) mış. Şöyle kim

³² Metinde “sabāḥ” şeklinde yazılmıştır.

bir  urfe kıy afetd r amm  kim olduğun (8) bilmedi. Ba‘de dönüp ‘A  kar’a naz r eyledükde bildi (9) ve g  nl nden eyitdi: “Bu at Sa‘d-ı   m’ınındur amm  ‘acab  (10) Sa‘d-ı   m’ı kendüsi  andadur ve bu oturan  er f (11) kim olmak gerekdür ve  andan geldi? Bu da ol gelenlerden (12) ancak ‘aceb seyr ndur? Bizüm Del  Her m’u    li‘i böylesine (13) d   menlerden açıldı l kin  u  adar vardur ki bu gelen (14) dil ver cümlesinden bet r ancak imdi zavallu del  (15) bunlar  anėı birine cev b virsün” diyüp ol  arafa (16) bakıp dururken bu  arafdan  amza-ı    hib kır n da ı (17) bakıp gördi kim  ant r kendüsin bildi bakıp

[25a/1]

 urur. Server da ı açmaz  od . Beriden  ant r³³ da (2) yab yab yakın gelüp ba‘de Server’u  başında olan (3) utanmaları gördi. Dibelik kendüsin  ayret aldı. (4) Hele Server’e yakın gelüp sel m virdi. Server da ı (5) sel m n aldı. Bu kez  ant r eyitdi: “Server kims z ve hem (6)  andan geldi  z? Bu at siz  n midür z r  benüm bu atile a n lığum (7) vardur. Bu at size nereden geldi?” didi. Em r-i Merd n (8) eyitdi: “ y  ob n bu at benüm kır  y lluk atumdur. İmdi (9) benüm ra  şumla sen  n a n lığu n nedür?” didi.  ant r D r  (10) eyleyüp eyitdi: “Server  yle ma‘l m ol ki bunda sende (11) evvel bir server geldi. Ol server  n adına Sa‘d-ı   m’ı (12) dirlerdi.  o ra benüm bir efendüm vardur adına Deli Her m (13) dirler. Ol server anu  elinden za m yiyüp benüm mek numda (14) yaturken ben  oy n dev  irmege gitdüm ba‘de gelüp (15) gördüm ol server g ‘ib olmuş. Bilmem dost mı aldı

[25b/1]

yoh sa d   men mi aldı z r  pek ey  kimse idi. (2) Bir ay mi  dar  ol kimse ile   fet eyledüm ve a na ziy de (3) mu abbet eyledüm. Şimdi bir    gündür anu  elemiyle gezer m. (4) Ol

³³ Metinde “ ay r” şeklinde yazılmıştır.

serverüñ nice olduğın bilmedüm ammā şimdi taḥḫik (5) bilürem ki bu at anuñdur.” didi. Server tebessüm idüp eyitdi: (6) “Yā Kañtūr ‘acebdür ki sen Sa’d Şām’ı bilüp de beni bilmeyesün.” (7) didükde Kañtūr da adın bildüğinden Ḥamza āvāzından (8) bilüp “Hāy Şāhib kırānum sen misün?” diyüp gelüp ayağına (9) düşdi. Eyitdi: “İy dilāver şüphem kalmadı ki taḥḫik sen (10) Ḥamza-ı Şāhib kırānsun zīrā kim işidüp dururuz kim (11) Ḥamza nām bir Şāhib kırān vardur. Hürmüz Şāh’uñ düşmenidür. (12) Siz olsuz.” didi. Server eyitdi: “Eyü hele beni eyü adama (13) beñzetdüñ zāhir bize muḥabbetüñdendir. İmdi çünküm benüm Ḥamza (14) olduğum bildüñ imāna gel.” didi. Hemān Kañtūr da imāna (15) geldi. Tekrār serverüñ ayağına düşdi. Server eyitdi: (16) “Yā Kañtūr senüñ baña etdügüñ hizmet inşā’allah

[26a/1]

zāyi’ olmaz. Elinde yetmedi mi saña ‘aẓīm iḥsānum olur zīrā (2) nāmerddür ol kişi kim eylügen unuda zīrā efendiñüñ (3) düşmeni ola. Böyle ğurbet diyārda sen baña yarluḡ eyledüñ baña (4) çok hizmetüñ. Biz daḡı insān isek yerine getirürüz.” (5) diyüp andan ‘Ömer’i şordı. Kañtūr eyitdi: “Server dün (6) bunda idi. Ol daḡı dīvāneye döndi. Sizi arayu gitdi. (7) Gāh gelüp baña yapışur dilāveri neyledüñ diyü ve gāh Herüm’ı (8) öldürecek olur. Dün deliyle ‘aẓīm ceng eyledi. Şapān (9) taşile Dīvāne’yi öñüne katup tā şehre degin kovaladı. (10) Şöyle kim salıḡın ve siperin bıraḡırdı artuḡ bilmem nice oldı?” (11) didi. Beriden ‘Ömer ise kerreten dek berü raḡmet dīne geldi. Ol dirāḡtuñ (12) sāyesinde oturup biraz ‘ibādet eyledi. Andan ağlayup eyitdi: (13) “Ḥudā yā baña Şāhib kırān’uñ kanda olduğun ma’lūm eyle.” diyüp (14) bir miḡdār ḡāba vardı. Düşünde Ya’ḡūb Peyḡamber’i gördi. (15) Eyitdi: “Ciger köşem saña müjde olsun kim Ḥamza geldi. Kañtūr (16) Çobān yanındadır.” didi. ‘Ömer’dür hemān şıçrayup yerinden tırup

[26b/1]

Ḳaṇṭūr’uñ yanına gelüp gördi kim Ḳaṇṭūr durmayup Keyyāb (2) Server daḥı ol şuffe üzerinde oturur ve ‘Aşkar daḥı (3) yanında baḡlu tırur. ‘Ayyār-ı Cihān serveri görür ‘aqlı (4) gitdi. “Hāy serverüm” diyüp ayaḡına düşdi. “Niçün bizi (5) tā böyle firākuñla helāk eyledüñ?” diyüp ayaḡına düşmek (6) diledi ammā serverdür ḳomayup “Hāy merḥābā yār-ı vefa dārum (7) diyüp ‘Ömer’i baḡrına başdı. Birbiriyle öpüşüp ḳoḥışdılar (8) ve ḥāl ḥatır şoruşdılar. Ḥamza daḥı kendüsin Ḳureyş’i alup (9) Kūh-i Kāf’a varduḡun ‘Ömer’e bir bir ḥikāyet eyledi. Andan (10) ‘Ömer eyitdi: “İy server ben daḥı bunda sizüñ ḥararetiñüz ile (11) Dīvāne’i ‘aceb dögdüm. Murādım öldürmek idi ammā yine (12) sizden ḥavf eyledüm.” didi. Ḥamza eyitdi: “‘Ayyār öyle itmemek (13) gerek idüñ zīrā öyle bir bahādıra yazıḳdur böyle kim ele getüre (14) bilsüñ yine bārgāh-ı Süleymān’a bir eyü armaḡān ile varırdun (15) zīrā ben böyle nāmdārlara ḳıyamam ve hem benüm murādım böyle kim baña (16) yār olup küffāra tıḡ ve şālıḳ ura.” didükde ‘Ömer eyitdi: “Bilürem

[27a/1]

ufacıḳ tefecik ‘aqlı gidüp ḥayrān olurdu (2) ve gāḥ gülmekden aḡzı egilürdi ve gāḥ yine ‘Ömer’üñ (3) eline baḳardı ki şapanı var mı diyü ammā ‘Ömer de tamām (4) medḥ okudukdan şoñra ādāb ile ilerü gelüp (5) eyitdi: “İy nābekār ol server sizlere yüz biñ iştıyāḳlar (6) ile du‘ālar idüp ve hezār iḡzāz-ı ikrām ile selāmlar (7) ider. Buyururlar ki biz anlara bu yaḳın yerden ki diyar-ı (8) Ḳāf’dan nice yıllık yoldur ta ol ḳadar yerden cinnī ile (9) ḥālet [...] ³⁴ erecek[?] bir zamānda merhemi Süleymān’ı bir la’l (10) ḥoḳḳa ile gönderdük ve cinniye tenbīh idüp Dīvāne – (11) nüñ ‘aqlın aldurup zaḥmın pāk itdürüp (12) merhemi Süleymānī sürüp tīmār itdürüp ve anuñ (13) ḥayātına sebep oldum. Anlar bize şafā geldüñ dimege (14) ḳādīr olmadılar.” didi. Ḥamza’nuñ da böyle sözden (15) murādı ancak Bānū’ya muḥabbet ‘arż itmek idi. (16) Yoksa merhem degil getüri ‘āmī bir kimseye baḡışlasa (17) bende saña şunu virdüm diyenlerden degildi. Ḳanda ḳaldı ki

³⁴ Bu kısım sayfanın katlanmasından dolayı harfler net olarak belli olmadığı için okunamamıştır.

[27b/1]

bir kere merhemi Süleymānī göndermeye ki minnet kaçandıra ammā (2) çünkü ‘Ömer’den bu sözleri işitti cānı şafā idüp (3) hemān döne gelüp eyitti: “Hāy biz daḥı sizi bilmezüz ma‘zūr (4) olun zāhir bīgāneneye biz ḥātūr kıomayuz. Böyle vaż’ (5) itmek terk-i edebdür ammā çünkü bize bu kıadar iḥsān (6) eyledi. Biz de şimdi dengi ve kıādır olduğumuz kıadar (7) iyilige ‘üner[?] itmege sa’y iderüz.” didi. Andan ‘Ömer (8) eyitti: “Eger siz bizi bilmesenüz ma‘zūrdur ammā birāde- (9) riñüz Herūm bizleri ra’nā bilür. Çokdandır bunda (10) gelesi aşnāmızdır ammā şimdi söylemez. Bilmem bize anuñ da (11) bir bi ḥazūrlığı var.” diyince Herūm bakıp “Yoksa (12) Mülkimet sen misün?” didi. ‘Ömer “Beli benüm.” didi ve şapanuñ (13) gösterdi ve kıārūreyi gösterdi. Divāne Bānū’ya “İy (14) hemşire dön kaçalum.” didi. Nigār “Korkma şimden (15) sonra seni döğmez.” diyüp döndi. “İy ‘Ayyār var (16) Şāḥib kırān’a benden selām eyle. Dīvāne’den (17) intikāmın alsun. Nihāyet helāk itmesün ol kıulı

[28a/1]

ben cāriyesiyem.” didi. ‘Ömer “N’ola?” diyüp Ḥamza’ya (2) gelüp “Server Bānū size vāfir selāmlar ve du‘ālar (3) eyledi. Āferīn Bānū’ya eyü iz‘āna mālīkdür.” didi (4) ve “Herūm kıulı ben cāriyesiyem dir.” didi. Server (5) ḥazḫ eyledi ammā Herūm ‘Ömer’uñ varup gelüp (6) böyle söyleşdiklerine elem çekdi. Hemān gergedānuñ (7) sürüp na’ra urdı eyitti: “Gelberü bre Kıızıl (8) Er’e beñzer senüñle oynayalum.” didi. Ol da hemān ‘ālemüñ (9) Şāḥib kırān’ı emir verüp yine Bānū’ya karşı (10) at sürüp Herūm muķābil oldu. Bānū seyirlerine (11) tırdı. Bunlar cenge başladılar. Otuz beş gün (12) ceng itmişlerdi. Ḥamza Bānū ḥātırıcıñ kırk (13) gün ceng itmek murād eyledi ki erenler mābeyninde (14) i’tibārı ‘ālī ola. Tekmīl ‘arz idüp akrānı (15) dilāverler ile beraber şandaliye çeke Lenühā gibi (16) ve Tūl gibi ve Behrām-ı Gürd-i Ḥāḫanī gibi ve Melik Behmen-i (17) Gühtānī baṭṭāl kıda Lendühā’ya mu‘ādil tūrlüdür kıılıda

[28b/1]

malik müsellemdür. Herüm ise bunlardan kimseye vücūd virmez. (2) Lendühā'dan gayrı imdi bu Herüm-ı Dīvāne dahı böyle (3) bir bahādır erdür ammā beriden çünkü ahşām³⁵ olunca (4) ceng eylediler. Ahşām³⁶ olduğda Bānū Herüm'ile (5) şehre gidüp Hamza 'Ömer'ile Qanţūr'uñ yanına (6) gelüp ol şuffe de qarār eylediler. Bānū serāyına (7) geldükde tizye zerrīn şahānlar ile ve gümüş tebsiler (8) ile ni'met gönderdi ve muraşşa' maşraba ile zerrīn (9) kāseler birle muhtek buhūrlu şerbetler gönderüp (10) ve hādemeler bunları götürüp Hamza'nuñ ögünde (11) kodılar. Server 'Ömer ile oturup şafālandılar. (12) Andan ol hādemeler ile nice dürlü ihsānlar (13) idüp gönderdi. İrtesi yine muqābil olup (14) ahşāma degin ceng eyledi. Bu tertīb üzre (15) otuz tokuz gün ceng oldu. Kırkınıcı gün (16) 'Ömer ikdām idüp "Niçün ihmāl idersün (17) iy dilāver ötede begler ne 'ālemeddür bilmezüz. Bende

[29a/1]

bunda gelüp gitdüm. İmdi hemān taqayyüd eyle." didükde (2) Hamza "Behey 'Ayyār inşā'allah işte bugün maqşūd (3) hāşıl olur ammā bu kadar yıldur ki senüñle sefer iderüz (4) 'ömrümde bir bunuñ gibi muhālif er görmedüm. Gerçi (5) Elçüp Şeşkezī'nüñ dahı cengi kim degildi ammā bu dahı (6) andan muhālifdür. Kuvvetde hod Lendühā'dan çok (7) aşāğı degildür. Dīvānedür yoksa 'aklı olaydı hod (8) göreydüñ." didi. Beriden çünkü kırkınıcı gün oldu (9) Bānū Herüm'a "Bağ dilāver işte bugün Hamza ile cengiñüzi (10) tamām idersüz ammā şaķın kem söyleme sertlük (11) itme kulu kimdi seni öldürmesün." didi. Herüm (12) "Yā bende anı öldürürem." didi. Hele bunlardur (13) süvār olup ol yerde yine muqābil oldılar. (14) Ol gün Hamza'da seherden kalkup Hālīk'a (15) 'ibādet idüp du'ā ve niyāz idüp

³⁵ Metinde "ahşām" şeklinde yazılmıştır.

³⁶ Metinde "ahşām" şeklinde yazılmıştır.

Herūm'ũñ (16) fırşatuñ diledi. Andan giyünüp 'Aşkar arķasına (17) gelüp ol meydāna girdi ve biraz 'arz-ı hüner idüp

[29b/1]

ra'd var na'ra urup "Yā Herūm gel meydāna senüñle ceng (2) idelüm." didükde Dīvāne gergedānuñ sürüp muķābil olup (3) "Hay Kızıl Er ne pek çağırursun? Beni kōrkudayın (4) dirseñ ben deli degilüm ki kōrkam." didi. Ħamza (5) "Ya 'Ömer'den de kōrkamaz mısun?" didükde Dīvāne'nüñ (6) göñli bulandı. "Fincānı biraķun gelün berü." didi. (7) 'Ömer "Yā ol delüce dīv ile oynar mısun?" didi. "Yok olda (8) olmasa." didi. 'Ömer ise bunuñ fennin almışdı. (9) "Getür imdi baña kızılca vir." didi. Herūm olsun (10) diyüp elin bir cebine ve bir elin bir cebine şokup (11) iki üç altun çıkarup 'Ömer'üñ etegine döki- (12) virdi. Ħamza bunu görüp güldi. "Hāy 'Ayyār (13) bunıda mı haķladuñ?" didi. Andan Herūm "Hāy Kızıl (14) Er bugün meydāna sen evvel geldüñ." diyüp el-kışsa (15) ħamle idüp Ħamza'ya bir şalık urdı. Ħamza tāziyāne (16) ile çalup men' eyledi. Cümle topoların bir araya (17) getürüp bir topun yere biraķdı. Sā'irlerin sipere

[30a/1]

alup men' eyledi ammā Dīvāne bu ħāle kaķıyup "Bu Kızıl Er (2) cenginde benüm aşıla karındaşlarum yaşamaz. Başları kōparur." (3) didi. Server de sām kötegin kavrayup zarb ur- (4) duķda Dīvāne'nüñ olanca 'aklı gidüp āķır³⁷ ceng (5) iderek yedi topunda düşürdi. Şade deste (6) çüpı kaldı ammā delinüñ ağızı köpürdi. Deste (7) çüp ile bir ħarīb ħamle kıldı. Ħamza bunuñ ħam[l]esin³⁸ (8) gelişinden tıyup gürzin beraber vurup men' eyledi (9) ammā eyü zarb yedi. Şöyle kim evvelkileri unuttı. (10) 'Aşkar'ũñ beli çenber oldı. Ħamza "İy Dīvāne virdüğüñ (11) gibi alursun ħāfil olma." diyüp 'Aşkar'a meydān virüp (12) irüşüp bir kötek öyle urdı ki Herūm'ũñ şalıguñ (13) kabasın karşı virdükde gürz gürze tokunup (14)

³⁷ Metinde "āķır" şeklinde yazılmıştır.

³⁸ Metinde "ħamesin" şeklinde yazılmıştır.

hurd eyledi. Herūm gergedānile yıkıldı. Ȧamza'dur (15) geçüp gitdi. Tekrār dōnüp gelince Dīvāne toza (16) ġarķ olup ağız ve burnı ȧolup öyke ile (17) yerinden durup “Bre ķanı Kızıl Er” diyüp (18) yürüdi. “İşte geldi.” didiler. Hemān ol deste

[30b/1]

üpı ile bir ȧarb öyle urdı ki Ȧamza ġürz virdükde (2) olmadı. Arķada olan sipere doķunup emīrūñ (3) elif ķaddi dāl olup başı ‘Aşķar başına beraber (4) oldu. Gözi elāsı dert olup toz bürüdi. (5) ‘Ömer toza ġirüp “Neylersün iy server?” didükde server (6) de ķaddin rast idüp ‘Aşķar’a mehmūz ġösterüp (7) yürüdi ki ȧaşra ıķa. Bu dem Dīvāne üzerine sürünce (8) Ȧamza kendüsün yere atup berüden Herūm daķı (9) ġördükde yürüyüp bir muşt urdı. Ȧamza el (10) ayāsın ķarşu virüp men‘ eyledi ammā Herūm’uñ (11) muştı serverüñ ayāsından ķaypup Ȧamza’nuñ (12) ġöġsüne ȧoķunup serverüñ nefesi bend olup (13) server bi-iħtiyār on adım bir ġirüye sürdi. (14) Ȧamza “Hāy bre ȧaġ delüsi neylersün?” diyüp (15) ol elem ile iriřüp ol da Herūm’uñ (16) ġöġsüne bir muşt öyle urdı kim Herūm’uñ el (17) ayāsından ķayup ġöġsüne ȧoķunup on beř (18) adım bir ardına ġidüp az ķaldı Herūm yıķıla

[31a/1]

yazdı. Hele ne ķadar ise Dīvāne pehlīvāndur. Kendüsün (2) dirüp ġözleri ȧās-ı pür hūna dōnüp ġaȧabından (3) cümle ħesābuñ unutup hemān müselsel muştile Ȧamza’ya (4) ķoyuldu. Āħir server ġördi olmaz na’ra urup (5) iriřüp Dīvāne’ye eyü muşt urup bunu ġirüye (6) sürdi. Āħir³⁹ bunlardur ġiderek kızuřup birbirine (7) ġirüp muşt muştı yaķa yaķaya oldılar. Āħir⁴⁰ kemer kemere (8) olup Ȧamza ġördi olmaz “Bre ȧut Dīvāne kemerüm (9) yeter yoluřduk.” diyüp kemerin teslim idüp “Yā Herūm (10) ȧut kemerüm üç kere zor eyle. Eger beni ķaldurabilürseñ (11) saña bende olayum ammā ķalduramazsañ ben seni yere (12) urursam sen de baña ķul olur musun?” didi. Herūm “Yā ben (13) seni ķapamaz mıyum

³⁹ Metinde “aħir” şeklinde yazılmıştır.

⁴⁰ Metinde “aħir” şeklinde yazılmıştır.

ķulluk nice olur?” didi. Ėamza eyitdi: “Ėulađına (14) Ėalka geķurürem ve baňa Ėizmet idersüñ.” didi. Dīvāne “Ben kimseye (15) ķul olmam.” diyüp Ėamza’nuñ kemerin tıutup iki (16) eliyle řarılup ađzın mađara gibi aķup ķuvvet (17) ile bir zor eyledi ki eger ol zori Ėāf Ėalelerinden

[31b/1]

birine itse ķoparamazdı ammā Sever’in ökķelerin (2) gücile dōrt parmak yerden ayırdı. Bir zor dağı (3) eyledi, tırrāķlıđa bindürdi. Server lenger virüp ökķe- (4) leri yerin buldı. Ėerüm ayrıķ bundan ziyādeye (5) ķādır olmadı. Ėamza’nuñ kemerin şalıvirüp (6) şolumağa başladı. Ėamza “Nice?” didi. Herüm “İy (7) Ėızıl Er seni yere mi mığladılar?” didi. Andan (8) Ėamza dağı Herüm’uñ kemerine yapışup bir kez (9) “Yā Allah” diyüp şöyle zor eyledi ki zor olda (10) ķapup ķoluna aldı. Bařınıñ üzerine ķıķarup (11) Bānū bir yañadan Ėantūr bir yañadan “Bārekallah (12) yā řāĖib ķırān hezār āferīn.” didiler. Ömer de řükr (13) idüp du’ā iderdi. Andan Server Herüm’ı (14) bařınıñ üzerinden ķevirüp arķası (15) üzerine yere ķodı. Andan göğsi üzerine ķıķup (16) bir eliyle dal Ėanķer oldu. Bānū ol Ėālī görüp (17) piyāde “Sükker-i dem serverüm ķıyma ķuluñdur.” didi. Dīvāne dağı

[32a/1]

“Ėāy Ėızıl Er neylersün, nice ķıķduñ göğsüme? Dur yeter (2) ķalkayum. Yarın yine senüñle oynarum.” didi. Ėamza “Yok (3) ayrıķ oynamam. Hemān řol yalābuķ ile yumruca- (4) nı gerem.” didi. Herüm ol Ėālī görüp (5) feryād idüp “İy Ėızıl Er ben yumrucamı (6) pek severüm. Anı gersen benüm baķacaķlarum ķapanur. (7) Ben nice gezerüm?” diyince bu kez Ėamza eyitdi “Di (8) imdi müselmān ol. Benümle řām’a gidüp yapu yapmağa (9) řař şaşır mısun?” didi. Herüm “Yok ben řař (10) şaşmam. Ėalk üstümden.” diyüp ķabalardı. ĖĖir⁴¹ (11) Bānū eyitdi: “İy server anuñ Ėükmi benüm elimde- (12) dūr. Ne dirseñüz ben anı

⁴¹ Metinde “ağir” şeklinde yazılmıştır.

uydururam. Ben biraderime (13) her vecihle kefil oluram. Belki müselmān olacağına (14) bile.” didi. Ḥamza’da üzerinden kalkup Dīvāne (15) daḥı kalkdı “Daḥı oynayalum mı?” didi. Bānū (16) şimden gerüsin basıldıñ” didi. “Yine basıldum, (17) ben anuñ gögsine çıkarum.” didi. Bānū “Şuş

[32b/1]

bre Dīvāne başın keserdi ben komadum. Var elin öp (2) kulluğun qabül eyle.” didi. Dīvāne “Yok ben aña kul (3) olmam.” didi. Bānū Herūm iḳdām idüp “Elbette var (4) Server’uñ elin öp.” didi. Herūm gülerek (5) Ḥamza öñüne gelüp tapū kıldı. “Kızıl Er işte (6) kuluñ oldum ne dimege müselmān olam?” didi. Ḥamza (7) eyitdi: “Di kim Allah te‘ālā birdür, şerikdür, münezzehdür.” (8) didi. “Dīvāne bu kadar sözi söylemege kâdir degil (9) daḥı kolaycasın söyle. Ben bunları yāvı kıldum.” (10) didi. Ḥamza eyitdi: “Şaḳıñ Nārı Nūrı (11) aña tañrı birdür de.” didi. Dīvāne de şol kadar (12) iz‘ān eyledi ki “Kızıl Er tañrısı birdür. Ben (13) anuñ kulıyam.” dirdi. Āḥir-kār bu kula kâil (14) oldılar. Ḥamza ögünde baş kodı imāna geldi. (15) Ḥamza şān olup andan Bānū “Yā Sāḥib-kırān (16) çünkü bu kadar oldu şehre gelüp serāyımu (17) mübārek kademiniñüz ile müşerref idesüz.” Ḥamza’da

[33a/1]

“Baş üstüne iy Bānū bolay ki maḫarı iḥsān (2) olayduḫ.” didi. Nigār tebessüm idüp “Elem çekme yā (3) Şāḥib kırān şimden soñra Dīvāne daḥı biraz (4) uşlandı. Bir gün buña senüñ bir Şāḥib kırān (5) aña kırk gün silāḫşörlük ta‘līm eyledi zāhir (6) sizün de aña mübārek nazarıñuz oldu. (7) Ol da İslām’a geldi. Āmizdür⁴² ki evveliki mertebeden (8) geçüp bir miḳdār ‘aklı başına gele.” diyüp andan server (9) ile serāya geldi. Emr itdi şehri ser-ā-pā donatdılar (10) ve serāyuñ dibā ve zibā ile döşeyüp zīnet (11) eyledi. Andan cümle vüzerāsını ve ümerāsını gönderüp (12) Ḥazret-i Şāḥib kırān’ı da‘vet eyledi. Server (13)

⁴² Metinde “amiz” şeklinde yazılmıştır.

“N’ola?” diyüp ‘Ömer ile ‘Aşkar’a süvār olup ol (14) gelenleri önüne katup yollarda kumāş döşenüp (15) emīr-i ‘Arab serāyına gelüp girdükde her tarafından başına (16) tabak tabak cevāhirler nişār idüp andan taht- (17) gāha gelüp pāyi taht yerinde Hamza oturdu

[33b/1]

ve şol kolda Herūm oturdu. Kaṇṭūr Çobān da Herūm’uñ (2) alt yanında oturdu. ‘Ömer Hamza’nuñ yanına (3) oturdu. Vezīrler ve begler yerlü yerinde qarār itdi. (4) Bānū ni‘met hāzırlamışdı. Emr itdi anı āyini (5) şāhı üzre simāt kurdılar. Ta‘āmlar dökildi (6) şöyle kim ta‘āma şalā oldu. Murād üzre yenüp (7) ba‘de ta‘āmuñ şükrin didiler. Andan besāt-ı (8) ‘ayş döşenüp herkes kenār-ı meclis[e]⁴³ gelüp (9) oturdu. ‘Ayş ü nūşa ağāz itdiler şarāb (10) içmege başladılar ammā bu maḥalde Herūm server’e baş (11) koyup “Kalk Kızıl Er senüñle içerü gidelüm.” didi. (12) Server de: “N’ola” diyüp yerinden durup hareme (13) geldiler. Meger Bānū haremdede maḥfice meclis hāzırlamışdı. (14) Hamza ve ‘Ömer ve Herūm-ı Dīvāne ile içerüye girdi. (15) ‘Arrān-ı Bānū bu maḥalde perde ardından servere (15) nazar idüp “‘Aceb vuşlat ne zamān müyesser olur?” (16) dir idi. Hele tamām ehli meclis neşe’ dār olup

[34a/1]

geleler kerem ve hāṭırlar nerm olduğda ‘Ömer de şevke gelüp (2) hemān rebābuñ çıkarup hūb āvāz ile murabba‘lar (3) okumağa başladı. El-kışsa ol gün ‘Ömer ol meclisde (4) bir faşl idüp ehli meclise bir şafā bağışladı ki (5) işidenler hayrān oldu. Bānū da görüp bildi ki (6) ‘Ayyār-ı Cihān ne hünere mālīkdür ammā giderek Herūm (7) durmayup oynamağa başladı. Ol kadar oyna- (8) dı kim tamām yoruldu. Andan gelüp yerine (9) oturdu. “İy Kızıl Er bu Mülkimet ne güzel (10) sāz çalar gür āvāzile güzel.” diyüp hem gülüp (11) hem ol dem bakardı. ‘Ömer eyitdi: “İy Dīvāne saña (12) ben kavāl da çalayum mı?” didi. Herūm

⁴³ Metinde “meclis” şeklinde yazılmıştır.

“Korkarum (13) soñradan otluca dīv olursun.” didi. (14) ‘Ömer “Korkma şimden soñra olmam artuķ ben seni (15) dögmem dost olduķ. Hemān kızılca akçe çık vir.” (16) didi. Herūm “Baş üstüne tek sen beni döğme.” didi.

[34b/1]

‘Ömer eline kavāl alup birāz çaldı. Oyun havālarına (2) çıķduķda yine Herūm şabr idemeyüp kılķup oynadı. (3) Andan dönüp Herūm hādīmüñ birine eyitdi: (4) “Var hemşireme söyle baña bir torba kızılca virsün.” didi. (5) Bānū bir kīse altun virdi. Hādīm getirüp teslim (6) eyledi. Herūm ‘Ömer’e bağışladı. ‘Ayyār-ı Cihān şān (7) olup enbāne sepişdüirdi. Bu maħalde bir hādīm gelüp (8) “Gel seni Bānū ister.” didi. Herūm da yerinden durup (9) perde ardına girdi. “Beni niye çağırduñ?” didi. Bānū (10) gülüp “Birāder saña bir söz diyem. ‘Aceb varup Kızıl Er’e (11) takrīr idebilür misün?” didi. “Var Kızıl Er’e söyle (12) beni cāriyelige kabūl ider mi?” didi. Herūm dönüp (13) Hāmza’ya geldi ammā gelürken Hāmza’nuñ sözlerin (14) unutdı. Gelüp yerinde qarār itdi. “Hāmza “Kanda (15) varduñ Herūm Beg?” didi. Herūm eyitdi: “İy Kızıl (16) Er benüm karındaşum gördüñ mi pek güzeldür.” didi.

[35a/1]

Hāmza “Bre ben saña anı şormam ammā sen kanda varduñ?” (2) didi. ‘Ömer “Ko hele söylesün bunda söz var ancak.” didi. (3) Herūm eyitdi: “Hemşirem saña selām eyledi. Beni alsun (4) dir. Alur mısın Kızıl Er benüm hemşirem pek güzeldür ve hem (5) benüm gibi bir yavuz oğluñ toğarsa kāvurları (6) kıra kıra hep doñaduruz.” didi. Hāmza gülüp (7) eyitdi: “Āferīn iy Dīvāne eyü himmet eyledüñ. N’ola aluram.” (8) didi. Bānū perde ardından işidüp elem çekdi. (9) Herūm’ı yine çağırıp birkaç tāziyāne urdı. (10) “Bre edepsiz ben saña öyle mi dedüm? Bu kadar adam orta- (11) sında bizi rüsvāyi eyledüñ.” didi. Herūm: “Yā ne dimek (12) lazım idi? Senüñ murāduñ ol dimek degil miydi? (13) Yā ne var sen andan niçün utānursun?” didi (14) ve öksüz oğlān kendi keser göbegin zāhir (15) anan baban şāğ degil

ki anlar varup (16) ortaya girüp söyleyeler. İmdi benüm de çokluk (17) ‘aqlum yok. Hele bu kadara kâ’il ol ki anuñ da göñlüñ

[35b/1]

eyledüm. Artuk elem çekme hemân var odanı döşe (2) ve hem sende giyün kuşan. Bu gice seni gelin (3) yapayın.” didi. Bânū Dīvâne’nüñ bu sözlerine hayrân (4) olup gâh kızarup gâh bozardı gâh (5) gâzaba gelüp utandı ammâ bu tarafından Hamza dağı (6) Bânū’nuñ murâduñ añlayup Kañtūr’ı da’vet idüp (7) Bânū’ya gönderüp eyitdi: “Bizi imtiḥân iderse ta Medāyin’de (8) anuñ ḥüsnün işidüp meyl idüp bunda (9) geldüm. Murâdları olduysa tiz bermurâd olalum. Degil (10) ise ötede ‘askerimüze gidelüm.” didi. Kañtūr (11) gelüp bu sözleri didükde Bânū kendünüñ muḥabbetin (12) bildürüp iki tarafından nikâha rızâ virülüp (13) ‘Ömer’dür yine burada hizmet üzre olup (14) iki cānibden şol kadar māl aldı ki ancak olur. Hemân (15) ol arada Nigār’ı Hamza’ya ‘aḳd-i nikâh eyledi. Andan Bânū dağı (16) ‘Ömer’e kendünüñ dāye kızın virdi. Bir muḥtaşarca düğün (17) idüp bir gice Şāhib kırân’ı getirüp gerdege kodılar. Bunlardur tamām

[36a/1]

bermurâd oldılar ḥadd-i zâtında Hamza’nuñ bundan bir oğlu ola (2) ādına Hāşim Yekzûb diyeler, diyeler. Emîr-i ‘Arabuñ yerine tālîb (3) olup bundan ötüri Hamza tebdil-i şüret idüp ceng (4) itmek lazım gele. ‘Ömer’üñ evlâdı olmaz. Şabâḥ oldı bunlardur (5) gısl idüp taşra çıqup ‘ayş-ı nûşa meşgûl oldılar. Delî (6) Herûm Şāhib kırân’a tãpû kılup gelüp yerinde karar eyledi. (7) Andan ‘Ömer eyitdi: “Yâ Şāhib kırân gidelüm ayrık vakt (8) oldı.” didi. Şāhib kırân’uñ ise Bânū’ya ‘alâkasın var. “Yâ ‘Ömer (9) sen var, ben biraz dağı egleneyüm.” didi. ‘Ömer de “N’ola?” diyüp (10) divâne oldı. Ez-în cānib bizüm kışşamız ‘asker-i İslâm’ile (11) Hürmüz’e geldi. Türk Tosun⁴⁴ İslâm beglerin bir miqdâr zerre- (12) leyüp soñra ‘Uḳḳāl

⁴⁴ Metinde “Tosun” şeklinde yazılmıştır.

Cāzū gelüp “Hürmüz ve Bahtegān (13) yarın cengdür.” diyü nidā itdurdiler ve İslām ‘askeri de (14) haberdār olduğda serā perdeye gelüp Şehriyār önünde baş (15) koyup ‘Uḳḳāl Cāzū’nuñ ḫālını bildurdiler. İslām dilāver- (16) leri ḡāyet melūl, maḥzūn oldılar çünkü şabāḥ oldı (17) iki bölük ‘asker süvār olup alaylar ve şāflar bağlayup (18) meydān açıldı. ‘Aceb meydāna kim gire?” dirken anı gördiler ki (19) küffār cānibinden bir ‘aẓimetlū pelid meydāna gelüp na’ra urup

[36b/1]

er ṭaleb eyledi. Meger ‘Uḳḳāl Cāzū idi. Birkaç dilāverler (2) meydāna gelüp la’ın aṣlā vucūd virmeyüp siḥr kuvve- (3) tile birer ḫamlede ser nigūn idüp bunları birer birer bende (4) çekdi. Hemān Kānūs-ı Dīv-zād raḥş sürüp Cāzū’ya beraber (5) olup bir nīze urdı. Cāzū men’ idüp anı da bende (6) çekdi. Alçup girüp esīr oldı. Melik Behrām girüp (7) esīr Melik Behmen ve bunuñ emṣālī dört yüz nāmdarlar (8) esīr oldı. Bu kez ‘asker-i İslām’da cān ḳalmadı. (9) Beriden Ca’fer’e ḫalīfe baḳup “İy birāder bu ḫāl ne ḫāldür?” (10) didükde Ca’fer eyitdi: “Zāhir Cāzū işidür.” didi. Aḥşām (11) irişdi. Dönüp ḳondılar Cāzū kendüsün bildürüp (12) “Yā ḫalīfe gel Hürmüz’e baş ḳo, senüñ şuçuñ dilek (13) ideyin.” didi. Aḥşām olduğda Ca’ferī Ḥicāzī ‘askeri (14) İslām’uñ eṭrāfına dāire çizdi ammā Hürmüz ‘Uḳḳāl Cāzū’ya (15) ‘aẓim ri’āyet eyledi. Meclis ḳurup ‘işrete başladılar. (16) Birazdan serḥoş oldılar. Hemān Türk Ṭosun ayaḡa durup (17) Hürmüz’e du’ā idüp “Yarın meydān benüm olsun.” didi. (18) Hürmüz de ḫil’at virdi. Yine şabāḥ olduğda iki cānibden (19) süvār olup şaf bağladılar. Hemān Türk Kāvīn⁴⁵ sürüp

[37a/1]

meydāna yürüdi. Er ṭaleb eyledi. Yetmiş dilāver şehīd eyledi. (2) Aḥşām oldı döndiler. ‘Asker-i İslām melūl oldılar. İrtesi (3) Erdeşīr icāzet olup meydāna girdi. Ol mel’ūn (4) daḡı

⁴⁵ Metinde “Kāviñ” şeklinde yazılmıştır.

tig ile otuz kimesne şehid eyledi. Āhir ‘askeri (5) İslām bir uğurdan yürüdiler. ‘Azīm ceng oldu. Türk (6) la‘in ‘Alem-i Ejderha Peyker’e kaçd eyledi. Yakın geldükde (7) hemān Ca‘fer öñüñ alup “İy bi-dīn nereye gidersün? (8) Benim Ca‘fer-i Hicāzī.” diyüp öñin aldı. Mel’ūnuñ (9) elinde tīr ü kemān nice kim bir ok atdı. Depüp kolını (10) yarup omuzı başından çıkarup gitdi. Şāh- (11) zādenüñ iktidārı kalmadı. Sa‘d-ı Şehriyār irişdi. (12) Anı da yaraladı. İrüşüp ‘Alem-i Ejderha Peyker’e kaçd (13) idüp “Melik Kıytafā karşı turasın.” diyince bir ok (14) urup anuñ da rahşını helāk eyledi. Bir ok dağı (15) urup sağ ‘alem mıhladı. Andan geçüp gitdi. (16) Ol maḥalda Erdeşir irüşüp Kıytafā’ya otuzdan ziyāde zaḥm (17) urdı. Ca‘fer gelüp “İy Şehriyār hemān Kūh-ı Belüvān’a gidelüm (18) ammā gelince anı penāh idelüm.” didi. Rāvī eydür: Bu Kūh-ı Belüvān (19) Medāyin’den görünürdi. Hemān ḥalife ol cānibe geldi.

[37b/1]

Dīn-i İslām ‘askeri ardına düşüp kaçdılar. Bārū pengāh (2) dökülüp kaldı. Gelüp küffār yağmaladılar. Serā perde Süleymānī’den (3) ğayrı nesne kalmadı. Beriden Türk Tosun⁴⁶ emr eyledi. Ṭabl-ı (4) āsāyiş çaldılar. Küffār ‘askeri döndiler. Andan ol gice begler (5) yatmayup el avuş[?] idüp çevrelerine bir ‘azīm ḥendeḳ (6) kesüp kapular peydā idüp ol yakın yerlere de zaḥire- (7) lere sāl virüp kimin ğāret idüp vāfir zaḥire yıgdılar (8) ammā beriden Hürmüz ve sārīrleri şād kām döndiler. (9) Bu kadar māl ellerine girdi. Andan “Asker-i İslām ne tara- (10) fa gitdi görün.” diyüp Gūl’ı gönderdiler. Ol (11) la‘in dağı ḥaber alup Hürmüz’e ḥaber virdi. İrtesi (12) Türk beşer kere yüz biñ ‘askerüñ yanına alup (13) Erdeşir ile Ma‘an gelüp irüşüp gördiler ki (14) bunlarda ‘azīm ḥendeḳ kazup ehl-i İslām’uñ bahādır- (15) ları ellerine tīr ü kemān alup durdılar. Türk la‘in (16) nāme yazup ok ile ḥendeḳe atdı. Begler bulup (17) getürdiler. “Yā Sa‘d ḥāk-pāye gelesün bende seni şāhdan (18) dilek idem. Yok dirseñ Hürmüz öyle buyurmuşdur ki (19) bir ferd kımayup katl iderüm.” dimiş. Sa‘d sağa sola

⁴⁶ Metinde “Tosun” şeklinde yazılmıştır.

[38a/1]

bağdı. Muğbil ü akbel yanında dururlardı. “Baña divit (2) kalem.” didükde getürdiler. Cevāb nāme yazup atdılar. (3) Türk bulup gördi. “İy bi-din bildüğünden kalma.” demiş. (4) Mel’un gazaba gelüp hemān ‘askerin dört bölük (5) idüp yürüdiler. ‘Asker-i İslām gördiler olmaz (6) Sa’d-ı Vaḳḳāş’a yüz urup “İy dilāver ne tırursun (7) gayret demidür. Halife ele girerse hāl müşkül olur.” didiler. (8) Sa’d-ı Vaḳḳāş zahmına bakmayup gayret ile yayın eline (9) aldı. Hemān başladı ileri gelenlere tiri urmağa. (10) Fī el-hāl yüze yakın kâfir helāk eyledi. Türk’e gösterdiler. (11) La’in bir urup Sa’d’uñ elinden yay düşdi ayruḳ (12) cengden kaldı. Halife bu hāl görüp ağladı. (13) Nāgāh bu maḥalde bir taraftan bir toz ḳopdı. Yakın (14) irüşüp gördiler. On ‘alem on biñ erüñ (15) nişānesi Ebū el-Ġami’ karşı varup gözledi. Lendühā (16) oğlanlarından Ferhād-ı Dīvāne’dür ve Ferhād’uñ Ferāhīm-i (17) Hindī tām bir delükanlu oğlu da var idi. Ebū el-Ġami’ (18) Ferhād’a gelüp ahvālī haber virdi. Ferhād-ı Dīvāne oğlını (19) yanına alup şalıḡın omuzına urup yürüdükde

[38b/1]

on biñ kılıç birden ‘üryān olup küffārı bölük (2) bölük idüp kırmağa başladılar. Halife begler şād olup (3) du’āya başladılar. Türk haber alup hemān Kāvīn sürüp (4) Fehād’uñ öḡin aldı ve ḥayḳırup bir ok atup (5) filini urup helāk eyledi. Ferhād ḳalkayım diyince (6) bir ok urup bāzūsuna şalıḡ elinden düşdi. (7) Ferāhīm ol hāl görüp üzerine sürdi. Bir ok da (8) aña urdı. On biñ ‘asker şanup ḥendeḡe (9) ḳaçdılar. Tevābī’i bunları gücile ḳapdılar. Nāgāh (10) anı gördiler kim Berda’-ı Zemīn tarafından bir incecik (11) toz belürdi. Ḥamza şanup na’ra urup söynüşdiler. (12) Gördiler ‘Ömer’dür yine taşālandılar. İslām ‘askeri Ḥamza (13) ḳıyāsile ḥendeḡden taşra çıkup çok adam helāk (14) eylediler. ‘Ömer ise saḡte na’ralar urup “Benim Ḥamza.” dirdi (15) ve küffārı kör gibi ḳarardı ve ḡāh alayına ḡarūre urduḡda (16) nicesin odlara yandurup kül iderdi. Küffār ‘askeri (17) ḥendeḡden bir fersaḡ girü gitdiler

ammā Türk ‘Ömer’üñ (18) na‘rası geldügi cānibe sürdi. Beriden ‘Ömer de hendekden (19) içeri alup hālīfe öñüne gelüp du‘ā idüp “İy Şehriyār

[39a/1]

hālīñüz nicedür?” didi. Anlar da ah idüp Türk’üñ ve Cāzū’nuñ (2) hālūñ beyān eylediler. ‘Ömer āh idüp ol da Şāhib kırān ’uñ (3) Herūm’ile geçen mācerāların naql idüp eyitdi: “İy begler (4) beni du‘ādan unutmañ İnşā’allah ben yarın bu zamāna degin (5) Şāhib kırān ’ı sizlere getürürüm yāhud sizi.” diyüp (6) bir yol hendekden atılup kını yaydan ok çıkar (7) gibi çıkup gitdi. Bir anda gözlerinden gā’ib oldı (8) ammā berüden Türk Tosun⁴⁷ na‘ralar urup (9) “Yā Hamza gel beri senüñle merdāne ceng idelüm.” dirdi ammā (10) kimesne yok. Erdeşir eyitdi: “Bu fitneleri iden yine ‘Ömer idi.” (11) didi. Türk “Yā ‘Ömer şimdi gelüyüm mi?” didi. Erdeşir “Zāhir (12) gelmişdür.” didi. Hele dönüp kondılar. Cāsūs gönderdiler (13) varup haber aldı kim ‘Ömer gelüp yine Hamza’ya gitmiş (14) gelüp Türk’e haber virdiler. Ğül-i Zerrīn Dest “İmdi (15) Hamza şāğdur taḥkik ‘Ömer Hamza’yı getürmege gitdi.” didi. (16) Aḥir⁴⁸ karavel ta’yin idüp karar eylediler. Andan (17) Ğül’ı Hürmüz’e gönderüp “Var bu aḥvālī bildür.” didiler (18) ammā bu taraftan Baḥtegān ve Hürmüz ‘Uḳḳāl Cāzū ile (19) oturup şöḥbet iderdi. Ğül içeri girüp

[39b/1]

du‘ālar eyledi. Hürmüz “Ne haber ‘Ayyār?” didükde Ğül aḥvālī hikāyet (2) idüp ‘Ömer’üñ geldügin ve Hamza’yı getürmege gitdüğüñ (3) haber virdi. Baḥtegān-ı cehūd eyitdi: “Behey ol ‘Ömer’üñ (4) düzmesidür. Yoḥsa Laḳlaḳ-nāme’nüñ ḳavli bunuñ (5) üzerinedür ki Herūm, Ḳāsım ve Hamza’yı öldürdi. (6) Bedi’ ise Mağrib diyārında helāk oldı. Bu zamāna (7) eger sağ olsa bir eşerleri zuhūr iderdi. Niçün (8) itmezdi işte ‘Ömer varup vardı gördi Hamza (9) gitmiş. Şimdi böyle eyledi. Geldi böyle bir söz söyledi. (10) Yarın anlaruñ cümlesi ṭu‘me’-i

⁴⁷ Metinde “Tosūn” şeklinde yazılmıştır.

⁴⁸ Metinde “aḥir” şeklinde yazılmıştır.

şimşir olurlar. Anlarda (11) ne vardur ve yā ne hālleri qaldı hemān perişān (12) olurlar.” didi. Hoca bu mel’ūnuñ böyle sözlerine elem (13) çeküp şokrunmağa başladı. “Ne herze bir şol mel’ūn.” (14) diyüp söyledi. Bu kez Hürmüz işidüp “Ne söylersin (15) iy hoca bu kez Bahtegā’nuñ sözi yerinde midür?” didi. Hoca eyitdi:

[40a/1]

“Şāhum bu kaçın yerinde söz söyledi ki şimdi söyleye.” (2) didi. “Ammā şimdi ben söylesem size güç gelür kon (3) Bahtegān tatluca söylesün siz de bugün şafālanun (4) ammā yarın nice olur bilmem.” didi. Bu kez hocanuñ başına (5) üşdiler. “Hele söyle kerem eyle. Görelüm senüñ bildüğüñ (6) nedür?” didi. Hoca eyitdi: “İy Şehriyār bizüm bildüğümüz (7) oldur ki hālā Herūm-ı Dīvāne Ḥamza’ya kul oldu ve kız (8) qarındaşı ‘Arrān-ı Bānū’yı Ḥamza aldı. ‘Ömer’e haber geldi. (9) “Yarın Ḥamza ile Dīvāne bunda gelür.” didi ve “Ol Dīvāne (10) nice nāmdār kimesnedür, kimin öldürüp ve kimin rahmed (11) ider ki kıyāsa gelmeye.” didi. Hürmüz melul oldu. Hürmüz (12) hocanuñ remzin añladı zīrā bunca rüzgārdur ki (13) hocanuñ sözi hilāf çıkmaduğun bilürdi ammā ‘Uḳḳāl (14) Hürmüz’in elemin görüp tebessüm idüp “İy Şehriyār belki (15) sen şimdi Ḥamza ile Herūm’uñ geldüğünden elem çekersün.” (16) didi. Hürmüz eyitdi: “İy Sulṭān Saḥrān Ḥamza beni (17) bīzār itmişdür ki atam Nūşirevān’uñ elinden kırk yıl ne (18) belālar çekdi.” didi. ‘Uḳḳāl Cāzū “İy hoca şāha elem virdüñ

[40b/1]

ben de saña cefā iderdüm ammā hele göreyüm sözüñde şādıḳ- (2) mısun? Eger şādıḳ çıkmaz iseñ gör ki saña neylerüm.” didi. (3) Hoca eyitdi: “Eger sözüm çıkmaz ise sende bildüğüñ (4) işle ammā bunda beni çok kimse tecrübe itmişlerdür.” didi. (5) Döndi Hürmüz’e “İy Şehriyār baña bir miqdār ‘asker vir. (6) Yarın varup ḥalīfe’-i İslām’ı tutup ḥuzūrıña (7) getirüp saña teslim idem. Eger Ḥamza da gelürse anı da (8) getirüp ikisin bir yerden helāk idesün.” didi. (9) Ol gice geçüp irtesi ‘Uḳḳāl tevābi’in yanına alup (10) Hürmüz de dört kere

yüz biñ ‘asker ile Bahtegān’ı (11) serdār idüp bile koşdı. Ol aradan bunlardır (12) kalķup ‘azm-i Kūh-ı Belüvān idüp gitdiler. Beriden (13) şabāh olduķda Türk yine yerinden tırup ‘asker-i (14) İslām önde hücum itdiler. Beglerden şağ olanlar (15) daķı cānların dişlerine alup gayret ile ceng (16) iderken anı gördiler ki Medāyin yolundan beri olanlar (17) daķı ‘asker geldi ki hālife ve gayriler hayātdan ümīdlerin (18) kesdiler. “Hey dirīğ bu ķadar ‘asker-i İslām hüden tır ü tāme”⁴⁹(?)-i

[41a/1]

şimşir olur.” didiler. Hemān Sa’d-ı Şehriyār zerre pūş olup (2) tīglerin ķuşanup “Begler sizi Hūdā’ya işmarladum. Ben bu ‘askere (3) kendümi ururam yā budur ki dōğüşe dōğüşe şehīd oluram (4) yāhūd bu ‘askeri yarup selāmet yaķasına düşem.” didükde (5) begler ağlaşdılar “İy şehzāde hele bir cümlemüz bir uğurdan (6) öğünde kırılalum andan bu işi idesüz.” didiler. Beriden Gūl (7) gelüp ‘Uķķāl Cāzū’nuñ geldügin haber alup cengden (8) el çeküp ‘Uķķāl ’ı karşulayup ta’zīm eyledi zīrā gözi (9) korķdı. Bu ķadar sihrin gördi. ‘Uķķāl la’īn de “İy (10) sulţān-ı Türkistān niçün bunları el ölçiyle (11) tutarsun?” didi. Türk eyitdi: “Anlarda daķı nāmdār pehlüvānlar (12) çokdur hem hişārdan pek hendek eylemişler. Dün çok (13) sa’y eyledüm olmadı ammā çünkü siz de geldiñüz bekün(?) [...]”⁵⁰ (14) devletinde sizüñ naķvetiñüz ile cümlesin ele getirüp (15) helāk iderüz.” didi. Cāzū eyitdi: “İmdi ben sihr ideyüm (16) siz de temāşā idüp görün ki ‘ālemde sihr de nice olur?” didi. (17) Bunlar “N’ola? Buyuruñ” diyüp seyre tırdılar. ‘Uķķāl la’īn hemān

[41b/1]

bir kere eline bir şişe alup sihr idüp nice ki İslām ‘askerinüñ (2) içine atdı. Nāgāh içinden bir ‘azīm ateş çıkup ‘askerin (3) dört yanın kapladı. Şöyle kim ‘alevleri ‘ayyūķa çıkdı. (4) ‘Asker-i İslām ol hāli görüp şaşdılar. Bir yere cem’ (5) olup feryāda başladılar. Ca’fer yaralu

⁴⁹ Metinde “tāme” şeklinde yazılmıştır.

⁵⁰ Bu kısmın mürekkebi silik olduğu için okunamamıştır.

zebūn gücile (6) yerinden durup ‘askerūñ eṭrāfına ism-i a‘zam okuyup (7) dāire çizdi. Hele artık ateşūñ te’sīri olmadı. Bu kez (8) ehl-i İslām Ḥaḳḳ te‘ālāya nāle ve niyāza başladılar. ‘Uḳḳāl’uñ (9) murādı bu idi kim ol eṭrāfdan tamām bunları āteş⁵¹ (10) ihāta idüp ‘askerine bir kapu renginde bunlara yol vire. (11) Ol aradan geçenden bir cān kırtarmayup birer birer esīr (12) ideler. Gördi la‘īn ol āteş bunlaruñ ḥuṣṣār renginde (13) dört tarafın bağlayup kaldı artık üzerlerine (14) varmadı. “‘Aceb bunlaruñ içinde abṭāl siḥre malik (15) kimse mi var ola?” diyüp bir şişe daḥı atdı. Hemān (16) havāda bulutlar peydāh oldu. Karlar ve yağmurlar yağmağa başladı (17) ammā gerçi yukarudan üzerlerine inerdi. Küffār bunları göremez

[42a/1]

oldılar. Zülümāt kıldı. Baḥtegān şād oldu. Cümle helāk olurlar (2) diyü işte bunlar bu ḥālde ez-in cānib bu taraftan Sultān (3) ‘Ayyārān daḥı ol sür‘atle cān atup gitdi. Dün naşafında (4) gelüp Berda‘-ı Zemīn’e irişdi. “Tiz Ḥamza’ya ḥaber eyleñ ‘acele (5) maşlaḥatum var.” didi. Ḥādimler varup Nigār yanında ḥaber (6) eylediler. “Ömer geldi ammā pek ‘acelesi var.” didiler. Ḥamza “Ne (7) ola?” diyüp Zebū Necef’ile tiz gelüp ‘Ömer’i gördi. (8) ‘Ömer bayılmış yatur. “Nedir ‘Ayyār kalk ḥaber vir görelüm aşılı (9) nedür?” didükde ‘Ömer’uñ ise cevāba dermānı yok. Zamāndan (10) soñra kalkup gücile eyitdi: “İy ‘Arab ṭurma (11) yoḥsa kendi cümle beglerūñ meger bir daḥı kıyāmetde (12) göresün. Ben saña ol zamānda gidelüm dimedüm mi? Sözü (13) ṭutmaduñ işte varup şu ḥālde buldum.” didükde Ḥamza- (14) nuñ ‘aklı gitdi ve cevher-i şecā‘atin derūnunda cūş (15) idüp nāgāh bir na‘ra-ı Şāhib kırānī öyle urdı ki (16) şedāsından serāy şarşıldı. Herūm-ı Dīvāne (17) yerinden durup çıplaḳ Ḥamza yanına geldi “N’olduñ

[42b/1]

⁵¹ Metinde “ateş” şeklinde yazılmıştır.

Qızıl Er yoħsa seni Mülkimet döğdi mi?” didi. Ħamza “İy Dīvāne (2) anda benüm ‘askerüm vardur. Kāfir çok gelmiş. Benüm ‘askerüm zebün (3) olmuş. Ben giderem.” didi. Herüm “Ben de neyle giderem? Hep (4) kāvurları kıraram.” didi. Ħamza eyitdi: “Yok Dīvāne şimdi (5) olmaz. ‘Acele ile giderem. Senüñ gergedānuñ ‘Aşkar ile (6) yürümez.” didi. Herüm yalvardı kaldı. Ħamza içeri Bānū (7) kātına varup “İşte ‘Ömer gelmiş. Ahvāl şöyle olmuş. Ben (8) giderem. Beni du‘ādan unutma ve elem çekme. Ben seni unutmam.” diyüp (9) Nigār’a ba‘z Kāf yādigārlarından tuhfeler viridi. Bānū (10) neylesün gördi olmaz. “İy server hemān sağ ol elimüzden (11) ne gelür? Ħaqq te‘ālā kolay getüre.” diyüp ayrılık güç vāfir (12) ağladı ammā server āhına ġark olup ‘Aşkar’ı hāzır (13) kıldı. Şabāħa katanmayup ‘Aşkar arkāsına geldükde (14) hemān Herüm-ı Dīvāne Ħamza’nuñ eteğine şarıldı ağlayup (15) “İy Qızıl Er beni birağup kanda gidersün? Bu kadar gündür saña (16) alışdum. Sen gitdükde ben kimiñle egleneiyüm daħı beter divāne (17) oluram, hemān ben de neyle gideiyüm? Varup kāvurları

[43a/1]

doyınca kıralum.” didükde Ħamza gülüp “Behey Dīvāne olmaz. (2) ‘Aşkar yanınca gergedān gidemez. Niħāyet istersen (3) ardımızca gel kullarıñla.” didi. Dīvāne “Yok ben senden (4) ayrılmam. Benim gergedānum da segirdür olanca sürerem niħāyet (5) ölürse başım şāğ olsun. Senüñ sārı⁵² (6) atınuñ arkasına binerem.” didi. Ħamza gülüp “Behey (7) Dīvāne ikimizi ‘Aşkar çekemez. Yok ben Mülkimet ile yayān (8) giderem.” didi. Bunlar gördiler çāre yok. İki sāt (9) ceng eylediler. Āħir⁵³ Bānū’da ricā eyledi. Bir zinde gergedān (10) hāzır kıldılar. Dīvāne şād olup yedi toplu (11) şalıġın beline şokdı ve topların koynuna (12) kodı. Andan Dīvāne gergedānına binüp Bānū’ya vedā’ (13) idüp revāne oldılar ammā Ħamza ‘Aşkar’a tāziyāne (14) gösterüp perī dilince: “İy ‘Aşkar yarın kuşluġa (15) deġin

⁵² Metinde “şārı” şeklinde yazılmıştır.

⁵³ Metinde “ahır” şeklinde yazılmıştır.

Medāyin'e irişmek gerekir.” diyince ‘Aşkar da kıını (16) yaydan ok çıkar gibi seyle gitdi kim güya kuş idi. (17) Herūm da ardınca gergedānuñ sürüp ikdām eyledi

[43b/1]

ammā nice kâbil ki‘Aşkar’a bir rahş ayakdâş ola. Server ileri (2) gidüp Herūm girü kaldı. Hamza gider hem ardına (3) Herūm’a bakardı. Gördi gitdükçe ardında kaldı. Server (4) ‘Ömer’e bākup “Nice olur bu bizi yolumuzdan alıkodı?” (5) ‘Ömer “İy server yüri gidelüm yavi kuluncuk diñle kendi (6) vilāyetidür varup şehrine gitsün bize gidelüm.” (7) didi. Server “İy ‘Ayyār inşāf değıldür yolda yoldaşın (8) birağmak. Huşūsā Bānū’da ricā eyledi. Berüden (9) Herūm da gördi ki gergedān ‘Aşkar’a irişemez. Döge döge (10) deste çüp ile öldürdi. Āhir piyāde kalup (11) eteklerin beline şokup Hamza’nuñ ardına düşdi. (12) Hamza biraz dağı gidüp döndi. Ardına bakdı kim (13) Herūm piyāde kalup başdurup gelür. Ön (14) urdı. Server biraz tırdı. Dīvāne gelüp irişdi. (15) “İy Dīvāne yā ben saña didüm. Şimdi nice olur? İşte (16) piyāde kalduñ. Eger yab yab giderseñ (17) yetişemezüz.” didi. Herūm “İy Kızıl Er beni sen bineceğüñ

[44a/1]

ardına bindür.” didi. Server güldi āhir⁵⁴ Herūm dönüp (2) eyitdi: “İy Mülkimet gel sen beni götür saña hammāliyye virem.” (3) didi. ‘Ömer kaçıyup “Bre yaban delüsi ben seni (4) götürmege yine kādirem.” didi. Dīvāne yalvardı “Saña (5) bir torba akçe ve bir torba kızılca vireyüm.” didi. Hamza (6) “İy ‘Ayyā[r]⁵⁵ hele Dīvāne kim dimez nevar kühistānda Lendühā’yı (7) getürdün. En soñ bir hāldür başımıza geldi.” didi. (8) ‘Ömer biraz nāzlanup “Bāri ne kadar altun virür?” didi. (9) Hamza “Biñ altun alıvireyüm.” didi. ‘Ömer “Bārek (10) bārek-Allah ‘Arab bu piz diñle. Bu hod (11) tağ gibi bir divanedür, geşdüm bāri beş biñ (12) altun virsün.” didi. Hamza “Bre gide de bunı (13) iki biñ altun olsun.” didi.

⁵⁴ Metinde “āhir” şeklinde yazılmıştır.

⁵⁵ Metinde “‘Ayyā” şeklinde yazılmıştır.

‘Ömer “Yā kendi (14) bir çorba didi z ahir bir k ise de on bi  altun (15) ider. Bi nde a  esi iderse on bir bi  olur.” (16)  amza “ o  öyle olsun.” diyüp kır  bi  altuna (17)  ul  eyledi.  amza kefil oldu. Her m da ı “ y Mülkimet

[44b/1]

elem çekme ben Hürmüz   vur   ld rey m. Anu  cümle  ızılcasın (2) sa a vireyüm.” didi.  amza gülüp D v ne herkese ‘a lınca ad  od . (3)   te Hürmüz’e ad rum z   vur  od . Andan ‘Ömer ve Her m (4) “ y D v ne de imdi ayakların ayır.” didi. Her m apı ını (5) ayırd . ‘Ömer arasına girüp D v ne omuzına aldı. (6) ‘Ömer bunu  ayakların  utup gitdi. Andan t cını (7)  a layup per emin D v ne’n   eline virdi. “Pek (8)  ut.” didi. “Z r  g zi  ar rup d  meye.” didi. (9) Budur g zin yumdı. Andan ‘A  ar’u   zeng s ne (10) yapı dı.  amza’dur ‘A  ar’ı yine ‘acele ile sürdü. (11) ‘Ömer de bu  adar ağır yük ile  amza’n   rik bından (12) ayrılmayup s m rg vari s z l p giderdi. (13) D v ne  or usundan gözlerin a mazdı amm  (14) durdı. Bir nesne ar asına pat pat urur g y  (15) “ ama ov  ekicid r, biri urur biri  a ar. Nedür  u (16) yoh sa  alı ımın  opları midur? Mülkimet’i incitmes n” diyüp (17) bir yol  avraya d  di. ‘Ömer “Hay D v ne neylersün?”

[45a/1]

diyüp Her m’ı bir yol iler sine atup fırlatdı. (2) Derd mend D v ne d   p yüzi g zi p rs ola (3) yazdı. “ y Mülkimet ne oldu ?” didi. ‘Ömer tebere (4) yapı up “Bre n bek r ben seni zahmet çeküp omuzumda (5) get rem. Sen benüm ay  um alursun.” didi.  amza “Bre nedür (6) a lı?” didi. ‘Ömer “Behey server az  alup D v ne (7) beni eze yazdı. Eger t zye itmesem üstüme d   p (8) beni hel k iderdi. Ben yürüdükçe  k eler m bunu  (9) ar asına d ger. Bilmem ne  andı eliyle  apdı ikimiz (10) de d   p ben böyle g vdel   er f   altında (11)  alsam  a  m  olurum?” didi. D v ne yalvarma a (12) ba ladı. “Bilmedüm artık

itmeme.” dedi. Hamza da minnet (13) eyledi. “Hey ‘Ayyār ne bilsün senün hālını. [...]”⁵⁶ (14) yine seni esirgemiş. Öyle olur bir dağı itmez.” dedi. (15) Āhır yine omuzına alup çekilüp gitdiler. Kışluk (15) zamānı olduğda Medāyin Şahrāsı’na irişdiler gördiler (16) ki Kūh-ı Belüvān öğünde sekiz kere yüz biñ ‘asker hendekden

[45b/1]

geçmege hücum iderler. İslām ‘askeriniñ zulmāt kaplamış. (2) İçinde feryād figān āvāzı ‘ayyūka çıkmış Cāzū (3) la’in bir yüksek yerde durmuş тұrmaz sihr ider. (4) Kar ve yağmur yağar hāl hārāb. Şāhib Kırān-ı ‘ālem (5) ol hālî görüp derūnî ateşile⁵⁷ tıldı. (6) “Hāy la’inler gördüñ mi nice fırsat buldılar. İnşā’llah (7) ben size anuñ mükāfātuñ ideyin.” diyüp hemān (8) bir yol ‘Aşkar’dan devrilüp kendü eliyle zīr ü (9) zeber tengin[?] müstaḥkem idüp tekrār süvār oldu. (10) “Yā ‘Ömer Dīvāne’yi yere ko ve baña kafādar ol.” dedi (11) çünkü ‘asker kenārına geldiler. ‘Ömer Dīvāne’yi yere koyup (12) “İyi iy meczūb ilāhî gözüñ aç işte geldük.” (13) dedi. Herūm-ı Dīvāne gözüñ açup “Yā Urmaz (14) kāvur ‘askeri kandanur?” didükde ‘Ömer “İşte budur.” (15) dedi. Dīvāne ‘Ömer’üñ arkasından indükde “Hāy (16) Kızıl Er destūr var mı?” dedi. Hamza “Koma kordum[?] göreyüm (17) seni.” dedi ammā Dīvāne yürümezden ol Hamza bir kere cūş ü

[46a/1]

hūrūşa gelüp añsuzdan ‘Ömer’e “Kulāguñ tut.” (2) diyüp bir na’ra-i cānsitān öyle urdı ki (3) zemīn-i zamān sarsılup küffār birbirine dokunup (4) niceleri cān virüp ve nicelerin atları ürküp (5) şāhiblerin yere çalup hürd eyledi ammā bu na’radan (6) Türk Toşun Süvār Yeltākī mel’un bu kadar pehlüvān- (7) lıgile şāşup kemānuñ elinden düşürdi ve Cāzū (8) mel’un ise ol yüksek yerde sihr iderken (9) düşüp başı yarıldı. Artık sihrî tutmaz oldu. (10) Her biri “Bre bu ne şedādur? Gökler mi yıkıldı yoḥsa yerler (11) göge mi geçdi yāḥūd

⁵⁶ Bu kısmın mürekkebi dağılmış olduğu için okunamamıştır.

⁵⁷ Metinde “ateş” şeklinde yazılmıştır.

kıyāmet mi kıpar?” dirken server-i (12) ‘ālem na‘ra’ı tekrār idüp “On sekiz biñ (13) ‘ālemde Allah te‘ālā birdür benüm Hāmza-i Şāhib kırān (14) iy kavm-i şüm ve gürüh -i müşrikin cān almadan kıanda (15) hālāş idersüz. İy Türk bī dīn öyle mi pehlüvān (16) geçersün ki şāhipsiz ‘askere el şunup böyle nāmerd- (17) ligi ihtiyār idersün ammā pehlüvānluk odur ki benüm bugün

[46b/1]

pençe-i kahrundan nice hālās bulasun.” diyüp tiğ-i Dahhāk’ı (2) ‘üryān idüp yürüdi bunlaruñ alayına. (3) ‘Ömer de teberi mu‘teberi ‘üryān idüp emīre (4) kafādār ve hevādār olup küffāruñ alayların bozup (5) birbirine kıatdılar ammā beriden Sulţān Dīvāne- (6) gān dahı piyāde bir yol yedi toplu şalıgın (7) omuzundan eline alup “On sekiz biñ ‘ālemde (8) Kıızıl Er’in tañrısı birdür. Benüm Herüm-ı Dīvāne ve Sulţān-ı (9) Berda‘-ı Zemīn. İy kāvurlar cān almadan kıanda hālāş (10) idersüz?” diyüp şalıgıle küffāra kendüyi urup (11) melā‘ınleri şayar şayar zemīne dökmege başladı. (12) Kāfirler ol hālī görüp gürüh gürüh ögünden (13) kaçmağa başladılar. “Bre bu bela-yı nāgehāni nedür? Kıandan (14) geldi? Hiç görülmüş degildir.” dirlerdi. Hadd-i zātında (15) Dīvāne’nüñ cengi görülmüş ve işidilmiş degildir. Şaff- (16) şiken ve alayı bozan cümlesi bir nesne ile men‘ olmak (17) mümkün degil huşuşā alay içine düşerse ‘aceb kıarār-ı ekber

[47a/1]

olurdi. Kıol üzerinden kıadd-i bālāsına göre ol ‘acāib (2) şalıgı dönderüp havāle eyledükde güyā ki havā-yı semādan (3) kıa‘r-ı zemīne yıldırım iner gibi gürleyüp inerdi. İşte (4) Dīvāne sekiz kere yüz biñ ‘askerüñ içine düşüp (5) kıyāmeti kıopardı. Küffārdan hāy hūyı “Bre vardı, (6) bre şakın, bre urdı.” diyü küffāruñ içine bir āteş (7) düşdi ki kıyāmetden nişān viridi. Kāfirler ise (8) buña aşlā bir alāt-ı harb yetişdüremezler idi (9) zīrā dāim çarh vāri şalıgın başı üzre (10) dönderürdi. Atılan ok şalıgın topına (11) yāhūd zincirlerine kıoşunurdi. Gürz ve kıılıc maħaline (12) ise yaklaşamazlardı. İşte Dīvāne böyle çokluk ‘askere

(13) bir şavulmaz belā olup fenā virdi. ‘Aceb derde giriftār (14) oldılar ammā bu ʔarafdan Emīr-i Cihān dahı küffārı (15) neheng nerse deryāyı yararsa ol da öyle yarup (16) kimseye muḳayyed olmayup ḫalifenüñ üzerinde olan (17) belāyı def idüp ‘Aşḳar’ı ol cānibe sürdi. Yakın

[47b/1]

gelüp ḫendeḳ üzerinde olan küffāra kılıc ḳoyup (2) tār u mār eyledi ve ism-i ‘aḳam okuyup bir avuç ḫāki (3) üfürdi. Andan getirüp Cāzū’nuñ siḫrine (4) şaçdı. Bi-iznillāhi ta‘ālā siḫr bāṭıl oldı. ‘Asker-i (5) İslām üzerinden ol ṭūfān def oldı ve ‘Aşḳar’ı (6) Dīvzād’ı şıḳradup ḫendeḳden içeri girdüḡi (7) gibi ḫalīfeye ḫaber oldı. Şāḫib ḳırān gelüp irişdi. (8) Dīv beriden İslām erenleri ve Şāḫib ḳırān ’uñ güzide (9) erenleri dahı ol dem Emīr-i Merdān’uñ na‘rasın işidüp (10) Ḥudāyī te‘ālā ḫamd idüp “Şükür hele serverimüz geldi, (11) bizi bu küffāruñ elinden ḫalāş ider.” diyü şükr-i yezdān (12) eylediler. Ba‘de ṭūfān bir ʔaraf olup emīr-i ‘Arab (13) geldüḡün ḫalife ve beglerüñ cümlesi işidüp ḳarşu (14) varup pāy-i semendine dökülüp yüzlerin yere (15) sürdiler. “İy bizim serverimüz Ḥaḳḳ te‘ālā bizleri (16) bir an sensüz ḳomasun ki göre sizleri ḳaç gün (17) bunda olmamaḳ ile bizüm başımuza ne serencāmlar geldi.” diyüp

[48a/1]

aḡlaşdılar. ‘Ālemüñ Şāḫib ḳırān’ı ve dehrüñ ḳahramānı (2) zamānenüñ şāmsız yamānı bunları nevāḫt eyledi. (3) “İy begler neyleyüm bende bu ḳadar eglenmezdüm ammā iḳtiḳā eyledi. (4) Ciger ḳöşem Melik Ḳāsım’ın ḫarāretiyle şoñun ḫāṭıra (5) idinmeyüp gitdüm. Ālāt ü ḫarbde getirmediüm ammā (6) meger Herüm-ı Dīvāne ziyāde pehlüvānmış. Benümle ‘aceb ma‘rekeler (7) eyledi. Ḥattā elinden bir zaḫm-ı aḳım getirüp lā-ya‘ḳıl (8) olduḡum ḫāld e smā beni diyar-ı Ḳāf’a getirüp tīmār (9) ider. Andan tekrār Berda’a varup “Ḳırḳıncı gün ele (10) getürdüm.” diyüp serencāmın ḫikāyet eyledi. Herüm’ı (11) unuttı ve begler de bölük bölük gelüp Ḥazret-i (12) Şāḫib ḳırān ile buluşup ḫāl ḫāṭır şoruşdılar. (13) İşte bunlar

bunda ammā sen kışşayı Herūm’dan diñle (14) rāvī eydür: Herūm-ı Dīvāne piyāde küffār ile ceng (15) itmekden uşandı. “Hey yazık gergedānumı öldürmesem (16) şimdi kıra kıra bu kāvurları dögedürdüm.” diyüp (17) şağa şola bakup hamle idüp giderken Kabālūs-ı

[48b/1]

Māzende-rānī nām bir pehlüvān varidi. Kırk beş eriş (2) kadd çeker idi. Irākdan ol nev’ üzre Herūm’uñ (3) cengin görüp “Bre bu herif nāşıl kimsedür? Varup (4) şunu bir kere göreyin.” diyüp cigerdārluğ idüp (5) Dīvāne’ye karşı geldi. Herūm-ı Berda’-ı ve Sultān (6) Dīvānegān bakup gördi kim bunuñ altında bir (7) yādigār beş yüz yaşında var ola. Bir kırmuzı cussedār (8) gergedān var ki fil cüşsesinde. Dīvāne bunu böyle (9) gördükde ol kadar iz’ān eyledi ki bu dilāveri (10) öldürüp altında olan gergedānı ala ve üzerine (11) süvār ola. Andan bildigi gibi kāfirleri murād göçebe (12) kıra çün herif yakın geldi. Bir uğurdan şalık (13) ile urmayup “Bre kāvur gidi in şu binegin bana vir, (14) bende senüñ yumrucañı ezmeyeyüm.” didi. Kabālūs (15) bunuñ sözün anlamayup elinde tiğ gördi ki Dīvāne’nüñ (16) gözleri tas-ı pür hūna dönmüş ve ağzı köpürmüş (17) vücudı ise hūn-ı a’dādan ve mağz-ı ahnāndan[?] la’l

[49a/1]

reng-i pelenge dönmiş. Elinde ol ‘acāib yedi (2) toplu şalık çarhı āsyāb⁵⁸ mişāl devr ider ve bunda (3) bir heybet-i şalābet var ki önüne nerre dīvler tıramaz. (4) Kabālūs⁵⁹ geldüğüne pişmān oldu ammā dönmeke de halkdan (5) ‘ār ider. Ölüm eri oldu. Beş Dīvāne’ye bir tiğ urdı. (6) Dīvāne şalıguñ, deste çüpün beraber viridi. Ol (7) ise ma’derinden düzülmüş bir ma’nādur kesdüre- (8) medi. Herūm arçuri bunuñ beline bir deste çüp (9) şapı şöyle urdı kim Kanāpūs’uñ beli kırılup (10) gergedāndan yıkıldı. Hemān Herūm-ı Dīvāne gergedāna (11) şarılup süvār oldu. Şafālar eyleyüp (12) andan cüş ü hurūşa gelüp bir na’ra urup (13)

⁵⁸ Metinde “asyāb” şeklinde yazılmıştır.

⁵⁹ Metinde “Kanālūs” şeklinde yazılmıştır.

“Benüm Herüm-ı Dīvāne bende-i Şāhib kıran.” diyüp (14) yürüdi ve kendüyi küffaruñ kalbgāhına urdı. (15) Ol piyāde iken ögünden kaçup şaklanurlar (16) idi ammā bu kere Dīvāne gergedāna süvār oldu. Karşu (17) durana urup bunları şoşak şoşak idüp (18) birbirine katup allāk bullāk idüp giderken kazā ile

[49b/1]

Erdeşir’e rast geldi. Erdeşir tığ zen mel’undur. Dīvāne’nün (2) bu hālin görüp “Bre şol Dīvāne’ye karşu durur (3) kimse yok bāri ben şuña bir tığ urup halkı bunuñ (4) elinden kurtarayın.” diyüp karşu geldi ammā gördi (5) bunuñ hamlesin men’ itmek müşkül evvel ben hamle ideyin.” (6) diyüp tığ havāle idince olmadı zīrā Dīvāne’nün (7) hamle teklifi ‘aynında degil. Hemān Erdeşir’e bir şālīk (8) yetiştürdi. Erdeşir “Hāy” diyüp siper yetiştür- (9) di ammā çehe siper kimi arkāsına kimi gergedānuñ başına (10) ve biri de başına dokunup iki şakķ olup gergedān ile yıkıldı (11) ve ögünden kaçınca elli kāfir depeledi. Herüm’da bir cānibe (12) alup yürüyü virdi. Halk segirdüşüp Türk (13) mel’una gelüp feryād idüp “İy pehlüvān ne tıurursun (14) Hamza ol Herüm didükleri Dīvāne’yi getirüp (15) ‘asker içine şaldı. Erdeşir gitdi. Eger sende (16) açmaz kıorsañ şimdi bu kadar çokluk ‘asker bozulup (17) tār u mār olur.” didiler. Türk mel’ün daķı ol ma’reke (18) olduķı yere gelüp Herüm’ı gördi. Ol aralıkda ‘ālem ħarāba

[50a/1]

varmış. Hemān eline tır ü kemān alup karşudan Herüm’a (2) bir ok atdı. Rāvī eydür: Herüm’uñ ‘ādātı (3) bu idi kim kaçan gergedān sürdükde kendi başını (4) egüp gergedān başına beraber iderdi ve şalıķını (5) çarķ-ı āsyāb mişāl tıurmaz başınuñ üzerinden (6) şalardı. Toplar ise ol maħalde sür’atle devr (7) itdürüp her ne cānibden naşıl yarağ ile (8) hamle eyleseler yā toplara yāħūd zincirlere taķunur (9) gergedānuñ bile şaklardı. Hikmet-i Hüda Türk’üñ (10) atduķı ok Herüm’uñ şalıķı topuna rast (11) gelüp men’ eyledi. Türk bir daķı atınca Dīvāne hışm (12) gibi irüşüp bir şalıķ urdı. Mel’ün (13) siper ve gürz virince

ölmedi. Biri kel başına (14) tokunup iki şakç eyledi ve biri Kāvīn'i öldürdi. (15) Kendüsi de zīr ü zeber olup yıkıldı. Mel'ūnı (16) lā-ya'kıl meydāndan kapup getürdiler ammā Herūm (17) daḥı ilerü varup gördi ki bir yerde (18) bir yüce taht kurulmuş. Üzerinde bir sārī⁶⁰

[50b/1]

çalmesi var şarınmış. Dīvāne Hürmüz'i şandı meger (2) Baḥtegān-ı murdar idi. “Hāy Hürmüz kāvur ben de (3) seni ister idüm.” diyüp üzerine yürüdükde (4) Baḥtegān'ın cān başına sıçrayup getürüp (5) kendüsün tahtdan aşağı atup gücile kaçup (6) 'askere urdı. Herūm bir şalık urup tahtı yer ile beraber eyledi. Andan bu cānibe daḥı (7) gitdi. Gördi bir 'abūs uluca bir yüksek yerde (8) tırılmış. Elinde nesneler var. Tırmayup evk (9) bak ider. “Hāy bre alaca kāvur sen nasıl (10) kāvursun?” diyüp üzerine sürdi meger bu da (11) 'Ukkāl Cāzū idi ve tırmaz sihr iderdi (12) ammā mel'ūnuñ sihri olmaz idi zīrā muḥaddem (13) Ḥamza'nuñ na'rasından düşüp başı yarı olup (14) tırmaz kan akardı. Ol ecilden sihri (15) kār itmezdi. Cāzū kaçayum diyince olmadı. Dīvāne- (16) gān Sultān irüşüp bir şalık öyle urdı kim

[51a/1]

yere beraber eyledi. Andan önüne geleni kırmağa başladı (2) ammā berüden İslām bahādırları gördiler Herūm- bahadır (3) kâfirleri ser nigün idüp sāiri küffārı yelegin (4) altına alup bunları demet demet idüp kırmağa (5) başladı. Bunlar da gayrete gelüp bir uğurdan hendekden (6) taşra çıkup kendülerin kâfirlere urdılar. (7) Kuşluk zamānından aḥşāma degin 'azīm ceng oldu. (8) Şāhib kırān ise “Göreyin Dīvāne neyler?” diyüp (9) muḥayyed olmadı zīrā gelüp gördi beglerüñ kimi (10) şehīd kimi esīr ola. Ca'fer-i Hicāzī ve Sa'd-ı Vakḥāş (11) ve Melik Kıyṭafā gibi nāmdārlar ölümüne beraber zaḥımları (12) var. 'Aceb muşibet olmuş. Ol ecilden işte (13) Ḥamza melül olup kendüsün yāv kılmışdı. Beriden (14)

⁶⁰ Metinde “şārī” şeklinde yazılmıştır.

çünkü aḥṣām oldu. Küffār ‘askeri ayrıķ şandılar. (15) Bir anda tār u mār olup Erdeşir ile Türk To- (16) sun⁶¹ Süvār’ı alup hemān kaçup Medāyin’e (17) toğrı çekilüp gitdiler. Begler şād olup küffāruñ

[51/b1]

şoñını yağmā idüp birkaçı gelüp Şāhib kırān’a (2) müjde eylediler ki “Yā Ḥamza Herūm Beg yalnız bir baş ile (3) sekiz kere yüz biñ ‘askeri bozup Cāzū’yı (4) öldürdi. Türk ve Erdeşir’e zahm urup kaçır.” didi ve (5) “Az kaldı kim Baḥtegān’ı ve dağı depeleye.” didiler. Server (6) işidüp engüşt ü ber dehān idüp ḥayrān (7) oldu. Begler “Bu çokça erlikdür. Yā Cāzū’yı nice (8) öldürdi? Dīvāne ḥod ibṭāl-i sihr bilmez.” didi. (9) Görenler eyitdiler eyitdiler: “İbṭāl sihrden evvel (10) şalığı yetişür nābekār ‘aceb ibṭāl-i sihr bilürem hele (11) özge Dīvāne Ḥaķķ te‘ālā bunuñ şerrinden şaķlasun.” (12) didiler. Herkes Herūm’a taḥsīn idüp (13) muḥabbet eylediler. Andan Şāhib kırān beglerle (14) ol tađ dan aşadı inüp gelüp Türk’üñ (15) bārgāhında begler ve ḥalīfe ile qarār eylediler. (16) Ğayrılar da Erdeşir’üñ ve Ğayrılaruñ bārgāhların (17) ve çadırların zabṭ itdiler ve ķondılar. Meş‘aleler

[52a/1]

yandurup küffāruñ şarābın ve ta‘āmları var, (2) oturup ol şevķ ile ‘ayş u nūşa başladılar. (3) Ol maḥalde Ḥamza’nuñ ḥāṭırına Herūm gelüp ‘Ömer’e (4) baķup “İy ‘Ayyār ķını Herūm nice oldu?” didi. ‘Ömer “Ben de (5) bilmem. Ķorķarum küffāruñ ardınca gitdi.” didi. Ḥamza “İy (6) ‘Ayyār kerem eyle var gör ḥanīfdür ki böyle bir er zāyī olmaya.” (7) didi. ‘Ömer de yerinden ṭurup hemān toğrı (8) ‘azm-i Medāyin idüp gitdi. Ez-īn cānib (9) bizüm kışşamuz ol zamān ‘askere geldi. Üstād (10) eydür: Bu yañadan Hürmüz dağı Medāyin ögünde bārgāh (11) ķurup Bākī leşker ile qarār idüp kendüsi (12) bir nice muşāḥibleriyle şād ü ḥandān meclis ķurup (13) oturup şarāb içüp ‘ayş ü nūş iderlerdi. (14) Nāgāh ol maḥalde Hürmüz-i

⁶¹ Metinde “Tosun” şeklinde yazılmıştır.

Tācdār eşnā-yı muşā- (15) ḥabetde dönüp ḥocaya eyitdi: “İy ḥoca (16) Behmān yā şimdi ‘Uḳḳāl Cāzū gelüp yezdān (17) Püristān’ın ḥalifelerin esir idüp

[52b/1]

cümle geldiye anı da Herūm-ı Dīvāne ile tutup (2) bend eyle. Bunda getürecek olursa ḳorḳarum ki (3) Cāzū saña çok cefā ider, ḥāl ḳatı müşkül oldı.” (4) didi. Ḥoca tebessüm idüp “Ḥoş güzel. (5) Eger sağ gelürse ider.” didi. Hürmüz “Yā meger (6) sağ degil midür?” didi. Ḥoca: “Behey şāhum (7) sağlıguñ bilmem ammā degme de bir daḥı sen anuñ (8) yüzün göresün.” didi. Hürmüz “Di bolay ki (9) anı da öldüresin hele az birazdan (10) cevāb virmek bir dürlüdür bārī bir kere (11) remil eyle. Görelüm bunlaruñ ḥālleri nice oldı?” (12) didi. Ḥoca remil idüp gördi aḥvāl (13) bir ḡayrı yüzden döndi. “Şāhum belālar mübāre- (14) gi benüm naşīḥatüm ḳabūl itmezsen şimden soñra (15) iş tamām oldı.” didi. Hürmüz “Bre ne söylersün (16) iy Ḥoca ḳıyāmeti ḳapuya mı getürdüñ?” (17) dirken bu maḥalde ḳapudan bir gürüldi oldı.

[53a/1]

Hürmüz: “Nedür?” diyince “Baḥtegān maḥabbeñüz geldi.” didiler. (2) Göre şol mel‘ūnı nice Baḥteklük ider. “Ne ḳadar (3) sevinmek gerekdür ki kendüsi müjdeye geldi.” (4) didi. Ḥoca “Beli şāhum mel‘ūn özge ḡarīmdür. (5) Hemān ḥil‘at ḥāş ḥāş idüñ lāyıḳdur.” didi. (6) Ol maḥalde Baḥtegān içeri girüp Hürmüz’e (7) du‘ālar eyledi. Hürmüz “Nedür aşlı, bu dem cümleden (8) evvel geldüñ?” didi. Baḥtegān eyitdi: (9) “Şāhum beni söyledüp neylersün? Başumdan (10) geḳen serencām ḡāyet ilem ḫolıdur. Eger benden (11) ḡayrı kimesne olaydı şol ḳarşunda olan (12) ḥamāl zādeyi aşlā söyletmezdüñ zīrā bu ḫiḳ (13) ḥayr söylemez.” didi. Hür[müz]⁶² eyitdi: “Anı ḳo ammā tiz (14) söyle bu dem sen böyle niḳün geldüñ? Ben

⁶² Metinde “Hür” şeklinde yazılmıştır.

(15) seni serdār idüp gönderdüm.” diyince Bahtegān (16) “Şāhum yerinde yine kaçmak erlikden şayılır.” didi. (17) Hürmüz “Bre ne oldu tîz söyle aşlını bileyim ne

[53b/1]

olduñuz ve kimden kaçduñuz yoħsa Ħamza mı geldi⁶³

[54a/1]

kendü gözünle gördüñ mi yoħsa envā’dan⁶⁴

[54b/1]

helāk ider. Ķabānūs-ı Māzende rānī gibi pehlüvānı (2) atından⁶⁵ yıķup gergedānına bindi. “Bize ‘aceb iş (3) eyledi.” diyüp ağladı. Ħoca “Gördüñ mi şāhum (4) ol Dīvāne özge Dīvāne’dür. Yā meger benüm de başum (5) yarmadı mı?” didi. Bundan şöñra ol kaçan ‘asker (6) birbirine ulunup geldiler. Hürmüz-i Tācdār ĥayrete varup (7) “Yā nice olur?” diyüp söyleşür iken meger Dīvāne (8) ceng ide ceng ide yorilup gördi (9) cümle ‘asker de kaçup gitdiler. Hemān bu da ardlarına (10) düşüp tā Hürmüz ‘askerine geldi. Gördi ol şahrāda (11) ol kadar bārgāh kurulmuş ki ĥesāba gelmez. “‘Aceb Ķızıl Er’üñ (12) begleri bunda mıdur yoħsa?” diyüp bārgāhlar arasında (13) gördi nice adamlar bir yere çekilüp gider meger Herüm’dan (14) Hürmüz’e şikāyete giderlerdi. Hemān daħı ardlarınca “Göreyüm (15) kanda giderler?” diyüp toğrı hemān içinde Hürmüz’üñ (16) çadırına geldi birine şordı “Bu çadır Ķızıl Er’üñ midür?” didi. Ol eyitdi: “Naşıl Ķızıl Er? Bu Hürmüz’üñ çadırıdır.”

[55a/1]

Herüm “Hāy Urmaz Ķāvur bunda mıdur? Ben anuñ (2) yumrucasın ezeyin.” diyüp bir na‘ra urdı. “On (3) sekiz biñ ‘ālemde Allah birdür.” diyüp bārgāh (4) kapusundan içeri olunca Bahtegān’uñ cān başına (5) şıçradı. Hemān kendüsün taħtdan aşāğa atdı. (6) Hürmüz’de

⁶³ Metnin 53b sayfasında ilk satır dışındaki satırların görseli çıkmamıştır.

⁶⁴ Metnin 54a sayfasında ilk satır dışındaki satırların görseli çıkmamıştır.

⁶⁵ Metinde “āt” şeklinde yazılmıştır.

ardınca atladı. Hoca Dānā da bi'z-żarūrī (7) kaçdı. Ol maħalde hemān Dīvāne rast geldüğüne (8) urdı şalıǵı. Bārgāhda hādımnden ve huddāmdan (9) her kim var ise taǵ ıldılar. Hürmüz'üñ ardına düşdiler. (10) Herūm da gördi çadırdı hiç kimesne qalmadı (11) hemān karañu gicenüñ içinde öñüne gelene başdı (12) şalıǵı. Halkdur ürküp ayaǵa durdılar. Cümlesi (13) bu kez Herūm'ı ortaya aldılar. Kimi sağından ve kimi (14) şolundan cenge durdılar. Fānūs lar ve şem'ler yakup (15) giceyi gündüze döndürdiler. Bu taraftan 'Ömer'dür (16) sürüp ol araya geldi. Gördi kim Medāyin öǵünde (17) 'aẓīm hengāme var. Cümle halk ayak üzre hāy

[55b/1]

hūy asumāna çıkmış. 'Ömer göñlünden "Bre şaķın şol (2) Dīvāne bu arada olmasun." diyüp durup biraz (3) diñledi cā be cā Herūm'üñ na'rasın işidüp (4) taħsīn eyledi. "Ben böyle cigerdār deli hiç görmedüm (5) hāy nābekār deli taǵ taş dursun sen hiç (6) durma." diyüp ol dem ol arada teberin qoluna (7) alup uǵrına gelene başup teberi öñüñ açdı. (8) Andan Dīvāne'nüñ huzūrına gelüp kendüyi (9) bildürdi ve eyitdi: "İy Dīvāne haşlarsun." (10) didi. Herūm'da 'Ömer'i görüp "Hāy Mülkimet (11) hoş geldüñ. Ben seni arardum gel senüñle qāvur- (12) ları kıralum." didi. 'Ömer eyitdi: "Yok yūri (13) gidelüm. Bunlar çokdur döǵünmez gel seni Kızıl Er ister." (14) didi. Herūm "Cānım Mülkimet ben gitmem. Bunları (15) kırarım." didükde 'Ömer "Bre deli yūri gidelüm (16) yeter." didi. Herūm "Yok olmaz." diyüp yine şalıǵın (17) alup kırmaǵa başladı. 'Ömer gördi kim olmaz hemān

[56a/1]

eline şapānuñ alup "Bre taǵ delüsi niçün (2) söz diñlemezsün? Şimdi ben seni uşladayım." (3) didi. Herūm eyitdi: "İy Mülkimet neylersün (4) biraq elinden." didi. 'Ömer bī-ihtiyār güldi. (5) 'Ömer'üñ güldüğüñ görüp yine başladı kırmaǵa. (6) 'Ömer haykırup "Bre Dīvāne dön gidelüm yeter (7) yoħsa şimden girü seni döǵerüm." didi. Gördi kim (8) 'Ömer gerqekden öykelendi. 'Ömer ise Dīvāne'ye (9) darılduqda döǵerdi. Dīvāne 'Ömer'den

ğāyet (10) ile ḥavf iderdi. “Mülkimet geldi. Beni Kızıl Er (11) istemiş yohsa heb sizi kırdum ammā ben size (12) yine gelürem.” didi. ‘Ömer gönlünden āferīn (13) idüp baş şalardı. Andan dönüp (14) eyitdi: “Behey Dīvāne şimdi Kızıl beni kaçar. (15) Düş öğüme tiz varalum.” diyüp Kūh-ı Belüvān (16) tarafına çekilüp gitdiler. ‘Ömer gördi kim deli (17) yol bilmez. Kendi öñe düşüp gitdiler. Tamām yaklaşınca

[56b/1]

‘Ömer’ün ḥatırına esir olan serverler geldi. (2) Andan eyitdi: “İy Dīvāne sen bu aradan (3) Kızıl Er’e varmağa yolu bilür misün?” didi. (5) Herūm “Bilürem.” didi. ‘Ömer eyitdi: “Yüri (6) imdi git benüm bir miqdār işüm vardır.” didi. (7) Herūm “Ben bile giderüm.” didi. ‘Ömer “Yok sen (8) olmazsun.” didi. Dīvāne “N’ola?” diyüp çekilüp (9) gitdi. İslām tarafına revāne oldı. Rāvī-i (10) dāstān öyle rivāyet ider kim meger ‘Ömer’ün (11) ciger köşesi Ümeyye-i ‘Ayyār ol maḥalde Hürmüz’ün (12) ḥidmetinde idi. ‘Ömer’dür Herūm’dan ayrıldı. (13) Sürüp şehri Medāyin’e geldi. Hürmüz’ün serāyına (14) karşı bir bağ var idi. Oldan Ümeyye babası (15) ‘Ömer’i kurtardığı vakt ile kavlı eyledi ki (15) ‘Ömer eyitdi: “Bağ ciger köşem bir nesne lāzım gelüp (16) ben saña buluşmak lazım gelürse bu bağa gelüp (17) kuş gibi ötsem gerek. Ol zaman da sen daḥı

[57a/1]

burc üzerine çık. Yatsu zamānları senünle görüşelüm.” (2) dimişdi. Hemān ‘Ömer sürüp doğru ol ma’hūd (3) olan bağa geldi. Kuş gibi ötdi ammā giceden (4) bir zamān geçmedi Velī Ümeyye gicelerde aṣlā (5) ḥaba varmazdı. Ḥuşūşā bu esirler böyle olalı (6) hiç uyku uyumazdı çünkü. Ḥazret-i ‘Ömer (7) bülbül mişāl ötdi. Hemān Ümeyye kışsa’ı duyup (8) burc üzerine gelüp “Hāy baba bülbül hoş geldün (9) ne ḥaber ḥidmet nedir?” didi. ‘Ömer eyitdi: “Ciger köşem (10) hiç bu yakında İslām ‘askerinde olan muşibeti (11) gördün mi ve işiddün mi? Cāzū bu kadar serverlerimiz (12) esir itmiş. Hele yine Cāzū öldürmege komamış (13) şimdi ise Cāzū öldi. Korkarum ki Hürmüz (14) Baḥtegān agvāsile beglere kaşd

ide. (15) Anuñ için geldüm ki anları hālāşa bir çāre (16) var mıdur?” didi. Ümeyye eyitdi: “Devletüm ata (17) bende bu aḥvālleri taṣavvurda idüm ve cümle esirleri

[57b/1]

kırtarmaḡ dilerdüm ammā Cāzū’dan ḥavf iderdüm. (2) Bugün “Cāzū ölmüş.” didiler. Ben işte ol işde (3) idüm, gelüp bekleyenleri kırdum. Gel hemān hālāş idelüm.” (4) diyüp ‘Ömer’i içeri aldı. Andan sürüp (5) uğrın yerden ḥapishāneye geldi. Ol dört yüz (6) İslām bahādırların hālāş idüp ‘Ömer Ümeyye’ye (7) du‘ālar idüp andan vedā‘ idüp yine bağa (8) geldi. Begler ‘Ömer’den ‘askerüñ aḥvāli (9) su‘āl itdiler. ‘Ömer de cümle olan aḥvāli (10) naḡl eyledi. İşte şimdi Dīvāne’yi de İslām ‘askerine (11) doğru gönderdüm. Andan size geldüm. El-ḥamdü lillāh sizi de (12) hālāş eylediü ammā Melik Kāşım’dan ve Bedī‘üz-zamān- (13) dan aṣlā ḥaber alımadum. Bilmem hiç nice oldılar?” didi. (14) ‘Ömer bunlara kulaḡuz olup nāḡāḥ giderek (14) gice içinde ‘Ömer’üñ kulaḡına ceng şedāsı (15) geldi. Herüm’uñ na‘rasın işitdi. “Bre şol (16) nābekār delünüñ eceli geldi yoḡsa daḡı gitmemiş.

[58a/1]

Gördüñ mi divāneligiyle beni aldaddı.” didi. Meger (2) ‘Ömer esirleri kırtarmaḡa gidince Herüm’uñ (3) ‘aḡlına bu geldi kim “Mülkimet gitdi ben varup (4) daḡı orduda ḡāvurlar kırayum.” diyüp dönüp (5) gelüp na‘ra urup kendüsin küffār ‘askerine (6) urdı. ‘Ömer de kışşayı duyup beglere “İy begler (7) siz varuñ ben varup şol Dīvāne’yi döndü- (8) reyüm.” diyüp gitdi. Gördi Dīvāne ortalığı (9) yaḡup yıḡup gider. ‘Ömer bu ḡālī görüp (10) ḡāyet ḡazaba gelüp hemān şapānuñ alup (11) bir taş atdı. Herüm görüp “Hāy Mülkimet (12) geldüñ mi? Ben de seni arardum.” didi. ‘Ömer “Bre Dīvāne (13) tiz yüri gidelüm.” didi. Herüm eyitdi: “Tır (14) sehl çok ḡalmadı doñadayum andan gidelüm.” (15) didi. ‘Ömer eyitdi: “Baḡ bu nābekārı yüri (16) seni Kızıl Er ister. Bunda ne ararsun?” diyüp (17) hem gülerdi. Herüm bozuldı “İy Mülkimet işte ben

[58b/1]

girdüm.” diyüp revâne oldu. ‘Ömer bunu önüne katup (2) sür’atle getürdi. “Tîz ol ilerüye giden beglere (3) ulaş.” didi. Hele gelüp beglere irişdi. Bunlar (4) Herûm’uñ heybetüñ görüp ‘ağılları gitdi. (5) “Āferîn Ĥamza’ya ki şunuñ gibi adam ejderhâsını (6) kendüye bend eylemiş.” didiler. Herûm bunları görüp (7) “İy Mülkimet bunlar kimdür?” didi. ‘Ömer “Bunlar bizüm beglerdür.” (8) didi. Herûm gelüp bunlar ile birer birer görüşdi. (9) Ĥazret-i ‘Ömer Sa’dî’yi gördükde “Ĥây bizüm begimüz küpi (10) qarınlı” diyüp görüşdi. Her birine birer tırfe ad söyledi. (11) Sürüp ‘asker kenârına irişdiler. ‘Ömer’dür Ĥamza- (12) ya gelüp müjde eyledi. Andan Herûm’uñ erliklerin (13) naql eyledi. Ĥamza ve cümle begler Ümeyye’ye du‘âlar eylediler (14) ve Herûm’uñ ikdâmına taḥsîn eylediler. Andan Ĥamza (15) emr eyledi. Tabl-ı beṣâret urdılar ve ol dört (16) yüz serverlere qarşu varup getürdiler. Yerlerinde (17) qarâr eylediler. ‘Ömer’dür begler ile içeriye girüp

[59a/1]

irişince Herûm’ı taşra da muṣāḥabete tutdı (2) görmeyün. Server daḥı Herûm’uñ başına üşdiler. (3) Gelüp Herûm ile bir bir görüşdiler. Herûm (4) şorardı “Bunlar Kızıl Er’üñ kılları mıdır?” diyü (5) Hele içeri girüp görüşüp ḥâl ḥâtır (6) şoruşdılar. Emîr-i âlem bunlaruñ her birine nevâḥtler (7) idüp ri‘âyetler eyledi. Bunlar da du‘â idüp (8) yerlü yerlerinde qarâr itdiler. Bu taraftan ise (9) Herûm-ı Dîvâne “Kızıl Er ḥāndedür” dirdi. ‘Ömer ise (10) icâzete bakardı. Andan muḳbil çıkup ‘Ömer’i (11) da‘vet eyledi. ‘Ömer de Herûm’ı bile aldı. (12) Muḳaddem öğrenmişdi içeriye girdükde taḥt (13) üzre oturan pād ṣāḥı selâmlardı (14) ve “Ta‘zîm ile du‘â ile zîrâ Kızıl Er daḥı aña ta‘zîm (15) ider.” dimişdi. Dîvâne de “Olsun ben de aña ide- (16) yüm.” dimişdi. ‘Ömer önce Herûm ardınca içeri (17) girdiler. Cümleñüñ gözi Herûm’da idi. Heb

[59b/1]

başıdılar. Ḥalîfe bile ḥavfa düşdi gerçi Lendühâ’da (2) daḥı heybet var idi ammâ bu özge ṣaḥṣ idi. (3) Anı gördiler kim bir adam ejderhâsı al ḵana ḡarḵ olmuş. (4) Yüz göz ḵandan

belürsüz olmuş. Yüzi şāfi kan (5) pöstekileri kana batmış arkasında arslan (6) ve kaplan postu ki andan nemedler itmiş idi. (7) Kıllar ise vücūdın bürümüş bıyıklar bināgüşundan (8) aşmış at hotāzı gibi başında arslan (9) kaplan derisinden bir tācı var. Anı da (10) güc ile “Server seni döger.” diyerek giyürdiler. (11) Andan omuzunda bir yedi toplu şalık ve bunda bir (12) iri gözler var ki minkāle er siperinüñ göbegince (13) var ve bıyıkları iki mārā beñzer. Şakalı tıraş (14) işte bu hāliyle içeri girince Hamza ri‘āyeten ayak (15) üzerine kalkdı. Hemān Herüm Şāhib kırān’ı (16) gördüğü gibi iki ellerin birbirine kaçup “Kızıl (17) Er sen bunda mısın? Ben seni aradum.” diyince ‘Ömer (18) yanından geçüp “Ben saña ne didüm? Niçün selām (19) virmezsin?” diyüp şapanı gösterdi. Dīvāne tizye ‘aqlını

[60a/1]

cem’ idüp selām virdi. Hamza dağı “Hāy Herüm (2) beg hoş geldün.” diyüp selāmın aldı. Andan ehl-i dīvāna (3) nazar idüp “İy Mülkimet hep bunlar Kızıl Er’ün (4) kulları mıdır?” didi. ‘Ömer “Beli öyledür.” didi. Andan (5) server ‘Ömer’e bakup eyitdi: “İy Serbāz-ı Cihān (6) bu Dīvāne kanda otursun? Erlükde, dilāverlükde (7) mertebesi bilinmişdür ve hem vilāyetinden ayırduğ. Buña (8) ri‘āyet lāzımdur.” didi. ‘Ömer eyitdi: “Yā Şāhib kırān (9) ben fülān fülān bilmem. Buña lāyık Lendühā şandaliye- (10) sidür.” didi. Hamza “Beli öyledür ammā Lendühā bir baba-yı (11) ‘ālemdür. Hālā ol hayātda iken ben anuñ (12) yerin gayra virememe. Nihāyet Lendühā’nuñ altı yanında (13) otursun. İkinci ser-kaşanum olsun.” didi. ‘Ömer “N’ola? (14) Siz bilürsüz.” didi. Herüm’uñ eline yapışup eyitdi: “(15) İy sultān-ı Berda’-ı Zemīn gel şuraya otur.” didi. (16) Herüm “Hoş imdi.” diyüp geçüp oturdu ammā buña (17) ba‘zılar eydürler Lendühā ile ol şağda otururlar

[60b/1]

ve şolda Herüm ile Mālik-i Ejder Necefi oturur idi. (2) Eger Tūl kail olmasa nice kabil Herüm ile söyleşmek (3) nice kabil. İşte bunlar bunda ammā ez-īn cānib (4) bir taraftan çün ol gice geçüp şabāh oldu. (5) Hüzmüz yine taşrada olan bārgāhlarına gelüp dīvān (6) eyledi. Cümle

begler gelüp yerlü yerinde karar eylediler. (7) Andan Türk vâfir lâf urdı. Ol dem zindancı (8) gelüp haber virdi kim “Bu gice cümle esîri gelüp (9) ‘Ömer hâlâş eylemiş.” didi. Hürmüz ziyâde eleme düşdi. (10) Bu taraftan çün şabâh oldu. Emîr-i ‘Arab küffârdan (11) aldığı bārgâhları kaldurup ‘azm-i Medāyin eyledi. (12) Bu yañadan küffâr dağı “Hamza ne zaman gelür?” dir. Şāhib- (13) kırân gelüp karşusunda konup karar eylediler. (14) Türk Tosun⁶⁶ bārgāhuñ Herûm’a bağısladı. (15) Andan Şāhib kırân buyurdi Seyf-i Zevālizen (16) bir nâme yazdı. Andan nâmeyi ‘Ömer’e virüp “Hürmüz’e (17) götür.” didi. ‘Ömer de “Pür-çeşm.” diyüp nâmeyi alup

[61a/1]

Hürmüz’üñ otağına gelüp nâmeyi virdi. Hürmüz alup (2) okudı. “Yâ her ben bunda degil iken sen benüm ‘askerüme (3) bu kadar cefâ idesün. İmdi eger ‘akluñ saña yâr (4) ise gelüp benümle barışasun yoğsa sen bilürsün.” (5) dimiş. Türk “Yâ Hürmüz elem çekme ben anuñla uzlaşuram. Hele (6) zağmum eyü olsun.” didi. Andan Hürmüz ‘Ömer’in (7) cāizesün virüp eyitdi: “İy ‘Ayyār var söyle (8) bizüm dağı pehlüvānımız zağmludur. Eyü olsun yine (9) cengiz muğarrerdür.” didi. ‘Ömer de gelüp Hamza’ya (10) haber virdi. Ol dem Hamza’nuñ hâtırına ‘Ömer (11) bin Rüstem geldi eyitdi: “İy ‘Ayyār şol bizüm (12) ‘Ömer bin Rüstem zāyi‘ oldu. Şunuñ bulmasına (13) bir sa‘yi eyle.” didi. ‘Ömer de çıkup gitdi. Tenhāya (14) varup fikr eyledi. Hâtırına bu geldi kim “Şol (15) benüm oğlum Ümeyye gerçi küçükkdür ammâ ziyâde ‘akıl (16) küpdü. Bir yol varup şuña buluşayın.” (17) diyüp ol bağa geldi. İşâret kılup Ümeyye

[61b/1]

gelüp “Ne haber?” didi. ‘Ömer Rüstem’üñ gâ’ib olduğundan (2) söyledi. Ümeyye eyitdi: “Ben birkaç kere Hürmüz’üñ (3) hâtunuyla Erdeşir’üñ serâyına vardum. Erdeşir’üñ (4) bir

⁶⁶ Metinde “Tosun” şeklinde yazılmıştır.

hâş bağı var idi. Bu Erdeşîr'ün bir maḥbûbe (5) kıızı vardır. Ol bağda beni oḥşadı. Bir ḥādimi (6) gelüp kızuñ kulağına bilmem ne söyledi. Kız muḳayyed (7) olmadı. Hemān fikre vardı. Ḥādım birkaç kere (8) böyle eyledi. Rüstem anda gizlidür. Hele bir ol (9) bağı dolaşuñ.” didi. ‘Ömer’dür vurup (10) ol bağa geldi ammā bizüm kışşamız Rüstem’e geldi. (11) Rāvī eydür: Ol zamanda Erdeşîr'ün kıızı (12) ‘Ömer bin Rüstem Dāra ile bend eyledi. Şoñra (13) Rüstem bundan ricā eyledi: “Beni ‘askerüme ulaşdur.” (14) diyüp āḥir⁶⁷ bu kız ile ‘ahd eyledi ki senüñ destur- (15) suz gitmeyem.” didi. ‘Ayyār-ı Cihān’dur ol bağa gelüp (16) ol cānibi bu cānibi gezüp dururken gördi kim (17) bu ḥādım be-cidd gider. Yanına gelüp boğazın

[62a/1]

şıkdı. Anuñ şüretine girdi. Ne cānibden (2) geldiyse ol cānibe doğrı gitdi. Gördi kim bir (3) yerde bir ḳapalu ḳapu durur ammā ziyādesiyle (4) küçük ve hem muḥkem. ‘Ömer işte varup “Bundadır.” (5) diyüp ögünde biraz durdı. Gördi kim içerüden (6) muşāḥabet āvāzı gelür. Ol ḳapuyı açup (7) içeri girdi. Bu Rüstem ise ol ḳadar güzel idi kim (8) vaşf olmaz idi. ‘Ömer eyitdi: “Göre şol (9) nābekār oğlanı ol bunda safāda.” diyüp (10) boğazın ayırtlayup ögürdi. Hemān bunlar (11) bekleyüp sesi kesdiler. Bānū’nuñ iş (12) bilür iki ḥādimleri var idi. Yine çağırdı (13) ‘Ömer cevāb virmeyüp boğazın ayırtladı. Bānū (14) ğazaba gelüp eline tāziyāne alup “Ben saña edepsiz- (15) ligi göstereyüm.” Diledi kim taşra çıkup döge. ‘Ömer (16) bin Rüstem ḥātıra eyledi kim “Bu ‘Ömer’dür.” didi. Ol dem (17) ‘Ömer’dür içeri gelüp “İy gözüm nūrı biz seni

[62b/1]

nerede araruz sen ise bunda mısun?” didi. (2) Bānū bilüp “İy Sulṭān-ı ‘Ayyār nem alursan al (3) benden bu şehzādeyi ayırma.” didi. ‘Ömer de kendi (4) şüretine girdi. Andan ‘Ömer eyitdi: “İy Bānū biz hele (4) ‘asker-i İslām’a böylece giderüz anda seni buna virelüm.” (5)

⁶⁷ Metinde “aḥir” şeklinde yazılmıştır.

didi. Bānū ‘Ömer’e vāfir altun virdi. Andan (6) Bānū yerinden tūrup cümle levāzımların görüp (7) cevāhirlerin ve libāsların alup kırk hādım ve kırk (8) cāriyeler ile ol bağdan çıkup ‘asker-i İslām (9) içine geldiler. ‘Ömer bin Rüstem’i Nigār kendü bārgāhına (10) getürdi. Tевābī’i görüp şād oldılar. Şabāh oldı (11) beriden ‘Ömer Hāmza’ya gelüp kulağına yapışdı. (12) Zīrā böyle bir sevinecek müjdesi olsa hemān (13) Şāhib kırān’uñ kulağına yapışurdı. Bu maḥalde server (14) “Nedür?” ‘Ayyār didükde ‘Ömer “Muştuluk server nebīrūñ (15) ‘Ömer bin Rüstem buldum. Bu dem Süleymān bārgāhına geldi.” (16) didi. Beriden ‘Ömer bin Rüstem daḥı sürüp bārgāh-ı

[63a/1]

Süleymān’a geldi. Emīrūñ elin öpdi. Sā’irleriyle gö- (2) rüşdi. Andan başından gelen ḥālī beyān (3) eyledi. Ṭabl şādmānı çaldılar. Küffār işidüp (4) rāvī eydür: “Bu gidinūñ kıızı iki idi.” (5) Erdeşir bu ḥaberi işitdükde ‘aqlı gitdi. (6) Tācını yere urup feryād eyledi, eyitdi: “(7) İy Şehriyār imdi emr eyle yarın ceng (8) olsun. Ben ol nābekār oğlana gör ki (9) neler iderüm.” didi. Hürmüz “N’ola imdi göreyüm (10) seni.” diyüp ḥil’at virdi ammā bu ṭarafdan (11) Hāmza ‘Ömer bin Rüstem’e eyitdi: “Oğlum bu ceng ber ṭaraf (12) olduḡda inşā’allah ḡaza malıyla düḡün idüp (13) sizi bir murād idelüm.” diyüp ḥāṭırın teselli (14) eyledi. Bunlar bu şafāda ‘işretde iken küffār (15) ṭarafından ‘ayyārlar gelüp Erdeşir’üñ, (16) ‘Ömer bin Rüstem’üñ meydānın istedüḡin (17) ḥaber virdi. ‘Ömer bin Rüstem de ḥaberi işitdükde

[63b/1]

hemān ayaḡa tūrup “Devletüm dede ḥazretinden (2) ricā ider ki Erdeşir’üñ meydānuñ baña (3) viresüz.” didi. Hāmza icāzet virdi. (4) Ḥalīfe buyurdi. Ḥil’at virdiler. Andan yine (5) ol iki ‘asker agāh oldılar. Ol gün ol (6) gice tedāriklerin görüp şabāha muntazar oldılar (7) çünkü irtesi şabāh oldı yerlerinden (8) tūrup ol iki ‘asker süvār olup (9) meydāna gelüp hemān Erdeşir rahşını meydāna (10) sürdi. Cevalān idüp na’ra urup (11) “İy nābekār oḡlān gel berü meydāna seni bir ‘azāb (12) ile öldüreysin ki cihānda destān ola. Zīrā sen (13) beni

cümle serverlerüñ içinde bed nām eyledüñ.” didi. (14) Beriden ‘Ömer bin Rüstem de Emîr-i Merdân’dan icâzet (15) alup Erdeşîr’e beraber geldi. Erdeşîr ‘Ömer bin (16) Rüstem’i görüp hışmnāk oldu. “Bre nābekār oğlan (17) tiz hāmle eyle. Ben saña bağdan kız alup getürmek

[64a/1]

nice olur göstereyin.” didi. ‘Ömer bin Rüstem: (2) “Yā Erdeşîr na‘ceb tîzlik idersün? Ben kızuñı (3) đarben getürmedüm. Ol baña māl olup ben aña (4) meyl idüp çok şafā eyledük. Tā ‘Ömer-i (5) ‘Ayyār koyuvirdi. Āhîr⁶⁸ baña uyup (6) bile geldi ammā eñ soñ bir ere virür idüñ (7) bāri benden eyü adamı virirsün.” didi. (8) Erdeşîr eyitdi: “Ben böyle işlere kâil degilüm.” (9) diyüp hemān nîzesin çevirüp ‘Ömer (10) bin Rüstem’e bir nîze havāle eyledi. ‘Ömer bin Rüstem de (11) siper virüp men’ eyledi. İşte üç (12) nîze ve üç gürz uruşdılar. Birkaç hāmle- (13) den soñra kılıc kılıca oldılar gerçi Erdeşîr (14) tîgzen dilāver idi ammā ‘Ömer bin Rüstem de (15) Rüstem-i ‘alemşāh oğlıdur ve Melik Kāsım karındaşıdur. (16) Erdeşîr’üñ tîgüñ men’ idüp bir tîg ur- (17) dı. Erdeşîr’üñ siperin bulup rahşı başın

[64b/1]

bırakdı. Erdeşîr bir cānibe atıldı. ‘Ömer bin Rüstem (2) rahşı başın çevirüp sürüp üzerine (3) gelince Hürmüz ol hālî görüp ‘askere kumāñ (4) eyledi. Cümle ‘asker bir uğurdan yürüdiler. Herüm da (5) ‘Ömer’e bakup “Mülkimet bunuñ aşlı nedür? kāvurlar (6) oynamak mı isterler?” didi. ‘Ömer “Yā ne tırursun? (7) İşte bugün heb kāvurları dögetmek gerekür.” (8) didi. Hemān Dīvāne bu kadar fırsat bulınca (9) “Kızıl Er ben gitdüm.” diyüp bu kez kaza yeli gibi (10) esüp salıgını başı üzerinden çevirüp (11) gergedān sürüp nice kim irişdi. Bir kere ra‘d-ı (12) felek gibi na‘ra urup “Benüm Herüm Berda‘ı (13) iy gidi kāvurlar cān almadan kanda hālāş (14) idersüz?” diyüp bunlara bir giriş girdi kim (15) Allahü ekber yine

⁶⁸ Metinde “ahîr” şeklinde yazılmıştır.

küffāruñ başına kıyāmetleri (16) kopardı. Andan ehl-i İslām dağı bu uğurdan (17) yürüyüp hamle eylediler. Ol iki deryā mişāl

[65a/1]

‘asker birbirine qarılıp qatıldı. Yeryüzi havāya (2) penbe mişāl atıldı. Yine ol gün bir ceng-i ‘azīm dur- (3) dı kim olmaz raşşlaruñ ayakları altından qalkān. (4) Kirh ü gubār ‘alemi tıtdı. Şāhib kırān bir cānibe (5) girüp müte‘ayyin serverler her biri küffārı (6) bölük bölük idüp kırarlardı. Dīvāne (7) hod ‘ālemi harāba viridi. Üstād eydür: İşte (8) bunlar cengde iken nāgāh ańsuzdan Hindüstān (9) tarafından bir ‘azīm toz kopardı. ‘Ömer ü ‘Ayyār segirdüp (10) qarşu vardı. Meger bu gelen Lendühā ibn-i S‘adān (11) idi. Kırk biñ ‘asker ile irişdi. ‘Ömer bulup (12) varup Lendühā ile görüşdi hattā Lendühā (13) ‘Ömer’i gördüğde filinden inmek istedi. ‘Ömer (14) “Yok iy Sulţān-ı Hindüstān luţf eyle bizi (15) ta‘ziz eyle.” diyüp elini eline alup “Hoş geldün (16) server.” diyüp görüşdiler hāl hātır sorışdılar. (17) Lendühā “İy ‘Ayyār ne fāide geç geldük hidmetde bulunamaduk.

[65b/1]

Nedür bu ceng-i mağlūbe?” didi. ‘Ömer eyitdi: “İy Hur u (2) Hindüstān eyü vaqtinde geldünüz zīrā Bedī (3) ‘üz-zamān ve Melik Kāsım bunda yokdur. Şāhib kırān ’uñ (4) yalıñızlığı var. Hālā Türk Tosun ve Erdeşir (5) siper savar nām iki kāfir pehlüvānları ile muhkem (6) cengdür. Hemān siz de yetişün.” diyüp Şadvān (7) bin Lendühā ve Arşūn bin Lendühā ile (8) görüşdüler. Andan Hamza’ya müjdeye gitdi (9) ammā beriden Lendühā bir dağı yedege süvār (10) olup ve muntehā kötegin fil üzerinden alup (11) zencilerin koluna geçürüp küffāra doğı (12) yürüdi. Ardınca Şadvān bin Lendühā ve Arşūn (13) bin Lendühā ve Şirüye bin Lendühā üç oğıyla (14) bir rivāyetde on iki biñ ammā eşşah rivāyet (15) budur ki kırk biñ yine ‘asker ile irişüp (16) hemān koca Lendühā na’ra urup “Benim Hur u (17) Hindüstān Şir-i Siyāhān-ı ley‘ini[?] Lendühā

[66a/1]

bin Sa'dān ü gulām Ḥazret-i Ḥamza-i Şāhib kırān ." (2) diyüp müntehā gürz ile küffāra koyuldu. (3) Ardınca oğulları yürüyüp Allahu ekber Hürmüz'ün (4) on beş kere yüz biñ 'askeri bu kez çağlayup (5) birbirlerine dokundılar. Lendühā ise ol müntehā (6) köteg ile öñüne geleni zır ü zeber idüp hāki (7) beraber idüp giderken bir aver kendülük (8) oldu. "Bre nedür aşı?" dirken anı gördi kim (9) Lendühā'nuñ öñünden halk tağıldılar. Kendü de (10) bir cānibe çekildiler meger Herūm-ı Dīvāne idi kim (11) bir nice biñ kāfirleri kırup gelürdi. Lendühā (12) nuñ öñünden halk dağıldılar. Kendü de bir cānibe (13) çekildi. Meger Herūm-ı Dīvāne'ye Lendühā bakup (14) gördi kim bu halkuñ ardından bir adam ejderhāsi (15) seksen dört eriş kadd çeker. Şakal tırāş (16) bıyıklar çeneden aşmış çevendeleri İki siyāh (17) ejderhālar gibi benāgūşına çekilmiş ve ağzı

[66b/1]

köpürmüş bebir ve pelenk postlarından kaftān giymiş (2) açuk vücūdı hūn-ı a'dādan ve mağz-ı insāndan[?] (3) lāle renk pelenge dönmiş ve elinde bir yedi (4) toplu 'acāyib şalık her bir alaya ol (5) şalık şalup çarpdukda küffārı tolu (6) urmuş tarlaya dönderürdi. Şöyle kim Lendühā (7) bin Sa'dān gibi bir adam ejderhāsi Herūm (8) dilāveri bu heybetle gördükde hayrān olup (9) vücūdı bī-ihtiyār lertzān oldu. Zīrā kim (10) 'ömründe henüz dahı böyle bir heybet ü şalābet (11) er görmemişdi. "Aceb bu dilāver düşmen 'askerinden (12) mi ola yāhūd İslām 'askerin midür ammā ne özge (13) temāşādur." didi. Lendühā bunu seyr iderken (14) Dīvāne yakın Lendühā'yı gördükde "Hāy bre kara (15) kāvur tır senün yumrucañ ezeyin." diyüp (16) Lendühā'nuñ üzerine yürüdi. Lendühā dahı (17) ne yabāna söyler şol Dīvāne kāvur sensün ve sen

[67a/1]

müselmān mısun ki baña kāfir dirsün." didükde Dīvāne "Ben (2) bilmem kāvur mıyum, on sekiz biñ 'ālemde Kızıl Er'ün (3) tañrısı birdür. Benim Herūm-ı Dīvāne hamle teklifi (4) bir taraf hemān ol elinde olan muhālif (5) yarağ ile kol kaldurup Lendühā'ya bir şalık (6) havāle

eyledi. Lendühā şol elinde siper ve şāğ (7) elinde mūntehā gürz ikisini şalığa karşı virdi (8) ammā ol yedi toplu şalığ seksen dört (9) eriş qadd üzerinden bu kadar dahı havādan Lendühā (10) nuñ üzerine qazā tolusı gibi döküldi (11) Lendühā’nuñ gürzi ve siperi büyük olmağla (12) altı topuñ men’ idüp ammā Lendühā’nuñ (13) tākātı tāk olup qaddi büküldi ve qazā ile (13) topuñ birisi başına tokunup miğferi yoğru- (14) lup başını iki şakq eyledi. Herūm ki döne- (15) rek geçüp gitdi. Āh idüp “Hāy nābekār deli (16) ne a’ceb iş eyledüñ? Şimdi ben Şāhib kırān yüzine nice bakayım

[67b/1]

ki bir divāne beni şol hāle qoya.” diyüp bir na’ra urdı. (2) “İy Dīvāne tūt sende benden şol yādigārı.” (3) diyüp ol mūntehā kötek ile yürüdükde Herūm (4) “Gel beri qara qāvur.” diyüp durdı ammā berüden (5) ‘Ömer ü ‘Ayyār ol gelüp Hamza’ya Lendühā’nuñ (6) geldügin haber virüp müjde eylemişdi. (7) Şāhib kırān şād olup cengden el çeküp (8) ol tarafa ‘Aşkar sürüp gelürken Lendühā (9) nuñ sehm nāk na’rasın işidüp “Bre nedür (10) aşlı?” diyüp artucaq yürüdi. Ol maħalde (11) irişdi kim Lendühā “Tūt” diyüp Herūm (12) üzerine sürer. Hamza “Bre nedür aşlı?” diyince ‘Ömer (13) eyitdi: “Görmez misüñ ki Lendühā’nuñ başı yarılmış (14) ammā işte ol da andan intikām almak ister olmuş olacak. (15) Qoymadı siperlerin çalalum.” didi ammā kim Lendühā nice (16) irişdi. Mūntehā gürzin havāle eyledi. Herūm (17) siper virince siper dört pāre olup Dīvāne

[68a/1]

cān havliyle başını ardına qaçurdi ammā kenārı (2) miğferi yarup Herūm’uñ başı iki şakq (3) olup atdan inüp gergedānuñ başın hırd eyledi. (4) Herūm yıkıldı. Tekrār qalkup “Hāy bre kış (5) aḥşāmı çehreli yumrucam yarup kızıl şuyum (6) aqıtduñ. Binecegüm de öldürdüñ yā ben senüñ (7) yumrucan ezmeyince qor mıyum?” diyüp şalıguñ (8) çevirüp piyāde tekrār Lendühā’nuñ üzerine (9) yürüdi. Hamza gördi eger açmaz qorsa (10) iki adam ejderhāları birbirlerini helāk eyleñ. (11) Muqarrirdür hemān Hamza “Bre tūr Dīvāne

neylersün?” (12) diyüp bir yol haykırdı. Dīvāne ardına bakup (13) Hamza ile ‘Ömer’i gördi. “Hāy Mülkimet bak şol (14) kış aḥşāmı şuratlu kara kāvur baña neyledi? (15) kızıl şuyum akıdup yumrucam yardı. Gel yardım (16) eyle ben de bunuñ yumrucasın ezüp kızıl şuyuñ (17) akıdayum.” didükde ‘Ömer “Bre Dīvāne sen de anuñ başın

[68b/1]

sen imdi girü dur bre Dīvāne bu er Kızıl Er’uñ qarındaşıdur.” (2) didi. Dīvāne el çekdi ammā Lendühā nev’an şerm-sār (3) oldu. Filinden devrilüp gelüp Şāhib kırān ’uñ (4) ayağına düşdi. Hamza daḥı piyāde olup koca (5) koca görüşdiler. Emīr-i Merdān gördi ikisinüñ (6) daḥı başları yarılmış kanları yüzlerine akar. Baş (7) şalup ta’accüb eyledi. “İy birāder hele hoş geldüñ ammā neden (8) düşdi ki bu Dīvāne ile ceng eylemek.” didi. Lendühā (9) “Şāhib kırān bu Dīvāne kimdür bana bunuñ gibi iş eyledi? (10) Kōrsan Ben de gelüp gördüm ki ceng-i ma’lūbedür. Geç geldüm (11) bārī bir hīdmetde bulunayum.” diyüp kendümi küffār alayına (12) urup ceng idüp giderken bu Dīvāne’ye rast geldim. (13) Hemān bizi gördiği gibi şöyle diyüp üzerime sürdi. (14) Bende siper virüp men’ idem şandum ammā bunuñ ise (15) cengi muḥālif gör ki baña neyledi?” didi. Şāhib kırān (16) tebessüm idüp eyitdi: “Yā Lendühā elem çekme. Bu Dīvāne (17) yabāndan değıldür ve senden soñra ben de buna rast

[69a/1]

geldüm. Benimle kırk gün ceng eyledi. Bende sencileyin bunuñ (2) elinden zaḥm getirüp Esmā beni Kāf’a iletdi. İlāc idüp (3) hoş ider. İmdi iy birāder bārekallah hele sen bu kadar (4) ile kurtulduñ ve intikāmuñ aldun ḥālā Melik Kāsım gibi (5) bir dilāver bunuñ bir ‘aceb zaḥm yiyüp diyar-ı ğurbete düşüp (6) kaç ider ki ḥayāt ü memātı belü değıldür. Bir ḥaber alımaduk.” (7) diyüp Herüm’uñ ṭabaqasın bildirdi. Herüm ise “‘Ömer (8) bak Mülkimet Kızıl Er bunuñla nice bir söyleşür. Kōsun şunu (9) öldüreyin.” didi. ‘Ömer “Bre nābekār Dīvāne Kızıl Er’uñ (10) kılıdur ve hem aḥret qarındaşıdur. Şaḥın bir daḥı yaramaz söyle (11) Kızıl Er seni döğer.” didi. Bu maḥalde hemān Hamza da işāret (12) eyledi. “İy Dīvāne gel Lendühā

ile görüş. Herûm dağı ma'zûr tut." (13) "Kış aḥşâmı şuratlı beg neyleyüm sen de beni mecrûh eyledün." (14) diyüp Lendühâ da gördi bu da Ḥamza kûlyıymış birbiriyle görüşdiler (15) ammâ Ḥamza Lendühâ'ya elem çeke diyüp "Bre Dīvâne bu dilâver'ün (16) adın söyle." didi. Herûm "Adı nedür?" didi. "Emîr Lendühâ'dur." (17) didi. Herûm "Yok bu kış aḥşâmı şuratlıdur." didi. Lendühâ (18) gülüp "Muḳayyed olma dilâver göre size Kızıl Er dir. Ben buluşduḡda (19) bre sen kāfir misün müselmân mısın? didim. Ben de bilmem kāvurmıyım

[69b/1]

müselmân mıyım?" diyüp şöyle didi "Ben añlayamadım" didi. 'Ömer (2) eyitdi: "Bu çok adama ad kodı. Baña da Mülkimet dir." didi. (3) Andan bunlardur üç dört yārân olup kendülerin (4) küffâr 'askerine urdılar çünkü aḥşâm oldu. Hürmüz (5) tabl-ı âsâyiş çaldurup andan iki bölük 'asker (6) birbirinden ayrılıp dönüp kondılar. Ḥamza'nuñ (7) bir yanında Lendühâ ve bir yanında Herûm-ı Dīvâne meyl (8) ü mināreye benzerler. Ol görenler Kāf'dan boşanmış (9) iki 'ifrîtlar şanurlardı. Ḥamza'dur bunlar ile Süleymân (10) bârgāhına geldiler. Andan begler bakıp gördiler Lendühâ (11) ile Herûm'ün başları yarıḡ. "Acabâ bunları bu hāle (12) kim kodı?" dirlerdi. Lendühâ'dur oğullarıyla bârgāha (13) girüp Sa'd-ı Şehriyâr ile buluşup görüşdiler. (14) Ferhād-ı Dīvâne "Hây büyük baba hoş geldün." (15) diyüp yerinden durdı. Ol da oḡıyla ve oḡlı (16) pederiyle ve karındaşlarıyla görüşdiler. Lendühâ (17) dağı edep ile gelüp yerinde karar eyledi. (18) Herûm-ı Dīvâne de bir miḡdârdan gelüp Lendühâ'nuñ (19) altı yanında oturup "Hây kış aḥşâmı şuratlı

[70a/1]

beg hoş geldün." diyüp laṭife eyledi. Ḥalîfe Lendühâ'nuñ (2) zaḡmın görüp su'âl eyledi. Lendühâ "Herûm yādigārıdur." (3) didi. İşte bunlar bunda zevḡ ü şafāda ammâ ez-în-cānib (4) bizüm ḡikāyemüz Melik Kāsım'a geldi. Rāvî eydür: Ol zamân ki Melik (5) Kāsım dilâver Berda'-ı Zemîn'de Herûm elinde zaḡm yiyüp Tûc Bānû (6) Kāsım'ı iblāḡa sūvâr idüp licāmından yutup gitmiş (7) idi. Bir şahrāya geldiler. Bir dirāhtuñ sāyesinde gelüp (8)

atından inüp Kāsım'ın yüzine bakup hem ağlardı. (9) Ol gice ol arada eğlendi. Şabāh
oldukda bakup (10) gördi. Bir taraftan bir kâfile gelürdi. Şahrānuñ bir tara- (11) fında 'azīm
şu akardı gelüp kondılar. Tūc Bānū (12) “‘Aceb şunlar merhem var mı ola?” diyüp Kāsım'ı
ol arada (13) koyup sürüp bāzīgānlaruñ yanına geldi. Tūc Bānū (14) bunlara selām virüp
ağladı ve eyitdi: “İy hocalar şol (15) ağaç sāyesinde yatan kimesne benüm efendimdür. Bir
şehzāde- (16) dūr. Bir haşmı zühūr idüp bunu bu hāle kodı. ‘Aceb bu aralara (17) yakın bir
köy ve yā bir şehir yok mıdur ki bunu götürüp tīmār (18) eylesem belki eyü ola. Dīnūñuz
'aşkına olsun sizlerde (19) birāz merhem bulunursa virüñ bir cānibe götürünce üzerine
uraydum.”

[70b/1]

didi. Meger hocanuñ birinde bir miqdār kāfūrī merhem var idi. (2) Çıkarup Tūc Bānū'ya
virdi. Andan hoca ki kullarına (3) emr idüp şu ısıdup virdiler ve çorba pişirüp (4) gönderdi.
Tūc Bānū Melik Kāsım'ın yanına gelüp zaḥmın (5) çözüp ısıcaḳ şu ile pāk idüp bu
merhemden (6) urup bağladı. Kāsım'uñ 'aḳlı gelüp gözin (6) açdı. Nigār'ı gördükde “Baña
n'oldi?” didi. Bānū haber (7) virdi. Melik Kāsım āh idüp “Ben şimden gerü (8) Süleymān
bārgāhına varamam yine şıḥḥat bulursam ol (9) Dīvāne'den intikāmım alam.” didi. Andan
ol çorbadan yiyüp (10) şıḥḥat buldı meger bu hoca bir eyü adam idi. Ol bir (11) hocaları
yanına alup ba'z sükkeri t̄ā'ām ile Melik (12) Kāsım'uñ yanına geldiler. Serverüñ hātırın
şorup (13) ziyāret eylediler. Andan bildiler kim bu şehzāde tamām Melik- (14) zādedür
andan ol hoca Tūc Bānū'ya eyitdi: “İy (15) iy yigit sen bu şehzādeyi hemān şehir-i hāḳāniye
ilet. (16) Anda buña tīmār eyle.” didi. Bānū “Yā şehir-i hāḳānī ne cānibde- (17) dūr.” didi.
Bunlar eyitdiler: “Şol postanuñ öte yüzündedür.” (18) diyüp gitdiler. Ba'de Bānū Melik
Kāsım'ı rahşına bindürüp

[71a/1]

licāmından tutup ol cānibe revāne oldu. Şağa (2) şola bakup seyr eyleyüp çekilüp gitdi. Yolunda (3) fikr eyledi. Kendü kendüye eyitdi: “Bunu şehre (4) iletirsem korkarum ol şehirde müzīler ola. Atına yā libāsına (5) tama‘ idüp bizi rencīde ideler.” diyüp bir mağara bulup (6) serveri ol mağaraya indürüp yatura kodı. (7) Atların dahı içeri çekdi. Hele birkaç gün ol arada (8) eglenüp Melik Kāsım bir miqdār eyüce oldu. Andan Melik (9) Kāsım “İy Bānū buyur şehr-i hākāniye varalum.” didi. Andan (10) atlarına binüp hākāniye⁶⁹ şehrine geldiler. Bir kārban serāya (11) kondılar. Halk ise bunlara bakup ‘acep şol Serşa[?]-püş (12) yanında olan niķābdār er kim ikim” diyüp öglerine gelüp Kāsım’ın (13) ise altı ayaklı rahşına bakup hayrān olup “Sizler (14) kimlersüz?” diyüp su’āl iderlerdi. Andan Tūc Bānū Kāsım için (15) bir havādār hücre tutup rahşları aḥura bağlayup (16) sultān-ı hāver geçüp karar eyledi. Andan hāncıya bir avuc (17) altun virdi. “Var biraz ta’am getir.” didi ve “Kalanı (18) senüñ olsun.” didi. Koca şafāsından “Eyü müşteri (19) elime girdi.” diyüp varup vāfir ni‘met getürdi. Andan

[71b/1]

Melik Kāsım ile muşāhabete başladı meger bu hāncınuñ hücrelerinde (2) bir nā-cins edepsiz herīf olurdu. Hemān hāncınuñ (3) hātırına bu geldi kim “Ben bu yigidüñ eliyle bu herīfden (4) akçem aluram.” diyüp şabāḥa katlanmayup durup kapusuna (5) vardı. “Bre herīf niçün benüm hakkım virmezsün? Yā vir (6) ve-yāḥūd çık hücreden.” didi. Herīf bu cevābı işüdüp (7) eyitdi: “İy pīr nā-ḥalef şimdi düş mi gördüñ? Gice içre (8) hiç akçe mi olur?” diyüp meger hocanuñ elinde bir toyaka (9) var idi urup herīfüñ başın yardı. Sürüyürek (10) Kāsım’uñ yanına geldiler. “Server şunda bir herīfde alacağum (11) var virmez, şimdi urup başın yardum. Ben ise bir fakirem. (12) Şimdi benden şikāyet ider gelüp beni incidirler.” didi. (13) Melik Kāsım tebessüm idüp “Behey yādigār ne tiz bizüm hūyımızı (14) kapduñ? Elem çekme.” didi. Çok zamān geçmedi ol başı (15) yarılan herīf

⁶⁹ Metinde “hākāni” şeklinde yazılmıştır.

gelüp kapuyı kaķdı ve bir depme urup (16) içerüye girdi.   asım'ıı heybetinden korkup eyitdi: " ol (17)  er f benüm ba um yard . Ben bunu incid rem." didi.   asım (18) "Var adam mu ayyed olma." didi.  er f tec v z itmeyüp dönüp (19) hem n ol bir   crelerde olan  oca gillere varup

[72a/1]

a v li  ik yet eyledi. "Sizler bu i e r z  mısuz bugün ba a (2) yarın sized r." didi.  ocalar gel p   ncıya "T z bu  er fi (3)   ndan çıkar z r  bu  ar m d r. Yarın gice yoldaşlarına (4)  aber vir r gel p   n  a up mallarımız alurlar." didi. (5)  oca da "Varayum  ıkarayum." diy p   sım'ı  yanına gel p " y (6) yigit do rı s yle sen  ar m  mis n?" didi. Melik   sım  azaba (7) gel p "Y ri, yı ıl Şuradan." diy p ko dı.   nc  gelüp (8) na l eyledi.  ocalar n c n başına  ı rad . Cümlesi bir kezden (9) durup  ehriy r'a gitdiler. R v  eydür: meger bu  ehr   (10) begine Behr m G rd-i     n  dirler idi. Bunu  da iki (11) dil ver oğulları var idi. Birine   n r     n  (12) ve birine C l t     n  dirler idi. Bu   n r büyük (13) olma  ile atas  Melik Behr m G rd-i     n    zret-i     b- (14)  ır n yanına gidüp bunu yerine ta tında  omı dı. Bu (15)  ocalar   n r'a geldiler, eyitdiler: " y  ehz de fal n (16) k rb n ser yda bir  ar m   onmı dur." diyüp  aber virdiler. (17)   n r  ehr    u ba ısını da'vet idüp "Varu  ol (18)   ncıyı get r   hem görüş ol adam ne  ekil adamdur." didi. Bunlar geldiler   nc  Melik   sım yanında idi. Bir adam gelüp "Gel seni

[72b/1]

isterler." didi. Hem n T c B n  taşra  ı up "Nedür  adamlar, ne isters z?" (2) didi.  u ba ı ba up gördi. Bir ni  blu kimesne. "Misafir (3) misün? Var efendine söyle ol   ncıyı ba layup siz de bile Melik (4)    ımız   n r ister." didi. T c B n  eyitdi: "Benüm efendim siz   (5)     n za varmaz." didi.  u ba ı gördi olmaz  ay ırup (6) " er f taşra  ık seni     ister." didi. Melik   sım eyitdi: (7) "Yüri varu , edebsizli ı  ovu . Ben siz  

didüğünüz (8) adam degilem.” didi ammā şu başı ağa elem çeküp hemān dāl (9) kılıç olup Kāsım’uñ üzerine yürüdi. Tūc Bānū “Nereye (10) gidersün?” diyüp bileginden kavrayup kaldurup (11) nerdebāndan aşağı atdı. Depesinüñ üzerine düşüp (12) hurd oldu. Adamları hücum eyledükde Tūc Bānū bunlaruñ (13) içine girüp otuz adam helāk eyledi. Kalanı kaçup (14) Şanķūr Şāh’a gelüp bildirdiler. Şanķūr ziyāde elem çeküp (15) meger bu şāhuñ bir pehlüvānı var idi. Adına Behmen hāķānī (16) dirler. Ol yerinden durup yanına yüz adam alup kārban (17) serāya geldi. Kāsım’a haber oldu. Tūc Bānū “Server muķayyed olma. Ben (18) bunlara yetürem.” diyüp karşı geldi. “Nedür adamlar bizi hālimüze (19) kıomaz mısın?” didi. Bunlar eyitdiler: “Bunda bir hārāmī var imiş anı

[73a/1]

bağlamağa geldük.” didiler. Kışsa dırāz olmasun Bānū Behmen’i de öldürüp (2) ‘askeri pozdı meger şāhuñ bir ‘ākıldānā çok iş bilür (3) vezīri var idi. “Şāhum sen bunlardan gāfil olma zīrā bunuñ (4) altı ayaklu atı var imiş. Bizler pederinden öyle işitdük kim altı ayaklu (5) ata Rüstem’i şāh oğlu Melik Kāsım süvār olurmuş dirler. Şakıñ (6) ol olmasun.” didi ve hemān vezīr yerinden durup kırk (7) elli adam yanına alup hāna geldi ve Kāsım odasına geldi. Kāsım (8) ayağa kalkup ta’zīm eyledi. Andan Melik Kāsım baş getürüp (9) “İy vezīr hıdmet nedür?” didi. Vezīr aşluñ su’āl idüp (10) “Kimsün?” didi. Server “Neylersün kim olursam olam.” didi. Vezīr eyitdi: (11) “Server bu diyāra Melik Behrām evlādları hüküm ider hıta itdüñ (12) bil ki Melik Kāsım. Siz buyurun şāhımız cemālīñüz ile müşerref olsun.” (13) didi. Melik Kāsım “N’ola?” diyüp atlarına süvār olup serāya doğru (14) geldiler. Yollarda ise halk “İşte ol hārāmī budur.” diyüp (15) birbirlerine gösterirler idi. İşte bu hāliyle serāya gelüp şāhları (16) selāmlayup geçüp pāy-ı tahtda karar eyledi. Bunlar “Hoş (17) geldüñ server sizler Melik Kāsım mısuz?” didiler ve server Herūm’dan (18) intikām almak için gizledi. Bunlar da ta’amına dārū katup (19) bend eylediler ve meydan-ı siyāsete çökerdiler. Ol maħalde bunlaruñ

[73b/1]

‘aķılları başlarına geldi. Melik Kāsım elem çeküp bendin kırup (2) ol cellādı helāk eyledi. Vezīr ayaġa durup “Yā server (3) taķķık sen Kāsım’sun.” diyüp Bānū’nuñ bendin aldı. Melik Kāsım (4) daķı āh idüp Herūm aķvālūñ ĥikāyet eyledi. Andan (5) şāhlar ile görüşdi. Ba’de Melik eyitdi: “İy şāhlar (6) benüm sizden murādum budur ki baña bir yedi toplu şalık peydā (7) idüñ. Ben de anuñla Herūm’dan intikām alam.” didi. Bunlar da üstād- (8) ların cem’ idüp Kāsım’dan resmin alup bir a’lā şalık (9) yaptılar. Melik Kāsım begendi. Gice gündüz bu şalıġı şalup (10) itmān iderdi. Şoñra ĥaber aldılar ki Herūm Ĥamza yanında (11) imiş. Serverüñ ġayretinden ‘aķlı gitdi. Kāsım eyitdi: (12) “İmdi şūret-i tebdīl idüp Ĥamza üzerine varayum. (13) Bolay ki Dīvāne’yi tenhā bulaydum vallā bu elem beni helāk eyler.” (14) diyüp āķır⁷⁰ Melik Behrām’uñ oġullarına eyitdi: “Ben giderem (15) sizler de gider misüz?” didi. Bunlar da: “Beli yā Kāsım bizler de serā-perdeye (16) varalum n’ola senüñle bile gidelüm.” didiler. Andan bunların yüz elli (17) biñ ‘askerleri var idi. Elli biñ bunda alķoyup (18) yüz biñ ‘askere ĥazīne açup māl virdiler. Andan Melik (19) Kāsım şūret-i tebdīl idüp ādını Bebirān-ı Bebir-pūş ķodı.

[74a/1]

ve şeş pāyı şakladı. Birķaķ eyü gergedānlar ĥāzırladı. Andan bir ġün (2) ĥāķāniden çıkup Berda’-ı Zemīn’e geldiler. Bānū Behrām evlād- (3) larından ĥaber alup bunlara vāfir nüzül-i ni’met gönderdi. Melik (4) Kāsım nev’an ĥaķā eyledi. Gelen adamlara ri’āyet idüp her birine (5) ĥil’at giydirdi. Andan kalkup ĥāver-i zemīne doġrı (6) gitdi ammā rāvī eydür: Meger ol maķalde Behrām Ĥān (7) kıızı Ekrehme Bānū’dan Melik Kāsım’uñ bir oġlı zuhūr itmişdi. (8) Tāhir bin Kays bin Melik Kāsım dirlerdi. Adını Tāhir ķomışlardı (9) ve Mihrāķ Ĥān ve Erjenk Ĥān bu dört ĥānlar birbirleriyle (10) müşāvere idüp dört kere yüz biñ cem’ itdiler. Kāsım Herūm (11) elinde ġā’ib oldu. Herūm-ı Dīvāne’ye erşendi ideler. Bu dem (12)

⁷⁰ Metinde “āķır” şeklinde yazılmıştır.

Melik Kāsım ser ḥadd ḥāvere geldükde bunlar ḥaber aldılar ki Bebirān-ı (13) Bebir-ser’dür nāme gönderüp “Bunda uğrama. Var ḳandan geldüñ (14) ise ol ṫaraḑa git yoḥsa bunda Kāsım’uñ bir evlādı (15) vardur aña cevāb viremezün.” didiler. Melik Kāsım ziyādesiyle (16) evlādından ḥaṫa eyledi. Nāme gönderdi ki “Gelüñ baña iṫā’at idüñ (17) yoḥsa cümleñüzi helāk iderüm.” didi. Şāḥlar işidüp (18) gelüp muḳābil ḳonup ceng itdürdiler. Melik Kāsım daḥı yüz (19) biñ ‘askerile muḳābil olup alaylar bağlandı. Hemān ol Melik

[74b/1]

Kāsım oḑlı Kays meydāna girüp Kāsım oḑluñ görüp gözleri (2) yaṣ ile doldı. Her kim meydāna girdi ise ḑalebe eyledi. Hemān (3) Melik Kāsım gergedānuñ sürüp ‘azm-i meydān eyledi. “Oḑlum bugün (4) yorḑunsun yarın görüṣelüm.” diyüp döndiler. İrtesi (5) muḳābil olup ammā bunlaruñ içinde bir pehlüvān var idi. Adına (6) Dārāb-ı Cezīre-nişin dirlerdi. Kāsım’ı beñzetdi ammā bunlar aḥşām (7) olınca oḑul baba ceng idüp āḥir⁷¹ kemer kemere oldılar. ṫāḥir (8) ilmadı. Kāsım zor eyledükde ṫāḥir’üñ kemeri kırılıp yere düṣdi. (9) Ol eliyle dāl kılıc olup yürüdi. Hemān Dārāb-ı (10) Cezīre nişin at sürüp “Yā Kays neylersün? Bu senüñ atandur.” diyüp atından atılıp Melik Kāsım’uñ ayaḑına düṣdi. (11) Kāsım da kendüsün bildürüp oḑlını baḑrına başup (12) vāfir naṣīḥat eyledi. Melik Kays gelüp atasınuñ elin (13) öpdı. Andan şāḥlar gelüp bir bir görüṣdiler. Andan (14) bargāḥlarına gelüp ḳarār itdiler. ṫamḑāḑ Ḥān eyitdi: (15) “İy server neden böyle tebdil-i şüret eyledüñ?” didi. Melik (16) Kāsım daḥı her dem aḥvālüñ ḥaber viridi. Andan ṫamḑāḑ Ḥān (17) Kāsım’ı serāyına götürüp on gün ziyāfet eyledi. Kāsım daḥı (18) ḥātunı Ekrehme Bānū ile buluṣdı. Birḳaç gün ḥātununun

[75a/1]

⁷¹ Metinde “aḥir” şeklinde yazılmıştır.

hâtırın tesellî eyledi. Andan hâtununa veda‘ idüp “Elem çekme (2) gelüp ayrık senüñle oluram. Hemân şol dağdağadan (3) kırtulayum.” diyüp yine Bebirân-ı Bebir-ser nâmeyle bir gün göç (4) idüp beş kere yüz biñ ‘asker ile ‘azm-i Medāyin (5) diyüp bunlar da gelmekde ammā bizim kışşamız Emîr-i ‘Arab ile Hürmüz-i (6) Tâcdâr’a geldi. Ez-în cānib muḳaddemā dimiş idik ki (7) Sulṭân-ı Hindüstân gelüp Herûm ile ceng idüp (8) andan bârgâh-ı Süleymân’a götürüp zaḥmlarına merhemi Süleymânî (9) sürüp eyü oldılar. Andan bunları ziyâfete başladılar. (10) Andan Lendühâ geldüğünden bir miḳdâr Şâhib kırân’nuñ (11) göz göñli açıldı. ‘Ömer’e baḳup eyitdi: “İy ‘Ayyār (12) isterem ki Lendühâ geldi ve Herûm-ı Dīvâne daḥı bize yād oldı. (13) Bir ‘ālî meclis ḳurup Ḳâf yādigârların zîn idüp (14) sen de bize bir dem eylesün.” didi. ‘Ömer “Emr Şâhib kırân’uñ” diyüp (15) hâzinedâr başına söyledi. Ol da cem‘an meclis alātuñ (16) getirüp arasta eyledi. Andan sîm sâḳ sâḳiler sâ‘id-i (17) sîmînlerin şın‘ıyup ellerine zerrîn cāmlar alup bade’-i (18) gülgünü pür idüp oturan, duran serverlere elden (19) ayak sundılar. El-ḳışşa arada birkaç cām bâde nûş

[75b/1]

idüp dilâverân neş’e dâr olduḳda ol maḥalde ‘Ömer de rubābuñ (2) eline alup Dāvudî âvâzile hem sâz olup ol dem ehl-i meclis (3) şafâlarından bî-hûş oldılar. Herûm-ı Dīvâne “Mülkimet nedür bu (4) vızıldı, ḳavâl da çalar mısun? Ben de oynayayum.” didi. ‘Ömer “Ol (5) zaman degildür.” didi. Ol dem Lendühâ baş getirüp eyitdi: (6) “İy dilâver Bedi‘ ile Ḳâsım kandadır yoḫsa daḥı vilâyetlerinden (7) gelmediler mi?” didi. Ḥamza ah idüp aḥvâlî ḥaber virdi. (8) Lendühâ “Elem çekme yâ Şâhib inşâ‘allah ikisi de şağdur (9) zirâ şimdiye degin böyle kışşalar çok olmuşdur.” diyüp tesellî (10) virdi. Andan tamām ‘ayş ü nûşa başladılar. Yüklerin (11) tutup mest oldukları zamân Emîr-i Cihân bir yol (12) sâḳiye işâret eyledi. Ra‘d-ı Nerre güllesin ṭoldurdu (13) zirâ anı herkes elinde ṭutamazdı. Belki bir merde şunduklarında (14) üç dört ḳalıbı var idi. Üç dört adam yapışup (15) ḳaldurup şunardı ve on sekiz batmân şarâp (16) alurdu. Oranı bir ḥavz ḳadar var idi. Şöyle büyük (17) idi çünki

Ḥamza'ya virdiler. Server öyle sengin (18) cāmīna Ra'd güllesidir dört kişi getirüp serverüñ (19) eline şundi. Bu kez bir zamān elinde tutup Lendühā'ya “Şevkine server.”

[76a/1]

diyüp leb urup içdi. Lendühā ayağa durup (2) “Nüş-i cān yā Şāhib kırān.” didi. Sākī de pür kılup bu kez (3) Lendühā'ya şundi. Lendühā Herūm'a baķup “Aşķına Herūm (4) Beg.” didi. Herūm'da Lendühā'dan gördüğü üzre “Nüş-ı (5) cān kış aķşām şuratlu Beg.” didi. Andan bu da eline (6) alup “Kızıl Er ben kime içeyin yoķsa bizüm dīv çoķuklarına (7) mı içeyin?” didi. “İç.” didi. Dīvāne de içdi. Andan (8) Tūl'a virdiler ol da içdi. Andan meclis çoķ eglenmeyüp (9) āķir⁷² oldu. Andan herkes çadırlarına varup Lendühā da (10) bārgāhına gelüp Ḥamza da cām hābına girüp (11) yatdı. ‘Ömer kendilik[?] ammā sen kışşayı Dīvāne'den diñle çün (12) Herūm-ı Dīvāne'yi hıdmetkārları alup bārgāhına getürdiler. (13) Dīvāne karşuda küffār ordusunda şem'ler ve meş'aleler (14) yanar gördükde hıdmetkārlarından şordı kim “Ol ışıķı yayan (15) nedür?” didi. Anlar eyitdiler ki “Kāfir 'askerinde yanar şu'leler ki (16) Hürmüz'üñ otāķı öñünde.” didükde Dīvāne elem çeküp “Yā kāvurlar (17) Kızıl Er'den korķmazlar mı ki karşusunda mum yaķarlar.” didi. (18) Anlar “Yā Kızıl nedür elem çekmezler.” didi. Herūm “Yā Mülkimet'den de mi (19) korķmazlar?” didi. “Yok.” didiler. “Hāy gidi kāvurlar

[76b/1]

ben varayum şimdi odın ve ocaķın söndüreyin.” didi. (2) Hemān şalıķın⁷³ kapup gitdi. İbtidā karavele uğradı. Yigirmi (3) er idiler. Biri öķüne gelüp “Kimsün?” didi. Herūm ansızdan[?] (4) bir na'ra urup koyuldı. Karaveller bilüp hücüm eylediler (5) ammā Dīvāne bir sā'at içinde bunları döndürüp getirüp (6) Hürmüz 'askerine dökdi. Küffār “Bre nedür?” diyüp dururken (7) Herūm tekrār na'ra urup “İy kāvurlar imdi ben size (8) göstereyin Kızıl Er'e

⁷² Metinde “aķir” şeklinde yazılmıştır.

⁷³ Metinde “şalı'ın” şeklinde yazılmıştır.

karşu mum yakmak nice olur?” diyüp (9) bunlara başdı şalıǵı. Öñüne çadırları birer hamlede (10) yıķup öñüne gelenleri helāk iderdi. Ol maħalde bir hāy (11) hūy ķopdı. Nāgāh ol deryā mişāl yatan ‘asker (12) bir kezden bekleyüp gördiler kim Herūm-ı Dīvāne ‘ālemi fenāya (13) virmiş ammā İslām tarafından kimesne yok. Hemān Türk (14) eyitdi: “Yā Hamza şimdi bu tabakaya mı vardı ki kendi (15) haşmından ‘āciz olup bir Dīvāne’ye rif‘at virüp (16) şücün itdürür.” didiler. Herūm ise saǵa şola (17) hamle idüp kāfirleri kırup nerede bir mum (18) görse ol cānibe varup çadırın yere beraber ider- (19) di. “Bre vardı, bre şaķın.” diyüp Dīvāne bunlara bir iş

[77a/1]

eyledi kim ta‘bīr olunmaz. Hürmüz ve Baħtegā[n]⁷⁴ baķup gördilerdi kim Dīvāne (2) ķanda bir aydınlık görse ol cānibe varup çadırın (3) zīr ü zeber ider. Korkularından emr eyledi, cümle fānūsı (4) söndürdiler. Beriden Şāħib kırān u serverān uyanup (5) aşlın bilüp elem çeküp “Biri baňa ‘Ömer’ü çağırsun.” (6) didi. ‘Ömer de geldi. Server “Şol Dīvāne’ye n’oldı ki yine küffāra (7) gitmiş.” didi. ‘Ömer zāhir Ra‘d-ı Nerre güllesinden Tūlū’ya anuñ ne tahmīli[?] (8) vardur? İşte kendüsin yañmayup böyle far eyledi.” (9) didi. Hamza “Bre tiz var. İriş, döndür şol Dīvāne’yi.” didi. (10) ‘Ömer de Herūm’a kīn idüp “Olsun bre nābekār Dīvāne (11) sen beni böyle huzūrumdan uçurduñ bende neylerüm hele (12) gör.” diyüp sürüp küffār ‘askerine geldi. Dīvāne (13) ise kāfirüñ tā ortasına girüp kāfirlere ‘acep fenā (14) virmiş. ‘Ömer de bir cānibden ğarure-i neft urup (15) kāfirleri yarup Herūm olduǵı cānibe geldi. (16) ‘Ömer elinde ğarure-i neft Herūm’uñ ögin aldı. (17) “Hāy bre gidi deli saňa kim dir ki bunda gelesün dön (18) gidelüm.” didi. Herūm da ‘Ömer’üñ elinde ğarure-i görüp (19) “Hāy Mülkimet Beg odluca dīv mi oldun? Kerem eyle beni

[77b/1]

⁷⁴ Metinde “Baħtegā” şeklinde yazılmıştır.

yakma.” diyüp yalvarmağa başladı. Andan ‘askerden taşra çıkarup (2) “Bre Dīvāne ben senüñ lālan mıyım?” Birkaç taş yapışdurup (3) Hamza önüne getürdi, gördi kızıl kâna ğark olmuş. Hamza “Nedür (4) Dīvāne bu hāl?” didi. Herüm “Vallāh server Mülkimet’den oldı.” (5) didi. Server “Nice?” didi. Dīvāne eyitdi: “Ben hep kāvurları (6) kırardum ammā ol komadı.” didi. Serverdür neylesün ziyāde (7) elem çekdi. Lendühā da cümle begler ile anda gelmişler idi. (8) Bu maḥalde Lendühā dilek idüp server eyitdi: “İy (9) Dīvāne bir daḥı gice ile küffāra varma yolḥsa seni kāmçı ile (10) döge döge öldürürem.” didi. “Herüm.” didi andan (11) çadırına gönderdi ammā beriden Türk Tosun⁷⁵ (12) yerinden durup okun, yayın hāzırlayup şöyle böyle (13) idince ‘Ömer’dür gelüp götürmişdi. Türk “Kını şol Dīvāne (14) gelüñ baña gösterin.” diyüp aşağı yukarı gezerdi. (15) Aḥir⁷⁶ “Ömer gelüp götürdi.” didiler. Mel’ün dönüp (16) “Neyleyüm hāy turmak gerek idi. Bir ok ile anuñ (17) işin bitürürdüm ve halkı anuñ şerrinden hālāş iderdüm.” (18) diyüp biraz lāf urdı. Hürmüz başın şalup “Bu da bizüm (19) başımuza ne belā idi. Bir yalıñız baş ile bu kadar ‘askeri allāk

[78a/1]

bullāk eyledi. Bir sā’atde sekiz biñ ‘asker helāk olmuşdı. (2) Ḥayrān oldılar çünkü şabāḥ oldı iki taraftan dīvān (3) eylediler. Türk Hürmüz’den Herüm’uñ meydānuñ istedi. (4) Hürmüz “N’ola hemān er gibi ol.” diyüp hil’at virdiler. ‘Arab ‘ayyār- (5) ları bu cevābı işidüp Hamza’ya gelüp bildürdiler. (6) Server elem çekdi zīrā işitmişdi kim mel’ünüñ okı men’ (7) olunmak şeklidür ammā Herüm da ol cevābı işidüp (8) ḥalīfeye bakdı. Ḥalīfe “Nedür Dīvāne?” didükde ayağa durup (9) biraz tapu kıldı. Andan eyitdi: “Yüksecik biñāda alaca bulaca (10) kaftāncıklar kāvurlar ile oynayayın.” didi. Hamza eyitdi: (11) “İy Dīvāne sen anuñ toğrucasın men’ idemezsun.” didi. Dīvāne (12) eyitdi: “Ben Kızıl Er tañrısın çağıruram ol men’ ider.” didi. (13) Hamza ve begler āferīn idüp hil’at virdiler. Bu haberi (14) gelüp

⁷⁵ Metinde “Tosun” şeklinde yazılmıştır.

⁷⁶ Metinde “aḥir” şeklinde yazılmıştır.

Türk'e söylediler ki "Ḥamza'dan Delü Herûm senüñ (15) meydân istedi." didiler. La'ın "Benüm de murâdum oldur." didi. (16) İşte iki cānibden ceng tedārügi görölüp ol (17) gün ol gice Şāhib kırān ḥāzır ve müheyyā idüp (18) herkes yatdıraqların ḥāzır eylediler çünkü şabāḥ (19) oldu, güneş Kāle-i Kāf'dan baş kaldırıp

[78b/1]

'ālem nūr-ı yezdān ile tıoldı. Hemān ol iki beşir-bī kürān yer- (2) lerinden tıurdu. At, fil, gergedānlar yine süvār oldılar sürüp (3) meydān merkezine geldi. Birbirine karşı alaylar şāflar (4) bağlandı. Ba'de meydān açıldı. Bu maḥalde anı gördiler ki (5) Türk Tosun⁷⁷ kırk sekiz eriş kadd ile altında olan (6) çār pāsın sürüp meydāna girdi. Biraz tārīd cevalān (7) andan Herûm'ı da'vet eyledi. Ḥamza Herûm'a bakup (8) "Yüri var imdi iy sulṭān Berda'-ı Zemīn seni (9) ister." didi. 'Ömer de "İy Dīvāne hemān berüden şalıgın (10) şalarak "Var şakın hiç söyletme çarp. Hem tañrıyı (11) unutma, biz de seni Allah'a ısmarladuk." didi. Herûm "N'ola ben (12) Mülkimet." diyüp hemān bir yol r'ad var ḥaykırup 'ālem dibinden (13) gergedān kıparup şalıgın şalarak ḥışm yeli (14) gibi yürüdi. Berüden Türk bakup gördi ki Dīvāne'nüñ (15) gelişine gözler irmez ve ol ḥamle teklifi itmeyecegin bilür. (16) Ahır⁷⁸ Hürmüz'e de "Bunuñ gergedānuñ düşürmek gerekdür yoḥsa (17) bundan ḥalāş olmam." diyüp yüz kırk mişkal demrenlü (18) okı kemāne şalup nişāne alup gönderdi. Herûm (19) ise başın egüp ve şalıgın çarḥ-ı āsiyāb mişāl

[79a/1]

şalduḡda hem kendü başın ve hem gergedān başın orānı bir ḥamleden (2) kırtarırdı. İmdi kendi tedārüki degildür hemān mu'tādiler (3) bu kez Türk'üñ mu'tādiler okı gelüp bir topa şaklandı (4) zincire tıokunup pāre pāre oldu. Bir daḥı atınca Herûm da (5) gergedānuñ nasıl sürer irüşüp bir şalık (6) çarpdı. Hürmüz'e de Lendühā siper ile gürzin beraber vir- (7)

⁷⁷ Metinde "Tosun" şeklinde yazılmıştır.

⁷⁸ Metinde "ahır" şeklinde yazılmıştır.

düğün işitmişdi. Tîz bu da bir eline gürz ve bir eline siper (8) aldı ammā hiç kâbil mi bunlar ile men' ola. Üç topuñ (9) men' idüp ammā biri yine başına tokunup (10) biri de gergedānuñ helāk eyledi ve Türk'i toz (11) bürüye düşdi. Hürmüz Türk'i helāk oldu. (12) Kıyās idüp cümle 'askerine kavlı şaldı. Küffār bir yerden (13) yürüyüp Herūm'uñ üzerine akdılar. Beriden halife-i (14) İslām emr eyledi. Hemān Hamza 'Aşkar'ı sürünce cümle dil-ā- (15) verān İslām tîglerin üryān idüp küffāruñ alayına (16) sürüp kol kol olup yine birbirlerine karılıp

[79b/1]

katıldılar. Her bir nām dār begler yine kâfirleri öğlerine katup (2) bölük bölük kırmağa başladılar. Gitdikçe ceng āteşi (3) yalk yañlandı. İşte bunlardur bu üslup üzre cengde (4) ammā bu taraftan rāwī eydür: Melik Kāsım dilāver dahı (5) bu maħalde gelüp beş kere yüz biñ 'asker ile irişdi. (6) Gördi ırāqdan bir cengdür, kıyāmetden nişān virür. (7) Fikr idüp eyitdi: "Eyü geldüm zāhir bu maħalde Dīvāne (8) dahı mu'lete de biledür, hemān zarāfet budur ki açmazdan (9) ceng içinde Herūm'ı bulup ceng idem. İntikāmum (10) alam." diyüp ol şāhlara eyitdi: "Siz tūruñ tā benüm na'ramı (11) işitdükde gelüñ ammā ola kim ben ceng-i ma'lūbe arasında (12) Herūm'ı bulam." didi. Hemān sulţān-ı hāver arķasında (13) bir peleng postları ve omuzunda yedi toplu şalıķ (14) çünkü bu üslup üzre 'askerin kenārına geldi. (15) Na'ra urup "Benüm Bebirān-ı Bebir-püş şalıķ-zen (16) ve gergedān-ı süvār. İy kavm-i melā'in cān almadan ķanda ħalāş ider-

[80a/1]

süz?" diyüp sağı şola ve şolı şağa urup küffāra (2) 'acep tîğ ve şalıķ urdı. İşte Melik Kāsım bir taraftan (3) küffār üstüne āteşler saçup kâfir 'askeri Herūm'dan (4) bîzār iken "Eyü sirbudlılar tūrmaz gelürler." diyüp (5) öğünden gürūh-ā-gürūh ķaçarlar idi. Herūm dahı (6) kâfirleri kırup ķovarken Kāsım'a rast geldi. (7) Baķup gördi kim anuñ da elinde kendünüñ (8) gibi bir şalıķ var. Arķasında bebir ü peleng (9) postı var. Altında bir gergedān bu kere

Dīvāne (10) eyitdi: “İşte bu Herūm’dur ammā bu dem ben kimüm?” diyüp (11) gergedān sürüp Kāsım’uñ öñüne geldi. Kāsım da (12) Herūm’ı görüp eyitdi: “Hāy Dīvāne bende (13) seni arardum.” diyüp Herūm’uñ üzerine sürdi (14) ammā Dīvāne de “Hele sen dur. İşte ben vardum. (15) [...] (16) [...] beni benden alup (17) [...]”⁷⁹ oldu ammā beriden

[80b/1]

Herūm Berda’ı irüşüp Melik Kāsım dilāver’e bir zarb (2) urdı. Kāsım dağı yedi toplu şalığıyla aşağıdan (3) çarpdı. Topları toplara taqqup bir ikisi de (4) sipere gelüp hele ne hāl ise men’ eyledi. Herūm (5) bir dağı urdı anı da men’ eyledi. Halk ise (6) dört yanından uşup baquşurlar idi. Kāsım’uñ (7) men’ itdüğine hayrān olurlardı. “Bu Dīvāne (8) kandan geldi?” dirlerdi. Sultān-ı hāver Herūm’uñ (9) üç hamlesin men’ eyledi. Melik Kāsım fırsat dü- (10) şürüp Herūm’a bir şalık urdı. Bu da Kāsım’dan (11) gördüğü gibi eyledi. Kāsım eyitdi: “Gidi (12) deli göre bizden şan’at gördi.” diyüp (13) gāzab nāk oldu. Bir dağı urdı yine (14) öyle men’ eyledi. Melik Kāsım baş şaldı. (15) İşte bunlar [...]”⁸⁰ pek ceng itmege başladılar. (16) Melik Kāsım’uñ öykesinden ‘aklı gitdi kim (17) Dīvāne’ye bu ālāt ile olsun bir eger idemedi zīyāde

[81a/1]

melul oldu. “Acaba neylesem?” diyüp fikr iderdi (2) ammā üstād eydür: Her kaçan böyle ceng-i mağlūbe olsa (3) ‘Ömer ü ‘Ayyār bir Hamza yanından gidüp (4) bir yüksek yere çıkup cengi seyr iderdi. Galebe (5) kınığı cānibe düşüp İslām serverlerinden kınığı kılı (6) mağlup görürse Hamza’ya haber virirdi. ‘Ömer ‘ādeti (7) üzre yine cengi seyr iderken gördi kim ‘askerde (8) Dīvāne iyki olmuş. ‘Ayyār-ı Cihān “Eyü temāşā.” (9) diyüp segürdüp gelüp diqqat ile bakup (10) gördi kim Kāsım’dur ammā “N’aceb taqlid eylemiş.” diyüp (11)

⁷⁹ [80a/15-16-17] numaralı kısımların mürekkebi dağılmış olduğu için okunamamıştır.

⁸⁰ Bu kısmın mürekkebi dağılmış olduğu için okunamamıştır.

fikre vardı. “Eger şimdi buña aşnâlık idersem (12) elem çeker. Belki bundan bir murâdı vardur. (13) Açmaz kırsam belki ğazab ile Herûm’ı öldürür. (14) İmdi evlâsı budur kim Hamza’ya haber idem.” diyüp (15) ‘acele ile Hamza’ya gelüp “İşte ahvâl şöyle (16) ve Kâsım ğayret ile Dîvane şüretine girmiş (17) ceng-i maġlûbe arasında Herûm’ı bulmuş ‘azîm

[81b/1]

ceng iderlerdi. Hamza’nun cân başına sıçrayup (2) ‘acele birle irişdi. Bu maħalde geldi kim Melik Kâsım (3) dahı ğayrete gelüp “Şimdi ben bundan intikâm (4) almaz isem artık kıyâmete deġin gitdi.” diyüp (5) hemân var kuvvetün bâzûya getürüp rikâba (6) der mest başup bir şalık öyle urdı kim (7) Herûm yine şalık ile karşıladı ammâ ne fâide (8) el-kışsa üç topı Herûm’un başına toķunup (9) enâr mişâl iki şakķ eyledi. Biri dahı gergedânun (10) başına inüp hûrd eyledi. Herûm’dur taġ (11) gibi yıkıldı. Bir uyluġı gergedân altında kaldı. (12) Melik Kâsım girüye dönünce gördi kim Hamza-i (13) Şâhib kırân ile ‘Ömer kını yaydan ok (14) çıkar gibi gelmişler. Bu kez görmazlûkden gelüp (15) Herûm üzre sürdükde Emîr-i Cihân Dîvâne’ye (16) “Bir elem ır görmesün.” diyüp ilerüye gelüp (17) “Yâ Kâsım neylersün yeter.” didi. Bu kez Kâsım yine muķayyed

[82a/1]

olmayup yine ileri sürdi. ‘Alemün Sâhib kırân’ı (2) yāvuzlanup “İy nâbekâr tecāvüzligi ķo yoksa (3) şimdi senün ‘ırzını pâymal iderüm.” didi. (4) Melik Kâsım’da gördi kim Emîr ü ‘Arab gerķekden (5) ğazaba gelmiş ve hem Herûm’dan bu ķadar olsun (6) itikâm aldı. Hemân rahşından atılup segir- (7) düp Şâhib kırân ’un rikâbına şarılup (8) luţf ile “İy Dede Sulţân baña incinme. Bunun (9) baña itdüġi ziyâdedür.” didi. Hamza-i nâmdâr (10) Kâsım’un yüzüne bakmadı. Hemân Herûm’a muķayyed (11) [...], (12) [...]⁸¹ (13) diyüp Herûm muķayyed oldu. Kâsım eyitdi: (14) “Yâ Şâhib kırân bizler böyle itmesek ben begler (15)

⁸¹ Bu kısmın mürekkebi daġılmış olduġu için okunamamıştır.

ķātına varamazdum.” didi. Bu dem ‘Ömer de Şāhib- (16) kırān’a işāret eyledi. “Şuş yine küsdürürsün.” (17) diyü andan atından⁸² inüp bunu bağına başdı.

[82b/1]

“Āferin benüm ğayretlü oğlum.” diyüp öpüp koydı (2) ve Hāzret-i Hāmza da bir eyü ħaşlet dağı bu idi kim (3) bir işi ‘Ömer “Yeter.” didükde öpkesi giderdi. (4) Ol maħalde Kāsım eyitdi: “Oğlum isterseñ var bārgāhına (5) git ben dilerüm ki ħabl-ı ārām çalınınca küffāra kılıç (6) uram.” didi. Kāsım eyitdi: “Devletlü Şāhib- (7) kırān yayın yoruldu mı?” diyüp Herüm’ı bārgāha (8) ‘Ömer ile gönderdiler. Andan Melik Kāsım da ol (9) beş kere yüz biñ ‘askeri ile şāhlara “Benüm Melik Kāsım.” (10) diyüp na’ra urdı. Anlar da ol ma’hūd na’rayı (11) işitdükde bir uğurdan tığlerin ‘üryān (12) idüp yürüdiler. Küffār ‘askerine urdılar (13) tığı. Tüc Bānū ve Kays-ı nev civān ve Melik Behrām’uñ (14) oğulları yürüyüp Hürmüz ve Baħtegān bir yüksek (15) yerde oturup seyr iderlerdi. Gördiler kim (16) İslām’a yardım geldi. Kendi ‘askerleri (17) dolu urulmuşa döndi. Ol Hāmza’nuñ na’rası

[83a/1]

gelürdi. Bu kez “Benüm Melik Kāsım.” diyü na’ra gelmeğe başladı. (2) Tığ-i sürhūñ hūd ziyāsı gözlerine şimşek gibi (3) gelmeğe başladı. Bunlardur ħaber aldılar ki “Kāsım gelüp (4) Herüm’uñ başın yarup soñra ‘askeri de gelmiş.” (5) diyü her nice olduysa ħaber virdiler. Her[um]⁸³ bunu işitdükde (6) “Hey dirığ biz bunu dağıdup ħaķķından gelelüm.” dirken (7) her biri bir cānibden zühūr itmeğe başladı hemān. (8) Bir Bedī’ kaldı o da bir gün ne kadar ‘asker ile gelür?” (9) diyüp kāsāvetde iken anı gördiler kim Hāmza (10) ‘alemlere yaklaştı. İşte sehl kaldı.” didiler hemān (11) Hürmüz emr eyledi. ħabl-ı ārām çaldılar. Emīr-i Merdān (12) dağı dönüp Kāsım’la bārgāha geldiler. Andan (13) adamlar gönderüp Melik Behrām’uñ oğullarını (14) ve ol dört şāhlaruñ öñüne düşüp getir- (15) diler, ķondurdılar. Anlar da

⁸² Metinde “āt” şeklinde yazılmıştır.

⁸³ Metinde “Her” şeklinde yazılmıştır.

peşkeşlerin hâzır (16) idüp Süleymân bârgâhına gelüp hâlîfe Melik (17) Kâsım dağı gelüp kendünüñ karındaşları ile buluşup

[83b/1]

görüſdiler. Andan herkes yerlü yerlerinde karar (2) eylediler. Hamza ve halife emr eyledi. Tabl-ı ſâdanlar (3) urup andan Melik Kâsım bakup Herûm'ı göre- (4) medi. "Dîvâne kândadır?" didi. Hamza "Anuñ hâli (5) harâb aſlâ 'aklı yokdur." didi. Melik Kâsım yine (6) Dîvâne'ye acıdı. "İy Dede Sultân varalum hâtırın (7) su'âl idelüm." didi. Hamza "N'ola oğlum?" diyüp (8) yerinden durunca cümle begler yerinden durdılar zîrâ (9) Dîvâne'i pek severlerdi. 'Asker de hiç bir sevmedik (10) kimse yoğıdi. Cümle begler bile kalkdılar. Andan (11) birden 'azm-i Herûm eylediler ammâ bu yañadan Herûm'uñ (12) dağı 'aklı başına gelüp gözin açdı. "Kını Mülkimet?" (13) didi. "Bilirsün." didiler. "Baña beñzer bir deli beni (14) döğüp kızıl şuyum ağıtdı. 'Acep kızıl baña kaçır (15) mı?" didi. Yanında olanlar eyitdiler: "Yok niçün (16) kaçır Kızıl Er saña? Şimdi senüñ ſuçuñ yok. (17) Ol geldi senüñ başın yardı." didiler zîrâ Hamza

[84a/1]

buña bir dağı gece ile varup ceng itme diyüp (2) birkaç tâzyâne urmuşdı hâtırına ol geldi. (3) Andan eyitdi: "İmdi benüm binecegüm getirüñ ben de varup (4) ol benüm gibi delinüñ başın yarayum." didi. Bunlar eyitdiler: (5) "Şimdi ceng ſavıldı. Ol senüñ başın yaran (6) Kızıl Er'üñ oğı imiş ayrık anuñla ceng itme (7) yoğsa Kızıl Er seni döger." didiler. Herûm 'akluñ (8) cem' idüp eyitdi: "Eger ol Kızıl Er'üñ oğı (9) olsa kâvurlardan gelmezdi. Ben ise gördüm ol (10) kâvurlardan beri geldi." didi. Bunlar eyitdiler: (11) "Kızıl Er'üñ çok oğı vardur, yabândadır. (12) Bunda Kızıl Er'e anlar bir bir gelürler. Sen hep anları (13) görürsün." didiler. Herûm dinmedi ammâ bu yañadan (14) Hamza beglerüñ öğünce Herûm'uñ bârgâhına geldiler. (15) Hamza ol içeriye girdi. Dîvâne gördüğü (16) gibi ayağa

kalkdı. “Hāy Kızıl Er hoş geldün. (17) ol baña beñzer deli senün oğlun mıdur? Gör beni neyledi?”

[84b/1]

diyüp ağlamağa başladı. ‘Ālemün Sāhib kırān’ı (2) eyitdi: “İy Dīvāne öyle olur. Sen çok kimsenün (3) başını yarduñ. İşte senün dahı yardılar.” dir- (4) ken Kāsım içerüye girdi. Herüm gördükde “Benüm (5) kızıl şuyum bu ağıtdı.” didi. Andan eyitdi: (6) Kını senün derilerün şimdi alāca kaftān (7) giymiş. Sen bencileyin deli değil misün?” didi. Hamza (8) eyitdi: “Bağ Herüm Beg bu kimdür sen bilür misün? (9) ol üç kişiyle senün yaylākına varup (10) yaylākda sen bunuñ yoldaşlarınun birisin (11) öldürmişün. Bunuñ da başın yarmışsun.” diyüp (12) anlatdı. Ol maħalde Herüm’un ‘aklı gelmiş idi. (13) “Bu ol yigit midür?” didi ammā yüzi ġāyet kaçınc (14) olmağ ile “Şakıñ ol Kağınc Er olma.” didi. Kāsım “Beli (15) İy Dīvāne gel imdi senün ile barışalum.” didi. (16) Herüm “Öp imdi elümi.” didi. “Yok bu şehzāde (17) dir sen bunuñ elini öp.” didiler. Herüm “Olsun.”

[85a/1]

diyüp elün öpmek istedi. Komayup barışdurdılar (2) ve andan kavcuşup öpüşdiler. Kāsım göñlünden (3) eyitdi: “Bu gidi deli baña ‘acep lağab tağdı.” (4) didi. Bilmez ki cümle yekdür. Hepsinün lağabı var.” (5) Lendühā’yı görüp “Ağşām şūratlu beg benümle (6) sen de barışur mısın?” didi. Lendühā eyitdi: (7) “Biz senünle çekişmedük ki barışalum.” didi ve anuñla da (8) kavcuşdılar. Andan ‘Ömer Sa’d’ı görüp “Hāy (9) bekmez küpi sen de bunda mısın?” didi. Tūl Zengī (10) ile Tūlū’ı görüp “Hāy dīv çocukları (11) siz de geldiñüz mi?” didi. Kāsım gördi ki cümlesinün (12) lağabı var, ayrığ muğayyed olmadı. Andan cümlesi (13) durup Süleymān bārgāhına geldiler. Yine herkes (14) yerlü yeründe qarār eylediler ammā rāviler öyle (15) rivāyet iderler kim Melik Kāsım’la Qahir bin Hāver (16) gidüp Delī Herüm öldürmişdi. Bunuñ (17) oğlı Tāhir-i Hāveri Qays bin Melik Kāsım’la gelmiş idi

[85b/1]

ammā babasınıñ olduğın bilmez idi. Babasıyla buluşmağa (2) gelmiş idi. Baķup gördi herkes dostı olan (3) dost ile babası olan babasıyla ķarındaşı olan ķarında- (4) şıyla buluşup görüşdiler ve muşāhabet ü zevķ ü (5) şafāya başladılar. Bu deliķanlı yigit baķup (6) gördi kim hiç kendünüñ babası görünmez. “Acabā babam (7) ķahir beni bilmez mi ki gelüp benümle görüşmedi.” diyüp (8) durup dört tarafa baķup Tāhir ağladı. (9) “İmdi benüm sevdiğüm ğurbet ilinde olasın kimsen de olmaya. (10) Herkes yāran ile şafā da ola. İşte ol zamān kişiye (11) ‘aceb hüzn el virür.” ķahir de neylesün gördi (12) böyle ağladı. Begler “İy yigidüm niçün ağlarsın (12) cemi‘ şād olup senüñ ğam nāk olmana bā’s (13) nedür?” didiler. Tāhir eyitdi: “Niçün ağlamıyam ki herkes (14) atasıyla ķarındaşıyla buluşup görüşdiler (15) ammā ben bed ahlāk imişem ki atam benüm geldüğüm (16) işidüp gelüp benümle buluşmaya zāhir. Ben küçük

[86a/1]

ķalmışam anı bilmem ol beni bilür. Bāri eger öldüyse (2) luţf idüp söyleñ ğāyet elemüm vardır.” didi. (3) Cümlesi Tāhir’e acıyup Ħamza-ı nāmdāruñ Melik ve (4) ķāsım’uñ gözleri yaş ile dolup cümlesi Herüm’un (5) yüzüne baķa düşdiler. Ħamza hemān ‘Ömer’i çağırıp (6) “Kerem eyle şol yigide. Babasını Herüm öldürdüğün (7) diye bir hoşca uşul ile bildür.” didi. Andan (8) ‘Ömer yanına gelüp “İy civān niçün ağlarsun? (9) Bilür ħod dünyānuñ ħālī böyledür. Bu ‘askerde (10) Türk Tosun⁸⁴ dirler bir mel’un çok kimseyi şehīd (11) eyledi.” diyicek Tāhir dibelik kendüsin yeñemeyüp (12) ağlamağa başladı. Herüm-ı Dīvāne baķup Tāhir’üñ (13) ağladuğundan ol daķı urdı feryādı. (14) ‘Ömer Herüm’uñ yanına gelüp “Dīvāne sen niçün (15) ağlarsun?” didi. Dīvāne eyitdi: “Yā bu niçün ağlar?” didi. (16) ‘Ömer eyitdi: “Anuñ babasın öldürmişler anuñ içün (17) ağlar.” didi. Herüm eyitdi: “Baña göstereşün ben de anı öldüreyüm.”

⁸⁴ Metinde “Tosun” şeklinde yazılmıştır.

[86b/1]

didi. ‘Ömer eyitdi: “İy Dīvāne otur yerinde. Sen anuñ (2) babasın Berda’-ı Zemīn’de öldürdüñ.” didi. Herūm eyitdi: (3) “Bir daħı öldürmeyeyüm.” diyüp and içdi. Bī-iḥtiyār (4) gülüşdiler. Dört taraftan eyitdiler: “İy Dīvāne (5) yā anuñ kaç babası vardır ki böyle dırsün?” didiler. (6) Andan Ḥamza eyitdi: “Bağ oğlum Ṭāhir ğam yeme. Atañ (7) Ḳahir’uñ rūḥı şād olsun bu nice rüzgār (8) küffāra kılıc urdı. Bu kadar ğazalarda bulundu, kendü- (9) side şerbeti şehādeti nūş eyledi. Cihānuñ (10) ḥālī budur. Sende cihānda bir eyü nām kazanmağa çalış ki (11) seni de babañ gibi analar.” didi ve buña çok (12) naşihatler eyledi. Ba’z yādigārılar virüp andan (13) babası Kahir’uñ cümle maluñ virdi. Ṭāhir de tesellī (14) bulup “Devletlü Şāhib kırān ‘ālemde sen sağ (15) ol benüm de cānum, başum senüñ yoluna fedā olsun.” (16) diyüp andan Ḥamza buña du’ā eyledi. Ba’de kendi (17) ‘ālemlerinde oldılar. Herūm’uñ öñüne yine şarāp

[87a/1]

kodılar tā ki naşaf elliyle degen herkes oturup (2) yediler ve içdiler. Andan herkes yerlü yerlerine gidüp (3) Ḥamza ‘Ömer’e eyitdi: “Yā ‘Ömer kerem eyle şol Dīvāne’ye (4) kendün muḳayyed olup bārgāhına getir.” didi. (5) ‘Ömer “N’ola server?” diyüp Herūm’uñ yanına düşüp (6) çadırından yaña revāne oldılar. Yolda giderken Herūm (7) yine gördi şem’alar yanar dönüp eyitdi: “Bağ Mülkimet (8) nedür anlar?” didi. ‘Ömer eyitdi: “İy Allah’uñ köri (9) senden ötri kimseler şem’ yakmasunlar mı?” diyüp (10) bunu söyletmeyüp çadırına getürdi. Döşegine (11) yaturup ba’de kendi de yatağına gitdi. Herūm (12) yatdı ammā gözine uyku girmedi. Ḥāṭırına Ṭāhir’uñ (13) ağladuğı geldi, eyitdi: “Varayum ol oğlanuñ (14) babasın öldüren kāvurları bulup hep öldüreyüm.” (15) diyüp kalkup esbābuñ bir bir giyüp şalıguñ (16) alup gergedānına binüp alup yürüyü virdi. (17) Ḥidmetkārılar “Ḳanda gidersün?” didiler. “Şuşuñ kimse duymasun

[87b/1]

şimdi gelürem.” diyüp gergedānuñ depüp gitdi. İşte (2) qarāvele rast gelmeyüp Dīvāne ol kadar gitdi kim Hürmüz’üñ (3) bārgāhı önüne geldi. Eṭrāfında vezirlerin bārgāh- (4) ların görüp “Acep egri kāvur bunuñ kaṅsıdır (5) çağırayum.” diyüp bir yol na’ra urup “On (6) sekiz biñ ‘ālemde Allāh birdür. Benüm Kızıl Er’üñ bendesi (7) iy kāvurlar kandasuñuz? Gelüñ sizüñ yumrucañızı (8) ezeyüm.” diyüp hemān bārgāhlara başdı şalıǵı. (9) Hürmüz ve sā’irler bu na’radan pañikleyüp uyandılar. (10) Başlarına kıyāmet kopdı. Küffāruñ feryādları (11) āsumāna çıkdı. Hürmüz’üñ bārgāhı eṭrāfına yığıldılar. (12) Kimsenüñ zehresi yok kim qarşu durup Dīvāne (13) ile ceng ide. Hemān birkaç serverler içeriye (14) girüp Hürmüz’i görüp eyitdiler: “İy şehriyār (15) luṭf eyle, bizi bu Dīvāne’nüñ elinden ḥalāş eyle. (16) Nedür bu Dīvāne’den gice gündüz çekdigimüz?” Hürmüz eyitdi: (17) “Yā ben olduğum içün neyleyüm? İşte bir Dīvāne’dür. Hamza bile

[88a/1]

buña kâil olmaz ammā zabṭ kâbil degildür.” didi ammā (2) bu taraftan Şāhib kırān ’dur ol velveleden uya- (3) nup gözin açdı. “Ālem hāy hūy ile dolmuş. (4) Nedür aşlı ‘acep? Dīvāne yine Hürmüz bārgāhına mı vardı?” (5) didi. Ol maḥalde nāgāh Herüm’uñ na’rasın işitdi. (6) Şöyle kim “On sekiz biñ ‘ālemde Allah birdür.” diyüp (7) çağırur. Hamza hemān ‘Ömer’i da’vet idüp ‘Ömer’e (8) “İy ‘Ayyār ben saña minnet eylemedüm mi? Şol Dīvāne’i yataǵına (9) daḳ götür dimedüm mi? Sen niçün böyle eyledüñ?” didi. (10) ‘Ömer eyitdi: “İy server Hüdā ḥaḳḳıçün getirüp (11) soyup döşegine bile yaturdum. Kim bilür ḥāṭırına (12) ne geldi ki böyle eyledi.” didi. Şāhib kırān eyitdi: (13) “Yā buña ne çāre idelüm?” didi. ‘Ömer eyitdi: “Buña çāre (14) varup getürmekdür.” didi. Şāhib kırān eyitdi: (15) “Eger varırsam Dīvāne’yi öldürürem, ḳo bāri helāk (16) idelerdi bizler de ḳurtula idük. Ne belādur başımuza. (17) İkide bir de bu hemān nereye gitdiyse ardına düşüp

[88b/1]

gitmelü mi?” didi ammā ğazap ile söyledi. ‘Ömer’dür “Beli (2) yā Şāhib kırān neylemeli şol Dīvāne’yi?” didi. Hamza eyitdi: (3) “İy ‘Ayyār ben laṭife iderüm yoḥsa Herüm gibi dilāveri (4) ben dünyālar ṭolusı māla virmem. Tiz yetiş bir ḥāl itme- (5) sünler.” didi. ‘Ömer ise bulsa Dīvāne’yi katl iderdi. (6) Neylesün nāçār ṭabān kaldırıp Hürmüz ‘askerine (7) geldi, gördi Herüm tā ki Hürmüz’ün bārgāhı (8) ögünde ceng ider. ‘Ömer eyitdi: “Hāy boynun (9) altında kılsun.” diyüp eline ğarure-i neft (10) alup uğrın açdı. ‘Ömer’dür yakın gelüp (11) küffāruñ feryādı āsumāna⁸⁵ çıkmış. Türkī Tosun⁸⁶ (12) ise zaḥm dār yatur gerçi Erdeşir atlandı (13) ammā gice içre Herüm’a gelmeğe iktidārı olmadı. (14) Hele ‘Ömer’dür irüşüp “Bre gidi deli neylersün (15) bunda?” didi. Herüm da ‘Ömer’i görüp eyitdi: (16) “İy Mülkimet ben güzelce yigidüñ babasını öldüreni (17) öldürürem.” didi. ‘Ömer buña öylesinden

[89a/1]

başdı şapān taşını şağından ve şolundan. Yüri (2) çadıra. Ben seni yaturmadum mı, niçün kalkıduñ?” (3) diyüp taş yağmur yerine yağdırdı. Hemān Dīvāne (4) gergedānnuñ başın çevirüp kendi çadırına (5) doğru ne gider. ‘Ömer yetişüp kıomadı dönderdi. (6) Bārgāh-ı Süleymān’a getürdi öyke ile ‘Ömer başın (7) yarmış. Hamza’ı gördükde “Meded Kızıl Er Mülkimet benüm başum (8) yardı. Öldürmek istedi.” diyüp urdı (9) feryādı ‘Ömer de dāl ḥançer olup bile girdi (10) ammā Hamza’nuñ da ğāyet elemi vardı. Deli gördi ki ‘Ömer (11) tamām eylemiş bu dem yine merḥamet idüp meger Melik (12) Kāsım da anda idi daḥı bārgāhına gitmemiş idi. (13) Dönüp eyitdi: “İy serbaz-ı cihān şol Dīvāne’yi (14) incitme. Bilmez yazıkdur azarlamadan ferāğat eyle.” didi. (15) Andan Hamza eyitdi: “Ben saña tenbīh itmedüm mi kını senüñle (16) kıavlüm gice içinde başkun eyleme dimedüm mi?” didi. Herüm (17) eyitdi: “Ahdüm işte kıoynumdadır.” didi. ‘Ömer eyitdi:

⁸⁵ Metinde “asumān” şeklinde yazılmıştır.

⁸⁶ Metinde “Tosun” şeklinde yazılmıştır.

[89b/1]

“Çıkar görelüm.” didi. Dīvāne elin koyununa şokup (2) çıkardı nesne yok. ‘Ömer eyitdi: “Ne ararsun?” (3) didi. Herūm eyitdi: “Yā sen ne şorarsun?” didi. “Behey (4) Dīvāne kâfiri niçün urduñ? Şāhib kırān (5) saña varma dimedi mi?” didi. İmdi bunları kaşd ile (6) söylerleridi ki bolay kim Dīvāne’nüñ ‘aqlına siñe diyü. (7) Herūm eyitdi: “Şol güzel yigidüñ babasını öldü- (8) ren kāvurı öldüreyüm didüm işte anuñçün vardum.” (9) didi. ‘Ömer eyitdi: “Behey Dīvāne ol güzel yigidüñ (10) babasını sen öldürdün yā kimden kanuñ alıvirirsün?” (11) didi. Herūm eyitdi: “Ben mi öldürdüm imdi ben (12) kendümi öldürürem.” didi. Bi’z-zarūrī gülüşdiler. (13) “İmdi yeter uşlan, şimden soñra şaķın (14) delilük eyleme. Hem artık varma.” didiler. Herūm: “Yok (15) varmam.” didi ammā işte Dīvāne tamām yedi şücün (16) idecekdür. İşte üçünü eyledi birinde hōd (17) Herūm’uñ bārgāhı at ayağı altında kalacakdur.

[90a/1]

Andan ‘Ömer yine Herūm’ı çadırına iletüp yaturup (2) başına birkaç yumruk urdı. “Eger bir daķı senüñ kaķķdu- (3) ğını görürsem seni öldürürem.” diyüp çıkup (4) gitdi. Delidür kōrkusundan kendi tevābi’ine eyitdi: (5) “Eger Mülkimet gelürse beni bunda yokdur diyüñ.” didi. (6) Andan yatup uyudu. Şabāh oldu iki taraftan (7) dīvān oldu ammā kâfirlerden her birisi Hürmüz’e (8) gelüp Dīvāne’den şikāyet eylediler. Türkī Tosun⁸⁷ (9) eyitdi: “Ah n’olaydı eyü olaydum? Şol nābekār (10) delüyi helāk iderdüm.” didi. Hürmüz eyitdi: “İy begler (11) bu delü ile ‘acep belāya uğraduķ. Yüz biñ pehlüvān (12) olsa Hāmza virdükden soñra bu deli ile başa çıķa- (13) mazlar.” didi. İşte bunlar da bunda ammā ez-in cānib (14) rāviyi aķbār öyle rivāyet iderler ki işte ol zamān ki (15) Hāmza oĝlı Bedī’ü’z-zamān Mışır Şahrā’sında buluşup (16) Hāmza evlādı olduĝun bilüp ayırd oldılar idi. (17) Soñradan cümle ‘askerine Bedī’ü’z-zamān icāzet

⁸⁷ Metinde “Tosun” şeklinde yazılmıştır.

[90b/1]

virdi Kūh-i Şamā' sultānları yerlü yerlerine gidüp (2) kaldılar ve Bedī'ü'z-zamān'ı Kūh-i Şamā'dan kaçacak (3) zulümāt içinde Qahir Perizād'ın hapsinde olan (4) ol iki cinnileri kurtarmış idi ki ol dīvlerün (5) birine Şahmān-ı Merdümser dirler idi. Anlar da ol zamān (6) diyārlarına gitmiş idi. Gāh gāh gelüp Bedī'ü'z-zamān'ı (7) ziyāret iderlerdi ve yine vedā' idüp diyār- (8) larına giderler idi. Şāyed bir hīdmet ola diyü zīrā (9) bunlaruñ zabtı güç idi. Çokluk insān içinde (10) durmazlar idi. Şahmān-ı Merdümser bir gün yine gelüp (11) gördi kim efendisi Bedī'ü'z-zamān Süleymān bārgā- (12) hında yokdur. Gelüp Şāhib kırān'a buluşup el (13) öpdü. Emīr-i Merdān şān olup "Yā Şahmān hoş (14) geldün. Hā şöyle kanda idün, hiç efendün Bedī'ü'z-zamān' (15) dan bir haberün var mıdur?" didükde Şahmān "Yā Şāhib- (16) kırān ašlā haberüm yokdur. Efendimi ben bunda şanup (17) ziyārete geldüm. İşte sizlere buluşdum ki bir haber alma-

[91a/1]

ya. Hiç sizler bir haber aldınız mı?" didi. Hāzret-i Şāhib- (2) kırān eyitdi: "Müncāl-i Mağribi dirler bir kāfirün ardınca (3) gidüp gemileri fortınaya rast gelüp dağılırlar. (4) Ayrık haberüm yokdur, bilmem nice oldu?" didi. Şahmān'dur bu (5) haberi işitdükde cān başına şıçrayup "İmdi yā Şāhib- (6) kırān varup deryālar üzerin dolaşup ol (7) cānibleri cüst ü cū ideyüm bolay ki bir haber alaydum." (8) diyüp çıkup gitdi. Mağrip diyārına giderken (9) ol Cezīre-i 'Āşīkān'da büyük beglerin bulup (10) insān şeklinde aşikāre olup Bedī'i su'āl eyledi. (11) Anlar da "İşte bir iki yıl oldu, bizi bunda koyup (12) gitdi. Üç yıla degin bekleyün didi. Biz ise (13) koyup gidemezüz ve ne cānibde olduğundan haberimiz (14) yok. İşte bizler de bekleşüp dururuz yā Şahmān. (15) Hele 'acep vaktinde irişdün ki inşallah sen (16) aña bir dermān da idersün zīrā kim intizār cānımuza kār (17) eyledi." diyüp bir bir begler yalvardılar Şahmān "Benüm de murādum

[91b/1]

oldur.” diyüp cān atup “Ḳandasın Cinnistān?” diyüp (2) gitdi ammā üstād eydür: Bu tarafından Bedī’ü’z-zamān-ı (3) veliyi ālā kırān s̱ānī-i Şāhib kırān bunca şartları (4) bozup Perīzād’ı almak muḳarrer oldu. Üç dört (5) günden sonra şikāra binüp Ḳal’a-i Kūh-rengīn etrāfın (6) seyr idüp Kūh-i Cinnistān diyārların seyr-i temāşā (7) iderdi. Dāimā mu’tādi böyle idi. Bir gün yine (8) Bedī’ü’z-zamān ‘ādet üzre şikāra binüp giderken (9) bir gürüldi oldu. Bakup gördi kim yüz yigirmi (10) eriş ḳadd çekmiş bir cinnī zāhir oldu. Yanında olanlar (11) “Server ḡāfil olma.” diyü çağrışdılar. Dilāver-i ‘ālem el (12) tīḡe urup “Alarḡa kimsün?” didi. Meger bu gelen Şahmān (13) idi. Hemān süzölüp yere indi. “Hāy efendüm (14) serverüm.” diyüp Bedī’ü’z-zamān’uñ rikābuñ öpdi. (15) Server hemān görüp şān oldu. “Merḡabā iy Şahmān’um (16) ve benüm yār u vefādārum ḡoş geldüñ hā şöyleyesün de (17) bizi böyle mi seversün?” didi. Şahmān eyitdi: “Sultānum ma’zūr

[92a/1]

olun iy devletli Şāhib kırān’um benüm. Sizlerüñ bir diyāra (2) düşdüḡüzden çendān ḡaberüm yok idi. Nihāyet (3) Rub’-i Meskūn ‘ālemlerine vardum ki cenāb sa’ādetiñüz ile (4) mülākāt olmaḡa velākin anda sizleri görmedükde pederüñüz- (5) den su’āl idüp ḡaber aldum. Hemān cān atup (6) Maḡrib diyārına geldüm. Anda Cezire-i ‘Āşīḳān didükleri (7) cezīrede begleri bulup anlara aḡvālī su’āl idüp (8) sizüñ Perīzād ile āşnālūḡ kesip itdügüñüz anlardan (9) ḡaber aldum. İşte bu dem ol aradan ḡizmet-i şerīfe irişdüm (10) Elḡamdulillah sizi sağ ve sālīm buldum ve hem şafāda buldum.” (11) didi. Rāvī eydür: İşte bu Şahmān şöyle bir cinnīdür ki (12) ḡāh havāda ḡuş gibi uçar ve ḡāh yerde insān (13) gibi yürür ve ḡāh rahş gibi segürdüp ve yetmiş iki (14) dürlü lisān ile söyleyüp yetmiş iki şūrete (15) girer ve istediḡi vaḡt dilese seni seksān altuna (16) alınmış köle gibi omuzunda getirür idi ve göz açup (17) yumunca nice biñ yıllık yolu alvirirdi. Ḳuvvetde Rüstemlere

[92b/1]

karşu dururdu. İmdi server-i ‘ālem bunuñ geldüğünden (2) gāyet hazz eyledi. Şahmān ile koca koca görüşdi (3) çün Bedī’üñ yanında olan cinniler ve periler bu hāli (4) gördiler hayrān oldılar ve Bedī’üñ kim idüğün (5) henüz bildiler. Andan şikārdan dönüp şehre (6) geldiler. Şahmān’ı serverüñ rikābında görüp bakışurlar (7) idi. Andan gelüp Eşkāl Şāh’a didiler kim “İy şāh-ı (8) cinnisān Bedī’ü’z-zamān’uñ bir cinnī kulu var imiş. Ol (9) gelmiş ammā ‘aceb bālā kadd server şöyle kim mehābetinden (10) yüzine bakılmaz.” didiler ve hem “Merdümserdür.” didiler. Andan (11) server gelüp pāyitaht şandaliyesinde qarār (12) eyledi. Şahmān’uñ omuzunda bir ‘araba tekerlegi leyin (13) teber-i mu‘teber var idi. Eşkāl Şāh bunu hūd evvelden (14) bilürdi zirā bir meşhūr cinnī idi gelüp Eşkāl Şāh’a (15) baş kodı. Eşkāl Şāh dahı Bedī’ ile aşnālıguñ (16) su’āl eyledi. Ol dahı Kūh-ı Kāf’da zulumāt içinde (17) Bedī’ kendüyi hapisden halāş itdügüñ didi.

[93a/1]

Andan Bedī’ü’z-zamān’uñ ne gūne server olduğun bilüp (2) İşte Şahmān düğüne yakın gelüp hıdmetde bulundu. (3) Bunlar işte bunda düğün tedārikinde iken Bedī’ü’z- (4) zaman dīvānda Eşkāl Şāh yanında otururken (5) bir perī çıka geldi. Çehresi bozgun gelüp (6) Eşkāl Şāh’a yanaşup bir söz söyledi. Bu maħalde (7) Eşkāl Şāh’uñda beñzi tağyir olup Bedī’ü’z-zamān (8) bildi kim bir kışsa vardur dönüp eyitdi: “Şāhum (9) bu perī ne cevāb getürdi kim size de elem üzre (10) elem oldu.” didi. Eşkāl Şāh eyitdi: “Hayr server (11) nesne yokdur.” didi. Bedī’ü’z-zamān eyitdi: “İy (12) Şāh niçün bize dimezsiñüz elbette her ne ise (13) söylersüz.” didi. Eşkāl Şāh eyitdi: “İy server (14) hālā bu zulumāt içinde bir ‘ifrit vardur ādına (15) Nahsene dirler. Yüz toksan eriş kadd çeker. Toğuz başı (16) vardur. On sekiz elleri vardur gāyet kuvvetlü (17) la’indür hem çok ‘askere mālīkdür bu la’in. Hāzret-i

[93b/1]

Süleymān’a bile “Belī” dimeyüp baş egmedi. Böyle- (2) dür ki deryālar қа’rına girüp gider dāim zulumāt (3) içinde mekānı vardur. Meger kızum Perizād’ı (4) bunuñ yanında añarlar.

Bu kere bu da benden (5) diledi. Ben de cevāb virdüm kim “Benüm kızum küçükdür.” (6) diyüp şavuşdurdum. Ol zamāndan bu zamāna (7) gelince haylī ayām vel’bālī[?] server idüp seneler subikat (8) eyledi. Şimdi yine dilemiş kaçan bu şartları düzdük (9) buña da ‘arz eyledük gelmedi idi. Şimdi (10) şartlarıñ bozulduğı zāhir oldu. Bu da (11) elçi gönderüp kızum dilemiş elemüm (12) budur.” didi. İmdi yā Bedī’ yavuz mel’ün- (13) dur eger kuvvetüñ dirseñüz ašlā aña akrān (14) bulunmaz. Taht-ı Süleymān’ı yedişer yüz nerre getü- (15) rür idi. Bir sâ’at güc ile getürüp (16) degüşürler idi. Bu la’ın bir hafta yalñız (17) omuzunda getürmiş divi. Bedī’ şîr-i dîl eyitdi:

[94a/1]

“İy Şehriyār her ne kadar kuvvetlü olursa olsun (2) anlar hemān bir hayvān misālindedürler. Hakk te’ālā (3) insānda hāşşa yaratmışdur. Anlarıñ ise beyinleri (4) yokdur. Birer na’radan sersem olurlar idi. (5) Ol ne peliddür ki tā böyle korkup havf idersüz? (6) Anlar her ne kadar kuvvetlü olsa insān ile beraber (7) olımazlar.” didi. Eşkāl Şāh eyitdi: (8) “Ne hey server öyle dime hele bu mel’ün gayrîlere (9) kıyās idecek la’ın degildür. Nice zamāndur (10) ben bunuñ elinden hile ile güc ile halāş (11) oldum. Hemān yine süvāra idelüm.” didi. Bedī’ü’z-zamān (12) eyitdi: “İy şāh-ı ‘ālem sen hiç muqayyed olma. Ben (13) anuñla söyleşürem.” didi. İmdi ne kışsa-ı dırāz (14) idelüm işte ol mel’ün gelüp pehlüvān ile ceng (15) idüp pehlüvān ol mel’ünü katl eyledi. (16) Andan soñra bir gün yine bir elçi geldi. Eşkāl (16) Şāh’ı selāmlayup ol dağı hoş geldüñ

[94b/1]

didi. Bu gelen elçi dîv idi. Yüz on dört (2) eriş qaddi var idi. Pāyitaht şandaliyesinde (3) Bedī’ü’z-zamān görüp hele nāmesin açup (4) okudılar. Benüm katumdan ki gide Mercān Şah’um (5) işitdüm kızını Rub’-i Meskūn’dan bu Hākî’ye virmiş- (6) sün. Ben zulümāt-ı Şāhib kırānî. Evvelümde baña (7) istedüm virmedüñ. Andan soñra korkmayup (8) düğünlere mübāşeret eylemişsün ki eṭrāfa (9) nāmeler saçup saçılır cem’ itmek dilemiş-

(10) sün. İmdi vaktine hâzır ol saña ve ol (11) Hâkî'ye gör ki neler iderem.” dimiş. Eşkâl Şâh (12) bu haberi işidüp dönüp eyitdi: (13) “İy nerre Hep cümleñüz bilürdi ki benüm kızumuñ (14) şartları vardur. Gelüp şol yigid bozdu. (15) Ben de virdüm.” didi. Dönüp servere bu ahvâli aňlatdı. (16) Dönüp server eyitdi: “Şāhum ol yedi şartları (17) eyledüm bir şartum da bu olsun ki Nahserinser Dīvi öldüre-

[95a/1]

yüm.” didi. Ol gelen Dīv kahkahā güldi. Hemān server (2) atılup bir sille'-i 'Arabī'yi öyle urdı kim zīr ü zeber (3) oldu. Server iki kulaqlaruñ kıparup eline (4) virdi. “Yıkıl mel'ün şuradan yoħsa şimdi (5) seni katl iderüm.” diyüp koğdı. Eşkâl Şāh (6) gāyet elem çekdi. Şahmān servere yanaşup eyitdi: (7) “İy server eyü itmedüñ.” diyüp ol aradan (8) tabān kaçup Rub'-ı Meskūn'a geldi. Hāzret-i Şāhib- (9) kırān'a gelüp Bedī'üñ ahvālūñ ve Nahserinser (10) ile ceng ideceğın haber virdi. Server “Yā Şahmān (11) öyle ise bizlerde varup ziyāret idüp (12) oğlum Bedī'üñ cengın temāşā idelüm.” didi. Andan (13) Şahmān yine tabān getürüp Eşkâl Şāh'a gelüp (14) Hamza geleceğın haber virdi. Eşkâl Şāh hazz eyledi. (15) Ba'de Bedī'e beyān olup karşusunda 'ayān (16) oldu. Bedī' “Yā Şahmān kanda idüñ?” didükde (17) server “Şikārda idüm.” didi. Çün şabāh oldu

[95b/1]

anı gördiler kim zulümāt tarafından bulutlar belür- (2) di. Şā'ıklar peydā oldu. 'Ālem hāy hūy ile (3) doldı. Muqaddem bir alay-ı dīvler gelüp bebiri (4) peleng derisinden bārgāhların kırdılar. (5) Andan yüz kere yüz biñ dīv 'asker ile Nahse- (6) rinser gelüp irişdi. Ol mel'ünü görenler (7) hayrān oldu. Korkularından 'ağılları gitdi (8) ve tağ taş şahrā cinnī 'asker ile doldı. (9) La'ın dīvān idüp tekrār bir nāme yazup (10) kendünüñ ser 'askeri olan Sālūs-ı Nerre (11) ile gönderdi. Ol da yerinden durup (12) birkaç 'ifrīt ile Eşkâl Şāh'a geldi. Nāmesin (13) şundi. Altına bir şandaliye kıdılar, geçüp karar (14) eyledi. Nāmeyi okudılar yazmış ki

“İy bî ‘ārsız (15) böyle bir Hākī’ye kız viresüz ve benüm elçüme böyle (16) haķāret idesüz. Ol ol Hākī’nüñ haķķından (17) gelüp şöñra seni de ben buluram, bilirem imdi

[96a/1]

tiz ol Hākī’yi bağlayup huzūrıma gönderesün (2) yoħsa seni ‘ibret-i ‘ālem idüp Cinnistān’dan (3) ihrāc iderüm.” dimiş. Eşkāl Şāh’uñ ise (4) az buçuķ kuvvet-i ķalbi var idi. Hamza gelür diyü (5) dönüp ol gelen dīve “İy Nerre işte ol Hākī (6) diyüp Bedī’i gösterdi. Ben bunu bağlamağa ķādīr (7) degilem. Eger sen bağlayabilürseñ al git.” (8) didi. Bu kez Sālūs-ı Nerre Bedī’üñ yüzine baķup (9) ķaddüñ ğāyet az görüp hiç gözine şalındur- (10) madı. Hemān yerinden durup serverüñ (11) üzerine yürüdi. Bedī’ açmaz ķodı. Yakın (12) geldükde peleng var atılup bunuñ da şüretine (13) bir sille-i ‘Arabī öyle urdı kim ağızından (14) ve burnundan ķan tūfeng mişāl atılup (15) yüz on eriş ķadd ile yüzünüñ üzerine (16) yıķıldı. Server-i ‘ālem şāhuñ mişāl üzerinde (17) bulunup başıñ kesmek diledi. Sālūs

[96b/1]

inşāfa gelüp amān diledi. “Ķulun olayum server (2) baña kıyma.” didi. Server-i ‘ālem bunuñ gögsi üzerinden (3) kalkup “Var imdi ol la’ine söyle gelüp ķo (4) ķullugum ķabül eylesün yoħsa anuñ ol toķuz (5) başıñı bedeninden cüdā iderüm.” didi. Ol cinnī (6) “N’ola server?” diyüp ol mel’ūna gelüp “İy Şāhib- (7) kırān-ı zulumāt işte aħvāl şöyledür.” diyüp (8) Bedī’üñ sözlerini hikāyet idince Nahserinser (9) şañārı[?] la’inlerden ‘ārlanup “Sālūs’ı öldü- (10) reyüm.” didi. Sālūs ‘aceb ķāpük Nerre idi (11) [...]” diyüp kaçup Bedī’ü’z-zamān’a (12) gelüp hālīş ķulı oldu ammā ez-īn cānib (13) Şāhib kırān-ı ‘ālem Şāhmān gitdükden şöñra “Yā ‘Ömer (14) oğlum Bedī’üñ Nahserinser ile cengini temāşā ide- (15) lüm.” didi. ‘Ömer “Yā ben durur muyum?” diyüp Emīr-i ‘Arab (16) Lendühā’ya “İy birāder

⁸⁸ Bu kısmın mürekkebi dağılmış olduğı için okunamamıştır.

sen benüm yerümde kâim-i makâm (17) ol.” didi. Hemân Herûm-ı Dîvâne bunlaruñ hareketüñ

[97a/1]

görüþ “Kızıl Er sen kanda gidersün? Ben de böyle (2) giderüm.” didi. Hamza “Yok Dîvâne sen bunda otur (3) zîrâ biz ırâk yere giderüz.” didi. Herûm “Yok ben (4) giderüm zîrâ Mülkimet gider. Kâkınc Er gider. Ben de (5) giderüm.” diyüp ağlamağa başladı. ‘Ömer eyitdi: (6) “İy server bunı da götürelüm eger bunda korsak (7) bu öyke ile gavgâ idüp küffâr ile ceng (8) ider. Şoñra bunı bir olmaz yerde öldürürler.” (9) didi. Andan server kâil oldı. Halvete girip (10) da’vet eyledi. Serâ-perde-i Süleymân’uñ müvekkel (11) cinnileri gelüp Şâhib kırân emr eyledi. (12) Peleng-ser cinnî Kâsım’ı getürdi. Bebir-ser ‘Ömer’i (13) getürüp Nehenk-ser Herûm’ı getürüp (14) Şîr-ser Hamza’yı getürüp beglere vedâ’ idüp (15) dört dâne yârân bir hevâ olup revâne oldılar. (16) Herûm emr aldı kim “Gözüñ yum tâ ben aç diyince (17) açma.” didi. Oldağı gözün yumdı. Andan

[97b/1]

bunlar bir anda Cinnistân’a irdiler. Şahmân bunlaruñ (2) gelecegi cânibi beklerdi. Karşu varup buluşup (3) Hamza eyitdi: “Yâ Şahmân nice oldı, ceng itdiler mi?” (4) Şahmân “Yok server itmediler.” didi. Hamza eyitdi: (5) “Yâ Şahmân şakuñ bizüm geldüğümüz oğlum Bedî’e (6) dime.” didi. “Hemân Eşkâl Şâh’a bildür.” didi ve hem (7) bize bir yüksek yer ta’yîn eylesün. Ol aradan (8) seyrân idelüm.” didi. Şahmân sürüp Eşkâl Şâh’a (9) gelüp serverüñ geldüğün ve yüksek yer diledüğün (10) haber virdi. Eşkâl Şâh şafâsından Cinnistân’a (11) şıgmaz oldı. Tîzye envâ’ türlü libaslar ile (12) bir yüksek köşk döşetdi. Şahmân’dur (13) gice içre gelüp öğlerine düşüp bunları (14) kaşr-ı dil güşâya getürdi. Ol dem Eşkâl Şâh karşu (15) gelüp Emîr-i Merdân’uñ elin öpdı. “İy Şâhib kırân-ı (16) zamân hoş geldüñ, hemîşe rûyı münevverüñ rûşen (17) olsun. Mesned-i sa’âdetde ve kân-ı izzetde vücûdîñuz

[98a/1]

selāmet üzre ola.” diyüp Eşkāl Şāh serveri (2) ‘izzet ile alup ol köşke getürdi. Eşkāl (3) Şāh ol gice Şāhib kırān’a ziyāfet eyledi. İşte (4) ol gice geçüp çünkü şabāh oldu. Dīvler cānibinden (5) ‘acāip ġarāip şedālar gelmege başladı. Tabllar ve naqqāreler (6) peydā oldu. Melik Kāsım’uñ dağı “Ömer nedür bunlar ġarīb?” (7) diyü ‘askeri gördüğü yoğ idi. Görüp ġayrān (8) oldu. Hele alayların kūrūp ‘alem dibinde Naḡserinser (9) Nerre yüz toḡsan eriş kaddile bir tağ gibi karar eyledi (10) ammā bu taraftan Bedī’ü’z-zamān dağı ālāt-ı ġarbiyye müteferriḡ (11) olup ol ‘Uḡḡāb-ı Ser Ṭāvüsdem-i nām raḡşa süvār olup (12) Şaḡmān rikābınca ḡal’adan ḡıḡdı ammā ‘aceb heybet (13) ü ‘azimet birle ḡıḡdı. Ḥamza ve ‘Ömer ve Kāsım ve Herūm ol ḡaşrda (14) idiler. Görüp ġayrān oldılar. Melik Kāsım “İy (15) devletüm dede Eşkāl Şāh’uñ medḡ itdüğü ḡadar (16) var imiş. Ḥumem Bedī’ü’z-zamān bu sefere ḡıḡalı heybeti şalābet (17) baḡlamış.” didi. Ḥamza “Belī oḡlum āferin iz’ānına

[98b/1]

eyü doḡrı söyledüñ.” didi. Deli Herūm eyitdi: “İy Mülkimet (2) ben de begendüm bizüm güzelce güclüce eri ḡaḡırayum, bizi (3) görsün.” didi. ‘Ömer “Yabāna söyleme.” diyüp şuşdurdı ammā beriden (4) Eşkāl Şāh cümle vezirler ile burc bārūlaruñ alup durdılar (5) ammā rāwī eydür: Çünkü Bedī’ü’z-zamān yalñuz Şaḡmān ile bu ḡadar (6) yüz biñ dīvlerüñ, ‘ifritlerüñ ḡarşusına ḡıḡup tevekkül-i (7) Ḥaḡḡ oldu. Dīvler görüp Naḡserinser’e gösterdiler ammā beriden (8) Bedī’ü’z-zamān meydāna gelüp bir zamān ‘arz-ı hüner eyledi. (9) Andan añsızdan bir na’ra şöyle ḡayḡırdı kim ol şaḡrālar yanḡulandı. (10) Herūm beklemeyüp ayak üzre ḡalkdı. Ne pek ḡaḡırur? Ben de (11) ḡaḡırayum.” didi. Andan Bedī’ ḡayḡırup eyitdi: “İy la’ın (12) ḡıḡ meydāna. Senüñle merdāne ceng idelüm.” didi. Hemān Naḡserin- (13) ser bu cevābı işidüp kaddine baḡup ḡatı az görüp (14) meydāna girmege ‘ār eyledi. Ser ḡaplānı olanı Sālūs-ı Nerre’nüñ (15) bir ḡarındaşı var idi. Sāpsuz Nerre dirlerdi. Ol dağı toḡsan (16)

eriş kıadd çekerci. Bedî' mukâbil oldu. Şahmân bunuñ kim oldu- (17) gün haber virdi. Bunlar azğışdılar. Hemân la'ın elindeki kötekle

[99a/1]

Bedî'e bir kötek urdı. Server-i ħorāsân siperin arķaya çeküp (2) iki ellerin zānūya koyup durdı. 'Amūd arķaya geldi. (3) Gerdüni toz bürüdi. Server bir zarb yedi kim ancak olur (4) Sāyūs aldım şanup girüp dönüp Bedî'i selāmet (5) görüp bir zarb dağı ħavāle idince server şarılup (6) çeküp 'amūdın elinden alup bir 'amūd öyle urdı kim (7) zemîne varınca ħurd eyledi. Şāhib kırān taḥsîn eyledi (8) ammā beriden Naḥserinser Bedî'ün ol şecā'atün görüp (9) "Biri dağı yok mıdur ki şunuñ ħaqqından gele?" diyince Sāmün (10) da girdi, ol da anuñ yoluna gitdi. El-kışşa server birbiri (11) ardınca yedi müte'ayyin dīv helāk eyledi. Bedî' eyitdi: (12) "İy la'ın meydāna er gönder yāḥūd kendin gel." didi. (13) Hemân la'ın on sekiz ellerin birbirine kaçup şakır- (14) dısı eflāka çıktı. Bir na'ra urdı tokuz başı ile (15) yüz tokşan eriş kıadd ile meydāna girdi. Ḥamza görüp (16) ta'accüb eyledi ammā beriden Naḥserinser Bedî'e mukâbil olup eyitdi: (17) "İy Ḥākî Bedî' sen misün?" didi. "Belî benüm." didi. Andan azğışup

[99b/1]

birbirleriyle cenge başladılar. Naḥserinser Nerre birbirlerinden ziyāde (2) 'amūdlar ile üç ħamle eyledi. Andan Bedî' eyitdi: "İy (3) mel'ün kendünün büyük 'amūduñla niçün ħamle itmezsün?" (4) didi. La'ın "Yā öyle mi?" diyüp en ednā 'amūduñı Lendühā- (5) nuñ büyük köteginden ziyāde idi. Anuñla yürüdi (6) ammā rāvī eydür: Ḥamle dīvlerün ol ħamlesidür. Bedî' getirüp (7) kendüyi zemîne atdı ammā mel'ün irüşüp bir zarb (8) urdı kim Bedî' 'amūdın beraber virüp gürz gürze (9) tokunup 'alev 'alev ateşler çıktı. Server arķaya (10) alduķda ağzından burnundan acı acı tütünler geldi. (11) Ayakları demür kıazık mişāl zemîne gömüldi. Server (12) toz içinde kıaldı. Mel'ün 'amūdın zabt idüp (13) "Yat imdi iy Ḥākî." diyüp geçüp gitdi berüden (14) Ḥamza, Kıasım, Herüm, 'Ömer ise "Aceb Bedî' nice oldu?

(15) dirken Şahmān cān atup toz içine girdi. (16) Gördi kim server kıddin rast kılup tozdan taşra (17) çıktı. Hamza, Kāsım, ‘Ömer, Eşkāl Şāh cümle dostları görüp

[100a/1]

şād oldılar. Servere hezār āferin eylediler. Nahserinser (2) ardına bakup gördi kim Bedī‘ meydānda gezinür. “Hāy (3) nābekār ne çāpük imişsün yā sen daḥı ölmemiş misün?” (4) diyüp on iki eline on iki ālāt alup bir zarb (5) daḥı urdı. Bedī‘ evveliki yolundan men‘ eyledi. (6) Server yine tozdan taşra çıktı. Bakup yine Bedī‘i (7) selāmet gördi vāy ki kaçdı bu kadar kahrāblardan (8) ‘ār eyledi. Gāh büyük köteğine bakardı gāh ‘asker (9) tarafına bakardı. Hamza-i nāmdār eyitdi: “Fāl atdum (10) idi. İnşā’allah ḥayr-ı ‘alāmetdür. Kāsım eyitdi: “Devletüm (11) dede ne oynar Bedī‘ü’z-zamān? Eñ soñ bu mel‘ūndan (12) ḥayr gelmez yā bir kılıc urup katl itmez.” didi ammā bu taraftan (13) server-i ‘ālem dīvūñ üç ḥamlesin men‘ idüp bu kadar (14) nice yüz biñ gözler hep anı gözedirlerdi. Bedī‘ (15) eyitdi: “İy la’īn sen de benüm bir zarbumı tut Şāhib- (16) kırān geçersün.” didi. Nahserinser eyitdi: “Gel beri iy Hākī (17) baḳalum sen yine mālīk olursun.” didi. Bedī‘ü’z-zamān

[100b/1]

raḥşına süvār olup irüşüp bir gürz urdı. La’īn (2) ‘amūdın karşı virdi ammā gürz ‘amūda doḳundukda (3) ikisinüñ arasından ‘alev ‘alev āteşler çıktı. Gürz şidde- (4) tinden ‘amūd ayrulup perī tār u mār eyledi. Yüzinüñ (5) üzerine yıkıldı. Bir cānibden perīler ise ‘aleyke ‘avnullah (6) çağrışdılar. Serverdür gürzin zabt idüp (7) geçüp gitdi. Nahserinser daḥı kendüsini cem‘ idüp (8) tozdan taşra çıktı. Hemān la’īn ‘ālem dibine yürüyü (9) virdi. Hılḳān’ı Bedī‘den kaçdı şandılar. Anı gördiler (10) la’īn on sekiz eline on sekiz dürli yaraḳ alup (11) meydāna geldi. Bu kere ḥaykırup “İy Hākī eger er iseñ (12) bu ḥamlemi de men‘ eyle.” diyüp irüşüp üzerine ḥavāle eyledi. (13) Berüden Bedī‘ü’z-zamān eline tāziyāne-i ḥazarī alup (14) karşı virdi. Cümle kılların bir araya getürüp top (15) eyledi. Andan siper

virüp men' eyledi. İşte la'in (16) bu dem neye uğraduğın bilüp hemân bir kere ardına (17) dönüp 'askerine yine işaret eyledi. Ol müntehâ 'amûdın

[101a/1]

sürüyüp getürdiler. Mel'un dest urup (2) bir yol omuzına aldı andı eyitdi: "İy Hâkî imdi (3) er iseñ bundan dañı çâpüklük eyle. Baş kırtar." (4) didi. Bedi'ü'z-zamân eyitdi: "İy mel'un eger ben de (5) senüñ bu hamlene siper virüp men' idersem anne rahmine (6) harâm gelmişlerden olayum." didi. La'in ziyâde şafâ (7) idüp hemân meydân başından gürleyüp (8) la'in yürüdi. Bedi'ü'z-zamân yine rahşından (9) devrilüp piyâde oldu. Begler ve Cinnistân server- (10) leri ol hâli bilüp gıriv feryâd kıopardılar. (11) Hamza du'âya meşğul oldu. Server-i 'âlem dönüp (12) Şahmân'a "Bre yâ Şahmân kanda varduñ?" didi. Şahmân (13) "İy Şâhib kırân atañ Hamza'ya ve karındaş oğlı (14) Kâsım'a vardum." diyüp haber virdi. Server tebessüm idüp (15) "İy nâbekâr anları sen götürdüñ." didi ammâ Melik Kâsım'ın (16) anda olduğun bildükde deryâlar gibi cûş ü huruş (17) kılup kendü kendüye eyitdi: "Yâ Bedi' bugün bunda

[101b/1]

bir hüner göstermek gereksün kim saña taşsın idüp (2) nâmın dillerde dâstân ola." diyüp hemân ol dem İskender-i (3) Kübrâ dahmesinden çıkardığı siperi yâdigârı arkaya (4) alup andan iki ellerin zânûya kıoyup tevekkül-i Hakk idüp (5) durdı. Hazret-i Hamza ayak üzre geldi. Kâsım ise (6) fır fır döner. Devletüm dede ne yâvuz ihmal eyledüñüz. Şimdi (7) 'umum Bedi'e kıadr olur dirken la'in kıazâ buludı gibi (8) irüşüp tağlar başına yıldırım iner gibi serverüñ arkasına (9) ol 'âcâib gürzi şöyle indürdi kim eger bir tağa indirse (10) Hemedâni sürme gibi dağıdurdı ammâ Hakk sübhâne ve te'alâ (11) serveri şakladı. Bedi'ün bir kıılına hağa gelmedi (12) lâkin arkada olan siper-i İskender-i Kübrâ oluk oluk (13) oldu. Serverüñ gözlerinden âteşler şaşılop ağızından (14) burnundan acı acı tütünler geldi. Cihân gözine

karañuluk (15) göründi. Ayakları dizlerine varınca yere mıhlandı ve iki (16) pençeleri yere geldi. Birkaç def'a 'aklı gelüp gitdi. (17) Çalılar geçüp gitdi. Bedi'ü'z-zamân toz içinde kaldı.

[102a/1]

Dost düşmen nice olduğun bilmediler. Hamza dir gayrısı (2) Bedi' gitdi kıyās eyledi ammā Nahşerinser mel'ün (3) kenāra çıkup “Yat imdi iy Hākī kıyāmete degin.” (4) diyüp cinnilere “Varuñ görüñ añu şol nābekāruñ (5) bir kemügi bārī kaldıysa Kūh-i Kāf'a armağan götüreyüm.” (6) didi ammā Şahmān cān atup toza girüp gördi kim (7) server hareket ideyüz “Hāy Sāhib-kırān'um neyledüñ (8) şükür ki seni sağ gördüm. İy serverüm cümle saña bakarlar.” (9) didükde serverüñ dañı biraz başı dönmesi gidüp (10) Şahmān ile muşāhabet iderek tozdan taşra geldiler. (11) Dost düşmen serveri selāmet görüp hayrān (11) oldılar. “Nedür bu adam oğlanında olan haşşalar?” diyüp (12) beriden Bedi'ü'z-zamân “İy mel'ün dañı hamleñ var mıdur?” (13) didi. “İy Hākī göreyüm sende neye kâdir olursun.” (14) didi. Bedi' yine mel'ünü dīne da'vet eyledi. Kābül eyle- (15) dükde al tiğ-i sefid Süleymān'a urup meydān başından (16) irüşüp aşağıdan yukarıya bir tiğ öyle urdı kim

[102b/1]

toğuz kulumı bir uğurdan yere bıraktı. La'ın āh idüp (2) diledi kim ol bir eller ile ol düşen ellerin düşürüp (3) ümmü'l-hayāta gide. Server tiz destlük idüp bir dañı (4) urup toğuz elin dañı düşürdi. Andan server (5) Melik Kāsım'a ra'men ol toğuz baş tā orta yerinden (6) çalup dört bıçak başın bir yaña dört bıçak başın bir yaña (7) bölüp iki şakķ eyledi. İki nīme olup zemīne öyle (8) düşdi kim yer şarşıldı. Melik Kāsım Bedi'ü'z-zamān'dan (9) bu erligi görüp bī-ihtiyār Bedi'e tahsīn eyledi. (10) Hamza hod ziyāde şafālar eyledi ammā berüden Nahşerinser (11) 'askeri bunuñ helāk olduğun gördükde hareket (12) idem didiler. Bedi'ü'z-zamān tiğ-i sefid ile bunlaruñ (13) içine girüp bir anda tār ü mār eyledi. Üç sâ'at (13) içinde cümlesi dağıldılar. Eşkāl Şāh ve Perizād ziyāde (14) şād oldılar. Eşkāl Şāh sürüp Şāhib kırān

'a (15) geldi. "İy Şāhib kırān bārī gelmişsüz düğünü idüp (16) gidüñ." didi. Server "İy şāh olmaz giderüm ammā 'Ömer bunda

[103a/1]

kalup oğlum Bedī'e buluşsun." diyüp 'Ömer'i alıkoyp (2) andan üçü de üç dāne cinne süvār olup 'azm-i Rub'-i Meskūn (3) eylediler ammā bu taraftan Bedī'ü'z-zamān dönüp gelürken (4) karşıdan 'Ömer zāhir oldı. Server "Hāy sulţān 'Ayyārān (5) merhabā bizi yine bu gurbet-i diyārda yoqladıñuz. Pederüm (6) ve birāder zādem Kāsım kandaşur?" didi. 'Ömer segürdüp (7) gelüp elin öpmek istedi. Bedī' komayup görüşdiler. (8) 'Ömer eyitdi: "Server gazañ mübārek olsun. Pederiñüz (9) Kāsım ile gitmedi." didi ve andan aḥvālī cümle ḥaber vir- (10) di. Ba'de eyitdi: "Yā Bedī' çün bu kadar zaḥmet çekdüñ (11) bārī Perizād'ı Rub'-i Meskūn'a getürüp 'azīm düğün (12) idüp anda al gerdek ol." didi. Bedī'ü'z-zamān (12) şafā idüp "Benüm de murādum oldur." didi. Andan (13) Eşkāl Şāh taḥta çıkup Bedī'ü'z-zamān "Pāy-ı taḥt (14) şandaliyesinde karar eyledi. Andan Perizād gelüp (15) Bedī'üñ 'Ömer'üñ elin öpdı. 'Ayyār-ı Cihān bakup (16) Perizād'üñ cemālin görüp ḥayrān oldı. Andan

[103b/1]

eyitdi: "İy server zāhir bunuñ dāyesi kıızı da bizimdür." didi. (2) Bedī' gülüp eyitdi: "İy 'Ayyār Çālāk dururken size (3) yol degildür." didi. Hele ol gice geçüp şabāḥ olduğda (4) 'Ayyār-ı Cihān cevāhir kısmından ol kadar iḥsān eyledi kim (5) 'Ömer'i toyura yazdı. Andan Perizād'dan bir kıız (6) ricā eyledi. Perizād bir kıız virdi. Andan Bedī'ü'z-zamān (7) pederine bir muḥabbet nāme yazup 'Ömer'e virdi. Şaḥmān ile (8) gönderdi. Şaḥmān da dem çeküp 'azm-i Meydāyin eyledi (9) ammā bu taraftan Bedī'ü'z-zamān Eşkāl Şāh'a eyitdi: (10) "İy Şehriyār üç dört yıldur 'askerüm Cezire-i 'Aşıqān'da (11) oturup beni bekler ve bir bölügi de deryāda fortınaya (12) düşüp nā be did oldılar. Bizler de gidelüm." didi. (13) Eşkāl Şāh "N'ola oğlum ammā bu dem şāhlara nāme (14) gönderüp da'vet idüp düğün kılam andan

(15) gidesün.” didi. Ba‘de tekrār eṭrāfa nāmeler perākende (16) eyledi ammā rāwī eydür: Bu tarafından emīr-i ‘Arab (17) bir gün ‘askere gelüp irişdi. Beglere haber oldu.

[104a/1]

Cümle karşı gelüp server ile görüşdiler. Andan (2) geçüp Sām şandaliyesinde karar eyledi. Andan (3) halife Bedī‘ü’z-zamān aḥvālūñ su‘āl eyledi. Şāhib- (4) kırān bir bir takrīr eyledi. Begler taḥsīn eylediler. Halife (5) emr itdi. Tabl-ı şādīmānī çaldılar. Hürmüz Türk (6) işidüp “Aşlı ne ola?” dirken Göl-i Zerrīn-i Dest (7) gelüp cümle aḥvālī haber virdi. Hürmüz ve sâ’irleri (8) perīşān oldılar. Bunlar bunda iken bir gün Şahmān da (9) ‘Ömer’i getirüp ‘Ayyār-ı Cihān Hamza ile ve sâ’irleriyle (10) görüşdi. Andan Bedī‘üñ nāmesün şındı. Server okuyup (11) ziyāde şafā eyledi ve kendü de bir nāme yazup Şahmān (12) ile gönderdi. Şahmān gelüp gördi kim on iki (13) şahlar gelüp ‘āzīm cemi’yet olmuş. Her biri envā’ (14) dürli hedāyalar getirüp andan Bedī’e gelüp (15) serverün selāmın ve nāmesin degüvirdi. Bedī’ ziyāde (16) şād olup kırk gün idüp aḥşām olduğda (17) cümle şahlar ve ekābirler önüne düşüp ta‘zīm ve tekrīm ile

[104b/1]

gerdek hāneye getirüp içerü kodılar. Andan döndiler (2) ammā beriden Perizād daḥı niķab ile ayak üzre dururken (3) server içerüye girüp Perizād karşı gelüp (4) bülbül-i güyā gibi tekellüm idüp eyitdi: “Merḥabā iy benüm (5) serverüm hoş geldün şafā geldün. Bu cāriyeñi Ḥākī’den (6) def eyledün.” diyüp yüzünden niķabı def idicek (7) Bedī‘ü’z-zamān daḥı “Hoş bulduk iy Bānū-yı cihānum (8) ve iy şemī’-i şeb istānum.” diyüp sa‘ādetle taḥt üzre çıkup (9) birbirinden ḥicāb eylediler. Andan yengeler gelüp el ele (10) virüp “Buyuruñ.” didiler. Serverdür Perizād’ı (11) şoyup cāme hāba girdiler velākin Bedī‘ü’z-zamān (12) el urup mehrin gidermedi. “Tā kim atam Hamza (13) ögünde daḥı düğün idüp seni orada almayınca senden (14) murād taleb eylemem.” didi. Ba‘de gitmek tedārükün (15) görüp

Eşkāl Şāh kırk biñ perī koşup (16) Bedī'ü'z-zamān götüreler. Perizād cümle hādimin, cāriye- (17) lerin alup vālideyiyle vedā' idüp andan server

[105a/1]

ol rahşa süvār olup Perizād'ı taht üzre alup (2) bir Hüdā-ı 'azm-i Medāyin idüp revāne oldılar. Eşkāl (3) Şāh bunları cümle ulular birle bir menzil gönderü bile (4) gitdi. Eşkāl dönüp tahtına geçüp karar eyledi (5) ammā Bedī'ü'z-zamān dahı yola düşüp gāh 'Ukkāb (6) serüñ üzerinde gidüp ve gāh Perizād ile taht (7) üzerinde bir hevā gidüp işte bunlar da bu üslub (8) üzre gider. Bir gün cinniler eyitdiler: “İy server var taht (9) üzre otur. Bunda bir muhātaralı yer vardır anı (10) geçelüm.” didiler. Bedī'ü'z-zamān su'āl eyledi. Bunlar eyitdiler: (11) “Server burada Şehr-i Mercān dirler bir şehir vardır. (12) Şāhına Hizlān Şāh dirler. Bir cinnī hükm ider. Altı (13) menzil yere varınca hükmündedir. Bir bed ahlāk oğluda (14) vardır. Ādına Hanāzīr 'ifrīt dirler. Otuz eriş (15) kaddi vardır. Eşkāl Şāh ile müdāvinini vardır didiler. (16) Ol dem Bānū da hādım gönderüp serveri tahta (17) teklif eyledi. Bedī' “Bize “anuñ üzerine varmak lāzım

[105b/1]

geldi.” didi. Perizād “İy server anlaruñ Şa'saa nāmında (2) bir cāzū dostları vardır ve anuñda Ahremen 'ifrīt (3) dirler bir oğlı vardır yavuz la'ındır, kerem idüñ gavgā (4) büyümiş girdāba düşerüz.” didi. Bedī'ü'z-zamān eyitdi: (5) “İy Bānū kimin bilürsün ve kimin bilmezsin. Bugün yarın (6) serā perdeye varduğda sergüzeştümden su'āl iderler. (7) Hikāyet olunduğda baña ne dirler? Hemān ol yola revāne (8) oldılar. Dördüncü gün server hāba vardı. Nāgāh bir 'acāib (9) toz belürdi, tabākalar çatladı. Bedī'ü'z-zamān yerinden (10) durup Şahmān geldi. Gördi kim zaḥm dār olmuş (11) eyitdi: “İy server Perizād'ı aldırduğ öyle anlarum ki (12) Şa'saa ol la'inle biledür. Hemān cinnī şüretinde (13) bir alay kimseler geldiler. Biz de duyup karşı varduğ. (14) Kimizi zaḥm dār idüp kimin helāk eylediler. Saña

geldüm.” (15) didi. Server hemān yerinden durup silāhın giyüp (16) rahş ‘Uḳḳāb-ı Ser’üñ üzerine gelüp “Yā Şahmān düş (17) öñüme.” diyüp Şahmān öñüne düşüp eyitdi: “Yā server

[106a/1]

dört menzil yerdür ammā burada bir vādī vardur. Bir (2) günde varılır evvel bir dirahṭ-istān idi. Şimdi āteş (3) renginde görünür var ise cāzū bizi geçmesün diyü sihr (4) itdi.” didi. Bedī’ü’z-zamān “Öyle ise inşāallah (5) anuñ işi āsāndur. ‘Asker ardımızdan yab yab gelsün.” (6) diyüp ol cānibe revāne oldılar. Ol dirahṭ istān (7) arasında ol āteşi görüp eline bir ok alup (8) üzerine ism-i a’zām okuyup āteşe⁸⁹ atdı. Ok (9) yeşince bir el kapdı. Āteş⁹⁰ maḥv oldı. İlerüye (10) varup gördiler kim bir kaya ḳoltuḡuna bir ‘acūzenüñ (11) ok tā göğsüne varup arḳasından çıḳmış. Andan (12) ol ḳayaya mıḡlamış. Bedī’ü’z-zamān eyitdi: “Yā Şahmān (13) ‘aceb bu Şa’şaa cāzū kendü midür?” didi. Şahmān baḳup (14) “Yok server ḫalīfelerindendür ammā hele bu da eyü (15) oldı.” diyüp geçüp bir şahrāya irişdiler. Baḳup (16) bir deryā gördiler. Şahmān “Server bu da sihrdür.” didi. (17) Bir ok daḡı bu deryā ortasına atdı. Deryā ḡālib

[106b/1]

ḡā’ib oldı. Andan daḡı bir ḳari helāk olmuş (2) yatur. Andan daḡı geçdiler. Bir ejderhā gördiler (3) sihr imiş. Anı daḡı buldılar meger bu işler Ḥavelān (4) oḡlı Ḥanāzīr-i ‘ifritüñ imiş. Perizād’ı Bedī’ (5) aldığın işidüp gelüp cāzūya minnet idüp (6) ol mel’ūnda yedi ḫalīfesin gönderüp Perī- (7) zād’ı ḳapup böyle fesād eyledi. Andan Perī- (8) zād’ı alup getirüp Ḥavelān Şāh’a teslim eyledi. (9) Ḥalīfelerin yollara böyle ḳodı kim kimesne geçmege ḳādīr (10) olmaya. İmdi oradan insān gidişine geçmege bir yıllık (11) yoldur. Serverdür ol gelüp Mercān öñüne ḳondı. (12) ‘Askeri ardınca ḳırḳ biñ cinnī gelüp yetişdi. (13) İmdi bu ṭarafdan cāzū bu işleri ḳılup (14) Perizād’ı Ḥizlān Şāh’a virüp ol daḡı (15) oḡlı

⁸⁹ Metinde “ateş” şeklinde yazılmıştır.

⁹⁰ Metinde “ateş” şeklinde yazılmıştır.

Ḥanāzīr-i ‘ifrīte virüp ol da Bānū’yı (16) tenhāya çeküp “İy Nigār ben saña bu kadar zamāndur ki (17) müştākum yā cihānda ben sağ iken inşāf mıdur ki

[107a/1]

bu Ḥākī’ye gönül viresün. Ol daḥı senüñ dengüñ⁹¹ (2) değil idi. Şimden girü andan ümīdi kesüp (3) baña rām olasun. Senüñle olunca dirlük idelüm.” (4) didi. Perīzād eyitdi: “Ol dilāver bizüm yedi (5) şartlarımız bozdi. Naḥserinser’i öldürdi. (6) Yüz kırk kere yüz biñ ‘askeri bozdi. (7) İmdi siz neye kādīrsüz?” didi. Ḥanāzīr biraz fikre (8) vardı. Kendü kendüye eyitdi: “Varup (9) Şa‘şaa Cāzū’ya minnet itmeyince olmaz.” diyüp (10) durup babasına varup aḥvālī bildürdi. (11) Bu maḥalde ol diyāruñ cinnileri gelüp (12) ḥaber virdi kim Bedī‘ yaramaz ‘asker ile gelüp şehir öñüne (13) kōndılar. Hızlān Şāh’uñ ‘aklı gitdi. Bir bu idi kim (14) cāzūlar uyurdi çün bu sözi Ḥanāzīr işidip (15) Perīzād’ı bir muḥālif yerde ḥaps eyledi. Şahmān (16) gelüp almasın diyü. Andan gelüp atasından (17) kırk biñ ‘asker ile ḳal‘adan taşra çıkdılar.

[107b/1]

Bedī’e karşı tūrdılar. Bedī’ü’z-zamān görüp (2) kimlerdür .” didi. Eyitdiler: “Bilmezüz yā server ammā ‘aceb (3) Hızlān Şāh’uñ oğlu Ḥanāzīr değil ise ol (4) sizüñ evlandigüze gelmek isterdi. Nihāyet (5) atası men‘ iderdi. Bedī’ü’z-zamān hemān cengi ṭabl (6) çaldurup raḥşı ‘Uḳḳāb-ı Ser’i sürüp meydāna (7) gelüp cevelān idüp biraz silāḥşörlük eyledi. (8) Bir na‘ra-i Şāḥīb ḳırānī öyle urdı kim zemīn ü (9) zamān çarḥ-ı asumān lertzān oldı. Ol iki bölük (10) ‘asker birbirlerine girdi. Bunlardur bir uğurdan (11) şaşup bir kezden serçe uçar gibi dağıldılar. (12) Zamāndan şöıra ‘aḳıllarını cem‘ idüp niceler cān (13) virdi. Andan Bedī’ü’z-zamān tekrār na‘ra urup (14) Ḥanāzīr’i meydāna da‘vet eyledi. Ḥanāzīr daḥı

⁹¹ Metinde “cengün” şeklinde yazılmıştır.

(15) bir kez na‘ra urup meydāna yürüdi. Hemān server (16) karşı varup “Mel‘ün Hānāzīr sen misün?” didi. (17) Arada vāfir söz oldı. Andan Bedī‘ hamlesin red

[108a/1]

idüp bir urup pelidüñ hamāil var iki pāre (2) eyledi. Babası işidüp “Bre nedür?” diyince Bedī‘ü’z-zamān (3) elinde tığ-i sepīd ile ol kırk biñ dīvi (4) cinnīyi Şahmān’da bir cānibde bir anda tār u mār idüp (5) dağılup ƙal‘aya kaçdılar. Gelüp Hızlān’a (6) feryād itdiler. Ol da işidüp eşekler (7) gibi bağırdı ammā bu ƙarafdan Bedī‘ü’z-zamān (8) Şahmān ile bile siperün yüzine çeküp pū[y] ‘asker ile (9) ƙal‘aya yürüyüp bile ƙoyuldılar. Server Hız- (10) lān’a rast gelüp bir zārb ile yıkup Şahmān’a (11) teslim eyledi. Şehri alup zabt idüp (12) tahtın kılıclayup gelüp pāy-i tahtda ƙarār (13) eyledi. Bu maħalde bir kütürdi oldı. Niyeki (14) duyunce “Eşkāl Şāh geldi.” didiler. Meger Eşkāl (15) Şāh gelmesine sebep bu idi kim ol zamānda (16) Perizād Bedī‘i bu yoldan dönderemeyüp (17) āħir⁹² atasına haber şalmış idi. Bu da yüz biñ

[108b/1]

‘asker ile gelüp yetişüp gördi kim Hızlān bend (2) olmuş. Hızlān’ı siyāsete getürdiler. Hızlān (3) Şāh Bedī‘i görüp başın aşāğa şaldı. Bedī‘ nāmdār (4) Perizād’ı su‘āl eyledi. Hızlān eyitdi: “Oğlum (5) ‘aşık idi. Cāzū eliyle aldı bildügüñ eyle.” (6) didi. Hızlān “Şimdi Bānū Şa‘şaa Cāzū’dadur.” (7) didi. Server buyurdi, Hızlān’uñ bendin aldı. (8) “Sen Eşkāl Şāh ile ol. Ben varup inşā‘allah (9) cāzūyı helāk idüp Perizād’ı alup (10) bunda gelem.” diyüp Şahmān’a eyitdi: “Beni ol la‘īnūñ (11) mekānına ilet.” diyüp revāne oldılar. Beriden (12) Eşkāl Şāh’a Hızlān ziyāfete muƙayyed oldı (13) ammā beriden Bedī‘ü’z-zamān çok meşāfe gidüp (14) az zamānda irişdi. Bu āteş rengine ƙal‘adur. (15) Ƙapusu açuƙdur. Bunlar yakın

⁹² Metinde “āħir” şeklinde yazılmıştır.

geldükde bir ejderhâ (16) zâhir oldu. Bedî' kâncı ile def' idüp (17) cāzū mel'ün kendi imiş. Bedî'ün heybetine dayanamayup

[109a/1]

ol âteş⁹³ içine alup yürüyüvirdi. Mel'ün (2) serveri bilüp "Öldürmek gereğdür." diyüp varup (3) cümle sihr âlātuñ yanına alup meşgul oldu (4) ammā Bedî'ü'z-zamān gördi kim ögünde bir kari (5) zâhir oldu. Ayrık bir nesne zâhir olmadı. (6) Bir oğa ism-i a'zam okuyup ol kal'aya atdı. (7) Âteş⁹⁴ gâ'ib oldu. Bir harābe yer imiş. Bir kaya (8) üzerinde bir 'acūze kari ayak üzre 'üryān (9) durmuş. Şaçların çözmüş iki yanına dağılmış. (10) Server çıkup eyitdi: "İy 'acūze sen n'aşıl (11) mel'ünsun kim böyle virānede oturup (12) eglenürsün?" didi. Cāzū eyitdi: "Neyleyüm sen (13) benden ziyāde imişsün." didi. Bedî'ü'z-zamān eyitdi: (14) "İy mel'ün la'net cāzūya." diyüp eline tāziyāne-i hāzarī alup bir tāziyāne urup (15) esir eyledi. Andan burnuñ kulağūñ gidi. (16) Andan dönüp eyitdi: "İy mel'ūna tiz söyle

[109b/1]

Perizād'ı neyledün?" didi. Şa'saa eyitdi: (2) "İy Hākī seni bunda kim getürdi ve kim gönderdi." (3) didi. Bedî' eyitdi: "Şa'ña dek mel'ün Hızlān (4) gönderdi." didi. Cāzū āh eyledi. "Hāy mel'ün (5) tek durmayup hem kendi belāya uğradı (6) hem bizi uğratdı. Yā Bedî' işte Bānū'yı ol baña (7) gönderdi. Bende oğlum Ahremen 'ifrīte gönder- (8) düm." didi. Server āh idüp "Hiyyef ol nāzenine (9) ammā iy mel'ün tiz söyle oğluñ kandaşur?" (10) didi. Cāzū Şahmān bilür, Kahtarān Şāh (11) tılsımındadır." didükde Bedî' ziyāde gāzaba gelüp (12) bir tığ urup cāzūyı helāk eyledi. (13) Andan dönüp server eyitdi: "Yā Şahmān yā (14) bu Kahtarān Şāh tılsımı kandaşur?" didi. Şahmān (15) eyitdi: "Server bir çāh içindedür." diyüp bir yere (16) getürdi. Server bakup gördi kim bir örtülü (17) çāh durur. Aşlā dibi görünmez şöyle kim yerün

⁹³ Metinde "ateş" şeklinde yazılmıştır.

⁹⁴ Metinde "ateş" şeklinde yazılmıştır.

[110a/1]

ka'rina girmiş. Bedî' bakup eyitdi: "Be cānum (2) bunuñ dibi yok." Şahmān eyitdi: "Neyleyüm server (3) ben seni bu yanuma alsam bu çāha şıǵmam gerçi yalñuz (4) büyük küçük olurum ammā hele adam ile olamam. (5) Bārī bir inüp göreyüm derin midür buraya (6) kanı çokdan gelmedüm. Hem göreyüm Ahremen 'ifrīt (7) bunda mıdur?" didi. Server eyitdi: "Yā Şahmān (8) hele tiz tut göñlüm katlanmaz." didi. Şahmān (9) süzilüp alınıp ilerüye vardı. Ahremen (10) uyğuda tiz çıkup servere haber virdi. (11) Server āhır⁹⁵ bunu fikr itdi kim belinden (12) kemendin çözüp bir ucun Şahmān'ıñ eline (13) virdi. Bir ucun kendi tutup kendüsün (14) ol çāha şaldı ammā ol kadar gitdi kim kemend (15) elindedür kendi gördi. Şahmān elinden (16) kemendi koyvirmedi. Hemān diline ism-i a'zam alup (17) tevekkül Hüdā idüp kemendi şalıvirdi.

[110b/1]

Meger aşağısı dañı üç adam boyı qalmışdı. (2) Server ayak üzre düşdi. Meger dañı (3) tılsımında şartı bu imiş ki kemendi sa- (4) lıvirüp ayakları üzre düşdükde (5) tılsım bozula. Hikmet-i Hüdā server işte böyle (6) eyledi. Andan gördi kim çāhuñ içi (7) karañuluk hemān tıǵı sefidı çıkarup (8) bir zamān ilerüye gitdi. Qarşudan (9) bir şu'le göründi, yanına geldi bir kemer (10) meger şu'le yukarısından gelürdi (11) dañı ileri gidüp dört kemer geçdi. (12) Bir serāya geldi. Öte yüzünde bir taht üzre (13) yüz altmış eriş qaddile bir pelid yatur. (14) Server-i 'ālem gördi toñuz gibi horlar. (15) Uyansın diyü bir na'ra urdı. Şahmān (16) taşradan na'rayı işidüp tiz çāha (17) indi. Gelüp gördi kim server dıvi uyarmaq

[111a/1]

ister. "İy server hemān uyurken bağla buni. Uyandırup (2) neylersün?" didi. Server eyitdi: "İy Şahmān niçün böyle (3) her zamān ahmaqluk idersün?" diyüp kılıcı burnunuñ (4)

⁹⁵ Metinde "ahır" şeklinde yazılmıştır.

deligine şokup vāfir yardı. Uyanmadı, dilāver-i (5) ‘ālem ğāzaba gelüp kulağına bir na‘ra dağı urdı. (6) Bu kere kalķup oturdı. Bir eliyle burnun (7) tūtop ol bir eliyle gözin ovar. Server “Behey (8) la‘īn gözuñ aç, bak ben kimin?” didi. Ahremen (9) gözin açup görđi bir heybetlü adam oğlanı (10) karşusunda durur. Elinde yālīñ kılıc kendinüñ (11) burnuñ yarmış eyitdi: “İy Hākī sen kimsün?” Server (12) eyitdi: “İy la‘īn benüm Bedī‘ü’z-zamān-ı s̄anī-i Şāhib kırān. (13) İy bī-dīn atañ didükleri la‘īn Perīzād’ı (14) alup saña göndermiş. İmdi söyle k̄andadur yoħsa (15) seni öldürürem.” didi. Ahremen “Benüm andan ħaberüm (16) yoķdur ammā gör imdi ben seni neylerem?” diyüp ‘amūdın (17) k̄apup servere bir ‘amūd urdı. Server dağı şarılup

[111b/1]

‘amūdın elinden alup kendi ‘amūd ile bir ‘amūd öyle ur- (2) dı kim zīr ü zeber oldı. Andan üzerine düşüp (3) bende çekdi. Ahremen eyitdi: “İy server nedür bundan (4) murāduñ?” Bedī‘ü’z-zamān eyitdi: “Perīzād k̄andadur? (5) Ahremen “Benüm andan ħaberüm yoķdur. İmdi beni senüñ (6) elinde helāk olsun diyü şalmışlar ammā ṭālī‘üñ (7) kuvvetde imiş ki fırsat senüñ oldı. Server çok (8) iķdām eyledi “Doĝrı söyle seni āzād ideyüm.” (9) diyüp and içdi. Şāhmān eyitdi: “İy server Perī- (10) zād bundadur. Söyle ne olur. Öteye gidelüm belki (11) Eşkāl Şāh’a bir mazarrat irüşe.” didi. Server de (12) bir tiĝ urup kellesin zemīne düşürdi. Ol k̄adar (13) māl var kim ħesābı yoķdur. Şāhmān eyitdi: (14) “Şoñra bizler gelüp dīvler ile taşuruz.” didi. (15) Andan server yine Şāhmān’uñ arķasına binüp (16) “K̄andasın K̄al’a-i Mercān?” diyüp yola düşüp (17) revāne oldılar ammā bu taraftan Hızlān Şāh

[112a/1]

çünkü Bedī‘ gitdükden şoñra eĝlendüĝüñ görüp (2) “Hemān Eşkāl Şāh’uñ ta‘āmına dārū virüp k̄atlı ideyüm. (3) Bedī‘ anda olmışdur andan Perīzād’ı ben alayum.” didi. (4) Andan mel‘ün Hızlān Eşkāl Şāh’uñ ta‘āmına dārū (5) k̄atup ‘aķlın götürüp siyāset meydānına getürdi. (6) Eyitdi: “İy nābekār Bedī‘üñ bunda gelüp benüm oĝlum (7) ölmesine sebep

sensün. Bedî“i cāzū helāk eyledi. (8) Bende seni katl ideyüm.” diyüp cellāda emr eyledi. (9) “Ur bu nābekāruñ boynun.” didi ammā bu tarafından (10) server dahı yakın gelüp gördi kim bir ālāy-ı (11) cinniler kaçup giderler. Server görüp haykırdı. (12) “Kimsün?” diyücek bunlar serverüñ yanına geldiler. (13) Gördüm kim Eşkāl Şāh’uñ cinnileridür. Bunlar da (14) “Hay server!” diyüp ahvālî bildürdiler. Bedî‘ hemān (15) “Yā Şahmān beni yetiştir.” didi. Şahmān da ikdām idüp (16) bir anda Şehr-i Mercān’a geldi. Hızlān Şāh’uñ (17) divānına indiler. Gördiler kim Hızlān iki dizi

[112b/1]

üzerine çökermişer. Cellād “Ur şu nābekāruñ boynunı.” (2) diyüp şıklet iderler. Şahmān serveri getirüp (3) indirdi. Hemān server bir na‘ra urup cellādlar (4) tağıldı. Hızlān göti üzerine otura vardı. (5) Server eyitdi: “Bre mel‘ün bu ne işdür kim eyledüñ?” (6) diyüp Hızlān’uñ şūratına bir sille urdı. (7) Tahtdan yıkup bende çekdi. Şahmān’dur Eşkāl (8) Şāh servere du‘ālar eyledi. “Merhabā iy sālī-i (9) Şāhib kırān .” diyüp kuçup bağına başdı (10) eyitdi: “İy server meger kızum dahı bunda imiş.” didi. (11) “İy server meger kızum dahı bunda imiş.” didi. Server (12) şafā eyledi. Perizād’uñ anda olduğundan (13) ziyāde şād oldı. Andan Eşkāl Şāh’ı tahtına (14) geçürüp Hızlān siyāsete getürdi. Andan (15) eyitdi: “İy la‘in tiz söyle Perizād kandanadur? (16) yoḥsa hemān seni öldürürem.” didi. Hızlān (17) eyitdi: “Amūd ile baña kıymayasın saña haber vireyin.”

[113a/1]

didi. Bedî‘ü’z-zamān bi’z-zarūrī servere ‘ahd (2) virdi. Hızlān dahı haber virdi. Varup (3) Perizād’ı getürdiler. Gelüp Perizād (4) Bedî‘üñ elin öpdı. Andan dönüp (5) Hızlān’uñ bend ile durduğunu görüp (6) “İy server niçün bu mel‘ün dahı sağ kırsun?” (7) didi. Bedî‘ü’z-zamān eyitdi: “Nidelüm senüñ (8) kanda olduğun ben dahı kıymamağa ‘ahd eyledüm.” (9) didi. Bānū eyitdi: “Sen ‘ahd eyledün ise ben (10) ‘ahd eylemedüm.” didi ve bu baña neler eyledi?” diyüp (11) Perizād Hızlān’uñ başını uçurdı. Herkes (12) maḥaldeydiler. Andan

la'inüñ leşin kaldurdılar. (13) Andan üç gün ol arada ārām idüp (14) server Eşkāl Şāh'a eyitdi: "İy şāh hiç (15) düşmenüñ var mıdur?" didi. Eşkāl Şāh "Hayr (16) server. Bu yakında bir şehir vardır. Şehr-i Zümür-rüd-gün (17) dirler. Müselmāndur hem bizümile dostdur. Andan gayrı

[113b/1]

şāh bu yakında yokdur." didi. Bedī'ü'z-zamān eyitdi: (2) İmdi bu diyārı Ya'kūb Şāh'a ısmarlayalum (3) zīrā kim senüñ diyāruñ ırākdur." diyüp Eşkāl (4) Şāh dahı "Siz a'lemsüz." didi. Andan server (5) dördüncü gün şehir-i Mercān'dan kalkup (6) Şehr-i Zümür-rüd-gün'a irdiler. Birkaç kimseler gelüp (7) Ya'kūb Şāh'a haber virdiler. Kal'a-i gevher-nigīn (8) Şāh'ı Eşkāl Şāh yerine kızın birini adam almışdur. (9) Sānī-i Şāhib kırān ya'ni Bedī'ü'z-zamān dirler Şehr-i (10) Mercān'a gelüp Hızlān Cāzū'yı (11) takrīr eylediler. İşte bu işleri idüp (12) Rub'-i Meskūn'a giderken yolu buraya uğrayup (13) diyāruña geldiler. Ya'kūb Şāh işidüp bir nice (14) ulular ile Eşkāl Şāh'a karşı varup kendi (15) şehrine getürdiler. "Hoş geldüñ yā Şāhib kırān." (16) diyüp du'ālar eyledi. Andan bunlar muķābelesinde kondurup

[114a/1]

andan Ya'kūb Şāh Hızlān'dan vāfir şikāyetler eyledi. (2) "Her dāim baña çok cefālar iderdi. Ol da itdigin (3) buldı." didi. Ya'kūb Şāh şān oldu. Sever (4) du'ālar eyledi. Andan Bedī'ü'z-zamān Hızlān'ın (5) getüri diyārın Ya'kūb Şāh'a bağışladı (6) eyitdi: "İy Şāh imdi Eşkāl Şāh ile bir hoş (7) dirlük idesün." diyüp ısmarladı. El tutu- (8) şup 'ahidleşdiler. Birbirinüñ dostuna (9) dost düşmenine düşmen olup andan (10) server-i 'ālem emr eyledi. Bir nice yüz cinniler (11) ile Şahmān varup Kahtarān tılsımındaki (12) mālī hazine-i cebhāneyi ve yüz altmış kubbeye üzerine (13) bir bārgāh Kahtarān'ı getürdiler. Şehr-i Zümür-rüd-gün (14) öñüne kurdılar. Mālī hüd getürüp taş lar gibi (15) yıgdılar. Şāh eyitdi Birkaç biñ cin dahı (16) gönderüp hazineye varanda olan ceb-hāne-i

[114b/1]

ālātı harbiñi kırk biñ adama yeter idi ve yüz kırk (2) kubbeli bārgāhı getürüp anı da
Kahtarān Şāh (3) bārgāhı yanına kurdılar. Eşkāl Şāh da serverüñ (4) bu devletüñ görüp
hayrān kaldı. “İy server hemişe (5) bu devletüñ ziyāde olsun.” dirler idi. Cinnī kavminüñ
(6) ise mālā cevāhire i’tibārı yok idi. İmdi (7) Bedī’ü’z-zamān ol kadar mālī hazīne-i cem’
eyledi kim (8) şerh olunmaz. Kaçan ‘askeri İslām’a vardı. Cümlesin (9) beglerine bahş
eyledi. İmdi bir adamuñ toksan (10) toktuz ‘ayıbı olsa cümlesini cömerdlük örter. (11) İmdi
bir adamuñ hiç ‘ayıbı olmasa ‘imān-ı ihtişāma (12) da mālīk olsa ammā yine nākıs olsa aña
kimse (13) belī dimez. İşte biz sözüümüze gelem. İmdi Bedī’- (14) ü’z-zamān dañı bārgāh-ı
Süleymānī’de sehī server (15) añılır idi. Andan server kırk biñ cinnī (16) ile Eşkāl Şāh’a ve
Ya’kūb Şāh’a vedā’ idüp (17) ‘azm-i rāh idüp revāne oldu. Bir gün yolları gelüp...

3.4.ÖZEL İSİM VE YER ADLARI İNDEKSİ

A

‘Abkâş Türk, 63

anlaruñ ile ‘Ankâş Türk ve ‘Abkâş Türk 4a/12

Ahremen ‘ifrît, 165, 169, 170

gönderdi. Bende oğlum Ahremen ‘ifrîte gönder 109b/07

Akrân Şāh, 60

Ben dahı eṭrafta olan Akrân Şāh’larına (11) da‘vet-nāmeler gönderdeyüm. 001a/10

Allah, 60, 64, 77, 91, 92, 104, 107, 114, 123, 125, 139, 147, 148

‘ālemde Allah te‘ālā birdir benim Hamza’-i Şāhib kırān 046a/13

‘Ankâş Türk, 63

Ol dem hemān Türk’üñ oğullarından ‘Ankâş (16) Türk rahşın sürüp ‘azm-i meydān eyledi 015b/15

‘Arabî, 61, 71, 155, 156

kışşasın ‘Arabî’den Türki’ye tercüme eyledikde meddāhlar 2a/11

Arkās, 63

anlaruñ ile ‘Ankâş Türk ve ‘Abkâş Türk ve Arkās beş kemendî akrānım evladım 4a/12

‘Arrān-ı Bānū, 60, 93, 100

Herüm’da ‘Arrān-ı Bānū’nuñ (7) ‘āşığı olan 001b/06

Arşūn bin Lendühā, 124

ve Arşūn bin Lendühā ile (8) görüşdüler. Andan Hamza’ya müjdeye gitdi 065b/07

‘Aşkar, 83, 84, 86, 89, 90, 93, 103, 104, 105, 106, 105, 108, 126, 140

bilmedi. Ba’de dönüp ‘Aşkar’a nazar eyledükde bildi 024b/08

‘Ayyār-ı Cihān, 64, 86, 93, 94, 121, 141, 163, 164

yetişüp böyle gitdi. ‘Ayyār-ı Cihān gāh şağa gāh 005a/03

B

Bahtegān, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 96, 99, 100, 101, 102, 111, 112, 113, 114, 116

Hürmüz alup mehrin giderüp Bahtegān'ın eline virdi 004a/05

Bahtek, 69, 70, 71, 113

idersin.” diyüp kel başına birkaç kamçıyı urdı. Bahtek ise 011a/05

Bākī, 24, 112

kurup Bākī leşkerile qarār idüp kendüsi (12) bir nice muşāhiblerile 052a/11

Bānū, 60, 61, 62, 79, 81, 82, 83, 86, 87, 88, 91, 92, 93, 94, 95, 100, 103, 104, 121, 122, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 143, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 172

bozulduḡda yine kendi serāyında Bānū ile 'işret iderlerdi 001b/17

Bebirān-ı Bebir-pūş, 133, 140

Ḳāsım şüret-i tebdil idüp ādını Bebirān-ı Bebir-pūş ḳodı. 73b/19

Bebir-ser, 134, 135, 157

Peleng-ser cinnī Ḳāsım'ı getürdi. Bebir-ser 'Ömer'i 097a/12

Bedi', 60, 72, 99, 135

Andan başladı Bahtegān Bedi''den ve Ḳāsım'dan 013a/16

Bedi'ü'z-zamān, 60

ben şimden gerü dīvānda cümle vezirlerim ve beglerim ögünde (6) Bedi'ü'z-zamān'a virdim 001a/06

Behmen, 87, 96, 132

baḡlamaḡa geldik.” didiler. Ḳışsa dırāz olmasun Bānū Behmen'i de öldürüp 073a/01

Behrām-ı Gürd-i Hāḳanī, 87

ve Ṭül gibi ve Behrām-ı Gürd-i Hāḳanī gibi 28a/16

Berda'-ı Zemīn, 60, 62, 77, 79, 81, 102, 133

Ol zamān ki Emīr-i Merdān diyar-ı Berda'-ı Zemīn'e ḳadem başup 001b/03

C

Ca'feri Hicāzī, 62, 96

yerine Ca'feri Hicāzī'i kodı 003b/05

Cālūt, 131

ve birine Cālūt hākānī dirler idi. Bu Şanķūr büyük 072a/12

Cezire-i 'Aşıkān, 151, 163

ol Cezire-i 'Aşıkān'da büyük begleri bulup 091a/09

Cinnistān, 152, 156, 157, 161

yohsa seni 'ibret-i 'ālem idüp Cinnistān'dan 096a/02

D

Dārāb-ı Cezire-nişin, 134

Dārāb-ı Cezire-nişin dirlerdi. Kāsım'ı beñzetdi ammā bunlar aḥşām 074b/06

Dāvūd, 83,

Andan Hāzret-i Dāvūd'uñ cübbesin giydi ve Feridūn eşeğin 023b/14

Derviş 'Abdī, 61

ne yüzden olduğu müzākere olundıkda Derviş 'Abdī 002b/06

Derviş Hāşan, 61

Derviş İbrāhim ile Derviş Hāşan bir yerde tenhalarında 002b/03

Derviş İbrāhīm, 62

Derviş İbrāhim ile Derviş Hāşan bir yerde tenhalarında 002b/03

Dīvāne, 60, 61, 62, 80, 81, 82, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 98, 100, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 133, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 156

Yarın Hāmza ile Dīvāne bunda gelür didi ve ol 040a/09

Dīvzād, 108

Dīvzād'ı şıçradup hendekden içeri girdügi 047b/06

E

Ebū el-Ġami', 98

nişānesi Ebū el-Ġami' karşı varup gözledi. 38a/15

Ekrehme Bānū, 133, 134

hātunı Ekrehme Bānū ile buluşdı. Birkaç gün hātununuñ 074b/17

Elçüp Şeşkezi, 88

Elçüp Şeşkezi'nüñ dağı cengi kim degildi ammā bu dağı 29a/05

Emīr-i Merdān, 60, 84, 108, 123, 127, 143, 151, 157, 177

Bu at size nereden geldi?" didi. Emīr-i Merdān (8) eyitdi 025a/07

Erdeşir, 73, 74, 96, 97, 99, 109, 110, 112, 120, 122, 123, 124, 149

kolda pāy-i taht yerine oturur." didikde Erdeşir 014a/13

Erjenk Hān, 133

ve Mihrāç Hān ve Erjenk Hān bu dört hānlar birbirleriyle 074a/09

Esmā, 79, 80, 108, 127

günden soñra 'aqlı başına gelüp soñra Esmā'ya minnet idüp 020b/07

Eşkāl Şāh, 60, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 160, 162, 163, 165, 168, 171, 172, 173, 174

Bedi'üz-zamān sihri Eşkāl Şāh'ıñ dīvānına (16) gelüp pāy-ı taht şandaliyesinde oturup 001b/15

F

Ferāhīm, 98

Ferāhīm ol hāli görüp üzerine sürdi. Bir ok da 038b/07

Ferhād-ı Dīvāne, 98, 128

oğlanlarından Ferhād-ı Dīvāne'dir Ferhād'ıñ Ferāhīm-i 038a/16

Ferīdūn, 83

Ferīdūn etegin (15) başına giyüp üzerine dört kāt altun zinciri 23b/14

Ğ

Ğül, 97, 99, 101, 164

gıtdi görün.” diyüp Ğül’ı gönderdiler. Ol 037b/10

Ğül-i Zerrīn Dest, 99

gelüp Türk’e haber virdiler. Ğül-i Zerrīn Dest “İmdi 39a/14

H

Hakk, 102, 103, 108, 112, 154, 158, 161

Hakk te‘ālā kolāy getüre.” diyüp ayrılık güç vāfir 042b/11

Hākī, 154, 155, 156, 159, 160, 161, 162, 164, 167

böyle bir Hākī’ye kız viresiz ve benim elçüme böyle 095b/15

Hamza, 60, 61, 62, 63, 64, 70, 72, 74, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 110, 111, 112, 113, 114, 118, 119, 120, 122, 124, 125, 126, 127, 128, 133, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 155, 156, 157, 159, 160, 161, 162, 164

Hamza’nuñ Herūm ile itdügi ma’rekelerini 001b/14

Hanāzīr, 165, 167, 168

İmdi siz neye kādīrsiz?” didi. Hanāzīr biraz fikre 107a/07

Hāşim Yekzūb, 95

ādına Hāşim Yekzūb dirler. Emīr-i ‘Arabuñ yerine tālīb 36a/02

Havelān Şāh, 166

zād’ı alup getürüp Havelān Şāh’a teslīm eyledi 106b/08

Ḥazret-i Dāvūd, 83

Andan Ḥazret-i Dāvūd'uñ cübbesin giydi 23b/14

Ḥazret-i Nūḥ, 83

Ḥazret-i Nūḥ'uñ 'abāsın giydi. 23b/12

Ḥazret-i Şīt, 83

Andan Ḥazret-i Şīt'üñ (13) kabāsın giydi. 23b/12

Ḥazret-i Yahyā, 83

Andan Ḥazret-i Yahyā'nuñ heyklerin taķındı. 23b/13

Ḥazret-i Yūsūf, 83

Ḥamza evvel Ḥazret-i Yūsūf'uñ pīrāhenüñ giydi. 23b/11

Herum, 79, 81

anı neyledin?" diyüp eline şapanın alup yürüdi. Herum'da 'Ömer'i 022a/04

Herüm-ı Dīvāne, 60, 61, 62, 80, 88, 93, 100, 102, 103, 106, 107, 108, 109, 110, 113, 118, 125, 128, 133, 135, 136, 137, 146, 157

Herüm-ı Dīvāne ile bir nice gün ma'reke idüp cenkleri 001b/04

Ḥızır, 83

Andan Rüstem'üñ kemānın kolına geçürdi. Ḥazret-i Ḥızır'uñ 024a/04

Hindī, 62, 98

mü'āla'a idüp gördüm üstād ol nesih'i 'Arab dilinden Hindī diline tercüme itmiş. 2b/14

Hindüstān, 61

lākin diyar-ı Hindüstān'da ulū bir nesih görmüş idi 002b/13

Ḥizlān Şāh, 165

Şāhına Ḥizlān Şāh dirler. Bir cinnī hükm ider. Altı 105a/12

Ḥüdā, 71, 101, 110, 148, 170

Türk kīse'i uzatdı. 'Ömer de bir kere yā Ḥüdā diyüp 012a/09

Hürmüz, 62, 63, 65, 66, 73, 74, 77, 78, 85, 95, 96, 97, 99, 100, 105, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 119, 120, 122, 123, 125, 128, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 143, 148, 149, 150, 164

gitmekle ‘aceb Hürmüz tarafından bir söz ola mı 003b/09

Hürmüz-i Tācdār, 65, 66, 73, 112, 114

ammā Hürmüz-i Tācidār şād olup Türke nüzül-ı ni‘met gönder 013b/17

İ

İskender-i Kübrā, 161

lākin arkada olan siper-i İskender-i Kübrā oluğ oluğ 101b/12

K

Ḳabālūs, 109

Ḳabālūs geldüğine pişmān oldu ammā dönmeke de halkdan 049a/04

Ḳabānūs-ı Māzende, 114

Ḳabānūs-ı Māzende rānī gibi pehlüvānı 054b/01

Ḳāf, 70, 79, 83, 86, 91, 103, 108, 128, 135, 139, 153, 162

Eger diyār-ı Ḳāf’da yahud iklīm-i semavāt’da dahı olursa ayrık işidse 011b/02

Ḳahir bin Ḥāver, 145

rivāyet iderler kim Melik Kāsım’la Ḳahir bin Ḥāver 085a/15

Ḳahtān Şāh, 60

‘āşığı olan Ḳahtān Şāh’ı helāk eyledi 001b/07

Ḳahtārān Şāh, 169, 174

bu Ḳahtārān Şāh tılsımı kındadır?” didi. 109b/14

Ḳākınc Er, 157

giderim zīrā Mülkimet gider. Ḳākınc Er gider. Ben de 097a/04

Ḳal’a-i Ḳāf, 83

gelüp ol nūr ehli Ƙal'a-i Ƙāf'dan baş ƙaldırıp 'ālem 024a/13

Ƙal'a-i Kūhregīn, 152

günden şöıra şikāra binüp Ƙal'a'-i Kūhregīn eṭrāfın 091b/05

Ƙal'a-i Mercān, 171

“Ƙandasın Ƙal'a'-i Mercān diyüp yola düşüp 111b/16

Ƙaṇṭūr, 60, 79, 80, 83, 84, 85, 86, 88, 91, 93, 95

iderken 'Ömer gelüp bir da' zemīne irişdi. Ƙaṇṭūr'uñ 020a/13

Ƙaṇṭūr Çobān, 60, 80, 83, 93

birbirlerinden ayrılup Ḥamza Ƙaṇṭūr Çobān'uñ (10) yanına gelüp 001b/09

Kānūs-ı Dīv-zād, 96

Hemān Kānūs-ı Dīv-zād raḥş sürüp Cāzū'ya beraber (5) olup bir nīze urdı 036b/04

Ƙāsım, 64, 72, 99, 108, 123, 124, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 149, 157, 158, 159, 160, 161, 163

Ƙāsım dilāver bir da'-ı zeminde Herūm elinde zaḥm yuyup Tūc Bānū 070a/05

Kāvīñ, 76

süvār olup şaf bağladılar. Hemān Türk Kāvīñ sürüp 036b/19

Ƙays, 133, 134, 143, 145

Ƙāsım oğlu Ƙays meydāna girüp Ƙāsım oğluñ görüp gözleri 074b/01

Keyyāb, 86

Ƙaṇṭūr durmayup Keyyāb (2) Server daḥı ol şuffe üzerinde oturur 26b/01

Ƙızıl Er, 61, 79, 81, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 103, 104, 106, 107, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 123, 125, 127, 128, 136, 138, 144, 145, 148, 149, 157

İy hemşire Ƙızıl Er nice oldı 021a/02

Kūh-ı Belüvān, 97, 101, 106, 116

Ca'fer gelüp “İy Şehriyār hemān Kūh-ı Belüvān'a gidelüm 037a/17

Kūh-i Cinnistān, 152

seyr idüp Kūh-i Cinnistān diyārların seyr-i temāşā 091b/06

Kūh-ı Kāf, 153, 162

su'āl eyledi. Ol daḥı Kūh-ı Kāf da zulmāt içinde 092b/16

Kūh-i Şamā', 151

kaldılar ve Bedī'ü'z-zamān'ıñ Kūh-i Şamā'dan çıkacak 090b/02

Ḳureyş, 79, 80, 81, 82, 83, 86

kaçan Ḳureyş Ḥamza'ı alup getürdi. 'Ömer ü 'Ayyār anda 021a/11

Ḳureyş Bānū, 79, 81, 82

Hemān Ḥamza ile Ḳureyş Bānū kaldı. Andan Ḳureyş Bānū 022b/05

L

Laḳlaḳ-nāme, 99

düzmesidür. Yoksa Laḳlaḳ-nāme'nüñ kavli bunun 039b/04

Lendühā, 62, 87, 88, 98, 104, 118, 119, 124, 125, 126, 127, 128, 135, 136, 138, 139, 145, 156, 159

Lendühā cengine de benzemez idi ammā Şāḥib kırān 003b/01

Lendühā ibn-i S'adān, 124

Meger bu gelen Lendühā ibn-i S'adān (11) idi. Kırk buñ 'asker ile irişdi 065a/11

M

Ma'an, 97

Erdeşir ile Ma'an gelüp irüşüp gördiler ki 37b/13

Māçinī, 65

alayı bağladı. Ol gün Türk Toşun bir Māçinī 5b/15

Mağrib, 99, 151, 152

Bedī' ise Mağrib diyarında helāk oldu. Bu zamana 039b/06

Mālik-i Ejder Necefi, 119

ve şolda Herūm ile Mālik-i Ejder Necefî oturur idi 060b/01

Medāyin, 95, 97, 101, 104, 106, 112, 115, 116, 120, 135, 165

Medāyin'den görünürdi. Hemān ḫalife ol cānibe geldi 037a/19

Melik Behmen-i (17) Gühtānī, 87

Melik Behmen-i (17) Gühtānī baṭṭāllıkda Lendühā'ya mu'ādil ṭürlüdür kılıcda 28a/16

Melik Behrām, 96, 131, 132, 133, 143

esir Melik Behmen ve bunun emsāli dört yüz namdarlar 036b/04

Melik Kāsım, 64, 108, 123, 124, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 158

Melik Kāsım'da ve Bedī'ü'z-zamān'da yok. Bu aşıl 004b/11

Melik Kıyṭafā, 111

ve Melik Kıyṭafā gibi nāmdārlar ölüme beraber zaḥmları 051a/11

Melik Şāh, 76, 77

Melik Şāh'a muḳābil oldu. Bunlardır söyleşürek 017b/15

Melike Cāzū, 78

idi ki meger 'Uḳḳāl'ın 'avratı Melike Cāzū erini gönderüp 019a/16

Mercān Şah, 154

okudılar. Benim katımdan ki gide Mercān Şah'ım 094b/04

Mısır, 150

Ḥamza oğlu Bedī'ü'z-zamān Mısır Şahrā'sında buluşup 090a/15

Mihrāç Ḥān, 133

ve Mihrāç Ḥān ve Erjenk Ḥān bu dört ḫānlar birbirleriyle 074a/09

Mülkimet, 81, 87, 93, 103, 104, 105, 115, 116, 117, 119, 123, 127, 128, 135, 136, 137, 138, 139, 144, 147, 149, 150, 157, 158

n'oldı?" didi. Herūm eyitdi: "Yine Mülkimet gelmiş. Beni döğē 022a/11

Müncāl-i Mağribī, 151

kırân eyitdi: “Müncāl-i Mağribî dirler bir kāfirüñ ardınca 091a/02

N

Naḥsene, 153

Naḥsene dirler. Yüz toḡsan eriş ḡadd çeker. 93a/15

Naḥserinser, 155, 156, 158, 159, 160, 162, 167

eyledim bir şartım da bu olsun ki Naḥserinser Dīvi öldüre- 094b/17

Nār-ı Nūr, 72, 74

meydān ortasında görmeyem Nār-ı Nūr ‘aşḡına şol keman 013a/05

Nehenk-ser, 157

getürüp Nehenk-ser Herūm’i getürüp 097a/13

Nigār, 61, 87, 92, 95, 102, 103, 122, 129, 167

olaydıḡ.” didi. Nigār tebessüm idüp elem çekdi 033a/02

Nüşirevān, 70, 73, 100

şāhı Nüşirevān’a yedürüp āḡir şāh daḡı ol 010b/12

Ö

‘Ömer, 62, 63, 64, 65, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 75, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 94, 95, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 112, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 126, 127, 128, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 156, 157, 158, 159, 160, 163, 164

nedir bunuñ aşılı?” didi. ‘Ömer “N’ola pür çeşm?” diyüp 003b/15

‘Ömer bin Rüstem, 120, 121, 122, 123

‘Ömer bin Rüstem zāyi’ oldı. Şunuñ bulmasına 061a/12

‘Ömer ü ‘Ayyār, 62, 63, 64, 65, 68, 69, 70, 71, 72, 75, 78, 80, 83, 124, 126, 141

alup çekilüp gitdi. ‘Ömer ü ‘Ayyār bu ḡaberleri 004b/04

P

Peleng-ser, 157, 176

Peleng-ser cinnî Kāsım'ı getürdi. Bebir-ser 'Ömer'i 097a/12

Perizād, 60, 151, 152, 153, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 171, 172

gelüp kıızı Perizād'uñ kulağında eyitdi 001a/04

R

Ra'd-ı Nerre, 135, 137

sākiye işāret eyledi Ra'd-ı Nerre güllesin taldırdı 075b/12

Rub'-i Meskün, 152, 154, 155, 163, 173

Rub'-i Meskün 'ālemlerine vardım ki cenāb sa'ādetuñiz ile 092a/03

Rūm, 76

Rūm'da ele getürdügi ğazanferleri meydāna girdi 016a/16

Rüstem, 83, 120, 121, 122, 123, 132, 152

Andan Rüstem'üñ kemānın kolına geçürdi. Hāzret-i Hızır'uñ 024a/04

S

Şadvān bin Lendühā, 124

Hemān siz de yetişün.” diyüp Şadvān (7) bin Lendühā ve 065b/06

Sa'd-ı Şām, 79, 84

“Deli Herūm'la ceng iden Sa'd-ı Şām'ı diyüp ol nāmda Hamza 020b/13

Şa'd-ı Şehriyār, 62

yerine Ca'feri Hicāzī'i kōdı. Şa'd-ı Şehriyār 003b/05

Sa'd-ı Vakḳāş, 75, 77, 98, 111

baḳdılar Ca'fer-i Hicāzī ile Sa'd-ı Vakḳāş'dan ğayrı kimse 015b/01

Şāhib kırān , 60, 61, 62, 65, 70, 75, 76, 77, 78, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 87, 91, 92, 95, 99, 102, 106, 107, 108, 110, 111, 112, 119, 120, 122, 124, 125, 126, 127, 135, 136, 137, 139, 142, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 154, 156, 157, 158, 159, 161, 162, 163, 167, 171, 172, 173

Benim selāmım Şāhib kırān 'a tebliğ eyle.” diyüp 017b/04

Şahmān-ı Merdümser, 151

birine Şahmān-ı Merdümser dirler idi. Anlar da ol zamān 090b/05

Sahrān, 100

didi. Hürmüz eyitdi: “İy Sulṭān Sahrān Ḥamza beni 40a/16

Sālūs-i Nerre, 155, 156, 158

kendünüñ ser ‘askeri olan Sālūs-i Nerre 095b/10

Şankūr, 131, 132

ḥocalar Şankūr’a geldiler eyitdiler: “İy şehzāde falan 072a/15

Sāpsuz Nerre, 158

bir qarındaşı varidi. Sāpsuz Nerre dirlerdi. Ol daḥı toḡsan 098b/15

Seyf-i Zevālizen, 120

Andan Şāhib kırān buyurdi Seyf-i Zevālizen (16) bir nāme yazdı 060b/15

Süleymān, 74, 78, 79, 86, 122, 128, 129, 135, 144, 145, 149, 151, 153, 154, 157, 162

Ḥamza’ya yetişmek gerekdür.” diyüp bārgāh-ı Süleymān’a gelüp 020a/10

Ş

Şām, 91

imdi müselmān ol. Benimle Şām’a gidüp yapu yapmağa 032a/08

Şa’saa Cāzū, 166, 167, 168

‘aceb bu Şa’saa cāzū kendü midir?” didi. Şahmān bakup 106a/13

Şehr-i Mercān, 165, 172, 173

Server burada Şehr-i Mercān dirler bir şehir vardır 105a/11

Şehriyār, 62, 63, 74, 75, 82, 96, 97, 99, 100, 101, 122, 128, 131, 154, 163

içeri alup halîfe önüne gelüp du‘ā idüp “İy Şehriyār 038b/19

Şehr-i Zümürrüd-gün, 173

server. Bu yakında bir şehir vardır. Şehr-i Zümürrüd-gün 113a/16

Şîr-ser, 157

Şîr-ser Hamza‘i getürüp beglere vedā‘ idüp 097a/14

T

Ṭāhir, 133, 134, 145, 146, 147

Ṭāhir bin Qays Melik Qāsim dirlerdi. Adını Ṭāhir komışlardı 074a/08

Ṭamgāç Hān, 134

Andan şāhlar gelüp karar itdiler. Ṭamgāç Hān eyitdi 074b/13

Tūc Bānū, 128, 129, 130, 131, 132, 143

gönderdi. Tūc Bānū Melik Qāsim‘ın yanına gelüp zaḥmın 070b/04

Ṭūl, 87, 119, 136, 145

ve Ṭūl gibi ve Behrām-ı Gürk-i Hākanī gibi 28a/16

Ṭūl Zengī, 37, 145

bekmez küpi sen de bunda mısın?” didi. Ṭūl Zengī 085a/09

Türk, 61, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 80, 82, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 106, 110, 112, 120, 124, 137, 138, 139, 146, 164

‘askerine doğru Türk’üñ otağına getürdiler 009a/06

Türkistān, 70, 73, 74, 101

Bu da beş kere yüz buñ Türkistān ‘askeri ile 013b/13

Türk Toşun, 61, 82, 95, 96, 97, 99, 120, 124, 138

‘azīm ri‘āyetler eyledi. Andan Türk Toşun ‘a bir 004b/02

U

‘Uḳḳāl Cāzū, 80, 95, 96, 99, 100, 101, 111, 113

Toşun ve ‘Uḳḳāl Cāzū geldi.” didi. “Ḳorḳarım ki ‘askere 021b/03

‘Uḳḳāb-ı Ser, 158, 166, 167

çaldurup rahşı ‘Uḳḳāb-ı Ser’i sürüp meydāna 107b/06

Urmaz Ḳāvur, 114

Herūm “Hāy Urmaz Ḳāvur bunda mıdır? Ben anuñ 055a/01

Ü

Ümeyye, 64, 116, 117, 118, 120

naḳl eyledi. Ḥamza ve cümle begler Ümeyye’ye du‘ā eylediler 058b/13

Ümeyye-i ‘Ayyār, 116

ciger köşesi Ümeyye-i ‘Ayyār ol maḥalde Hürmüz’üñ 056b/11

Y

Ya‘ḳūb Peyğamber, 85

bir miḳdār ḥāba vardı. Düşünde Ya‘ḳūb Peyğamber’i gördi. 26a/14

Ya‘ḳūb Şāh, 173, 174

İmdi bu diyarı Ya‘ḳūb Şah’a ıṣmarlayalum 113b/02

Z

Zebū Necef, 102

ola?” diyüp Zebū Necef’ile tiz gelüp ‘Ömer’i gördi. 42a/07

SONUÇ

Eski Anadolu Türkçesinin nesir türündeki önemli eserlerinden biri olan Hamzanâmeler, İslami unsurları içerisinde yoğun olarak barındırmaktadır. Hikâyelerde destanlara, masallara, halk hikâyelerine, efsanelere ait birçok özellik görülmektedir. İslamiyeti yaymak için yapılan savaşların yoğun olarak anlatıldığı hikâyeler, Arap edebiyatından Fars edebiyatına oradan da Türk edebiyatına geçerek geniş bir alanda dağılım göstermiştir. Hikâyelerde Arap ve Fars edebiyatlarına ait kahramanlar yer almaktadır. Özellikler Fars kültürünün etkisi hikâyelerde yoğun bir şekilde kendini hissettirmektedir. Hikâyelerde birçok kahraman, birçok mekân ve birden çok zaman iç içe geçmiş şekildedir. Bu da geniş bir coğrafyada teşekkül etmesinin bir sonucudur. Türkler arasında Hamzanâme okuma geleneği yüzyıllar boyunca sürmüştür. Kıssahanlar ve meddahlar tarafından uzun süre sevilerek anlatılan hikâyeler arasında yer almıştır. Hamzanâmeler yazıldığı dönemin yaşayış tarzını, kültürel ortamını, dönemin dil özelliklerini anlamamız için bizlere yol gösterici olacaktır.

Bu hikâyeler 14.yüzyılda adını yazmış olduğu Hamzanâmeler'den alan Hamzavî isimli kişi tarafından tarafından kaleme alınmıştır. Hamzavî'nin gerçek isminin ne olduğu bilinmemektedir.

Hamzanâmeler, büyük oranda Hz. Muhammed'in amcası Hz. Hamza etrafında şekillenen olaylar üzerine kurulu olduğu için Türk halkı tarafından büyük ilgi görmüştür.

Bu çalışmamızda birbirinin devamı şeklindeki hikâyelerden oluşan Hamzanâme ciltlerinde ortak olarak bulunan özellikler ele alındı ve Hamzanâmeler'in 45. cildi ayrıntılı şekilde incelenerek eser latin alfabesine aktarıldı. 45. cildin transkripsiyonu yapılırken dil özellikleri bakımından Eski Anadolu Türkçesi'nin özelliklerine bağlı kalınmaya özen gösterildi.

Üzerinde çalışma yaptığımız metin nesir olarak yazılmıştır. Metin harekesizdir ve noktalama işareti kullanılmamıştır. Cümle yapıları uzun olduğu için anlam karışıklığını önlemek ve metni daha kolay anlamak için çeviri yapılırken noktalama işaretlerine yer verildi.

Metnin dil ve üslup özellikleri detaylı bir şekilde incelenerek metin içerisinden örnekler verildi. Deyim ve ikilemelerin metnin bütününde çok sık kullanıldığı görüldü.

Halk dilinde yer alan seslenme ünlemlerinin eser içerisinde kahramanlar tarafından sık sık kullanıldığı görüldü. Metinde seslenme ifadelerinin geçtiği bazı yerler örnek olarak gösterildi.

Kişi kadrosu ve olayların geçtiği mekânlar ayrıntılı bir şekilde verildi. Özel isimler için metin içerisinde geçtikleri yerlere birer örnek verilerek, diğer geçtiği yerlerin ise sayfa numaraları yazılarak dizin oluşturuldu. Hamzanâmelerde geniş bir kişi kadrosu ve mekân bulunmaktadır.

Metin içerisinde savaş aletlerine, binek hayvanlarına, olağanüstü varlıklara ve mekânlara çok fazla yer verilmiştir.

Bu çalışma ile Türk edebiyatının önemli kaynaklarından biri olan Hamzanâmelerin 45. cildi üzerinde durularak eserin değerinin daha iyi anlaşılması ve Türkçenin söz varlığına katkı sağlaması için bilgiler vermeye çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Albaşoğlu, M. (2022). *Hamzanâme (48. cilt) (Metin-Sözlük-İnceleme)* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü].
- Ateş, M., & Çifci, S. (2023). Hamzanâme 53. cildi ve imla özellikleri üzerine bir değerlendirme. *Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 72, 123–142.
- Canım, R. (2015). Hamzavî. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hamzavi>
- Çorak, R. (2018, Temmuz). Hamzanâmeler millet aklını şekillendiren metinlerdir (Y. Genç, Röportajcı). *Cins Dergi*. <https://www.cins.com.tr/2018/07/reghan-corakHamzanâmeler-millet-aklini-sekillendiren-metinlerdir>
- Çorak, R. (2019). Hamzanâmelerde cihad ve cihad ahlakı. *İslami İlimler Dergisi*, 14(2), 99–114.
- Çorak, R. (2023). Hamzanâmelerde cihad ve cihad ahlakı. *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, 9(3), 1–17.
- Dinçaslan, M. F. (t.y.). Dil ve üslup özellikleri bakımından Hamzanâmeler (46. cilt örneği). [Yayımlanmamış çalışma].
- Emektar, H. (2019). *Hamzavî'nin İskender-i Zü'l-Karneyn Tevârîhi (Berlin Devlet Kütüphanesi MS. Or. Quart 1634, 1B-67A) (İnceleme-Metin ve Dizin)*. Aydın.
- Faraşoğlu, Y. (2016). *Hamzavî'nin Hamzanâmesi (26. cilt): Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Karahan, B. (2014). *Hamzanâme: Metin-Dizin (14. cilt)* [Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Karakoç, S. (2022). *Hamzavî'nin Hamzanâmesi (44. cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü].
- Kırmıt, D. (2017). *Hamzanâme (53. cilt, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi): Gramer İncelemesi-Transkripsiyonlu Metin-Sözlük-İndeks* [Yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Korkmaz, H. (2020). *Eski Anadolu Türkçesi dönemi eserler üzerine ad bilimsel bir inceleme* [Yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Köprülü, M. F. (1989). *Edebiyat araştırmaları I* (3. bs.). Ötüken Yayınları.
- Öztürk, Z. (2007). Osmanlı döneminde kıraat meclislerinde okunan halk kitapları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5(9), 401–445.
- Sezen, L. (1998). *Hamzanâmelerin halk edebiyatındaki yeri* [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Sıvışan, H. İ. (2020). *Hamzanâme (60. cilt 54a–105b): Çeviri yazı-dizin* [Yüksek lisans tezi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi].

- Ş. Akın, N. (2006). *Hamzanâme (8. cilt): Metin-İnceleme* [Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Türk, O. (2017). Türk edebiyatında Hamzanâme adlı eserin 72. cildinin nesir üslubunun incelenmesi. *Turkish Studies*, 8(9), 357–370.
- Uçman, A. (1985). Hamzanâme. In *Büyük Türk Klasikleri: Tarih, Antoloji, Ansiklopedi* (Cilt 1). Ötüken Yayınları.
- Yanardağ, A. (2021). Türk halk kültürü açısından Hamzanâmelerin yeri ve önemi. *Disiplinlerarası Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 37–51.
- Yelten, M. (2013). Hamzanâme'nin yeni ciltleri ve okunma mekânları. *Turkish Studies*, 8(9), 151–165.
- Yelten, M. (2021). Hamzanâme ve rüya. *İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Disiplinlerarası Yenilik Araştırmaları Dergisi*, 1(1), s.y.
- Yelten, M. (2013). Türk edebiyatında 15. yüzyıldan bir nesir kesiti olarak Hamzanâme'nin hitap ettiği zümreler. *Turkish Studies*, 8(13), 179–247.
- Yeşiloğlu, N. (2021). *Hamzanâme (46. cilt): Metin-Sözlük-İnceleme* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü].
- Zülfikar, V. (2024). *Menâkıb-ı Hazret-i Hamza (Hamzanâme 64. cilt): İnceleme-Metin-Özel Adlar Dizini-Tıpkıbasım* [Yüksek lisans tezi, Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Türkiye Diyanet Vakfı. (1997). Hamza. In *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 15, ss. 500–502). <https://islamansiklopedisi.org.tr/hamza>
- Türk Edebiyatı. org. (t.y.). Eski Anadolu Türkçesi. <https://www.turkedebiyati.org/eski-anadolu-turkcesi/>
- YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/>
- Yazmalar Kurumu. <http://www.yazmalar.gov.tr/>
- Osmanlı Edebiyatı. <https://www.osmanliedebiyati.com/>